

Nr 52

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående riktlinjer för arbetsmarknadspolitiken, m. m.; given Stockholms slott den 4 mars 1966.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över inrikesärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

Rune B. Johansson

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen läggs fram förslag till riktlinjer för arbetsmarknadspolitiken. Förslagen bygger på arbetsmarknadsutredningens betänkande och innebär i stort sett fortsatt utbyggnad av arbetsmarknadspolitiken med bibehållen principiell målsättning och förbättrad samordning mellan olika verksamhetsformer.

Målet för arbetsmarknadspolitiken skall vara att i såväl samhällets som den enskildes intresse åstadkomma och bevara full, produktiv och fritt vald sysselsättning. För att detta syfte skall nås måste arbetsmarknadspolitiken vara i hög grad differentierad. Den skall främja balansen på arbetsmarknaden. Den skall vidare i samklang med den ekonomiska politiken i stort och med lokaliseringspolitiken främja ekonomisk tillväxt i samhället och bidra till en ändamålsenlig utveckling av näringslivets struktur.

I propositionen förutses behov att successivt bygga ut arbetsförmedlingen så att den kan motsvara kraven på ökade insatser bl. a. för att bättre utnyttja arbetskraftstillgångarna. En omedelbar förstärkning av den allmänna förmedlingen föreslås. Syftet är främst att medverka till snabb stegring av yrkesverksamheten och därigenom underlätta fortsatt expansion inom näringslivet. Vidare föreslås personalökning inom arbetsvård och yrkesvägledning.

Omskolning till nya yrken är ett av arbetsmarknadspolitikens mest betydelsefulla hjälpmedel. Frågan om dess utformning och omfattning är emellertid en del av det frågekomplex som berör vuxenutbildningen i stort. Beredningen av gymnasieutredningens och yrkesutbildningsberedningens betänkanden om vuxenutbildningens framtida utformning har inte avslutats. Avsikten är att till nästa års riksdag lägga fram förslag beträffande såväl utformningen av det studiesociala stödet åt vuxenstudierande som vuxenutbildningens framtida organisation. Vissa av arbetsmarknadsutredningens förslag bör prövas först i samband med det samlade ställningstagandet till vuxenutbildningen. Detsamma gäller ett av arbetsmarknadsstyrelsen framlagt förslag om försöksverksamhet med s. k. uppskolning.

Kriterierna för omskolning utformas så att sysselsättningsutvecklingen på längre sikt kan beaktas vid bedömning av omskolningsbehovet. Behovet av aktivare strukturpolitiska insatser och önskemålet att skapa grundläggande betingelser för att förbättra de lågavlönades ställning motiverar att omskolningen av inte arbetslösa byggs ut väsentligt. För bristyrkesutbildning föreslås att högst 10 milj. kr. skall få disponeras mot f. n. högst 500 000 kr. Utbyggnaden skall ha formen av försöksverksamhet.

Utbildning i samband med lokalisering av företag till orter med brist på yrkeskunnig arbetskraft skall kunna stödjas med statsbidrag om företaget är beläget på en ort där lokaliseringsstöd enligt kungörelsen om statligt lokaliseringsstöd i princip kan utgå. Arbetsmarknadsverket får bestämma bidragens storlek.

Vissa höjningar föreslås av utbildningsbidragen. Grundbidraget ökas från 410 kr./mån. till 450 kr./mån. Även hyresbidragen, familjetilläggen och barntilläggen höjs. Till elever med hemmavarande barn under 16 år skall helt barntillägg utgå utan hinder av gällande inkomstprövning.

Villkoren för att få flyttningsbidrag skall i princip utformas och tillämpas på samma sätt som för omskolning. Flyttningsbidrag skall i vissa fall kunna utgå även till personer som har arbete. Möjligheten att ge familjebidrag föreslås utsträckt från f. n. högst nio månader till högst 12 månader. I syfte att öka försörjningsmöjligheterna för säsongarbetslösa skall familjebidrag kunna utgå på försök med högst 300 kr./mån. vid tillfälligt arbete utom hemorten. Utrustningsbidraget kompletteras med barntillägg om 150 kr./mån. för varje barn under 16 år.

Försöksverksamheten med inlösen av egnahem utvidgas.

Den arbetsmarknadspolitiska målsättningen är densamma för män och kvinnor. Särskilda åtgärder kan emellertid vara motiverade i fråga om kvinnlig arbetskraft för att kompensera de sämre valmöjligheterna för kvinnor som under längre tid har varit borta från förvärvslivet. Vissa förslag läggs fram i detta syfte. För att förbättra de äldres möjligheter att kvarstå i produktionen föreslås vidgad användning av provanställning med möjlighet till utbildningsbidrag under högst tre månader.

På arbetsvårdens område föreslås fortsatt utbyggnad. Statsbidrag skall utgå till anordnande och drift av lokaler för arbetsprövning. Företag som förbinder sig att utbilda handikappade för anställning i företaget skall kunna få statsbidrag till kostnaderna under högst sex månader. Huvudmän inom norra stödområdet skall i vissa fall kunna få förhöjt bidrag till anordnande av lokaler för arbetsträning och skyddad sysselsättning.

Näringshjälpsbeloppet föreslås höjt från 10 000 kr. till 12 000 kr. I vissa fall skall lån därutöver kunna beviljas med högst 12 000 kr. På försök skall näringshjälp kunna utgå när två eller flera handikappade gemensamt startar företag. Maximibidraget till inköp av motorfordon höjs från 10 000 kr. till 12 000 kr.

Statliga industribeställningar i sysselsättningsstödjande syfte skall kunna göras även i fortsättningen. I fråga om kommunala industribeställningar föreslås statsbidrag med högst 20 %.

Beredskapsarbeten skall så långt möjligt drivas lika rationellt som andra arbeten. Beträffande valet av arbetsobjekt framhålls bl. a. att arbetena skall vara angelägna och att urvalet av arbetsobjekt i ökad utsträckning bör frigöras från beroende av de arbetslösas bostadsort. Svårigheterna att i längden finna lönsamma objekt i tillräcklig omfattning i arbetslöshetsområdena gör det nödvändigt att dessa arbetsplatser i första hand reserveras för äldre och lokalt bunden arbetskraft. Försöksverksamheten med placering av arbetslösa i ordinarie arbeten föreslås vidgad.

Statsbidraget till kommunala beredskapsarbeten liksom till kommunala arkivarbetsplatser föreslås bestämt till 33 %. Möjlighet skall föreligga att jämka bidragen. Bidrag skall kunna utgå också till enskilda beredskapsarbeten.

Kontanthjälpen behålls som medel att bereda den arbetslöse och arbetsförmedlingen rådrom att omsorgsfullt pröva förutsättningarna för en varaktig arbetsplacering.

Ett institut för arbetsmarknadsfrågor inrättas vid Stockholms universitet. Uppgiften skall vara att bedriva utbildning och forskning rörande arbetsmarknadens förhållanden.

För nästa budgetår förordas ca 150 nya tjänster vid arbetsmarknadsstyrelsen och arbetsförmedlingen. Anslagen till den arbetsmarknadspolitiska verksamheten föreslås ökade med omkring 48 milj. kr. i förhållande till riksstaten för innevarande budgetår.

Utdrag av protokollet över inrikesärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 4 mars 1966.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, LINDSTRÖM, LANGE, KLING, JOHANSSON, HERMANSSON, HOLMQVIST, ASPLING, PALME, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, GUSTAFSSON.

Chefen för inrikesdepartementet, statsrådet Johansson, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *riktlinjer för arbetsmarknadspolitik*, m. m. och anför.

Inledning

1960 års riksdag begärde en översyn av arbetsmarknadspolitik (SU 1960: 81 p. 8, rskr 207). Med anledning härav tillsattes samma år arbetsmarknadsutredningen¹ (direktiv se 1961 års riksdagsberättelse s. 122). Utredningen har den 17 december 1964 avlämnat betänkandet »Arbetsmarknadspolitik» (SOU 1965: 9).

Efter remiss har följande myndigheter och organisationer avgett yttranden över betänkandet, nämligen arbetsmarknadsstyrelsen — som har bifogat yttranden av länsarbetsnämnderna — bostadsstyrelsen, byggnadsstyrelsen, centrala studiehjälpsnämnden, civilförsvarsstyrelsen, domänsstyrelsen, kriminalvårdsstyrelsen, poststyrelsen, jordbruksnämnden, järnvägsstyrelsen, kammarrätten, kommerskollegium, konjunkturinstitutet, lantbruksstyrelsen, luftfartsstyrelsen, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i samtliga län med undantag av Östergötlands län, medicinalstyrelsen, riksantikvarieämbetet, riksarkivarien, riks försäkringsverket, riksrevisionsverket, riksskattenämnden, sjöfartsstyrelsen, skogsstyrelsen, skolöverstyrelsen, socialstyrelsen, statistiska centralbyrån, statskontoret, statens arbetskliniker i Stockholm, statens friluftsnämnd, statens lånenämnd för den mindre

¹ Landshövdingen Per Eckerberg, ordförande, riksdagsmännen Knut Johansson, Folke Björkman, Rune Gustavsson, Bertil Ohlin och Gunnel Olsson, direktören Carl Jacobsson, ombudsmannen Märta Liljegren, direktören Gunnar Lindström, ombudsmannen Bert Lundin, kansli-rådet Olof Petersson, avdelningschefen Gösta Rehn och landshövdingen Valter Åman. På därom gjord framställning har Åman den 15 december 1960 entledigats från uppdraget som ledamot av utredningen och direktören Otto Nordenskiöld tillkallats i Åmans ställe.

skeppsfarten, statens naturvårdsnämnd, statens råd för byggnadsforskning, statens utlänningskommission, telestyrelsen, vattenfallsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen, överbefälhavaren — som har bifogat yttranden av fortifikationsförvaltningen och försvarets intendenturverk — överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap, bostadsbyggnadsutredningen, byggindustrialiseringsutredningen, centrala rehabiliteringsberedningen, 1962 års företagareföreningsutredning, pensionsförsäkringskommittén, personalutbildningsberedningen, utlänningsutredningen, väg- och vattenbyggnadsstyrelseutredningen, yrkesutbildningsberedningen, Samarbetsdelegationen för de fyra nordligaste länen, Svenska kommunförbundet, Svenska landstingsförbundet, Svenska stadsförbundet, De erkända arbetslöshetskassornas samorganisation, Fredrika-Bremer-Förbundet, Handelskamrarnas Nämnd, Kooperativa förbundet (KF), Riksförbundet Landsbygdens Folk (RLF), Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF), Svenska Bankföreningen, Svensk industriförening, Svenska sparbanksföreningen, Sveriges Grossistförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation, Sveriges industriförbund, Sveriges Lantbruksförbund, Landsorganisationen i Sverige (LO) — som har bifogat yttranden av de förbund som är anslutna till organisationen — Sveriges Akademikers Centralorganisation (SACO) — som har bifogat yttrande av Svenska Arkitekters Riksförbund — Tjänstemännens Centralorganisation (TCO), Statstjänstemännens Riksförbund (SR), Svenska Konsulterande Ingenjörers Förening, Sveriges Socionomförbund, Yrkeskvinnors Klubbars Riksförbund, De Handikappades Riksförbund (DHR), Handikapporganisationernas Centralkommitté (HCK), Riksförbundet för Hjärt- och Lungsjuka, Svenska Diakonsällskapet samt Svenska vanförevårdens centralkommitté (SVCK).

I skrivelse den 16 mars 1965 har arbetsmarknadsstyrelsen föreslagit försöksverksamhet med s. k. uppskolning. Förslaget bygger på promemorior som har utarbetats av en arbetsgrupp inom styrelsen. Till styrelsens skrivelse har fogats yttranden över promemoriorna av skolöverstyrelsen, SAF, LO, TCO och SACO. Därjämte har Kungl. Maj:t inhämtat yttranden av statskontoret, statens institut för hantverk och industri, centrala studiehjälpsnämnden, personalutbildningsberedningen, yrkesutbildningsberedningen, Svenska kommunförbundet, Svenska landstingsförbundet och Svenska stadsförbundet.

Universitetskanslersämbetet har den 18 februari 1966 med eget yttrande överlämnat en av konsistoriet vid Stockholms universitet avgiven, till ämbetet ställd skrivelse den 17 juni 1965 angående inrättande av ett institut för arbetsmarknadsfrågor.

1965 års långtidsutredning har i sin nyligen framlagda huvudrapport »Svensk ekonomi 1966—1970 med utblick mot 1980» belyst utvecklingslinjerna i svensk ekonomi i första hand fram till år 1970 men också för tiden därefter fram till år 1980. Rapporten, som f. n. remissbehandlas, uppehåller

sig ingående vid utvecklingen av arbetskraftstillgångarna och efterfrågan på arbetskraft. Eftersom det framlagda materialet i dessa avseenden berör en av förutsättningarna för den framtida arbetsmarknadspolitiken kommer i det följande att i sammandrag återges utredningens huvudresultat i fråga om den väntade utvecklingen på arbetsmarknaden på längre sikt i anslutning till arbetsmarknadsutredningens motsvarande bedömning.

I statsverkspropositionen (bil. 13 s. 65—68) har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1966/67 på driftbudgeten beräkna

a) till Arbetsmarknadsstyrelsen: Avlöningar ett förslagsanslag av 14 800 000 kr.;

b) till Arbetsmarknadsstyrelsen: Omkostnader ett förslagsanslag av 4 500 000 kr.;

c) till Arbetsförmedlingen: Avlöningar ett förslagsanslag av 72 500 000 kr.;

d) till Arbetsförmedlingen: Omkostnader ett förslagsanslag av 19 000 000 kr.;

e) till Allmänna beredskapsarbeten m. m. ett reservationsanslag av 400 000 000 kr.;

f) till Vissa sysselsättningsfrämjande åtgärder för handikappade m. fl. ett reservationsanslag av 155 000 000 kr.;

g) till Förläggningsbyggnader m. m. ett förslagsanslag av 26 000 000 kr.;

h) till Kostnader för arbetsmarknadsstyrelsens förrädsverksamhet ett reservationsanslag av 1 000 kr.;

i) till Omskolning m. m. ett förslagsanslag av 180 000 000 kr.;

j) till Bidrag till anordnande av verkstäder för handikappade ett förslagsanslag av 3 000 000 kr.;

k) till Bidrag till driften av verkstäder för handikappade ett förslagsanslag av 18 000 000 kr.

Beredningen av dessa frågor är nu avslutad, och jag anhåller att få redogöra för dem närmare.

1. Den allmänna bakgrunden

Arbetsmarknadsutredningen

Arbetsmarknadspolitikens uppgifter och metoder. Utredningen framhåller att det i vårt land råder enighet om att huvudmålen för den ekonomiska politiken är snabbt ekonomiskt framåtskridande, full sysselsättning och stabilt penningvärde. Sysselsättningsfrågorna måste därför behandlas i relation till målsättningen i fråga om penningvärde och framstegstakt. Hänsyn måste tas både till de konflikter som i vissa lägen kan uppstå mellan de olika målen och till det inbördes stöd som de i andra lägen kan ge varandra. De avvägningsproblem som därvid kan uppstå har utred-

ningen inte ansett sig kunna ta upp till närmare behandling. Däremot har utredningen velat understryka att de ekonomiska målen för arbetsmarknadspolitiken måste underordnas sociala och mänskliga hänsyn.

Innebörden i begreppet full sysselsättning är i det allmänna språkbruket oklar. Det är enligt utredningens mening inte möjligt att i siffror ange vad som skall anses vara målet för sysselsättningspolitiken. Sysselsättningsnivån har i vårt land successivt höjts. Det finns emellertid enligt utredningens uppfattning utrymme för att ytterligare öka sysselsättningen, bl. a. genom att grupper som nu är arbetslösa eller ofullständigt sysselsatta ges ökade möjligheter till arbete. Detta förutsätter en effektivisering av arbetsmarknadspolitikens båda grenar, nämligen åtgärderna för arbetskraftens anpassning och de sysselsättningsskapande åtgärderna, till vilka senare utredningen också räknar lokaliseringpolitiken.

Det är arbetsmarknadspolitikens uppgift att söka skapa tillfredsställande sysselsättning utan ökat inflationstryck. Med arbetsmarknadspolitik avser således utredningen åtgärder som främjar anpassningen mellan tillgång och efterfrågan på arbetskraft samt åtgärder som åstadkommer sysselsättningsökning med andra än generella ekonomisk-politiska medel. Samtidigt ingår arbetsmarknadspolitik som ett led i den ekonomiska politiken och skall kunna medverka till att i vissa lägen höja den totala efterfrågan på varor och tjänster, i andra lägen sänka efterfrågan.

Utredningen understryker att en tillräckligt aktiv och omfattande arbetsmarknadspolitik lämnar ett oumbärligt bidrag till lösningen av den konflikt som föreligger mellan skilda ekonomiska mål. Den utgör därigenom ett nödvändigt komplement till de generellt verkande ekonomisk-politiska medlen.

Ju verksammare arbetsmarknadspolitik främjar en snabb anpassning mellan tillgång och efterfrågan på arbetsmarknadens olika delområden, desto kraftigare kan de generellt verkande medlen sättas in för att främja en efterfråge- och produktionsökning när förhållandena gör detta behövt eller för att dämpa ett inflationstryck utan att det uppstår risk för arbetslöshet. Det finns tecken som tyder på att den internationella konkurrensen på flera för vårt land viktiga områden kommer att hårdna, varvid interna pris- och kostnadsstegringar kommer att bli en större fara för sysselsättningen än hittills. Den höga sysselsättningsgrad som vi eftersträvar måste därför åstadkommas i ett mindre inflatoriskt klimat än hittills under efterkrigstiden. Kraven på arbetsmarknadspolitik växer härigenom i fråga om både anpassningsåtgärder och åtgärder som syftar till att under begränsade perioder öka sysselsättningen på speciella områden.

Utredningen hänvisar till att det samtidigt förekommer markerad arbetskraftsbrist i vissa expansiva industrier och svårigheter att sysselsätta de anställda i vissa andra branscher. Mot denna bakgrund anser utredningen att fördelarna med de åtgärder som avser att underlätta rörlig-

heten på arbetsmarknaden är så påtagliga, att utredningen även utan preciserade lönsamhetsberäkningar finner sig kunna föreslå en viss förstärkning av dessa åtgärder. Förslagen avser arbetsförmedlingens organisation och resurser, åtgärder för omskolning och fortbildning, ekonomiska bidrag till och bostäder för flyttande arbetskraft samt medverkan till försäljning och inlösen av egna hem.

Också åtgärderna för att anpassa arbetstillfällena till arbetskraftens förutsättningar behöver förstärkas, bl. a. med sikte på starkt ortsbundna arbetslösa. I diskussionen om arbetsmarknadspolitikens utformning har ofta två huvudlinjer ställts mot varandra: att flytta arbetstillfällena till arbetskraften på de orter där den befinner sig eller att hjälpa arbetskraften att komma till arbetstillfällena. På båda sätten kan man öka den enskildes frihet till ett rationellt arbetsval och främja anpassningen mellan tillgång och efterfrågan på arbetskraft. I vissa fall är hindren och kostnaderna för att upprätthålla eller öka sysselsättningen på en ort eller i en bransch så påtagliga att flyttning och omskolning framstår som den enda rimliga lösningen. I andra fall ter sig sysselsättningsskapande åtgärder på en viss ort eller i en viss bransch fördelaktiga. I en mängd mellanfall måste ske en avvägning som man inte kan göra något generellt uttalande om.

Arbetsmarknadspolitikerna måste också ha möjligheter att påverka den totala omfattningen av efterfrågan på arbetskraft. Detta kan ske genom åtgärder som arbetsmarknadsmyndigheterna äger besluta inom av regering och riksdag givna ramar, t. ex. beredskapsarbeten eller extra statsbeställningar. I andra fall ankommer det på arbetsmarknadsstyrelsen att föreslå Kungl. Maj:ts åtgärder i samma syfte, t. ex. ändringar i det offentliga bygandets eller bostadsbyggandets omfattning. Svårigheter har förelegat att få åtgärder av detta slag rätt avvägda — både i fråga om tidpunkt, art och omfattning — i förhållande till arbetslöshetens storlek och sammansättning. Utredningen har funnit att en differentiering av de sysselsättningsskapande åtgärderna bör eftersträvas och att ökad uppmärksamhet måste ägnas åt att insatserna sätts in i rätt tid.

Utvecklingstendenser på arbetsmarknaden. Utredningen konstaterar att antalet sysselsatta enligt arbetskraftsundersökningarnas definitioner beräknas ha ökat med 205 000 under 1950-talet eller med drygt 6 %. Större delen av denna ökning inträffade under decenniets andra hälft, då antalet sysselsatta steg med ungefär 120 000 personer eller med 3,5 %. Utredningen beskriver vidare kortfattat de förändringar av arbetskraftsutbudet som kan väntas fram till år 1980. Beskrivningen baseras på en preliminär beräkning av landets arbetskraftstillgångar, som har lagts fram av arbetsmarknadsstyrelsens prognosinstitut. Vid bedömningen av de framtida relativa arbetskraftstalen har yrkesintensiteten i de yngsta åldrarna antagits komma att minska starkt på grund av den ökade utbildningsfrekvensen i dessa

åldrar. För vuxna män och för inte gifta kvinnor beräknas yrkesintensiteten förbli oförändrad upp till de högre åldrarna, medan för gifta kvinnor har antagits en fortsatt stegring av yrkesintensiteten. Nettoimmigrationen antas liksom under 1950-talets andra hälft komma att ligga vid 10 000 personer per år. Utredningen påpekar att det ligger i sakens natur att beräkningar av det slag det här gäller måste betraktas som osäkra.

På grundval av de gjorda antagandena beräknar utredningen att arbetskraften ökar med uppskattningsvis 215 000 personer under den första hälften av 1960-talet och knappt 20 000 personer under andra hälften. Under 1970-talet beräknas arbetskraftstillgångarna öka endast obetydligt. En utförligare redovisning av beräkningarna lämnas i följande tabell som gäller förändringar i arbetskraften åren 1960—1980.

(1 000-tal)

År	Män	Kvinnor	Därav		Summa	Förändring i %
			gifta	inte gifta		
1960	2 288,7	1 242,3	655,1	587,2	3 531,0	
1965	2 334,3	1 411,5	826,1	585,4	3 754,8	+6,1
1970	2 324,5	1 440,4	934,2	506,2	3 764,9	+0,5
1975	2 306,5	1 463,0	1 025,0	438,0	3 769,5	+0,1
1980	2 300,0	1 490,7	1 088,5	402,2	3 790,7	+0,6

Beräkningarna i tabellen ger vid handen att antalet män åren 1960—1965 ökar med ca 45 000 men åren 1965—1970 minskar med ca 10 000. Även under de båda följande femårsperioderna beräknas antalet män i arbetskraften minska. Den uppskattade ökningen av arbetskraften hänför sig sålunda helt till kvinnorna, som under den första femårsperioden antas öka med ca 170 000 och de följande med mellan 20 000 och 30 000 personer per femårsperiod. Denna ökning avser emellertid enbart gifta kvinnor. Antalet inte gifta kvinnor i arbetskraften beräknas minska, bl. a. på grund av ökande giftermålsfrekvens.

Den för andra hälften av 1960-talet och det följande årtiondet mycket svaga ökningen av arbetskraftstillgångarna kommer att variera starkt inom olika landsdelar. Takten i arbetskraftens tillväxt kan väntas bli betydligt snabbare i Stockholms stad och län, i Mälardalen samt i övre Norrland än för riket i dess helhet. Östra Götaland, Dalarna och nedre Norrland beräknas få minskade arbetskraftstillgångar. Dessa regionala bedömningar är emellertid ytterligt osäkra. Lokaliseringspolitikens framtida utformning liksom arbetsmarknadspolitikens i övrigt utövar starkt inflytande på befolkningsrörelserna inom landet.

Utredningens beräkningar av arbetskraftsförändringarna avser antalet personer, oavsett om dessa arbetar på heltid eller deltid. Prognosinstitutet har också sökt räkna om antalet personer till årsarbetare. Vid denna omräkning har förutsatts att varje man i arbetskraften utför ett årsverke, varje

inte gift kvinna 80 % av ett årsverke och varje gift kvinna 70 % beroende på deltidsarbete m. m. Beräknat antal årsarbetare under perioden 1960—1980 framgår av följande tabell.

(1 000-tal)

	1960	1965	1970	1975	1980
Män	2 288,7	2 334,3	2 324,5	2 306,5	2 300,0
Kvinnor.....	928,3	1 046,6	1 058,9	1 067,9	1 083,8
Summa	3 217,0	3 380,9	3 383,4	3 374,4	3 383,8

Mellan åren 1960 och 1965 sker alltså en ökning av antalet årsarbetare med 165 000. Därefter kan antalet beräknas ligga helt stilla under hela prognosperioden och approximativt uppgå till i runt tal 3,4 milj. I den mån förkortad veckoarbetstid genomförs, minskar detta också tillgången på arbetskraft i timmar räknat.

Den knapphet på arbetskraft som kommer att känneteckna återstoden av 1960-talet och de första åren av 1970-talet kommer enligt utredningen att kräva åtgärder för att ta till vara de arbetskraftsresurser som f. n. inte alls eller endast ofullständigt utnyttjas inom näringslivet. I första hand gäller det att ge hemarbetande kvinnor, partiellt arbetsföra och äldre arbetskraft ökade möjligheter att söka sig ut på arbetsmarknaden. Arbetslösheten bör reduceras ytterligare. Här kommer särskilt säsongarbetslösheten och den strukturellt betingade arbetslösheten i blickpunkten. Också omsättningsarbetslösheten bör kunna minskas ytterligare.

Den ytterligare expansion av näringslivet och därmed av efterfrågan på arbetskraft som kan motses under det närmaste årtiondet kommer att avse stadsnäringarna. Behovet av arbetskraft inom jord- och skogsbruk väntas däremot fortsätta att minska. Det torde vara klart att stadsnäringarnas behov av arbetskraftstillskott i stor utsträckning kommer att avse arbetskraft med teoretisk skolning och yrkesutbildning. För att kunna omplacera den arbetskraft som friställs i jord- och skogsbruk till arbete inom stadsnäringarna kommer det att erfordras omskolning och andra arbetsmarknadspolitiska åtgärder i stor omfattning.

Arbetskraftsefterfrågan inom de expanderande delarna av stadsnäringarna har efter hand i allt större utsträckning gällt tjänstemannapersonal med olika slag av teoretisk utbildning. Allmänt kan sägas att arbetskraftsbehovet under det kommande årtiondet i stigande grad kommer att gälla personal med kvalificerad utbildning. Utvecklingen kommer att medföra att arbetskraft tid efter annan behöver omskolas för nya arbetsuppgifter i produktionen. Detta gäller personal med såväl längre som kortare utbildning. Det är därför i hög grad angeläget att både nybörjarutbildning och vuxenutbildning får resurser som svarar mot arbetsmarknadens behov.

Övergången från jord- och skogsbruk till stadsnäringar kommer att medföra en fortsatt utflyttning från områden där stadsnäringarna nu är svagt företrädda om utflyttningen inte kan begränsas av en intensifierad lokaliseringsverksamhet. Även kommande förändringar inom stadsnäringarna kan göra en geografisk omflyttning av arbetskraft nödvändig. Bl. a. med hänsyn till den knapphet på arbetskraft som kan motses är det angeläget att den erforderliga geografiska omflyttningen av arbetskraft inte fördröjs. Det är därför av vikt att arbetsmarknadspolitiken förfogar över hjälpmedel som underlättar den geografiska rörligheten bl. a. därför att man framöver har att räkna med en betydande ökning av personer i åldrarna 50 år och däröver. Bland dessa är det förenat med större svårigheter än bland de yngre åldersklasserna att flytta.

Särskilt yttrande

Ledamoten *Gustavsson* anför att han inte kan ansluta sig till utredningens uppfattning att en ökning av den geografiska rörligheten skulle vara särskilt angelägen vid fullföljande av de arbetsmarknadspolitiska syftena. I yttrandet framhålls, att det är nödvändigt att lokaliseringpolitiska åtgärder skjuts mera i förgrunden. Särskilt för kvinnor och äldre torde lokaliseringpolitiska insatser som ger lämpliga sysselsättnings-tillfällen inom hemregionen vara väsentliga för att ta till vara arbetskrafts-resurserna.

1965 års långtidsutredning

Befolkningsutvecklingen. Sveriges totala folkmängd som var ca 7,7 miljoner år 1965, beräknas stiga till 8,1 miljoner år 1970 och till 8,7 miljoner år 1980. Detta innebär att befolkningen under perioden 1965—1980 ökar med 0,8 % per år, dvs. ungefär lika mycket som i genomsnitt under efterkrigstiden.

Prognosen bygger på medelalternativet i statistiska centralbyråns senaste befolkningsframräkning. I fråga om utvecklingen av *dödligheten* innebär detta alternativ en fortsatt nedgång för alla åldersgrupper fram t. o. m. år 1980 utom för män över 65 år och för kvinnor över 80 år. I dessa senare fall antas dödligheten ligga kvar på 1964 års nivå. *Fruktsamheten* antas ligga kvar på 1964 års nivå för alla kvinnor mellan 15 och 47 år. Detta är en jämförelsevis hög nivå och det framhålls att fruktsamheten kan bli lägre än enligt medelalternativet.

Nettoinvandringen har beräknats på grundval av utvecklingen av in- och utvandring sedan slutet av 1940-talet. Fram t. o. m. år 1963 uppgick det årliga invandringsöverskottet till i genomsnitt 10 000 à 11 000. År 1964 var överskottet ca 23 000 och förra året utgjorde det ca 30 000. Befolkningsprognosen förutsätter ett fortsatt årligt invandringsöverskott på 10 000

personer. Eftersom antalet utvandrare tycks ha stabiliserat sig till 15 000 innebär detta att bruttoinvandringen årligen behöver uppgå till ca 25 000 för att prognosen skall slå in.

Invandringsoverskottet kommer f. n. till ca 75 % från de övriga nordiska länderna. Finland dominerar bland dessa. Under tioårsperioden 1955—1964 kom inte mindre än 60 % av invandringsoverskottet därifrån. Under långtidsutredningens prognosperiod ökar de arbetsföra åldrarna i Finland kraftigt men ökningen avtar successivt fram t. o. m. år 1975. Finska ekonomiska rådet angav i en rapport i slutet av år 1964 att arbetslösheten i Finland kunde väntas öka med 4 000 à 5 000 personer om året under perioden 1962—1967 såvida inte utvandringsoverskottet från Finland blev av samma omfattning som under 1950-talet.

Långtidsutredningen konstaterar att inga tillgängliga data motsäger att ett invandringsoverskott fram till år 1970 om 10 000 per år skulle vara möjligt. Det är inte heller uteslutet att siffran kommer att överträffas. Överskottets storlek varierar tydligt med den inhemska konjunkturen i Sverige. Om ett efterfrågetryck på den svenska arbetsmarknaden av den styrka som rått under åren 1964 och 1965 står kvar torde befolknings- och sysselsättningsutvecklingen i Finland inte hindra att invandringsoverskottet därifrån blir större än som förutsatts i prognosen. Detsamma torde gälla även för den del av immigrationen som kommer från medelhavsländerna.

Valet av alternativ beträffande antagandena om utvecklingen av frukt-samhet och invandringsoverskott påverkar resultaten avsevärt. Redan år 1970 är skillnaden mellan högsta och lägsta befolkningstal enligt olika alternativ över 100 000 personer trots att invandringsoverskottet i alla alternativen upptas till 10 000 personer om året fram till år 1970. För år 1980 är skillnaden nästan en halv miljon. Långtidsutredningen framhåller att av tänkbara avvikelser från medelalternativet synes sådana som följer av ett högre invandringsoverskott och en lägre fruktsamhet vara mest troliga. Om sådana avvikelser inträffar torde detta på kort sikt ha en positiv effekt på arbetsmarknaden.

Befolkningens *åldersfördelning* kommer att påverkas så att åldersgruppen 16—64 år omfattar en successivt allt mindre del av befolkningen. Över hela perioden fram t. o. m. år 1980 kommer grupperna 0—15 år och 65-w år att stå för större delen av ökningen. Befolkningen i de arbetsföra åldrarna, 15—69 år, som växte med ca 220 000 under perioden 1960—1965, förutses öka med endast ca 120 000 under perioden 1965—1970. Ökningen 1970—1975 väntas bli ca 70 000 och 1975—1980 ungefär lika stor.

Arbetskraftstillgångarna 1965—1970. Den framtida tillgången på arbetskraft har beräknats med utgångspunkt i den redovisade befolkningsprognosen. Denna har kombinerats med antaganden om förvärvsfrekvenserna för olika köns-, ålders- och civilståndsgupper i de arbetsföra åldrarna 15—69 år. Härigenom har man fått fram antalet förvärvsarbetande personer. För olika grupper har slutligen förändringarna i arbetad tid uppskattats.

Då det gällt att bestämma *förvärvsfrekvenserna* för grupperna män och icke gifta kvinnor under prognosperioden har man utgått från den utveckling som i folkräkningarna kunnat iakttas mellan åren 1950 och 1960. Denna utveckling antas fortsätta även under prognosperioden dock med viss modifikation beträffande antalet studerande.

För de gifta kvinnorna har en annan metod använts. Det alternativ som har valts bygger på hypotesen att utbudet av kvinnlig arbetskraft varierar med barnantalet samt utgår från en beräkning av »återvändandefrekvenser», dvs. kvinnornas benägenhet att återvända till arbetsmarknaden när barnen vuxit upp.

För männen innebär antagandena att förvärvsfrekvenserna sjunker i åldersgrupperna 15—24 år och 25—54 år men är konstanta i åldersgruppen 55—64 år. Även för icke gifta kvinnor beräknas sjunkande förvärvsfrekvenser för åldersgrupperna upp till 50 år. Åldersgruppen 50—64 år har ökande förvärvsfrekvenser. De gifta kvinnornas förvärvsfrekvens beräknas öka starkt. Riksgenomsnittet uppgår f. n. till ca 35 %. Det beräknas stiga till ca 40 % i åldersgruppen 15—39 år och till ca 45 % i åldersgruppen 40—64 år.

Prognosen innebär att *antalet förvärvsarbetande* ökar med 0,7 % årligen under perioden 1966—1970 mot 1,0 % under perioden 1960—1965. Antalet förvärvsarbetande gifta kvinnor väntas öka med drygt 30 000 om året. Utredningen uppehåller sig ingående vid frågan om förutsättningarna för att de kraftigt höjda förvärvsfrekvenserna för de gifta kvinnorna skall komma till stånd.

Förvärvsfrekvenserna för gifta kvinnor varierar starkt mellan olika delar av landet som framgår av följande tablå från 1960 års folkräkning.

	Förvärvsfrekvens för gifta kvinnor i åldrarna		
	15—39 år	40—64 år	65— ω år
Riksgenomsnitt	29,3	24,0	2,1
A. Värmland, Dalarna, Norrland	23,7	17,3	1,6
Södra och mellersta Sverige	31,0	26,0	2,3
B. Städer med minst 50 000 inv.	37,7	35,1	3,7
varav: Stockholm	40,3	41,9	5,5
Borås	46,3	45,9	4,8
Övriga landet	25,4	19,1	1,6

Tablåen visar att förvärvsfrekvenserna låg högre i södra och mellersta Sverige än i skogslänen och att de var högre i städer med minst 50 000 invånare än i övriga landet. Utredningen konstaterar att de delar av landet som hade relativt låga förvärvsfrekvenser år 1960 också hade en jämförelsevis liten del av landets totala befolkning. Även med kraftiga höjningar av förvärvsfrekvenserna i dessa områden fram till år 1970 krävs stora ökningar i Syd- och Mellansverige resp. i de stora städerna för att det förutsatta riksgenomsnittet skall uppnås.

Utredningen konstaterar att det med fog kan antas att möjligheterna att höja de gifta kvinnornas förvärvsfrekvenser blir mindre ju högre nivå de ligger på i utgångsläget. Dessa förhållanden motiverar en diskussion om det i prognosen förutsatta riksgenomsnittet år 1970 för de gifta kvinnornas förvärvsfrekvens är realistiskt. Utredningen framhåller att man måste tänka sig ett »tak» för de gifta kvinnornas förvärvsfrekvens även om detta troligen kommer att ligga högre år 1970 än år 1965. Förekomsten av ett sådant tak beror framför allt på omfattningen av negativa attityder mot gifta kvinnors förvärvsarbete och på att brist på hemhjälp, daghemsplatser o. d. hindrar en del gifta kvinnor att förvärvsarbeta.

Det finns risk för att vi redan före år 1970 i vissa områden törnar mot det tak för gifta kvinnors förvärvsfrekvens som sätts av de nämnda förhållandena. Utredningen ställer frågan vilka möjligheter som under sådana omständigheter föreligger för att de förutsatta förvärvsfrekvenserna skall kunna uppnås. Förvärvsfrekvenserna kan tänkas höjas mera i andra delar av landet. Den regionala och näringsgrensvisa utveckling av produktionen som redovisas i rapporten antyder emellertid snarare att betydande svårigheter kan uppstå när det gäller att anpassa utbud och efterfrågan till varandra. Man kan tänka sig en ökad rörlighet för den arbetskraft, som utgörs av gifta kvinnor, dvs. i praktiken en accelererad inflyttning till tätorterna. Redan nu lägger emellertid bostadssituationen hinder i vägen för omflyttning av arbetskraft från överskotts- till underskottsområden. Olika hinder för kvinnans deltagande i förvärvslivet kan tas bort eller minska i betydelse. Inte ens en fördubbling av antalet daghemsplatser kan emellertid i avgörande grad påverka arbetskraftsutbudet.

De praktiska slutsatser som kan dras av det föregående är enligt utredningen att en rörlighetsfrämjande arbetsmarknadspolitik inriktad speciellt på de gifta kvinnorna får en fortsatt stor vikt. Utredningen framhåller också att det är naturligt att uppfatta prognosen för det samlade arbetskraftsutbudet som optimistiskt hållen. Den kräver både offentliga åtgärder och ganska radikala förändringar i kvinnors och arbetsgivares syn på »manliga» resp. »kvinnliga» arbeten för att slå in.

Vid beräkningen av den totala *arbetstidens* utveckling har de gifta kvinnornas medelarbetstid, som för år 1965 antagits vara 85 % av männens, förutsatts sjunka till 80 % år 1970. Sänkningen beror på att andelen gifta kvinnor med deltidarbete väntas öka.

Utredningen anför att det är realistiskt att räkna med arbetstidsförkortning även i framtiden. Utan att därmed söka prognosticera den arbetstidsförkortning som kan väntas äga rum åren 1965—1970 har utredningen infört ett antagande som innebär en successiv nedgång till 42½ timmars veckoarbetstid för de grupper som nu har 45 timmars arbetsvecka.

Beräkningarna av antalet förvärvsarbetande och förändringarna i medelarbetstid ger till resultat att arbetskraftsvolymen mätt i antal arbets-

timmar kommer att minska med 0,3 % per år 1965—1970 mot en ökning med 0,6 % per år under perioden 1960—1965. Utvecklingen belyses i följande tablå.

Arbetskraftens förändringar åren 1960—1970

	1960—1965	1965—1970
1. Absoluta förändringar (tusental personer)		
Medelbefolkning i åldrarna 15—69 år.....	+ 255	+ 118
Antal förvärvsarbetande.....	+ 157	+ 109
Antal årsarbetande ¹	+ 134	+ 49
Arbetskraftsvolym i timmar.....	—	—
2. Procentuell förändring över hela perioden		
Medelbefolkning i åldrarna 15—69 år.....	+ 4,9	+ 2,2
Antal förvärvsarbetande.....	+ 4,9	+ 3,3
Antal årsarbetande ¹	+ 4,3	+ 1,5
Arbetskraftsvolym i timmar.....	+ 2,0	— 1,5
3. Procentuell förändring per år		
Medelfolkning i åldrarna 15—69 år.....	+ 1,0	+ 0,4
Antal förvärvsarbetande.....	+ 1,0	+ 0,7
Antal årsarbetande ¹	+ 0,9	+ 0,3
Arbetskraftsvolym i timmar.....	+ 0,6	— 0,3

¹ Utan arbetstidsförkortning.

Efterfrågan på arbetskraft åren 1965—1970. Utredningen har låtit inhämta uppgifter för de olika näringsgrenarna om deras väntade efterfrågan på arbetskraft. Denna genomgång har givit vid handen att stegringen av arbetskraftsutbudet över perioden 1965—1970 skulle behöva vara 165 000 för att tillgodose efterfrågan i stället för de 110 000 som utbudsprognosen betecknar som möjlig att uppnå. Efterfrågans fördelning på de olika näringsgrenarna framgår av följande tabell.

Arbetskraftsefterfrågan åren 1965—1970 enligt planer och expertbedömningar

	Antal förvärvsarbetande	
	1965	Förändring 1965—1970
Jord- och skogsbruk.....	340 000	— 85 000
Industri och hantverk.....	1 150 000	+ 85 000
Byggnadsverksamhet.....	340 000	+ 30 000
Transport.....	270 000	+ 10 000
Handel.....	460 000	+ 10 000
Privata tjänster.....	320 000	+ 15 000
Offentliga tjänster.....	520 000	+ 100 000
Totalt	3 400 000	+ 165 000
Totalt efter uppräknig för att medge kompensation för arbetstidsförkortning.....		+ 165 000 + 265 000
Arbetskraftstillgång.....		+ 110 000

För jord- och skogsbruk beräknas en minskning med 85 000 medan alla övriga näringsgrenar väntas öka sin arbetskraftsefterfrågan. Den starkaste ökningen redovisas för offentliga tjänster med 100 000 och för industri och hantverk med 85 000.

Den beräknade efterfrågeökningen på 165 000 inkluderar inte personalbehov på grund av arbetstidsförkortning. Om en sådan genomförs och får den omfattning utredningen antagit måste talet för arbetskraftsefterfrågan justeras uppåt med kanske så mycket som 100 000. Detta innebär att gapet i arbetskraftskalkylen uppgår till mellan 55 000—155 000 förvärvsarbete. De ställda anspråken på arbetskraft kommer alltså inte att kunna tillgodoses och utredningen har därför efter vissa överväganden som redovisas i rapporten reducerat anspråken för att åstadkomma balans mellan möjligt utbud och väntad efterfrågan. Arbetskraftsökningen för industrins del upptas till 45 000 i stället för till 85 000. Ökningen motsvarar det antal personer som krävs för att kompensera arbetstidsförkortningen. Systsättningsökningen inom den offentliga sektorn begränsas till 90 000.

Utredningen pekar avslutningsvis på vissa anpassningsproblem på arbetsmarknaden till följd av den arbetskraftssituation som förutses. Eftersom den möjliga nettoökningen av tillgången på arbetskraft med ca 110 000 förvärvsarbete består nästan helt av gifta kvinnor kan ökningen realiseras bara om det blir möjligt att undanröja de hinder som f. n. finns för gifta kvinnor att inträda på arbetsmarknaden. En betydelsefull del av arbetskraftstillskottet kommer att bestå av invandrare från utlandet. Frågan om invandringens utformning kommer därför att vara aktuell. Även om det är möjligt att öka arbetskraftstillgången med 110 000 personer torde det komma att uppstå problem eftersom tillskotten av arbetskraft inte uppträder där efterfrågan ökar. Detta skapar både geografiska och yrkesmässiga rörlighetsproblem.

Arbetskraftsutvecklingen åren 1970—1980. I denna kalkyl har prognosen för befolkningsutvecklingen utsträckt fram till år 1980. Utredningen understryker att antagandena för 1970-talet blir osäkrare med hänsyn till möjligheterna att på så lång sikt bedöma utvecklingen av sådana faktorer som invandring, fruktsamhet och dödlighet. *Nettoinvandringen* har antagits bli 10 000 per år. Utredningen pekar emellertid på förhållanden som kan påverka nettoinvandringen, t. ex. att balans uppnås på bostadsmarknaden eller att vi får mer internationaliserad arbetsmarknad.

Under 1970-talet förstärks förskjutningen av åldersfördelningen i ogynnsam riktning från produktionssynpunkt. Åldrarna 15—65 år ökas med endast 70 000 av en total folkökning med ca 640 000. Vissa åldersklasser, utbildningsgrupper och lokala grupper av gifta kvinnor väntas närma sig ett tak för yrkesverksamheten. Antalet *årsarbetare* beräknas som en följd härav stiga med mindre än 50 000 på ett årtionde eller med knappt 1,5 %. Det

motsvarande årliga tillskottet, ca 5 000 årsarbetare eller 0,1 å 0,2 %, ligger inom prognosens sannolika felmarginal.

I prognoserna för arbetskraften har man inte räknat med någon ökning av *den äldre befolkningens arbetsinsats*. Tvärtom har förskjutningen från jordbruk till stadsnäringar föranlett ett antagande om en mindre nedgång för männen i åldrarna över 64 år. Utredningen ställer frågan om inte dessa grupper i växande grad kommer att betraktas som en arbetskraftsreserv. Som utgångspunkt för bedömningen av denna reservs potentiella storlek anför utredningen att om var tionde person i åldersklasserna 65—75 år — utöver vad som antagits i arbetskraftsprognoserna — kunde beredas arbete skulle år 1980 ytterligare ca 85 000 personer tillföras arbetskraften.

Utredningen har antagit en fortsatt *arbetstidsförkortning* under första hälften av 1970-talet, som innebär genomförandet av 40-timmarsveckan. Därefter antas en paus i arbetstidsförkortningen inträda till 1970-talets slut.

Resultaten av beräkningarna beträffande arbetsmarknadens tillgångssida redovisas i följande tablå.

	Ökning 1970—1980	
	Antal personer i arbetskraften (folkräkningsdefinition)	Antal årsarbetare i arbetskraften
Män.....	+ 10 000	+ 10 000
Kvinnor		
gifta.....	+ 239 000	+ 94 000
övriga.....	— 56 000 + 183 000	— 56 000 + 38 000
Summa	+ 193 000	+ 48 000

Ökningen av antalet personer i arbetskraften hänför sig nästan uteslutande till gifta kvinnor, för vilka ett relativt osäkert antagande gjorts om en ökad förvärvsintensitet. Utredningen konstaterar att redan i denna omfördelning av arbetskraften mot gifta kvinnor, med deltidsarbete i stor utsträckning, ligger svårlösta anpassningsproblem på arbetsmarknaden. Med hänsyn till ovissheten om hur dessa problem kan komma att lösas framstår vinsten av arbetskraft som relativt osäker.

Sänkningen av årsarbetstiden till följd av den antagna arbetstidsförkortningen har i kalkylen upptagits till 5 %. Detta skapar ett ytterligare behov av arbetskraft, som uppgår till ca 170 000 personer och som bör ställas mot ökningen av antalet årsarbetare i tablån med ca 50 000. Man skulle därmed stanna vid en minskning under 1970-talet av arbetskraftsvolymen mätt i antal årsarbetare som skulle uppgå till drygt 120 000. Utredningen anmärker att enbart för att uppväga denna minskning skulle det krävas en ökning av nettoinvandringen från antagna 10 000 per år till ca 30 000 per år.

Remissyttrandena över arbetsmarknadsutredningens förslag

Arbetsmarknadsutredningens förslag i stort har i allmänhet mötts positivt vid remissbehandlingen. *Arbetsmarknadsstyrelsen*, *SAF*, *Sveriges industriförbund*, *TCO* och *SACO* förklarar sålunda att de i huvudsak kan ansluta sig till utredningens förslag.

LO finner att flertalet av de förslag utredningen lägger fram är helt i linje med den nuvarande arbetsmarknadspolitiken, som *LO* vid flera tillfällen uttalat sitt stöd för. En allmänt positiv ståndpunkt till förslagen intar vidare bl. a. *lantbruksstyrelsen*, *skolöverstyrelsen*, *flera länsstyrelser* samt *Svenska landstingsförbundet* och *Svenska stadsförbundet*.

I åtskilliga remissyttranden framhålls att betänkandet innehåller en värdefull översikt över arbetsmarknadspolitiska problem och problemlösningar. Man konstaterar att det över huvud taget torde vara första gången en sammanfattning gjorts av den svenska arbetsmarknadspolitiken. De framlagda förslagen anses medföra att den nuvarande arbetsmarknadspolitiken effektiveras. *Svenska landstingsförbundet* har det helhetsintrycket att utredningens förslag till ökade resurser och deras användning är väl försvarbara med hänsyn till den avgörande betydelse som arbetsmarknadspolitiken har för såväl samhällets ekonomiska utveckling som för de enskilda människor, vilkas placering i arbetslivet av en eller annan orsak är problematisk.

I vissa remissyttranden, bland dem *statskontorets*, framhålls vidare att betänkandet får ses som ett förtroendeuttalande från arbetsmarknadspolitikens intressenter för de väsentliga dragen i den nuvarande arbetsmarknadspolitiken.

Remissorganen riktar emellertid även en rad allmänna invändningar mot betänkandet. Man anmärker sålunda att betänkandet endast i mindre grad har karaktären av handlingsprogram, att några nya utvecklingslinjer knappast framförts utan att förslagen i flera avseenden får anses vara en sanktionering av redan tillämpad praxis. Vidare noteras att diskussionerna i betänkandet på ett flertal punkter inte mynnar ut i konkreta förslag utan stannar vid allmänt hållna uttalanden och rekommendationer.

En del remissmyndigheter — bland dem *skogsstyrelsen*, *överbefälhavaren* och *några länsstyrelser* — anser att utredningen överbetonat de åtgärder som främjar arbetskraftens geografiska rörlighet, medan lokaliseringspolitiska synpunkter inte beaktats i tillräcklig utsträckning. Sambandet mellan rörlighetsstimulerande åtgärder och lokaliseringspolitik borde ha analyserats närmare. *Länsstyrelsen i Västmanlands län* har en annan uppfattning och anser att utredningen inte haft anledning att närmare gå in på lokaliseringspolitiska spørsmål bl. a. därför att lokaliseringspolitiken prövats av statsmakterna under de senaste åren.

Från många håll, bl. a. *SAF*, *Svenska bankföreningen* och *Sveriges indu-*

striförbund, understryks att frånvaron av kostnadsberäkningar försvårar ställningstagandet till betänkandet i dess helhet och till de olika delförslagen.

En allmänt negativ inställning till utredningens förslag intar *RLF* och *Sveriges lantbruksförbund*, som i sitt gemensamma yttrande avslutningsvis anför att betänkandet inte bör leda till att man låser fast den framtida arbetsmarknadspolitikens målsättning och utformning. Detta motiveras även av önskemålet att statskontorets pågående översyn av arbetsmarknadsverket och övriga myndigheter och organ inom arbetsmarknadspolitikens område bör redovisas före ett ställningstagande till den framtida arbetsmarknadspolitik. I statskontorets översyn bör naturligen ingå även en diskussion kring avvägningen av olika arbetsmarknadspolitiska medel.

I fråga om arbetsmarknadspolitikens uppgifter och metoder anser en del remissorgan — exempelvis *konjunkturinstitutet*, *SAF* och *RLF* — att utredningen borde ha utförligare diskuterat arbetsmarknadspolitikens mål och ha lagt diskussionen till grund för förslagen om arbetsmarknadspolitikens utformning. Mellan förslagen borde ha gjorts en inbördes avvägning. I dessa delar anses betänkandet inte motsvara förväntningarna.

LO instämmer med utredningen i att till målen för den ekonomiska politiken hör kraven på full sysselsättning, ett snabbt ekonomiskt framåtskridande och ett stabilt penningvärde. Enligt *LO*:s bestämda uppfattning är dock den ekonomiska politiken ofullständig, om den inte inrymmer åtgärder för en jämnare fördelning av inkomsterna.

Utredningen har enligt *LO*:s mening kommit att förlora det strukturpolitiska perspektivet. Arbetsmarknadspolitikerna är till sitt innehåll i väsentlig grad en långsiktigt syftande politik. En ekonomisk diskussion, som knappast berör strukturpolitiska aspekter utan till väsentlig del utgår från stabiliseringspolitiska, finner *LO* vara ofullständig. En intensifierad strukturpolitik i förening med de arbetsmarknadspolitiska medlen för att underlätta arbetskraftens anpassning skulle tvinga låglöneföretag och branscher att lägga om sin produktion. *LO* menar att företagen i den mån de inte kan betala högre löner skulle förlora arbetskraften och därmed kanske bli tvungna att lägga ned produktionen. Låglönegrupper på den tjänsteproducerande arbetsmarknaden skulle på samma sätt kunna förbättra sitt löneläge. En aktiv strukturpolitik medverkar alltså enligt *LO* inte enbart till att öka produktiviteten utan kan också bidra till en önskvärd inkomstutjämnning, samtidigt som den underlättar för fackföreningsrörelsen att föra en solidarisk lönepolitik.

LO framhåller vidare att vissa allmänt kända faktorer i den kommande strukturutvecklingen borde ha bedömts från arbetsmarknadspolitiska utgångspunkter. Den tekniska utvecklingen är visserligen svår att bedöma men man bör dock undersöka vad redan nu kända tekniska framsteg kan betyda för behovet av arbetskraft och vilka omställnings- och anpassningsproblem

de kan föra med sig. Den internationella handelns utveckling är också ett fält som starkt berör framtidens arbetsmarknadspolitik, eftersom förutsättningarna för vissa branscher inom vårt näringsliv såväl på kort som lång sikt kommer att radikalt förändras. Likaså berör vårt växande ansvar för utvecklingsländerna morgondagens arbetsmarknadspolitik. En annan väsentlig aspekt vid bedömning av det framtida behovet av arbetsmarknadspolitiska insatser är de långsiktiga förändringarna i konsumenternas efterfrågan.

Kraven på vad som skall benämnas full sysselsättning har skärpts inte minst genom de goda konjunkturen som kännetecknat efterkrigstiden och urbaniseringsprocessen, som också påverkat den totala sysselsättningsnivån. LO beklagar att utredningen inte närmare diskuterat innebörden av vad som i dag är att anse som full sysselsättning. Denna diskussion är avgörande för hur vår arbetsmarknadspolitik bör utformas.

Även TCO berör inkomstfördelningsfrågan och påpekar bl. a. att de senaste årens snabba produktionshöjning i inte obetydlig utsträckning är resultat av den fortgående omflyttningen av arbetskraft från områden med låg till områden med hög produktivitet och lönsamhet. Rätt utnyttjad kan arbetsmarknadspolitiken således utgöra ett av de effektivaste långsiktiga bidragen till en lösning av låglöneproblematiken i dess olika aspekter.

Utredningens bedömning av utvecklingstendenserna på arbetsmarknaden kritiserar av *konjunkturinstitutet*, som framhåller att utredningen vid diskussionen av de framtida arbetskraftstillgångarna har helt anammat de preliminära beräkningar som gjordes vid arbetsmarknadsstyrelsens prognosinstitut våren 1964. Dessa beräkningar är emellertid ytterligt schematiska och från metodisk synpunkt otillfredsställande genomförda.

Statistiska centralbyrån påpekar att arbetskraftsprognosen i betänkandet är preliminär och att den kommer att överarbetas i vissa delar inom centralbyrån. Det förefaller dock som om prognosen inte kommer att behöva revideras i någon väsentlig utsträckning. Inom centralbyråns prognosinstitut sammanställt material avsett att belysa den kvinnliga arbetskraften från skilda aspekter kommer att komplettera utredningens. Det arbete som hittills utförts bekräftar utredningens resultat.

LO anser, att det hade varit värdefullt om utredningen i någon mån hade försökt att analysera bruttoförändringarna på arbetsmarknaden fram till år 1980. Det skulle då ha varit lättare att precisera de arbetsmarknadspolitiska insatserna med hänsyn tagen till bl. a. åldersförskjutningen, de gifta kvinnornas ökade benägenhet att förvärvsarbeta, den ökade utbildningsfrekvensen och näringslivets strukturomvandling.

SACO ifrågasätter om arbetskraftsutbudet kan hållas uppe ens på en oförändrad nivå fram till 1970-talets slut. Mot bakgrunden av den allt mer accentuerade knappheten på arbetskraft i flertalet europeiska länder före-

faller det väl optimistiskt att räkna med samma årliga nettotillskott utifrån som under 1950-talet. Mycket talar för att det hastigt växande utbildningsintresset kommer att påverka yrkesintensiteten negativt i större utsträckning än vad utredningen räknat med. Slutligen kan man enligt SACO inte förutsätta att inga som helst arbetstidsförkortningar skall genomföras under en femtonårsperiod.

Länsstyrelsen i Jämtlands län framhåller att den väntade kraftiga ökningen av antalet arbetstillfällen och den svagare ökningen av arbetskraftstillgången endast gäller under förutsättning att nuvarande högkonjunktur består under den tid prognosen gäller, vilket ingalunda är säkert. Erfarenheten från tidigare ekonomiska utvecklingsskeden har nämligen visat att det finns skäl att bedöma situationen mera försiktigt. En avmattning i nuvarande uppåtgående ekonomiska utveckling är långt ifrån otänkbar, även om detta inte skulle behöva leda till direkt lågkonjunktur. Om utvecklingstakten på det ekonomiska området skulle avta, minskar också automatiskt efterfrågan på arbetskraft och de sysselsättningsskapande åtgärderna kommer i stället i förgrunden.

2. Arbetsförmedling

Nuvarande förhållanden

Arbetsförmedlingens uppgifter. Den offentliga arbetsförmedlingen omfattar alla slag av arbetskraft och arbete. Förmedlingen skall bevaka att hjälpverksamheten för de arbetslösa anpassas till läget på arbetsmarknaden. En viktig uppgift är därför att samla in uppgifter om arbetslöshet och om väntade förändringar på arbetsmarknaden. I första hand skall förmedlingen eftersträva utjämning på den egna orten och inom det egna förmedlingsområdet. Det åligger förmedlingen att i detta syfte bedriva ackvisition av arbetstillfällen och arbetskraft. För att nå utjämning inom hela landets arbetsmarknad äger samarbete rum mellan de olika förmedlingskontoren i form av omfattande interlokal förmedling.

För att söka mera långsiktiga lösningar av de arbetslösas sysselsättningsproblem har förmedlingen möjligheter att utnyttja ett flertal olika hjälpåtgärder. Arbetskraftens geografiska rörlighet främjas genom ekonomiska bidrag. Arbetsförmedlingen verkar även för att arbetskraften skall bli yrkesmässigt rörlig genom omskolning och fortbildning. Härvid har yrkesvägledningen en stor uppgift inte endast vad gäller skolungdom, för vilken den bedrivs inom skolorna genom lektioner och föredrag, och för ungdom som nyss avslutat sin skolgång utan även för äldre arbetskraft för vilken omskolning eller fortbildning kan bli aktuell. För yrkesvägledningen står medi-

cinska och psykotekniska experter till förmedlingens förfogande. Arbetslösa som av olika skäl inte kan placeras på den öppna marknaden — temporärt eller för längre tid — skall förmedlingen söka bereda sysselsättning i beredskapsarbete eller i s. k. skyddad sysselsättning. För de partiellt arbetsföra skall arbetsförmedlingen vidta arbetsvårdande åtgärder. Även för detta ändamål kan förmedlingen utnyttja medicinsk och annan expertis.

Det åligger förmedlingen att aktivera de arbetskraftsresurser som finns, främst kvinnor, partiellt arbetsföra och äldre arbetskraft. I förmedlingens uppgifter ingår vidare förmedling av praktikplatser till teoretiskt studerande och för den praktiska yrkesorienteringen inom grundskolans ram. I viss utsträckning handhar arbetsförmedlingen även mönstring på fartyg och därmed förenade göromål.

Arbetsförmedlingens organisation. Arbetsmarknadsstyrelsen utövar tillsyn över och ledning av arbetsförmedlingen. I länen handhas denna uppgift av länsarbetsnämnderna och i Stockholms stad av arbetsnämnden. I nämnderna, som utses av Kungl. Maj:t, är de tre största partsorganisationerna på arbetsmarknaden representerade.

Den egentliga förmedlingsorganisationen omfattade vid ingången av år 1964 25 huvudkontor, 234 avdelningskontor (varav 29 deltidkontor), 229 ortsbud och 193 lokalombud. Av avdelningskontoren var 15 tillfälligt inrättade.

Huvudkontoren är uppdelade på olika expeditioner, såsom för jordbruk, industri, byggnadsverksamhet osv. Där finns även yrkesväglednings- och arbetsvårdsexpeditioner samt tjänstemannaförmedling. Avdelningskontoren är indelade i klasser i förhållande till folkmängd, näringslivets struktur m. m. Förutom ortsbud och lokalombud har under de senare åren förekommit även s. k. ambulatorisk arbetsförmedling, vilken utgår från huvud- eller avdelningskontor.

Personalrekryteringen vid arbetsförmedlingen sker genom årlig antagning av aspiranter. Utbildning och fortbildning av personalen sker genom kurser som anordnas av arbetsmarknadsstyrelsen.

Antalet heltidsanställda tjänstemän vid länsarbetsnämnder och arbetsförmedlingskontor uppgick vid ingången av år 1964 till 2 250. Personalens fördelning på verksamhetsgrenar framgår av följande sammanställning.

<i>Verksamhetsgren</i>	<i>Antal tjänstemän</i>
Allmän förmedling m. m.	1181
Yrkesvägledning	137
Arbetsvård	230
Länsarbetsnämndernas kanslier	456
Kontorsbiträden	246
Summa	2250

Omfattningen av arbetsförmedlingens verksamhet åren 1953—1962.

	Tillsatta platser (1 000-tal) år]									
	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Jordbruk och skogsbruk	70	80	63	63	59	55	55	53	50	43
Industri och hantverk	98	117	117	99	93	80	101	117	115	106
Byggnadsverksamhet	128	117	112	116	112	115	109	100	95	96
Samfärdsel	180	185	215	213	171	157	170	162	137	146
Handel	137	139	146	132	125	117	128	143	145	135
Förvaltning och fria yrken	83	86	82	81	83	79	85	91	99	109
Hälso- och sjukvård	20	24	25	22	21	21	22	22	22	23
Husligt arbete	162	153	148	142	139	137	135	129	119	111
Genomgående yrken	96	108	121	96	86	94	97	101	89	92
Annat arbete	31	29	22	27	26	20	18	24	17	18
	1005	1038	1051	991	915	875	920	942	888	879
Därav i samverkan mellan olika arbetsförmedlingar	77	87	69	64	59	51	59	71	71	66
Lediga platser	1175	1238	1244	1174	1075	1013	1084	1167	1126	1103
Arbets sökande personer	660	679	684	718	696	714	716	716	717	744

Utredningen

Som framgår av den nyss angivna sammanställningen har den totala plats-tillsättningen under perioden minskat med 12 %. Denna utveckling bör enligt utredningen inte ses som ett uttryck för minskad effektivitet i förmedlingsverksamheten. Den är i stället ett resultat av den utjämning och stabilisering av förhållandena på den svenska arbetsmarknaden som ägt rum under efterkrigstiden. Under den första delen av denna period var både arbetslöshet och arbetskraftsbrist i regel betydligt större än under senare år. Sådana lägen ger upphov till en relativt omfattande arbetskraftsomsättning, inklusive en inte önskvärd överrörlighet. Med den fortgående stegringen av utbildningsnivån och anspråken på yrkeskvalifikationer inom näringslivet har vidare följt ökade kvalitativa krav på förmedlingsarbetet. Tillsättning av platser för vilka fordras yrkeskunnighet förutsätter givetvis en mer kvalificerad och tidskrävande insats från förmedlingens sida än ett rutinemässigt anvisande av arbetslösa till mer eller mindre tillfälliga anställningar med okvalificerade arbetsuppgifter.

Den högre kvaliteten på förmedlingsarbetet, en väntad successiv ökning av antalet sökande till förmedlingen samt stegrade anspråk i övrigt på förmedlingens tjänster för med sig krav på större resurser för förmedlingen.

Med hänsyn till vikten av en smidig arbetsmarknadsfunktion och arbetsförmedlingens betydelse härför är det enligt utredningens mening angeläget att dessa krav tillgodoses i den takt de ger sig till känna. Detta kommer utan tvivel att föra med sig ökade kostnader för arbetsförmedlingsverksamheten. I gengäld kan dock kostnaderna för sysselsättningskapande åtgärder väntas minska, åtminstone vid en oförändrad ambitionsgrad för sådana åtgärder. En snabb och smidig anpassning av arbetskraften till förhållandena på den öppna marknaden ger också betydande samhälls-ekonomiska vinster. Samtidigt främjas den enskildes trygghet. Man bör därför enligt utredningens mening inte av statsfinansiella skäl avstå från att anpassa arbetsförmedlingsorganisationen till arbetsmarknadspolitikens krav.

Förmedlingsorganisationens anpassning till det arbetsmarknadspolitiska läget. F. n. har arbetsmarknadsverket större frihet att lokalt och temporärt med kort varsel sätta in sysselsättningskapande åtgärder, t. ex. beredskapsarbeten, än att förstärka förmedlingsorganisationen. Ett sådant förhållande kan enligt utredningens uppfattning bli till förfång för en av huvudlinjerna i arbetsmarknadspolitiken, nämligen arbetskraftens anpassning till förändringar inom näringslivet. Utredningen föreslår därför att arbetsmarknadsstyrelsen får möjligheter att i extraordinära arbetsmarknads-situationer, som gör en tillfällig ökning av arbetsförmedlingspersonalen nödvändig, inom av statsmakterna angivna gränser utnyttja sakanslag som står till styrelsens disposition. Som en följd av detta förslag bör den i av-löningsstaten för arbetsförmedlingen upptagna anslagsposten till Avlöningar till tillfällig personal utgå. Den personal som nu är avlönad av medel från denna anslagspost bör avlönas från anslagsposten till Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal. Sistnämnda anslagspost bör med hänsyn härtill räknas upp i motsvarande grad. Även kostnader för rese-ersättningar och traktamenten bör inom vissa gränser få bestridas från sakanslag i lägen då förmedlingspersonal snabbt behöver flyttas om i stor omfattning.

Arbetsförmedlingens andel av arbetskraftsomsättningen. En grundläggande förutsättning för att arbetsförmedlingen på ett tillfredsställande sätt skall kunna fullgöra sin huvuduppgift att utjämna tillgång och efterfrågan på arbetskraft är uppenbarligen att förmedlingens andel i den totala arbetskraftsomsättningen är tillräckligt stor. Även om aktuella uppgifter saknas om hur stor förmedlingens omsättningsandel är, framstår det som klart att andelen för en del sektorer av arbetsmarknaden är otillräcklig. Detta gäller bl. a. vissa delar av tjänstemännens arbetsmarknad. Behovet av intensifierade insatser för bl. a. de handikappade, den äldre arbetskraften och de hemarbetande kvinnorna motiverar även en viss ökning av omsätt-

ningsandelen. Utredningen föreslår att förutsättningar skapas för att göra en sådan ökning av förmedlingens omsättningsandel möjlig.

Yrkesvägledning. I syfte att höja kvaliteten i förmedlingsarbetet bör förmedlingsåtgärderna i större utsträckning än som f. n. är fallet föregås av yrkesvägledande åtgärder och anlagsprov. Insatser av detta slag skall enligt utredningens mening inte ingå i handläggningen av varje förmedlingsärende utan förbehållas fall där de är ett villkor för att man skall kunna prestera lämplig arbetsanvisning. Frekvensen av sådana fall ökar emellertid. En orsak härtill är strukturförändringarna inom näringslivet med därav följande behov av yrkesbyten. En annan orsak är att arbetsförmedlingen under senare år fått avsevärt bättre möjligheter att medverka till utbildning och omskolning. En ökning av de yrkesvägledande insatserna förutsätter att yrkesvägledningen byggs ut.

Utbyggnaden bör ta sikte på såväl att förstärka nuvarande yrkesvägledningsexpeditioner som att anordna nya expeditioner vid en del s. k. kretskontor. Åtskilliga av de kretskontor som nu saknar expeditioner bör dock kunna betjänas genom ambulerande yrkesvägledningsverksamhet.

Yrkesvägledande åtgärder kräver inte alltid insatser av specialister. Att t. ex. upplysa om utbildningsvägar och anvisa lämpligt informationsmaterial är något som alla arbetsförmedlare bör kunna göra. Detta förutsätter dock att förmedlarna har åtminstone elementära kunskaper om yrkesvägledning och det informationsmaterial som yrkesvägledningen utnyttjar. Utredningen föreslår därför att den inom arbetsmarknadsverket bedrivna utbildningen av arbetsförmedlare utvidgas till att omfatta även yrkesvägledning.

Arbetsförmedlingens informationsverksamhet. Det är självklart att arbetsförmedlingen måste kunna ge sådan information om konkreta förmedlingserbjudanden att arbetssökande och arbetsgivare får tillförlitlig grund för sina ställningstaganden. Arbetsförmedlingen måste dessutom kunna ge en mer allmän information om det aktuella arbetsmarknadsläget och väntade förändringar i detta. Det måste anses vara en viktig uppgift för arbetsmarknadsstyrelsen och länsarbetsnämnderna att genom lägesöversikter och prognoser sörja för att varje särskild arbetsförmedling kan ge sådan information till arbetssökande och arbetsgivare. Enligt utredningens mening bör vidare television, radio samt riks- och lokalpress användas i betydligt större utsträckning än hittills för att sprida information om aktuella arbetsmarknadsfrågor. Detta skulle göra det lättare för arbetsförmedlingen att åstadkomma en rationell utjämning på arbetsmarknaden.

Arbetsförmedlingens personalrekrytering. Höga fordringar måste ställas på förmedlingstjänstemännen i fråga om kunskaper om arbetsliv och arbetsmarknad samt personlig lämplighet. Avgörande för att arbetsförmed-

lingen skall kunna försäkra sig om personer med sådana kunskaper och egenskaper är uppenbarligen de löner som kan erbjudas aspiranterna. Rekryteringslönerna måste därför ägnas fortlöpande uppmärksamhet av arbetsmarknadsverket.

Förmedlingspersonalen som i tjänsten vinner överblick över arbetsmarknaden kan förutsättas få särskild benägenhet att gå över till annan verksamhet om löneförhållandena inom förmedlingen framstår som ofördelaktiga. Å andra sidan bör förmedlingen ha intresse av att kunna anställa personer med relativt lång tids erfarenhet av arbetsförhållanden inom visst område av näringslivet. Ett ömsesidigt utbyte av personal mellan förmedlingen och näringslivet får anses önskvärt. En förutsättning härför är dock att arbetsmarknadsverket får större frihet att smidigt anpassa lönesättningen efter förhållandena i de särskilda fallen.

Några villkor om formell kompetens finns f. n. inte vid antagning av aspiranter till förmedlingen. Utredningen anser inte att denna ordning bör ändras. Till yrkesvägledningen rekryteras numera aspiranterna i stor utsträckning från grupper med högskole- eller därmed jämförlig utbildning. Utredningen anser denna praxis vara sakligt motiverad men framhåller att det är angeläget att olika rekryteringsvägar kan följas även inom yrkesvägledningen.

Av arbetsvårdspersonalen bör krävas grundliga kunskaper i psykologi och sociallagstiftning. Rekryteringen av denna personal bör därför inriktas på personer med kunskaper i dessa ämnen som i huvudsak motsvarar examen från socialhögskola. För att en sådan rekrytering skall kunna ske kan eventuellt inom arbetsvården behöva införas en reglerad befodringsgång som liknar den som nu finns inom yrkesvägledningen.

Den interna utbildningen av förmedlingens personal. Under åren 1948—1963 har visserligen den interna utbildningsverksamheten sexdubblats men den helt övervägande delen av verksamheten riktar sig till aspiranter och specialister inom förmedlingen. Förmedlingspersonalen behöver ständigt hållas à jour med förändringar i arbetsmarknadspolitiken och inom andra samhälleliga aktiviteter som är av betydelse i förmedlingsarbetet liksom också med nya arbetsmetoder m. m. Utredningen yrkar därför på att denna utbildningsverksamhet byggs ut kraftigt. Målet bör vara att ge utbildningen sådan omfattning att personalen kan få i genomsnitt en veckas fortbildningskurs varje år.

Ombudsorganisationen. Arbetsförmedlingen är i glesbygder och på mindre orter till stor del representerad av Orts- och lokalombud. Ombuden utför utan tvivel ett i förhållande till tjänstgöringstid och förutsättningar i övrigt gott arbete. Det ligger emellertid i sakens natur att ombud med obetydlig tid till sitt förfogande och med föga eller ingen utbildning för

sina arbetsuppgifter inte kan göra samma arbetsinsats som fast inrättade förmedlingskontor. Samtidigt är det ofta just i glesbygder och på mindre orter som de besvärligaste arbetsmarknadsproblemen finns. Det har t. ex. beräknats att ca 25 % av den registrerade arbetslösheten i landet finns i områden som är betjänade av ombud. Till detta kommer att dessa områden har en ofta betydande latent arbetslöshet. Utredningen föreslår därför att ombudsförmedlingen såvitt möjligt ersätts med förmedling från kontor som är väl utrustade med personal och förlagda till lämpliga centralorter. Detta behöver enligt utredningen inte innebära att ett stort antal nya kontor inrättas. Det bör liksom hittills i viss utsträckning vara möjligt att lita till ambulerande förmedlingsverksamhet. Denna förmedlingsform bedrivs redan med positiva resultat. En utbyggnad kräver dock personalförstärkningar som arbetsmarknadsstyrelsen bör precisera närmare.

Utredningen förutsätter att förmedlingsverksamheten inom vissa områden av olika skäl måste bygga på ombud även i fortsättningen. Dessa ombud bör genom länsarbetsnämndernas försorg ges sådan utbildning och sådant stöd i sitt arbete att förmedlingsservicen i fråga om sin kvalitet så nära som möjligt ansluter till den som tillhandahålles i orter med kontor.

Resebidrag till arbetssökande hos förmedlingen. För arbetssökande hos t. ex. ombud eller enmanskontor kan det vara nödvändigt att resa till huvud- eller avdelningskontor för att där överlägga med yrkesvägledare, arbetsvårdare eller andra specialister om en adekvat arbetsplacering. Som ett led i strävandena att ge alla arbetssökande likvärdig förmedlingsservice föreslår utredningen att arbetsförmedlingen ges möjlighet att betala reseersättningar och traktamenten till sökande som är inskrivna hos förmedlingen. Denna möjlighet är nu begränsad till de partiellt arbetsföra.

Varsel vid driftnedläggelser och driftinskränkningar. Utredningen framhåller att tidiga informationer om väntade förändringar i sysselsättningen är en förutsättning för en framgångsrik arbetsmarknadspolitik. Det nu gällande varselsystemet anses ha fungerat tillfredsställande. Utredningen anser sig därför inte ha anledning föreslå någon ändring av det nuvarande systemet som bygger på frivilliga överenskommelser.

Särskilda yttranden

Ledamoten *Gustavsson* anför att de arbetsbyten som sker utan förmedlingens medverkan, inte minst genom annonsering i dagspressen, är synnerligen värdefulla för arbetstagarna. Detta utbud av arbetstillfällen bör inte minska utan gärna öka. Den enligt utredningens mening önskvärda ökningen av arbetsförmedlingens omsättningsandel bör inriktas på områden där behov och brister föreligger. En allmän arbetslöshetsförsäkring skulle kraftigt öka arbetsförmedlingens omsättningsandel, främst genom att den

dolda arbetslösheten som f. n. inte kommer till förmedlingens kännedom skulle uppdagas och bli bättre åtkomlig för förmedlingsåtgärder.

I yttrandet framhålls vidare att det synes tveksamt om förmedlingsverksamheten i glesbygder och på mindre orter blir tillfredsställande om verksamheten koncentreras till större centralorter.

Ledamoten *Petersson* anför att han inte kan ansluta sig till utredningens förslag att arbetsförmedlingspersonal skall få anställas samt reseersättningar och traktamenten bekostas med anlitan­de av sakanslag. Anledning saknas att på detta sätt frånga den normala ordningen inom statsförvaltningen för att täcka personalkostnader. Arbetsmarknadsverkets båda av­löningsanslag bör under posterna till tillfällig personal i stället inrymma belopp som är reserverade för extraordinära arbetsuppgifter.

Remissyttrandena

Beträffande arbetsförmedlingsorganisationen i allmänhet understryker *arbetsmarknadsstyrelsen* och *länsarbetsnämnderna*, att om arbetsförmedlingen skall kunna tillgodose det växande servicebehovet på ett tillfredsställande sätt, det krävs att förmedlingens organisation förstärks väsentligt och att förmedlingsarbetet fortsätter att effektiviseras.

LO är inte övertygad om att själva målsättningen och inriktningen på förmedlingsarbetet motsvarar dagens krav och ifrågasätter om företag med påtagligt stor arbetskraftsomsättning på grund av lönesättning och brister i personalpolitiken bör få belasta arbetsförmedlingen i lika hög grad som f. n. Företag med god lönesättning och i övrigt goda arbetsförhållanden, som nu i mindre grad kan använda arbetsförmedlingen, skulle samtidigt kunna få bättre service och därigenom stimuleras att i högre grad utnyttja arbetsförmedlingens resurser. Vid brist skulle arbetskraften genom förmedlingens insatser i allt större utsträckning gå över till företag med gott löneläge och i regel också hög produktivitet eller samhällsviktig funktion.

SAF, *Sveriges grossistförbund* och *Sveriges industriförbund* anför att det principiella statsmonopol som råder på arbetsförmedlingens område medför höga krav på den offentliga arbetsförmedlingens service. Skulle man på ett speciellt område inte klara denna service tillfredsställande, förefaller det rimligt att noggrant överväga om privata organ kan lyckas bättre. Om enskilda organ med särskilda förutsättningar härför under arbetsmarknadsstyrelsens överinseende lämnar service på speciella områden, t. ex. förmedling av högre tjänstemän, specialister m. fl. med mycket begränsad arbetsmarknad, behöver detta inte påverka möjligheterna att driva en effektiv arbetsmarknadspolitik. Grossistförbundet understryker vidare behovet av skrivbyråverksamheten som den offentliga arbetsförmedlingen rimligen inte kan utföra.

TCO uttalar däremot att om arbetsförmedlingen f. n. inte anses vara ett effektivt serviceorgan detta inte bör leda till att förmedlingsuppgifter överförs till privata institutioner. Det naturliga bör i stället vara att bygga ut förmedlingen så att den verkligen kan förmedla alla slag av arbete för alla grupper av arbetssökande.

Utredningens förslag att sakanslag skall få anlitas för att bestrida kostnader för tillfälliga personalökningar m. m. biträds av *skolöverstyrelsen*, *länsstyrelsen i Örebro län*, *LO* och *TCO*. *Arbetsmarknadsstyrelsen* anser att ett genomförande av förslaget avsevärt skulle öka verkets möjligheter att snabbt kunna sätta in speciella förmedlingsaktioner och därigenom reducera behovet av andra, mera kostnadskrävande åtgärder mot arbetslöshet och arbetskraftsbrist. Styrelsen framhåller också, att större anslag för tillfällig personal i verklig mening bör övervägas.

SAF och *Sveriges industriförbund* instämmer i att åtgärderna måste sättas in snabbt för att långtgående ekonomisk-politiska ingripanden skall kunna undvikas men ifrågasätter om detta kan motivera att man frångår den normala ordningen inom statsförvaltningen för att täcka rese- och traktamentskostnader.

Enligt *riksrevisionsverket* bör i princip avlöningar till tillfällig personal inte belasta sakanslag utan avlöningsanslag. Om en av sysselsättningsrubbingar framkallad katastrofsituation leder till att tillfällig personal måste nyanställas i stor omfattning, torde avlöningsanslaget, som är av förslagskaraktär, kunna överskridas i erforderlig mån. Samma inställning har *länsstyrelsen i Kronobergs län*.

Även *statskontoret* anser att avlöningar till tillfällig personal tills vidare lämpligen kan belasta avlöningsanslaget.

SR yttrar att det i extraordinära arbetsmarknadssituationer torde ställas särskilt stora krav på arbetsförmedlingspersonalen. I sådana situationer torde det endast i mycket begränsad utsträckning vara möjligt att tillfälligt anställa personer som har nödvändiga kvalifikationer. Mot denna bakgrund finner förbundet utredningens förslag mindre välbetänkt.

Länsarbetsnämnden i Södermanlands län frågar sig var man i dagens arbetsmarknad kan finna personal som är villig att ta anställning på så osäkra villkor som skulle erbjudas.

I fråga om arbetsförmedlingens andel av arbetskraftsomsättningen påpekar *SACO* att tendensen med starkare målinriktning av studierna kommer att ställa stora anspråk på förmedlingen av praktikplatser. Det är även angeläget att öka arbetsförmedlingens andel av omsättningen på tjänstemannasektorn. *TCO* framhåller starkt betydelsen av en förstärkt tjänstemannaförmedling.

Enligt *konjunkturinstitutets* uppfattning hade det varit önskvärt att en mer allsidig belysning hade givits av de möjligheter — tidningsannonsering,

organisationskontakter etc. — som står till buds för arbetsgivare och arbetstagare att få kontakt med varandra. Den snäva avgränsning som utredningen valt gör det svårt för läsaren att på ett tillfredsställande sätt ta ställning till förslaget.

Svenska landstingsförbundet menar att utredningen borde ha redovisat vilka åtgärder som kan vidtas för att öka andelen i arbetskraftsomsättningen, kostnaderna härför samt hur en ökande andel återverkar på möjligheterna att nå resultat beträffande de svårplacerade grupperna.

RLF och *Sveriges lantbruksförbund* finner det svårförståeligt, varför det anses angeläget att öka arbetsförmedlingens omsättningsandel. Ökningen behöver ju i och för sig inte vara ett tecken på ökande effektivitet i verksamheten. Det är snarare önskvärt att höja kvaliteten än kvantiteten på arbetsförmedlingens verksamhet.

I utredningens uttalande om behovet av fortsatt utbyggnad av yrkesvägledningen instämmer bl. a. *arbetsmarknadsstyrelsen*, som finner behovet härav uppenbart, *skolöverstyrelsen* och *De erkända arbetslöshetskassornas samorganisation*.

LO betonar värdet av att höja arbetsförmedlingsåtgärdernas kvalitet genom ökad yrkesvägledning och möjligheter att i större utsträckning anlita anlagsprövning i förmedlingsarbetet.

Skolöverstyrelsen understryker starkt behovet och vikten av yrkesvägledning för vuxna, för vilka omskolning eller annan utbildning anses aktuell.

Att vissa kunskaper om yrkesvägledning ges vid grundutbildningen av arbetsförmedlingstjänstemännen finner *arbetsmarknadsstyrelsen* vara en önskvärd åtgärd därför att det inte går att dra en skarp gräns mellan arbetsökande som behöver råd av yrkesvägledningsexperter och andra arbetsökande. *Skolöverstyrelsen* anser att denna utvidgning av personalutbildningen bör komma till stånd snarast möjligt. *TCO* föreslår att utbildningen därutöver skall omfatta arbetsvårdsfrågor.

Med anledning av vad utredningen anfört om arbetsförmedlingens informationsverksamhet uttalar *LO*, att förmedlingen bör ge en bättre och öppnare information om företagens lönesättning, lönespridning och övriga villkor och förhållanden på den tilltänkta arbetsplatsen samt bättre service åt ombyttessökande och en intensifierad ackvisitionsverksamhet. Därigenom får de arbetssökande fler valmöjligheter och arbetsgivarna bättre information om tillgänglig arbetskraft.

Länsstyrelsen i Uppsala län ifrågasätter om det inte också vore önskvärt att verket gav lokala och regionala översikter över det aktuella och beräknade utbudet av arbetskraft med eller utan yrkestillhörighet. En information av antytt slag skulle i hög grad kunna bli vägledande för den lokaliseringspolitik som kommer att bedrivas jämsides med och delvis komplettera arbetsmarknadspolitiken.

Vad angår arbetsförmedlingens personalrekrytering

framhåller *arbetsmarknadsstyrelsen* att aspirantlönegraden A 11 i dag inte verkar lockande på kvalificerade sökande när därtill kommer att befordringsmöjligheterna måste anses ogynnsamma därför att ett betydande antal av tjänsterna inom förmedlingen är placerade endast i lönegrad A 13.

Beträffande förslaget att införa reglerad befordringsgång för befattningshavare inom arbetsvården ställer sig styrelsen tveksam till åtgärder som leder till kategoriklyvningar bland tjänstemännen på fältet. Speciella rekryterings- och befordringsbestämmelser för en viss grupp, som i praktiken närmast omöjliggör utbyte av tjänstemän med andra delar av verksamheten, är inte önskvärda. Det är emellertid synnerligen angeläget att mer allmänt kunna rekrytera tjänstemän med högre grundläggande utbildning till arbetsförmedlingen. Styrelsen avser därför att överväga detta spörsmål i samråd med berörda organisationer.

Av bl. a. de skäl som arbetsmarknadsstyrelsen anfört avstyrker också *LO* förslaget om reglerad befordringsgång.

Skolöverstyrelsen ifrågasätter om det inte åtminstone vid huvudkontor kunde anställas fackutbildad personal med praktiska erfarenheter av bl. a. arbetsmetoder och arbetskrav inom mer vanligt förekommande yrken.

Vad utredningen anfört om behovet av ökad intern personalutbildning inom arbetsförmedlingen understryks av *arbetsmarknadsstyrelsen*. Även *SAF* och *Sveriges industriförbund* finner den föreslagna förbättringen av personalutbildningen betydelsefull och understryker i sammanhanget vikten av att förmedlingstjänstemännen bibringas kunskaper om de krav som ställs på utövarna av förekommande yrken.

Till utredningens förslag ansluter sig vidare *skolöverstyrelsen* och *TCO*. Utbildningen bör dock enligt *TCO* anordnas som två- eller treveckorskurser vartannat resp. vart tredje år i stället för en vecka varje år.

LO anser att det med hänsyn till att en analys av verksamheten saknas är svårt att bedöma utbildningsbehov och resultat. *LO* kan dock instämma i utredningens allmänna slutsats att utbildningsverksamheten bör byggas ut kraftigt. Kurserna för aspiranter (assistentkurserna) bör inte, såsom skett under senare år, krympas tids- och innehållsmässigt utan i stället förbättras och utökas, bl. a. för att arbetsmarknadsverket skall kunna behålla sin breda rekryteringsbas av personer med kontakt och erfarenhet från arbetslivet.

Personalutbildningsberedningen anmärker att nödvändiga uppgifter om de föreslagna kursernas syfte, omfattning, innehåll m. m. saknas i förslaget. Beredningen ser sig följaktligen inte i stånd att uttala någon mening om det berättigade i att fastställa just en kursvecka i genomsnitt per anställd och år som lämplig ram.

Skolöverstyrelsen, *länsstyrelsen i Örebro län*, *LO*, *Svensk industriförning*, *SAF*, *Sveriges industriförbund* och *TCO* tillstyrker utredningens förslag beträffande o m b u d s o r g a n i s a t i o n e n .

Länsarbetsnämnderna i Kopparbergs och Västerbottens län menar att även enmanskontoren bör dras in, eftersom erfarenheten visar att dessa kontor inte kan lämna fullgod förmedlingsservice åt allmänheten. *TCO* har samma uppfattning.

Arbetsmarknadsstyrelsen påpekar att en koncentration av förmedlingsorganen till färre enheter pågår. Denna utveckling rymmer emellertid för glesbygdens del problem, vilkas lösning behöver övervägas noga.

Länsarbetsnämnden i Stockholms län påpekar att ambulatorisk förmedling i stället för ombud inte har enbart fördelar, eftersom förmedlingstjänstemännen inte kan äga den ingående personkännedom som ett ombud onekligen har. Samma synpunkt anför *länsstyrelsen i Jämtlands län*, som därför finner en ambulerande förmedling mindre lämplig i vidsträckta län.

SR ifrågasätter om inte inrättandet av nya kontor och resebidrag till arbetssökande blir mycket kostnadskrävande och föreslår att tjänstemän från huvudkontoren eller de större avdelningskontoren i länen reser ut till de olika kommunerna och där har mottagning för arbetssökande på bestämda tider.

Liknande synpunkter anføres av *länsstyrelsen i Uppsala län*, som därutöver anser att det borde finnas arbetsförmedlingstjänstemän som på kallelse kunde besöka en eller flera familjer för att diskutera familjemedlemmarnas möjligheter till utbildning och anställning vid flyttning till annan ort.

De erkända arbetslöshetskassornas samorganisation understryker att utvecklingen av ombud bör ske försiktigt så att man inte försvårar kassamedlemmarnas möjligheter att vid arbetslöshet besöka arbetsförmedlingen minst en gång per vecka.

Länsstyrelserna i Kronobergs och Hallands län ifrågasätter om glesbygden och de mindre orterna kan få en tillfredsställande lokal förmedling om verksamheten koncentreras till större centralorter och ser en lösning i att behålla nuvarande ombudsorganisation och ge samtliga ortsombud en väsentligt bättre utbildning.

Lantbruksstyrelsen anser att ombuden bör behållas vid sidan av centralorternas arbetsförmedlingar. Ombuden bör dock endast ha informativa uppgifter och inte bedriva förmedlingsverksamhet. Liknande synpunkter anføres av *RLF* och *Sveriges lantbruksförbund*.

Förslaget om resebidrag till arbetssökande hos förmedlingen tillstyrks av *arbetsmarknadsstyrelsen*, *LO*, *RLF*, *Sveriges lantbruksförbund* och *länsstyrelsen i Örebro län*.

I anslutning till vad utredningen anfört i fråga om varsel vid driftnedläggelser m. m. upplyser *arbetsmarknadsstyrelsen* att rekommendation om varsel vid planerade personalutvidgningar i februari 1965 har utgått till medlemmarna i *SAF* och *Sveriges industriförbund*.

LO och *SR* ifrågasätter om inte varseltiden borde förlängas med hänsyn

till att nu gällande två månader inte sällan visat sig vara alltför kort tid för att göra ändamålsenliga omplaceringar av arbetskraften möjliga.

Svenska stadsförbundet påpekar att kommunerna f. n. inte nås av varsel. Kommunernas styrelser måste emellertid på ett tidigt stadium få kännedom om sådana för den kommunala planeringen i många fall avgörande faktorer som mer betydande förändringar i driften vid ortens industriföretag. Även om arbetsmarknadsmyndigheterna i praktiken ofta tar sådan kontakt med de kommunala myndigheterna, föreligger inte någon organiserad och automatisk rapporteringsrutin i dylika fall. Det är en fråga av största vikt för kommunerna att en generell informationsskyldighet av antydd art blir genomförd.

3. Yrkesutbildning

Nuvarande förhållanden

Yrkesutbildningens omfattning m. m. Anordnande av yrkesutbildning. Vuxenutbildning sker f. n. dels direkt inom näringslivet, dels genom den omskolnings- och fortbildningsverksamhet som bedrivs av arbetsmarknadsverket i samarbete med skolöverstyrelsen eller med annan huvudman. Stor betydelse har även den vuxenutbildning som sker inom det ordinarie yrkesutbildningsväsendet, enskilda och statsunderstödda skolor för yrkesutbildning samt genom de frivilliga bildningsorganisationerna och genom korrespondenskurser.

I huvudsak svarar företagen själva för kostnaderna för företagsutbildningen. Arbetsmarknadsverket kan emellertid lämna bidrag till kursavgifter vid företagsutbildning i vissa fall. Sådana bidrag kan bl. a. lämnas till företag, som handhar utbildning av arbetslösa m. fl. i samband med industrilokalisering.

De grundläggande bestämmelserna om utbildning av arbetslösa finns i kungörelserna den 29 juni 1945 (nr 445, ändrad 1954: 422 och 1957: 129) ang. yrkesutbildningskurser för arbetslösa och den 5 juni 1963 (nr 427, ändrad 1964: 492) om utbildningsbidrag till arbetslösa m. fl. Kurserna står under ledning av skolöverstyrelsen i samråd med arbetsmarknadsstyrelsen. Ämbetsverken har tillsatt ett samarbetsorgan, »Samarbetsdelegationen för omskolningskurser m. m.». I varje län finns en kursstyrelse för samtliga centrala arbetslöshetskurser inom länet samt en rådgivande kursnämnd för varje yrke eller grupp av närliggande yrken.

Det finns tre olika typer av arbetslöshetskurser. *Nybörjarkurser*, för grundläggande utbildning av arbetslös ungdom utan utbildning, *fortbildningskurser* för kompletterande yrkesutbildning av arbetslösa med viss yr-
2 — *Bihang till riksdagens protokoll 1966. 1 saml. Nr 52*

keseferenhet samt *omskolningskurser* för grundläggande utbildning av arbetslösa i syfte att placera dem inom annat yrkesområde. I begränsad omfattning anordnas därjämte utbildningskurser i yrken inom vilka det med hänsyn till rådande arbetsmarknadsläge eller eljest är av väsentlig betydelse att snabbt öka tillgången på utbildad arbetskraft. Dessa kurser står öppna även för inte arbetslösa.

Omskolningsverksamheten hade fram till år 1957 relativt obetydlig omfattning men har ökat kraftigt under senare år. Den 30 juni 1957 pågick 55 arbetslöshetskurser inom 14 yrkesområden. Trots betydande organisatoriska svårigheter ökade antalet kurser anordnade av dåvarande överstyrelsen för yrkesutbildning under budgetåren 1957/58—1962/63 till resp. 155, 350, 550, 614, 700 och 1 000 kurser.

Kurstiden vid de av överstyrelsen anordnade kurserna varierar från tolv veckor till två år. Utbildningen avser ett stort antal yrkesspecialiteter. I september 1963 förekom utbildning inom motorbranschen i nio yrken, inom byggnadsindustrin i fem yrken, inom grafisk industri i ett yrke, inom handel och kontor i tre yrken, inom hotell och restaurang i två yrken, inom hälso- och sjukvård i sju yrken, inom konfektion i ett yrke, inom metallindustri i 14 yrken, inom tekniska arbetsområden i fem yrken, inom träindustrin i fyra yrken samt i tre olika former av husligt arbete. Dessutom förekommer anpassningskurser för handikappade samt andra mer eller mindre tillfälligt anordnade kurser.

Fr. o. m. budgetåret 1958/59 har arbetslösa m. fl. kunnat få utbildning även inom det ordinarie undervisningsväsendet och inom näringslivet. Detta har gjort det möjligt att anordna ett avsevärt antal kontors- och handelskurser samt utbildning inom vårdirken och andra servicenäringar i samarbete med yrkesskolor, privata skolor, branschorganisationer, enskilda företag, bildningsorganisationer och liknande. Kostnaderna för undervisningen bestrids i sådana fall av arbetsmarknadsverket i form av kursavgifter.

Utbildning av arbetslösa bedrivs nästan uteslutande genom särskilda kurser som anordnas av skolöverstyrelsen. För partiellt arbetsföra har däremot möjligheterna till enskild utbildning inom det ordinarie undervisningsväsendet eller inom näringslivet utnyttjats i relativt stor utsträckning. Det totala antalet personer i utbildning uppgick enligt arbetsmarknadsstyrelsens redovisning under budgetåren 1959/60—1963/64 i runda tal till resp. 11 000, 14 000, 20 000, 32 000 och 35 000. Dessa tal innefattar samtliga personer som under resp. budgetår varit i utbildning, alltså även sådana som varit i utbildning över budgetårsskiftena.

Utbildningsbidrag. Till den som deltar i omskolnings- eller fortbildningskurs, som anordnats enligt 1945 års kungörelse, eller eljest av sysselsättningspolitiska skäl bereds yrkesutbildning kan *utbildningsbidrag* utgå under

förutsättning att arbetslöshet, risk för arbetslöshet eller placeringssvårigheter på arbetsmarknaden har förelegat för honom, att han fyllt 21 år och sökt arbete genom den offentliga arbetsförmedlingen samt att utbildningen bedöms vara ägnad att underlätta stadigvarande arbetsplacering, som inte anses kunna komma till stånd utan sådan utbildning. Undantag från 21-årsregeln gäller elever vid riksyrkesskolor, hjälpklass- och särskoleelever samt ensamstående mödrar, partiellt arbetsföra och flyktingar. Undantag från regeln gäller vidare personer i åldern 18—21 år tillhörande någon av följande tre grupper:

1. arbetslösa inom Norrland samt inom Kopparbergs och Värmlands län,
2. personer som erhåller utbildning i samband med lokalisering av företag till arbetslöshetsorter samt
3. personer med försörjningsbörda.

Undantag enligt 1—3 gäller under förutsättning att sökanden tidigare haft stadigvarande försörjning genom förvärvsarbete, att han inte kan beredas utbildning inom det ordinarie utbildningsväsendet och att han inte heller kan beredas omskolning på hemorten.

Utbildningsbidragen utgörs av *grundbidrag*, högst 410 kr. per månad, *hyresbidrag*, högst 100—150 kr. per månad, *familjetillägg*, högst 55 kr. per månad till make eller husföreståndarinna om utbildningen sker i hemorten och högst 200 kr. per månad om utbildningen sker utom hemorten samt högst 45 kr. per månad för varje barn eller när särskilda skäl finns högst 130 kr. per månad samt *särskilt bidrag* till resekostnader, kursavgifter m. m. Bidragen är inkomstprövade. Utbildningsbidrag utgår inte till deltagare i nybörjarkurser. Dessa har i stället samma förmåner som elever vid ordinarie yrkesskolor.

En detaljerad redogörelse för yrkesutbildningen lämnas i utredningens betänkande s. 66—84, till vilka hänvisas.

Utredningen

Utbildningens uppgift. Utredningens förslag utgår från den grundläggande tanken, att det moderna näringslivet kräver, att de yrkesverksamma har tillgång till en fortgående utbildning och omskolning efter snabbt skiftande behov och att en generell ökning av utbildningsnivån i samhället är ett medel att främja samhällsekonomiska och sociala krav. Vuxenutbildningen måste organiseras så att den både med avseende på sin inriktning och sin omfattning skall kunna snabbt anpassas efter växlande förhållanden. Den kvantitativa omfattningen av samhällsinsatserna på detta område måste bedömas under utvecklingens gång men utredningen önskar understryka att en betydande utvidgning torde vara samhällsekonomiskt fördelaktig. Utredningen

framhåller att vuxenutbildningen måste ses som en del av en sammanhängande utbildningsorganisation. De vuxenutbildningsfrågor som har nära samband med arbetsmarknadspolitiken måste emellertid bli föremål för separata och omedelbara lösningar.

Utredningen framhåller att en av de viktigaste orsakerna till bristen på balans mellan tillgång och efterfrågan på arbetskraft är att de arbetslösa saknar efterfrågade yrkeskunskaper. Några detaljerade undersökningar av det totala behovet av omskolning och fortbildning som ett led i strävandena att nå balans på arbetsmarknaden har inte gjorts. Utvecklingen på sikt med allt snabbare förändringar i produktionstekniken och i näringslivets struktur pekar emellertid på att allt fler människor måste byta arbetsuppgifter. Eftersom befolkningsutvecklingen innebär att rekryteringsunderlaget inom ungdomskullarna sjunker, kommer vidare behovet av utbildad arbetskraft till inte obetydlig del att få tillgodoses genom ökad utbildning inom de åldersgrupper som redan är ute i förvärvslivet.

Utredningen förutsätter att utbildningen i det enskilda fallet skall ges en sådan omfattning att den utbildade kommer över den tröskel som de bristande yrkeskunskaperna utgör. Utbildningen bör i en högkonjunktur med stor efterfrågan på arbetskraft kunna göras kortare, bl. a. därför att arbetsgivarna då är beredda att fullfölja utbildningen på arbetsplatsen. Å andra sidan skulle den arbetsmarknadspolitiskt motiverade utbildningen kunna fördjupas och utsträckas i tiden under en konjunkturdämpning.

Vid planeringen av vuxenutbildningen bör största möjliga följsamhet till efterfrågan eftersträvas. Bl. a. bör förskjutningen mot mera teknikerbetonade arbetsuppgifter samt servicenäringarnas arbetskraftsproblem beaktas. En dylik följsamhet kan enligt utredningens mening komma att innebära ökade krav på utbildningens kvalitet och utbildningstidens längd.

Den starka betoningen av vuxenutbildningen som ett led i arbetsmarknadspolitiken får inte undanskymma den betydelse för ökad valfrihet och bättre arbetstrivsel som utbildningen har för den enskilde arbetstagaren. I debatten har ibland anförts att det finns relativt många personer som av olika skäl inte kunnat få den utbildning som skulle ge dem säkrare fotfäste på arbetsmarknaden. Man menar att dessa nu borde ges en chans att ta igen något av vad de förlorat. Därför borde utbildningen få större bredd och omfattning än som i och för sig är nödvändigt för en arbetsplacering. Utredningen ansluter sig till detta resonemang och pekar på att tider av försvagad arbetskraftsefterfrågan särskilt kan utnyttjas för att tillgodose dessa socialt motiverade synpunkter.

Konstant behov av anpassningsutbildning för vuxna. Det är utredningens uppfattning att samhället oberoende av konjunkturläget har ansvar för åtgärder på vuxenutbildningens område för att underlätta anpassningen till arbetsmarknadens krav och tillgodose arbetstagarnas behov av yrkesutbild-

ning. Utbildningen skulle i främsta rummet omfatta följande arbetstagargrupper:

arbetslösa eller undersysselsatta, särskilt på orter med överskott på arbetskraft,

partiellt arbetsföra,

arbetsökande som på grund av ålder har svårighet att få anställning,

kvinnliga arbetsökande som önskar ta upp yrkesverksamhet,

säsongarbetslösa eller andra för begränsad tid arbetslösa.

Utredningen erinrar om att ett villkor för att få utbildningsbidrag genom arbetsmarknadsverket är att den utbildningssökande är arbetslös eller löper risk att bli arbetslös eller att det är svårt att placera honom i arbete. Utredningen anser att i synnerhet arbetslöshetsvillkoret bör tolkas generöst. Den strukturella omdaningen inom bl. a. jordbruket, skogsbruket och detaljhandeln kan för den enskilde medföra en successiv försämring av inkomst- och sysselsättningsmöjligheterna utan att en direkt arbetslöshetsituation uppstår. Det måste vara rationellt att i sådana fall på ett tidigt stadium genom utbildning underlätta omställningen till andra arbetsuppgifter. Om därför en bedömning av sysselsättningsförhållandena på längre sikt klart ger vid handen att en övergång till annat yrke är nödvändig och att utbildning i samband därmed behövs, bör detta vara tillräckligt för att kunna bevilja utbildningsbidrag.

Vuxenutbildning för andra än arbetslösa. Omskolningsverksamheten är i första hand inriktad på att göra det möjligt för arbetslösa, partiellt arbetsföra m. fl. att få arbete. Näringslivets behov av arbetskraft kommer i andra hand. Självklart inriktas utbildningen på yrkesområden med brist på yrkeskunnig arbetskraft. Begränsningen i elevurvalet medför emellertid att utbildningsyrkena måste bestämmas med hänsyn till deltagarnas kapacitet och intresse.

Det synes utredningen uppenbart att utbildningen bättre skulle underlätta en rationell anpassning till arbetsmarknadens krav om rekryteringsunderlaget kunde vidgas till andra grupper av arbetstagare än de arbetslösa. Utredningen syftar framför allt på personer som fastnat i okvalificerade arbetsuppgifter och som skulle kunna göra en bättre insats i produktionen om de finge genomgå en utbildning som de har intresse för. Samtidigt skulle arbetslösa utan intresse och fallenhet för utbildning kunna fylla uppkommande luckor. För dem som återkommande drabbas av arbetslöshet eller korttidsarbete skulle vidareutbildning kunna medverka till jämnare och högre arbetsinkomster samt en bättre insats i produktionen.

Den helt övervägande delen av vuxenutbildningen bedrivs utanför arbetslöshetskurserna, nämligen vid yrkesskolor och statliga eller statsunderstödda undervisningsanstalter. Vuxenutbildning sker vidare i betydande omfattning i statliga verk och inom näringslivet. Vid sidan av statligt stöd

till företagsutbildningen finns behov av kompletterande åtgärder från samhällets sida. Detta gäller främst inom sådana yrkesområden där det råder uppenbar brist på yrkesutbildad arbetskraft och där bristen inte kan avhjälpas genom åtgärder i ordinarie ordning eller genom företagsutbildning.

Arbetslöshetskurserna kan till följd av rekryteringsreglerna endast delvis tillgodose akuta behov av utbildad personal. Däremot har skolöverstyrelsen bemyndigande att anordna s. k. särskilda utbildningskurser inom yrken där tillgången på utbildad arbetskraft snabbt behöver ökas. Dessa kurser står öppna för alla. Verksamheten har emellertid obetydlig omfattning eftersom anslaget för ändamålet har begränsats starkt. Utredningen föreslår att maximigränsen för kostnaderna för de särskilda utbildningskurserna antingen slopas eller höjs väsentligt. Det bör ankomma på skolöverstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen att bedöma i vilken omfattning sådan utbildning bör bedrivas och vidta de anordningar som erfordras för att genomföra utbildningen. Utredningen förutsätter att rekryteringen till de särskilda kurserna bedrivs så att man i möjlig mån undviker störningar i företagens arbetskraftsförsörjning.

Utbildningens organisation och planering. Utredningen erinrar om att enligt riksdagens ställningstagande till propositionen om riktlinjer för utformningen av skolväsendets centrala ledning m. m. (prop. 1963: 144) omskolningsverksamheten bör planeras och genomföras i samverkan mellan arbetsmarknadsverket och skolöverstyrelsen. Utredningen har inte funnit skäl till invändningar mot den överenskommelse om central och regional administration av anpassningskurser som arbetsmarknadsstyrelsen och dåvarande överstyrelsen för yrkesutbildning träffat. Som forum för detta samarbete fungerar den år 1960 tillsatta samarbetsdelegationen för omskolningskurser m. m. Utredningen betonar att organisationen måste tillgodose omskolningsverksamhetens krav på snabbhet, effektivitet och kapacitet. Utredningen finner det angeläget att utbildningsverket ägnar ökad uppmärksamhet åt frågor som har samband med kursverksamhetens omfattning, organisation och kvalitet.

Behovet av att göra avvägningar mellan insatserna på utbildningens område i förhållande till andra arbetsmarknadspolitiska insatser liksom det förhållandet att utbildningen måste byggas upp för att tillgodose riksomfattande behov nödvändiggör ett fast centralt grepp om planeringen. Därför kan man ej överlåta till de lokala och regionala myndigheterna att ensamma bestämma utbildningens omfattning och yrkesinriktning.

En fortsatt utbyggnad av verksamheten kommer att ställa ökade anspråk på insatser av samarbetsdelegationen. Denna skall vara det aktivt ledande organet för en fortsatt kvalitativ och kvantitativ utbyggnad av vuxenutbildningen. Några ändringar i delegationens status synes för den skull inte erforderliga.

Utredningen understryker betydelsen av den pedagogiska tillsynen av verksamheten, som enligt dess mening bl. a. på grund av bristande personella resurser varit otillräcklig. Det centrala skolverket måste ges betydligt större resurser för en fortlöpande pedagogisk tillsyn av kursverksamheten. I detta sammanhang betonar utredningen angelägenheten av att kontakt upprätthålles med arbetslivet och att även annan tillgänglig sakkunskap fortlöpande anlitas.

Undervisningsplaner, lärarfrågor. Önskemålet att revideringen och nyskapandet av undervisningsplaner genomföres i snabbare takt än vad som hittills varit fallet kvarstår enligt utredningens uppfattning. Undervisningsmetoder för vuxna skiljer sig i många avseenden från de ordinarie yrkesskolornas. Under senare år har förbättrade utbildningsmetoder utarbetats speciellt lämpade för vuxenutbildning. För en systematisk genomgång och revidering av gällande undervisningsplaner och för utarbetande av nya sådana planer skulle det enligt utredningens uppfattning vara möjligt att i större utsträckning använda den sakkunskap som finns tillgänglig i näringslivet och hos arbetsmarknadsparterna.

Svårigheterna att skaffa lärare till anpassningskurser har vissa perioder varit betydande. Detta beror enligt utredningens uppfattning bl. a. på att anställningsvillkoren inte kunnat konkurrera med dem som erbjudits i näringslivet liksom på att de ordinarie yrkesskolorna kunnat erbjuda fastare anställning. Utredningen konstaterar emellertid att med hänsyn till de snabbt växlande kraven på utbildningens omfattning och inriktning torde det inte vara möjligt att annat än i mindre utsträckning fastare knyta de anställda lärarna till verksamheten. Väl avvägda utbyten av lärare vid kurserna kan bidra till att ge undervisningen friska impulser från näringslivet. Utredningen framhåller allmänt att en ur både kvantitets- och kvalitetssynpunkt förbättrad lärarutbildning är ett framträdande önskemål. Detta gäller såväl den grundläggande pedagogiska och praktiska utbildningen som återkommande fortbildning.

Lokaler för kursverksamheten. Arbetslöshetskurserna har framför allt tidigare inrympts i gamla fabrikslokaler, garagebyggnader, f. d. mejerier, källarlokaler och liknande. I många fall har dock nya byggnader uppförts. På orter med arbetslöshet har detta skett i form av statskommunalt beredskapsarbete. Under åren 1959—1963 har som beredskapsarbete uppförts sammanlagt 96 kurslokaler med plats för 3 700 elever. Kommunerna har fått samma statsbidrag som normalt utgår för provisoriska yrkesskolbyggnader. Lokalhyran till kommunerna har sedan beräknats på självkostnadspris.

Erfarenheten från denna produktion visar att man har utfört programmering och projekteringsarbete i varje särskilt fall. Denna ordning resulterar i en individuell utformning av lokalerna samt en betydande stegring

av byggnadskostnaderna. Utredningen föreslår därför att skolverket snarast möjligt får uppdrag att upprätta typritningar för omskolningslokaler som kostnadsfritt ställs till kommunernas förfogande.

Det råder fortfarande brist på lämpliga lokaler för arbetslöshetskurser. Statsbidrag kan inte ges till att uppföra sådana lokaler i ordinarie ordning. För att tillgodose behovet av ändamålsenliga lokaler finner utredningen det vara angeläget att statsbidrag kan utgå till kommuner som är beredda att uppföra lokaler för vuxenutbildning på annat sätt än som bidrag till statskommunalt beredskapsarbete. Utredningen föreslår att bidrag utgår med samma belopp som för provisoriska yrkesskollokaler eller med 325 kr per m². För ändamålet bör anvisas ett särskilt anslag under elfte huvudtiteln.

Utbildningsbidrag. Utbildningsbidragen bör enligt utredningens mening anpassas efter de stegrade levnadskostnaderna varvid man samtidigt bör ta hänsyn till löneläget för arbete i öppna marknaden i jämförbara yrkesområden. De vid 1964 års riksdag beslutade höjningarna av maketillägg vid utbildning utom hemorten, av barntillägg till ensamstående med särskilda kostnader för barntillsyn samt av bidraget till hyresrum tillgodoser enligt utredningens uppfattning angelägna behov. Utredningen framhåller att även barn- och maketillägg vid utbildning inom hemorten måste förbättras för att en godtagbar familjeförsörjning skall uppnås.

Utredningen anför att en gränsdragning mellan det ordinarie utbildningsväsendet och den arbetsmarknadsmässigt motiverade vuxenutbildningen i princip är nödvändig för att undvika konkurrens mellan de olika utbildningsformerna och för att inte ungdomar i stället för en grundläggande och mera omfattande yrkesutbildning inom det ordinarie utbildningsväsendet av ekonomiska skäl skall välja en i detta avseende förmånligare omskolningskurs. Ett strikt upprätthållande av denna princip förutsätter att det ordinarie utbildningsväsendet har tillräckliga resurser för att tillgodose ungdomens behov av utbildning. Under det utbyggnadsskede för yrkesutbildningsväsendet som pågår kan emellertid ungdomar i en arbetslöshetssituation komma att stå utan möjlighet till utbildning och arbete om inte resurserna inom det ordinarie utbildningsväsendet och omskolningsverksamheten samordnas. I det avseendet har på senare tid klarlagts att ungdomar skall kunna vinna inträde till omskolningsverksamheten och att därvid studiebidrag och stipendier skall kunna utgå enligt samma regler som gäller för de ordinarie skolorna. Detta klarläggande innebär att möjligheter öppnas för att bättre utnyttja tillgängliga utbildningsresurser.

Ungdomsarbetslösheten i Norrland, Dalarna och Värmland som främst har sin grund i försämrade sysselsättningsmöjligheter inom skogsbruket kräver under en övergångstid speciella åtgärder för att underlätta arbets-

kraftens omställning. Det är enligt utredningens uppfattning nödvändigt att i dessa områden kunna erbjuda ungdomar, som efter en tids förvärvsarbete blivit arbetslösa, utbildning med sådana förmåner som kan medverka till en snabb och ändamålsenlig omställning. Enligt utredningens mening bör därför arbetsmarknadsstyrelsens utbildningsbidrag utgå under den tid som speciell omställningsaktivitet pågår och även komma dem till del som genomgår anpassningskurser på hemorten. Det är också utredningens uppfattning att utbildningsbidrag till arbetslös ungdom i åldern 18—21 år även i övrigt bör kunna medges om särskilda skäl gör det erforderligt att höja effekten av tidsbegränsade och arbetsmarknadspolitiskt betingade omställningsaktioner.

Härutöver bör liksom nu person i åldern under 21 år som har försörjningsansvar, som är handikappad eller som är flykting kunna erhålla utbildningsbidrag enligt nyss angivna regler. Detsamma bör även gälla personer som får utbildning i samband med lokalisering av företag till arbetslöshetsorter.

Företagsutbildning. Behovet av anpassningsutbildning för vuxna är enligt utredningen så stort att det av flera skäl inte kan täckas enbart genom kurser för vilka det allmänna svarar. En väsentligt ökad företagsutbildning blir därför enligt utredningens mening nödvändig, om arbetskraften skall kunna anpassas till yrkeskraven med den smidighet och snabbhet som är nödvändig. En del av de utbildningsfall, vilka nu går den administrativt krångligare och för samhället kostsammare vägen över anpassningskurser som helt bekostas av staten, skulle kunna tas om hand direkt av företagen för en utbildning som sannolikt snabbare skulle föra dem in i produktionen. En förbättrad och utökad fortbildning inom företagen skulle vidare underlätta omställningen i fråga om produktion och teknik samt ge de utbildade aktuella yrkeskunskaper, vilket allt skulle kunna medverka till att höja produktiviteten i företagen. Tillträde till utbildning inom företag är fritt för samtliga arbetstagare och är sålunda inte förenat med något villkor om arbetslöshet. Man får därmed inom företagsutbildningen en vidare rekryteringsram och därmed också möjligheter att tillgodose ett mera allmänt behov av vuxenutbildning såväl för arbetslösa som för personer som har arbete i eller utom företagen.

De statsbidrag som f. n. står till buds har i ringa utsträckning använts för vuxenutbildning inom företagen. Orsaken härtill torde vara att bidragsbestämmelserna inte utformats för att stödja detta slag av utbildning utan främst tar sikte på permanent inrättade företagsskolor för lärlingsutbildning. För att stimulera företagen till att ta på sig en ökad andel av den utbildning som är nödvändig för att anpassa arbetskraften till rådande produktionsförhållanden och för att allmänt lyfta arbetstagarnas yrkeskvalifikationer bör bidragsbestämmelserna förenklas. Vidare bör bidraget

2* — *Bihang till riksdagens protokoll 1966. 1 saml. Nr 52*

ökas med beaktande bl. a. av att lön förutsätts utgå vid den nu avsedda vuxenutbildningen. Utredningen föreslår ett statsbidrag om 2 kr. per elev och närvarotimme. Som allmänna villkor för statsbidrag föreslås gälla att utbildningen bedrivs enligt av arbetsmarknadsparterna fastställd plan antingen i kursform eller direkt på arbetsplatsen i sådana former att utbildningsbehovet blir tillgodosett samt att utbildningen för deltagarnas räkning är förenad med lön fastställd efter överenskommelse mellan arbetsmarknadsparterna.

Enligt det nu redovisade förslaget får företagen bära huvudparten av utbildningskostnaderna. Om däremot ett företag i en konjunkturedgång åtar sig att utbilda arbetslösa som permitterats från andra företag utan att bedriva utbildningen för egen räkning, måste staten liksom vid annan utbildning av arbetslösa svara för de faktiska kostnaderna för instruktörslöner, lokalhyror etc. Även ersättningen till eleverna måste helt täckas av statsverket. Hänsyn måste dock tas till företagets inkomster av säljbar produktion från utbildningsverksamheten och till att företaget kan behöva anställa den arbetskraft som utbildas. Ersättningen till företaget kan därför bestämmas först efter förhandlingar i varje särskilt fall mellan arbetsmarknadsstyrelsen och företaget.

Yrkesutbildning i samband med lokalisering av företag. I det föregående har behandlats sådan företagsutbildning som huvudsakligen är avsedd att bedrivas i organiserad kursform och med sikte på att lära ut vissa bestämda yrkeskunskaper. Utbildning som avser att i det praktiska arbetet successivt öva arbetstagarna i att utföra specifika arbetsuppgifter försiggår däremot normalt utan statsbidrag i någon form. Detta utesluter inte att samhället kan behöva stödja även en företagsutbildning av denna karaktär. Framför allt gäller detta när en extra stimulans behövs för att öka företagets benägenhet att starta verksamhet eller utöka redan befintlig verksamhet på orter där uppenbart behov av tillskott till sysselsättningsmöjligheterna föreligger. Det har i praktiken visat sig att lokalisering av företag till orter som saknar industriella traditioner i vissa fall medfört höga utbildnings- och anpassningskostnader. Detta kan leda till att företag föredrar att etablera sig på orter där konkurrensen om arbetskraften visserligen är hårdare men där möjlighet finns att rekrytera en grundstomme av arbetare med industriell erfarenhet. Utredningen föreslår att arbetsmarknadsverket som alternativ till andra sysselsättningsåtgärder skall kunna lämna bidrag till utbildningskostnader åt företag som etablerar sig på orter med otillräcklig tillgång på arbete. Med nyetablering bör enligt utredningens mening jämföras rekonstruktion av produktion och sysselsättning vid nedlagda eller av nedläggning hotade industrier samt utbyggnad av redan etablerad verksamhet på orter med långsiktigt överskott på arbetskraft. Bidraget bör utgå med av arbetsmarknadsverket i varje särskilt fall bestämt belopp per elev och närvarotimme. Härvid förutsätts att

ersättning till eleverna utgår i form av lön från företaget fastställd efter förhandlingar mellan parterna på arbetsmarknaden.

Syftet med verksamheten skall vara att stödja företaget under initialskedet med upplärning och trimning av en grundstomme anställda. För den interna utbildning som kan bli nödvändig vid fortsatt rekrytering av personal bör företaget helt svara. Därvid bör bidrag som föreslagits i det föregående kunna komma i fråga.

Yrkesutbildning för kvinnor. Den aktivitet som utvecklats under de senaste åren för att förbättra placeringsmöjligheterna för kvinnliga arbetsökande och stimulera inte yrkesverksamma kvinnor att återgå till arbetsmarknaden har haft vuxenutbildningen som sitt främsta medel. Omfattningen av utbildningsverksamheten har vuxit mycket snabbt. Antalet kvinnor som under året påbörjat utbildning sexdubblades mellan utbildningsåren 1959/60 och 1962/63.

Utbildningens omfattning varierar starkt länen emellan. Skillnaderna i antalet kvinnliga elever torde återspegla olikheter i fråga om både rekryteringsunderlaget och den lokala arbetsmarknadens möjligheter att ta emot arbetskraft med den utbildning som arbetsförmedlingen kunnat hänvisa de arbetsökande till. Det senare har betydelse i synnerhet för den omfattning som utbildningsverksamheten för lokalt bundna gifta kvinnor kan ges.

Utredningen understryker vikten av att man fullt tar till vara vuxenutbildningens möjligheter att underlätta kvinnornas inträde på relativt oprövade arbetsområden. Erfarenheterna av hittills gjorda försök har varit goda. Det finns anledning att hoppas att intresset för denna utbildning skall växa allt efter som de positiva resultaten blir mera kända. Det är sannolikt realistiskt att räkna med att förutsättningarna för en mera pionjärbetonad utbildningsverksamhet är större inom områden med ett mindre differentierat näringsliv än i städer med stor efterfrågan på arbetskraft inom de stora avnämningarområdena för kvinnlig arbetskraft.

Skilda synpunkter kan läggas på frågan om utbildningens längd. Den mycket korta utbildning som många av de kvinnliga kursdeltagarna genomgår kan på många arbetsområden vara helt tillräcklig. I vissa fall förbereder den för arbetsuppgifter där utbildningen tidigare helt skett på arbetsplatsen och har närmast karaktären av introduktionskurser vid övergången till yrkeslivet. Många av de utbildningssökande kvinnorna torde också tveka inför längre utbildning. En allmän förlängning av kurstiderna skulle därför kunna verka återhållande på rekryteringen av deltagare. Å andra sidan måste de korta kurstiderna och de begränsade utbildningskraven från personalanställarnas sida ses mot bakgrunden av att kvinnor inom många områden övervägande sysselsätts med okvalificerade arbetsuppgifter. Man kommer därmed in i en cirkel som det är angeläget att utbildningsverksamheten försöker bryta.

Utredningen vill därför allmänt framhålla att det är önskvärt att vuxen-

utbildningen ger ökat utrymme åt mera kvalificerad utbildning. Inom vissa arbetsområden skulle detta kunna ske i form av en etappvis uppbyggd utbildning omfattande två eller flera kurser på tillsammans 1—2 år. Om sådana integrerade kursplaner utarbetas bör deltagarna ha möjlighet att göra avbrott mellan kurserna för att erhålla praktik inom arbetsområdet. Varje etapp av utbildningen bör utgöra ett avslutat helt och därmed medge att eleverna avstår från följande led av utbildningen om de saknar intresse eller fallenhet för att fortsätta. Samtidigt bör den i kursplanen ingående vidareutbildningen stå öppen för dem som bedöms ha förutsättningar att tillgodogöra sig den utan att förnyad arbetslöshetsprövning behöver företas.

Utredningen föreslår vidare att en ensamstående kvinna som på grund av bristande yrkeskunskap inte kan erhålla ett med hänsyn till sin försörjning lämpligt arbete skall kunna beviljas utbildning i samma utsträckning som om hon varit arbetslös. Förslaget motiveras av att f. d. hemmädöttrar och andra ensamställda kvinnor med eller utan barn ofta är hänvisade till så okvalificerat arbete att det ger en bristfällig försörjning. Sysselsättning i ett lågavlönat arbete bör inte hindra att sådana kvinnor genom utbildning får bättre möjlighet att försörja sig. Det förefaller inte heller rimligt att de kvinnor det här gäller skall vara sämre ställda än de hemarbetande gifta kvinnorna, som kan beviljas utbildning och utbildningsbidrag på förhållandevis generösa grunder om de önskar återgå till yrkesarbete.

Grundbidrag till gift kvinna som genomgår utbildning reduceras fr. o. m. den 1 juli 1964 med hänsyn till makes inkomst. Detta innebär en klar försämring för de gifta kvinnorna. Bidragsbestämmelserna bör enligt utredningens uppfattning vara så utformade att de uppmuntrar inte yrkesverksamma kvinnor till att via utbildning återgå till arbetsmarknaden. Starka skäl talar för att återgå till det tidigare tillämpade systemet, vilket innebär att oducerat grundbidrag alltid skall kunna utgå.

Det underhållsbidrag som en frånskild kvinna uppbär jämställs f. n. med bl. a. sjukpenning och reducerar därmed utbildningsbidraget. Utredningen föreslår att underhållsbidrag till hemskild eller frånskild kvinna skall jämföras med makes inkomst och att grundbidraget därför också för dessa kvinnor bör utgå oducerat.

Yrkesutbildning för handikappade. Yrkesutbildning är ett effektivt hjälpmedel för att öka de handikappades möjligheter till arbetsplacering. En allmän ökning av vuxenutbildningen kommer även de arbetshindrade till del. Den särutbildning som kan bli nödvändig härutöver kräver ökade insatser i form av speciella arrangemang för undervisning, inkvartering och tillsyn. Sådana anordningar i förening med förlängd utbildningstid kan medföra kostnader som väsentligt överstiger vad som i övrigt kan anses normalt vid yrkesutbildning. Kostnadsjämförelser av detta slag får dock

enligt utredningens mening inte vara avgörande vid beslut om utbildning för handikappade personer. Det är nämligen utredningens uppfattning att samhället måste göra betydligt större insatser än hittills för att hjälpa svårt handikappade till ett aktivt och meningsfullt liv.

Utredningen föreslår att företag, som förbinder sig att utbilda handikappade personer för anställning i företaget och som under utbildningen utbetalar lön efter partsöverenskommelse, från arbetsmarknadsverket skall kunna erhålla kursavgifter enligt samma principer som vid lokalisering-utbildning. Utredningen understryker att handläggningen av dessa ärenden måste ske med yttersta omsorg för att gränserna till den ordinarie vuxenutbildningen och till arbetsgivarens normala ansvar för introduktion och utbildning av arbetstagare skall kunna upprätthållas. Bl. a. av dessa skäl är arbetstagarpartens medverkan vid uppläggning och tillsyn av utbildningen önskvärd.

Yrkesutbildning för äldre arbetskraft. När det gäller den yrkesmässiga rörlighet som vuxenutbildningen avser att främja har utredningen förståelse för att svårigheterna att få en omställning till stånd är större bland äldre arbetslösa än bland yngre. Behovet av vuxenutbildning hos medelålders och äldre arbetslösa bör dock vara väsentligt större än vad den hittillsvarande åldersfördelningen bland personer i utbildning låter förmoda. Vid sidan om en effektiv ackvisitions- och placeringsverksamhet betraktar utredningen en utökning av utbildningen för de äldre arbetslösa som den angelägnaste deluppgiften för att åstadkomma en bättre anpassning av denna arbetskraft till arbetsmarknadens krav. Utredningen föreslår i detta syfte att kursprogrammet utvidgas med särskild tanke på äldre arbetslösa samt att man gör ytterligare försök att anordna särskilda kurser som med avseende på yrkesinriktning och utbildningsmetod är avpassade för dessa åldrar. Det råder delade meningar om möjligheterna att mera generellt ange vilka slag av arbetsuppgifter som är lämpade för de äldre men en inventering av uppgifter där äldre arbetstagare faktiskt sysselsätts bör kunna ge viss vägledning vid val av lämpliga kursyrken.

Slutligen anför utredningen att kombinationen av provanställning och individuell utbildning i företag, som när det gäller äldre torde ha vissa fördelar framför utbildning i kursform, i större utsträckning bör komma till användning.

Beredskapsplanering av yrkesutbildningen. Erfarenheter från tidigare dämpningar i konjunkturen visar att den ökade arbetslösheten och de förlängda arbetslöshetsperioderna i en sådan situation i högre grad än vad som hittills varit fallet måste kunna mötas med åtgärder på utbildningsområdet. För att åtgärder vid sysselsättningsstörningar skall kunna vidtas snabbt föreslår utredningen att en beredskap på yrkesutbildningens om-

råde upprättas. För skolverkets kurser bör en sådan beredskapsplanering normalt ingå i skolöverstyrelsens verksamhet. En beredskapsplanering på företagsutbildningens område kräver enligt utredningen åtgärder av en helt annan omfattning. Dessa bör ankomma på företagens branschorganisationer som härför bör åtnjuta statsbidrag med 50 % av kostnaderna för att upprätta undervisningsplaner, för instruktörsutbildning samt för organisationsplaner i övrigt för beredskapsplanering av utbildning under en sysselsättningskris.

Särskilda yttranden

Experten *Feldt* och ledamoten *Petersson* anför att utredningens förslag om en utvidgad målsättning för den sysselsättningspolitiskt motiverade vuxenutbildningen inte bör realiseras förrän en samlad bedömning av mål och medel för samhällets politik på vuxenutbildningsområdet framlagts. Centrala element i en sådan analys bör vara en avvägning mellan resurser och behov samt frågan om studiebidragens utformning.

Frågan om det studiesociala stödets utformning för personer under 21 år bör granskas på nytt med beaktande av de synpunkter och förslag som utredningen framfört. Utifrån de anförda synpunkterna kan inte heller utredningens förslag om företagsutbildning accepteras. I yttrandet framhålls att ett genomförande av förslaget avsevärt skulle påverka ansvars- och kostnadsfördelningen mellan samhälle och enskilda företag. Dessa frågor bör behandlas i ett större sammanhang, lämpligen av yrkesutbildningsberedningen.

Slutligen framhålls i yttrandet att kursavgift för sysselsättningspolitiskt motiverad vuxenutbildning, till vilken arbetsmarknadsstyrelsen lämnar bidrag, bör vara godkänd av skolöverstyrelsen eller av annat berört statligt organ så att man undviker att statsbidrag kommer att utgå enligt olika grunder beroende på vilket statligt organ som beviljar bidraget.

Ledamoten *Rehn* anser att bidrag till yrkesutbildning i samband med lokalisering bör kunna utgå inte bara som ett initialstöd utan även fortsättningsvis vid fortlöpande rekrytering till företag som en gång fått sådant stöd så länge arbetsmarknadsläget är sådant att det över huvud taget motiverar dylika åtgärder på lokaliseringsorten.

Till denna del av Rehns yttrande har ledamoten *Gustavsson* anslutit sig.

Rehn anför vidare att den pågående utökningen av samhällets insatser till stöd åt utbildning ovanför ungdomsskolorna så småningom bör ge alla medborgare lika rätt till en viss minimisumma av bidrag till levnadskostnaderna under utbildning att utnyttjas vid valfri ålder och i möjlig mån på valfritt sätt. Det kommer att ligga i samhällets intresse att denna rätt av så många som möjligt utnyttjas på sådant sätt att de snabbt kan få sysselsättning på områden med akut knapphet på arbetskraft liksom att man går

över till utbildning vid tidpunkter då många annars skulle belasta arbetslöshetsförsäkringen eller en hastig igångsättning av dyrbara beredskapsarbeten skulle krävas. Extra stimulans bör kunna sättas in för att ge utnyttjandet av rätten till vuxenutbildning sådan inriktning att arbetskraften i varje läge snabbt kommer näringslivets växlande behov till mötes. Med denna uppläggning behöver möjligheten att använda kraftigt verkande medel för att ge snabb omställningseffekt inte hämmas av farhågor för statsfinansiella konsekvenser i det generella utbildningssystemet.

Arbetsmarknadsstyrelsens framställning rörande försöksverksamhet med s. k. uppskolning

En inom styrelsen verksam arbetsgrupp har diskuterat åtgärder för att under vissa förutsättningar främja utbildning av anställda inom näringslivet. Arbetsgruppen har varit sammansatt av företrädare för näringslivet, vissa till LO och TCO anslutna förbund, SACO, skolöverstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen. Arbetsgruppens överläggningar sammanfattas i två promemorior dagtecknade den 21 och 29 september 1964. Styrelsen föreslår att styrelsen bemyndigas att bedriva försöksverksamhet med uppskolning i enlighet med arbetsgruppens förslag. Kostnaderna för verksamheten bör bestridas från förslagsanslaget Omskolning m. m.

I arbetsgruppens promemorior anförs bl. a.

Arbetsgruppen konstaterar allmänt, att ett stort behov av vuxenutbildning föreligger inom det svenska näringslivet och att detta f. n. inte blir tillgodosett i tillräcklig omfattning. Den personalutbildning som nu bedrivs av i främsta rummet storföretagen behöver breddas till att omfatta även medelstora och mindre företag. För att någorlunda snabbt åstadkomma denna utveckling krävs särskilda åtgärder från samhället.

Med uppskolning avser arbetsgruppen en kortsiktig utbildning som direkt syftar till att tillgodose specifika produktionsbehov och lösa akuta bristproblem. Eleverna förutsätts bli uttagna bland personal anställd i företag med brist på kvalificerad arbetskraft och efter genomgången utbildning återgå till sina företag för att utjämna den rådande bristen. Utbildningen förutsätts ske i förhållandevis korta etapper och bli inriktad på de yrkesområden, näringsgrenar och geografiska områden, där arbetskraftsbristen bedöms vara av särskilt allvarlig karaktär. Det blir dock det enskilda företags behov som i varje särskilt fall blir avgörande för om uppskolning skall sättas in och vägledande för hur uppskolningen skall utformas.

Arbetsgruppen framhåller att den mera långsiktiga utbildning för vuxna som bedrivs i yrkesskolor, merkantila och tekniska skolor, gymnasier etc. måste genomföras i annan ordning än genom uppskolning. Arbetsgruppen betraktar således uppskolning som ett komplement till omskolningsverk-

samheten. Medan omskolningsåtgärder primärt är ett stöd åt den enskilde löntagaren för att vid arbetslöshet hjälpa honom fram till ett lämpligt arbete, tar uppskolningsverksamheten sikte på företagets behov av viss kvalificerad arbetskraft och kommer i fråga först då det kan konstateras att detta behov inte kan tillgodoses genom lokal eller interlokal förmedling av arbetssökande. Hjälper omskolningen den enskilda arbetslöse till ett lämpligt arbete, skulle man således kunna säga att uppskolningen i sin tur hjälper företaget att genom bättre tillgång på kvalificerad personal genomföra en mera effektiv produktion.

Arbetsgruppen understryker att uppskolningsverksamheten inte avses träda i stället för den introduktions- och vidareutbildning av personal som normalt förekommer inom företagen och inte heller bör uppskolning påbörjas på grund av att ett företag exempelvis lägger om produktionen, inför nya produktionsmetoder eller nya maskiner och för detta ändamål behöver anordna särskild utbildning av personalen. Sådana åtgärder får anses utgöra ett normalt led i produktionsprocessen och bör, med bortseende från den i yrkesskolor m. m. tillhandahållna samhälleliga utbildningsservicen, belasta produktionskostnaderna. Även lokaliseringutbildning bör skiljas från uppskolningen.

Administrationn av uppskolningen bör anknytas till den befintliga organisationen för omskolningsverksamheten. Skolöverstyrelsen bör således vara central myndighet för uppskolningen. Samarbetet med arbetsmarknadsstyrelsen och arbetsmarknadsorganen bör förläggas till samarbetsdelegationen för omskolningskurserna.

Initiativ till uppskolning bör tas antingen av arbetsförmedlingen eller vederbörande företag. Uttagning av elever bör ske i samråd med företagsledning och personal på arbetsplatsen. Vilka anställda som skall tas ut är främst en fråga av driftteknisk natur. Tidigare kvalifikationer liksom vederbörandes allmänna förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen är också av avgörande betydelse. Man bör dock inte bortse från andra, mera personliga hänsyn, t. ex. önskvärdheten att hjälpa lämplig personal till en utbildning som annars inte skulle vara möjlig.

Eleverna förutsätts under utbildningstiden få ordinarie lön av arbetsgivaren. Statsverket bör bidra till lönekostnaden med det grundbidrag som ingår i utbildningsbidraget till arbetslösa. Själva utbildningsverksamheten bör bekostas av statsverket, men företagen bör bidra till extra ordinära anordningar som ligger i deras intresse.

För att genomföra utbildningen, som väsentligen får bedrivas på dagtid, bör utnyttjas ledig kapacitet vid omskolningskurserna. Utbyggnad av omskolningens resurser kan ifrågakomma för ändamålet. Även företagens utbildningskapacitet bör kunna utnyttjas. Alla praktiska möjligheter att genomföra programmet bör tas till vara.

Arbetsgruppen beräknar statens kostnad per elev till 3 000 kr. Med en

verksamhet omfattande 5 000 elever under en tolv månadersperiod skulle statsverkets kostnad alltså bli 15 milj. kr.

Remissyttrandena över utredningens förslag

Utredningens allmänna synpunkter beträffande behovet av en ökad vuxenutbildning har tagits upp av många remissinstanser och behandlats med gillande. Några remissinstanser berör vissa speciella aspekter i anslutning till utredningens uttalanden. *SAF* och *Sveriges industriförbund* framhåller att anslutningen till teoretiska linjer i grundskolan f. n. pendlar omkring 80 % av eleverna i en årskull. Fackskolorna och gymnasierna beräknas ta 50 % av en årskull. Detta förefaller att kunna leda till ökade svårigheter att rekrytera elever i ungdomsåren till den praktiska yrkesutbildningen. Då industrin i stor utsträckning behöver kvalificerade yrkesarbetare, måste den brist som härigenom uppstår täckas genom vuxenutbildningen som under en övergångstid till stor del får inriktas mot de åldersgrupper som inte genomgått grundskolan. — *Kommerskollegium* ger uttryck åt liknande synpunkter.

LO instämmer i att en generell ökning av utbildningsnivån är ett medel att främja samhällsekonomiska och sociala krav. Rekryteringen till en vidgad vuxenutbildning kan emellertid bli alltför ensidig därigenom att grupper som redan har relativt god utbildning utnyttjar möjligheterna till utbildning, medan de som har en begränsad utbildning kommer att släpa efter ytterligare, något som kan få stora sociala konsekvenser. Denna risk gäller inte den arbetsmarknadsinriktade vuxenutbildningen i samma grad som den övriga framväxande vuxenutbildningen. Snarare har den arbetsmarknadsinriktade yrkesutbildningen möjligheter att just stimulera grupperna med den svagaste utbildningstraditionen att utnyttja vuxenutbildningens resurser inte minst tack vare de bättre ekonomiska villkor som här gäller.

SACO ifrågasätter om inte den nuvarande starka koncentrationen på ungdomsutbildningen inom en snar framtid måste ersättas av utbildning som pågår »från vaggan till graven». De i ungdomen förvärvade kunskaperna blir efter en allt kortare tid otillräckliga och måste kompletteras och ersättas. En sådan utveckling skulle betyda en kraftigt ökad betydelse för vuxenutbildningen. — Liknande synpunkter anförs av *TCO*.

Det förhållandet att flera utredningar samtidigt behandlat närbesläktade frågor — förutom arbetsmarknadsutredningen även gymnasieutredningen och yrkesutbildningsberedningen — har föranlett många remissinstanser att i anslutning till det särskilda yttrandet av ledamoten Petersson och experten Feldt ta upp frågan om en samlad prövning av utredningsförslagen.

Sveriges hantverks- och industriorganisation anser det knappast rimligt

att ta ställning till arbetsmarknadsutredningens förslag utan att avvakta gymnasieutredningens och yrkesutbildningsberedningens betänkanden. Dessa betänkanden bör underkastas en samlad bedömning. Också *överståthållarämbetet* finner det motiverat att en samlad bedömning av mål och medel för samhällets utbildningspolitik sker innan målsättningarna för den sysselsättningspolitiskt motiverade vuxenutbildningen realiserar.

Länsstyrelserna i Uppsala och Norrbottens län menar att förslagen endast bör genomföras provisoriskt så att man inte föregriper en samlad bedömning av vuxenutbildningen i samband med att gymnasieutredningen och yrkesutbildningsberedningen framlägger sina förslag.

TCO framhåller å andra sidan att det inte vore tillfredsställande om de förslag som arbetsmarknadsutredningen nu framlagt ej fick bilda underlag för separata och omedelbara lösningar. Samma ståndpunkt intas av *SACO* liksom av *länsstyrelsen i Hallands län*. *Statskontoret* uttalar att de önskvärda reformerna på vuxenutbildningens område, som bör bli aktuella under de närmaste åren, kräver ett vidare erfarenhetsmaterial, vilket lämpligen kan förvärfvas genom en försöksvis bedriven verksamhet.

Skolöverstyrelsen vill med hänsyn till den roll som omskolningsverksamheten har i arbetsmarknadspolitiken inte motsätta sig att denna verksamhet tills vidare bryts ut från övrig vuxenutbildning. *Skolöverstyrelsen* liksom *TCO* och *Svenska stadsförbundet* anser emellertid att, när resultatet av gymnasieutredningens och yrkesutbildningsberedningens arbete föreligger, yrkesutbildningen på alla nivåer bör underkastas en total översyn varvid även omskolningsverksamheten bör komma in i blickfältet.

Vad utredningen anfört om en konjunkturanpassning av utbildningen tillstyrks av *LO*, som dock betonar att konjunkturläget inte får vara avgörande i den utsträckning utredningen tycks förutsätta. Det finns i så fall risk för att utbildningen i vissa lägen får för liten omfattning.

Skolöverstyrelsen kan i stort sett ansluta sig till utredningens synpunkter beträffande ett konstant behov av anpassningsutbildning för vuxna. *Yrkesutbildningsberedningen* delar utredningens uppfattning att samhället oberoende av konjunkturläget har ansvar för åtgärder på vuxenutbildningens område för att underlätta anpassningen till arbetsmarknadens krav och tillgodose arbetstagarens behov av yrkesutbildning. Beredningen tillstyrker liksom *LO* och *TCO* en generös tolkning av arbetslöshetsbegreppet i fråga om placering i utbildning.

LO, *SACO* och *TCO* tillstyrker utredningens förslag om vuxenutbildning för andra än arbetslösa.

Skolöverstyrelsen kan i princip ansluta sig till vad utredningen anfört men framhåller att rekryteringen av personer som redan är sysselsatta skulle i viss mån komma att gripa över på vad som kan betecknas som den reguljära vuxenutbildningens område. Eftersom utbildningsbidragen vid den sysselsättningspolitiskt motiverade vuxenutbildningen är avsevärt hög-

re än inom den reguljära utbildningen, kan stimulansen till sådan utbildning bli så kraftig att vissa inte avsedda konkurrensförhållanden blir följden. Med hänsyn till att samhället i dagens läge måste övervinna den brist på lämpligt utbildad arbetskraft som råder inom mycket viktiga branscher tillstyrker överstyrelsen utredningens förslag.

Länsstyrelsen i Gotlands län framhåller att behovet av vidareutbildad arbetskraft inom näringslivet bör fasthållas som förutsättning för omskolning och fortbildning av andra än arbetslösa. Att övergång från låglöne- till höglöneyrken kan underlättas bör inte enbart vara tillräcklig kvalifikationsgrund för utbildning. Inte heller *Svensk industriförening* kan biträda utredningens åsikt att vuxenutbildning på grund av några slags rättviseskäl skall få en större bredd och omfattning än vad som strängt taget är nödvändigt för att åstadkomma en arbetsplacering.

Lantbruksstyrelsen understryker att det i vissa fall kan vara nödvändigt att utsträcka utbildningen också till undersysselsatta. För jordbrukets del aktualiseras två fall av utbildning, dels att omskola den arbetskraft i jord- och skogsbruket som önskar övergå till andra näringsgrenar, dels att utbilda brukare av små och ofullständiga jordbruk som vill driva större jordbruk. En småbrukare som övergår till att driva ett familj jordbruk har ofta inte tillräckliga kunskaper för att bemästra de problem han då ställs inför. Det är därför angeläget att han kan i samma mån vidareutbilda sig inom yrket som om han vill omskola sig till annat yrke. Under budgetåret 1964/65 har anordnats tre kurser av det slag det här gäller. Erfarenheterna av dessa kurser är goda. Det bör även i fortsättningen vara möjligt att ge mindre företagare vidareutbildning inom det egna yrket. Liknande synpunkter framför *RLF* och *Sveriges lantbruksförbund*.

Frågan om utbildningen och fortbildningen av företagare behandlas även av *Sveriges hantverks- och industriorganisation* som anser detta vara en viktig fråga som ej behandlats av utredningen. Många skäl talar för en kraftig satsning på sådan utbildning.

Luftfartsstyrelsen anser det synnerligen angeläget att en statligt organiserad utbildning av piloter, flyglärare och flygtekniker för den civila luftfarten kommer till stånd. Sådan utbildning saknas f. n. *Sjöfartsstyrelsen* pekar på att samtidigt som sjöfarten har en avsevärd brist på utbildad arbetskraft sjömansskolorna ofta har underskott på elever. Dessa skolor kan alltså utan utbyggnad ta emot ett ökat antal ungdomar och vuxna elever för omskolning till sjömän.

Frågan om arbetsmarknadsutbildningens organisation och ställning i förhållande till annan vuxenutbildning liksom till yrkesutbildningen inom det reguljära utbildningsväsendet berörs i åtskilliga yttranden.

Arbetsmarknadsstyrelsen betonar att det är nödvändigt att den arbetsmarknadspolitiskt motiverade vuxenutbildningen ges en särställning i för-

hållande till annan vuxenutbildning. TCO menar att all vuxenutbildning som inte är avsedd att fylla ett akut behov för individen eller samhället utan som syftar till att mera långsiktigt förbättra den enskildes anpassningsbarhet till förvärvslivets krav helt bör tillhöra det reguljära skolväsendet. De av arbetsmarknadsverket initierade kurserna däremot, som har ett bestämt mål för vederbörandes sysselsättning, måste få dimensioneras och utformas efter relativt kortsiktiga arbetsmarknadspolitiska bedömningar.

Skogsstyrelsen, länsstyrelserna i Västmanlands och Jämtlands län, arbetsnämnden i Stockholms stad, yrkesutbildningsberedningen, Svenska stadsförbundet, SAF och Sveriges industriförbund betonar angelägenheten av att omskolningsverksamheten nära samordnas med utbildningen inom det reguljära utbildningsväsendet. *Yrkesutbildningsberedningen* framhåller betydelsen av att den reguljära yrkesutbildningen får en betydande frihet så att utbildningen blir alltmer användbar som ett arbetsmarknadspolitiskt hjälpmedel. Å andra sidan bör omskolning och uppskolning i fråga om innehåll och organisation närmas den reguljära yrkesutbildningen. *Arbetsnämnden i Stockholms stad* ifrågasätter om man inte i högre grad än hittills bör försöka få fram önskvärd arbetskraft genom att anpassa det ordinarie yrkesutbildningsväsendet mer efter arbetsmarknadens behov.

SAF och Sveriges industriförbund anför att det med tanke på det allmänna intresset av samordning och målmedveten planmässighet inom de samlade utbildningsinsatserna är mycket som talar för att vuxenutbildningen i största möjliga utsträckning bedrivs inom det ordinarie undervisningsväsendet. Arbetsmarknadsstyrelsen bör emellertid kunna vidta erforderliga åtgärder då särskilt snabba och flexibla insatser behövs.

Skogsstyrelsen understryker att all yrkesutbildning för vuxna bör så långt möjligt vara organisatoriskt sammanhållen. Förutom att lärare, lokaler och materiel utnyttjas på effektivaste sätt bör dessutom lärarna i yrkes-skolorna känna sig stimulerade av att vid sidan av de ordinarie kurserna få medverka i mera akuta utbildningsproblem i kontakt med arbetsmarknadsorgan och näringsliv. Men framför allt vinner man att man inte skapar konkurrerande utbildningsorgan med risker för parallell utbildningsutbyggnad och irrationell verksamhet.

SACO finner det naturligt att den yrkesinriktade vuxenutbildningen i en framtid inordnas i skolöverstyrelsens och universitetskanslersämbetets reguljära verksamhet. Mellan arbetsmarknadsstyrelsen och ämbetet bör omedelbart inledas ett samarbete i syfte att driva en verksamhet liknande den som skolöverstyrelsen nu är engagerad i beträffande utbildning på en lägre nivå.

Utredningens synpunkter beträffande behovet av ökade insatser ifråga om undervisningsplaner understryks av *skogsstyrelsen, skolöverstyrelsen, länsstyrelsen i Stockholms län* samt av *SAF och Sveriges industriförbund*.

I lärarfrågan menar *skogsstyrelsen* att yrkeslärare från det ordinarie yrkesutbildningsväsendet i första hand och till väsentlig del skall kunna utnyttjas för all vuxenutbildning. För vissa koncentrerade insatser föranledda av arbetsmarknadsskäl erfordras givetvis mera tillfälliga lärare. Det ordinarie utbildningsväsendet bör dock vara så dimensionerat att sådana extra lärarkrafter inte som regel erfordras.

Skolöverstyrelsen redovisar vissa förslag till en etappvis upplagd utbildning av yrkeslärare. *Arbetsmarknadsstyrelsen* anser det synnerligen angeläget att utbildningen av lärare förbättras och bringas i nivå med utbildningen av lärare vid övriga yrkesskolor. Även *LO* och *TCO* understryker vikten av en förbättrad lärarutbildning.

Skolöverstyrelsen har ingenting att erinra mot utredningens förslag beträffande lokaler för kursverksamheten. Tillräckliga anslag bör dock ställas till förfogande för bidrag till uppförande av kurslokaler. *Länsstyrelsen i Stockholms län* anser att kommunerna bör stimuleras att ytterligare medverka till lokalanskaffningen genom tillräckliga statsbidrag. *Svenska stadsförbundet* menar att möjligheterna till samordning mellan den arbetsmarknadspolitiskt motiverade vuxenutbildningen och reguljär utbildning ökar om möjlighet öppnas att ge statsbidrag efter samma grunder som inom det vanliga skolväsendet. Även *länsstyrelsen i Västmanlands län* finner förslaget värdefullt.

DHR påpekar att eftersom många handikappade för sin fortsatta yrkesutbildning kommer att placeras i omskolningsverksamheten bör man tillse att dessa lokaler blir väl lämpade för handikappade elever.

Skogsstyrelsen anser att lokalerna för omskolningsverksamheten bör integreras med befintliga yrkesskolor. Särskilda lokaler bör alltså inte uppföras annat än undantagsvis.

Länsstyrelsen i Norrbottens län avstyrker bestämt förslaget att göra lokaler för omskolningsverksamheten till en kommunal angelägenhet. Detta kan stimulera till en konkurrens i överhettade områden om vem som effektivast skaffar arbetskraft från utflyttningsområdena.

Med anledning av vad utredningen föreslagit i fråga om utbildningsbidrag anför *studiehjälpsnämnden* bl. a. att den yrkesutbildning som sker genom arbetsmarknadsmyndigheterna ur studiefinansieringssynpunkt skulle komma att te sig åtskilligt gynnsammare för den enskilde än den ordinarie yrkesutbildningen. En sådan ordning förefaller svår att motivera när det gäller utbildning på samma åldersnivå och för elever med likartade förutsättningar. Nämnden anser i avvaktan på den prövning av studiestödet som kan aktualiseras till följd av gymnasieutredningens förslag att nuvarande regler bör gälla för det ekonomiska stödet. Nämnden ifrågasätter vidare om inte en överflyttning av det administrativa arbetet med utbildningsbidragen från länsarbetsnämnden till skolstyrelsen skulle innebära fördelar.

De erkända arbetslöshetskassornas samorganisation anför att bidragen

bör ligga på en sådan nivå att kursdeltagarna inte finner det förmånligt att under utbildningstiden anlita arbetslöshetsförsäkringen. Annars riskeras att ersättningsrätten konsumeras så att kursdeltagaren inte kan få någon försäkringsersättning om han efter kurstidens slut inte omedelbart kan få arbete.

HCK påpekar att utbildningsbidragen f. n. ofta är lägre än motsvarande socialhjälp och uttalar som önskvärt att bidragen åtminstone kommer i samma nivå som socialhjälpen och helst också indexregleras. *LO* och *TCO* förordar utredningens förslag att utbildningsbidragen skall anpassas efter de stegrade levnadskostnaderna.

SACO menar att en fullständig täckning av de utbildades levnadskostnader är nödvändig för att framkalla tillräcklig utbildningsbenägenhet bland de arbetslösa.

Yrkesutbildningsberedningen anser att en rationell avvägning mellan utbildningsbidragen och studiebidragen bör komma till stånd varvid det blir ofrånkomligt att de totala resurserna beaktas.

I fråga om utbildningsbidrag till ungdomar i åldern 18—21 år anför *skolöverstyrelsen* att ungdomar under 21 år bör få den vidare och mer allmänt grundläggande utbildning som erbjuds vid det ordinarie yrkesskolväsendet och inte uppmuntras att via en omskolningskurs eller företagsutbildning med dess mer specialiserade inriktning göra ett mindre övervägt yrkesval. Liknande synpunkter anförs av *länsstyrelsen i Jämtlands län*.

TCO anser visserligen farhågorna att ungdomarna skulle föranledas att välja omskolning i stället för yrkesutbildning inom det ordinarie utbildningsväsendet vara väsentligt överdrivna. Under förutsättning att personer i åldrarna 18—21 år får tillträde till omskolningskurserna efter de regler utredningen förordat samt att möjlighet kommer att föreligga att ge de större bidragen till ungdomar som har särskilt stora ekonomiska behov, anser sig *TCO* dock kunna tillstyrka att övriga elever i åldern 18—21 år erhåller samma förmåner som utgår till elever på det postgymnasiala utbildningsstadiet.

SAF och *Sveriges Industriförbund* anser att kravet att personer skall ha uppnått 21 års ålder inte bör tolkas alltför kategoriskt. *Arbetsmarknadsstyrelsen* instämmer i att 21-årsgränsen är principiellt önskvärd men anser att vissa undantag måste kunna göras. *LO* tillstyrker att man skall kunna utge utbildningsbidrag till ungdom i åldern 18—21 år. Inga begränsningar bör gälla för handikappade, flyktingar och personer med stor försörjningsbörda.

Konjunkturinstitutet, *länsstyrelsen i Blekinge län*, *skogsstyrelsen* och *SR* är allmänt positivt inställda till utredningens förslag beträffande företagsutbildning.

Även *LO* tillstyrker förslagen men betonar att planeringen av utbildning-

en bör ske i samråd med och godkännas av arbetstagarnas organisationer. Företagsutbildningen får t. ex. inte vara alltför specialiserad och rekryteringen inte för ensidig. TCO anser att stödet bör utformas efter grunder som nära ansluter till gällande bestämmelser för inbyggda yrkesskolor.

Yrkesutbildningsberedningen föreslår som bidragsvillkor att utbildningen skall bedrivas enligt av skolöverstyrelsen efter samråd med parterna fastställd plan.

Skolöverstyrelsen ställer sig tveksam till några av de synpunkter som utredningen framför som stöd för sina förslag. Överstyrelsen säger sig vara medveten om att ett genomförande av förslagen kan komma att avsevärt påverka fördelningen av ansvar och kostnader mellan samhället och det enskilda företaget. Men då överstyrelsen delar uppfattningen att en väsentligt ökad företagsutbildning blir ofrånkomlig om den yrkesmässiga anpassningen framdeles skall kunna ske med erforderlig smidighet och snabbhet, motsätter sig överstyrelsen inte att utredningens förslag genomförs. I relativt stor utsträckning praktiseras ju dessutom den föreslagna utbildningsformen redan nu.

Sveriges hantverks- och industriorganisation finner det vara risk för att utredningens bedömning är starkt präglad av de gynnsamma förhållandena inom den större verkstadsindustrin och jämförliga branscher och att man därför kommer att ställa oralistiskt stora anspråk på utbildningsinsatser från branscherna över lag. Det är därför lämpligt att inhämta synpunkter från representanter för skilda branscher om deras ekonomiska och personella resurser för denna uppgift.

När det gäller det av utredningen föreslagna bidragsbeloppet om 2 kr. per elev och närvarotimme förutsätter *skolöverstyrelsen* att detta belopp prövas ytterligare. *Yrkesutbildningsberedningen* kan inte ta ställning till beloppet. TCO är tveksam om bidraget bör fastställas generellt till 2 kr. och *Sveriges hantverks- och industriorganisation* finner i stället lämpligt att tillämpa en efter olika branscher och dessas förhållanden avpassad ersättning.

Skolöverstyrelsen är medveten om att statsbidraget i form av kursavgifter vid yrkesutbildning i samband med lokalisering av företag enligt utredningens förslag kan komma att täcka företagens samtliga kostnader för utbildningen och alltså bli väsentligt bättre än de bidrag som skolverket ger. Överstyrelsen anser emellertid att det särskilda stödet vid nyetablering bör realiseras med hänsyn till behovet av insatser för att få en väl fungerande arbetsmarknad.

Länsstyrelsen i Norrbottens län samt RLF och *Sveriges lantbruksförbund* ansluter sig till det särskilda yttrandet på denna punkt av ledamoten Rehn. De båda organisationerna tillägger att bidrag av den karaktär det här gäller i vissa fall kan vara att föredra framför andra former av lokaliseringspolitiskt stöd till företag.

Yrkesutbildningsberedningen anser att lokaliseringsutbildningen inte bör

betraktas som en särskild form av statens stöd till arbetsmarknadsmässigt betingad yrkesutbildning. Den synes klart kunna ingå som naturlig del av den vanliga omskolningen om denna ges den friare tolkning som i annat sammanhang förordats.

Behovet av att yrkesutbildningen för kvinnor breddas och byggs ut för att ge utrymme åt mer kvalificerade utbildningsalternativ understryks av *arbetsmarknadsstyrelsen, yrkesutbildningsberedningen, Fredrika-Bremer-Förbundet, LO, SAF* och *Sveriges industriförbund*.

LO anmärker att den yrkesfördelning som kommer till uttryck i arbetsmarknadsstyrelsens utbildning alltför klart motsvarar det traditionella mönstret. Genom utveckling av längre, grundläggande yrkeskurser inom industriellt, tekniskt, kommersiellt, administrativt m. m. arbete bör denna inriktning brytas. LO anser att utbildningen är en nyckelfaktor då det gäller att vidga kvinnornas yrkesfält och väsentligt öka integrationen mellan manliga och kvinnliga arbetsområden. Utredningens förslag kan på denna punkt inte anses leda till väsentliga framsteg. LO förordar att skolmyndigheter, arbetsmarknadsstyrelsen och branschrepresentanter deltar i ett intensifierat samarbete för att öppna nya utbildningsvägar för kvinnor. Samarbetet avses gälla såväl vuxenutbildningen som annan utbildning.

SACO anför att av de arbetsmarknadspolitiskt betonade åtgärder, som kan komma i fråga för att öka yrkesintensiteten hos kvinnor med högre utbildning reaktiverings- och repetitionskurserna bör i första hand framhållas. Viss sådan verksamhet avsedd för bl. a. socionomer och sjukgymnaster har redan anordnats. En breddning till andra kategorier, såsom lärare, receptarier, bibliotekarier m. fl. bör genomföras snarast. Organisationen framhåller vidare att det finns en grupp akademiskt utbildade kvinnor, som inte kan återgå till ett tidigare yrke på grund av att de aldrig förvärvsarbetat eller ens avslutat studierna eller som inte kan utnyttja sin yrkesutbildning på den ort, dit mannens tjänstgöring fört dem. För dessa kategorier krävs en mera omfattande yrkesutbildning. Naturligtvis bör strävan vara att i möjligaste mån utnyttja tidigare inhämtade kunskaper, men man får inte dra sig för omskolning till helt nya yrkesområden om detta skulle visa sig lämpligt. Inom vårdområdet och den administrativa karriären finns sysselsättningar som torde kunna rekrytera sådan arbetskraft.

Inom ramen för arbetsmarknadsstyrelsens akademikerprogram bör enligt SACO utbildningen och aktiveringen av inte yrkesverksamma akademiker intensifieras och utvidgas till allt flera grupper. Av stor betydelse är att förutsättningarna och formerna för verksamheten noggrant utreds. Bl. a. bör man undersöka motivationen hos dem som anmäler sig till kurserna. I vissa fall torde deltagande mera vara betingat av önskemål om kontakt med gamla kolleger och avbrott från den vardagliga rutinen än planer på framtida förvärvsarbete. Det är anmärkningsvärt att man inte hittills har följt upp resultaten av verksamheten.

SAF och Sveriges industriförbund samt Fredrika-Bremer-Förbundet påpekar att möjligheterna till kvalificerad utbildning kanske kan komma att uppfattas som orättvisa av sådana män och kvinnor, som inte kan komma i fråga för denna utbildning.

Svenska landstingsförbundet framhåller att, om en ökad vuxenutbildning för kvinnor skall åstadkommas bl. a. genom propaganda för att kvinnor utbildas i yrken som hittills varit manliga, detta också kan återverka på de unga kvinnornas yrkesval. Man bör därför vid utformningen av sådan propaganda beakta att en omfattande ökning av kvinnors benägenhet att välja manliga yrken kan få allvarliga följder för exempelvis vårdområdenas rekrytering, såvida inte en motsvarande ändring av männens benägenhet att välja kvinnliga yrken kan frampropageras samtidigt.

Skolöverstyrelsen anser förslaget om etappvis uppbyggd utbildning för kvinnor intressant och väl värt att pröva.

Arbetsmarknadsstyrelsen finner detta förslag vara en praktisk och möjlig väg att stimulera kvinnorna till ökad yrkesutbildning. Styrelsen förutsätter att i en sådan etappvis utbyggd yrkesutbildning även kan ingå fortbildning i allmänna teoretiska ämnen. Yrkesvalet begränsas nämligen för många medelålders kvinnor av att de saknar teoretiska skolkunskaper ovanför den obligatoriska skolan.

Förslaget att utbildningsbidrag till gifta kvinnor bör utgå med oavkortat belopp tillstyrks av LO och TCO men avstyrks av länsstyrelsen i Norrbottens län, bl. a. med hänsyn till att de allmänna resurserna för att skapa bättre sysselsättningsförhållanden bör förbehållas och koncentreras till åtgärder där den enskilde verkligen är i behov av hjälp och stimulans. Socialstyrelsen anser att bidragen med hänsyn till deras sociala betydelse och stora omfattning bör särskilt utredas av socialpolitiska kommittén.

I anslutning till förslaget att utbildning bör kunna ges ensamstående kvinnor som inte kan få ett med hänsyn till sin försörjning lämpligt arbete på grund av bristande yrkeskunskaper ifrågasätter länsarbetsnämnden i Gotlands län om det inte kan vara lika angeläget att ge utbildning åt ensamstående män eller gifta familjeförsörjare som befinner sig i en liknande situation. Yrkesutbildningsberedningen är inne på samma tankegång och uttalar att regler och villkor inom vuxenutbildningen bör gälla såväl män som kvinnor.

Utredningens synpunkter på yrkesutbildning för handikappade delas i allt väsentligt av skolöverstyrelsen.

HCK framhåller att utbildningsåtgärderna bör vara ännu mer generöst avvägda än f. n. Det räcker inte med att handikappade får en utbildning som gör det möjligt för dem att få sysselsättning i botten på karriären. Ännu mycket mer än hittills bör därför t. ex. utbildning för kontorsarbete och för teoretiska arbetsuppgifter komma i fråga för handikappade. Möjligheterna

för t. ex. handikappad kontorsarbetskraft som är väl utbildad torde vara betydande på öppna marknaden.

Förslaget om särskilt bidrag till företag som åtar sig att utbilda handikappade tillstyrks av *skolöverstyrelsen, centrala rehabiliteringsberedningen, LO* och *Riksförbundet för Hjärt- och Lungsjuka*.

I fråga om yrkesutbildning för äldre arbetskraft framhåller *skolöverstyrelsen* att det är nödvändigt att veta mer om hur utbildningen skall bedrivas för att nå godtagbara resultat. Överstyrelsen vill därför tillstyrka utredningens förslag om särskilda kurser för äldre. Vad utredningen anför om individuell utbildning av äldre i enskilt företag i samband med provanställning kan överstyrelsen ansluta sig till. Överstyrelsen understryker angelägenheten av att resultatet av utbildningen följs upp och systematiseras på sådant sätt att det kan tjäna till vägledning för den fortsatta verksamheten.

Yrkesutbildningsberedningen är mycket tveksam om värdet av de särskilda kurserna. Pedagogiskt synes det inte finnas skäl som kan verifieras för dessa kurser.

LO anser att i den mån man har efterfrågan på arbetskraft inom ett yrke med arbetsuppgifter, som väl lämpar sig även för äldre, utbildning bör ske och då kan äga rum i kurser med enbart äldre deltagare. Rent praktiska överväganden måste avgöra hur man handlar. I fråga om provanställning kombinerad med enskild utbildning i företag finner *LO* utredningens förslag motiverat i de fall sådan provanställning verkligen innefattar utbildning för en ny arbetsuppgift.

Vad slutligen gäller beredskapsplanering av yrkesutbildningen har *skolöverstyrelsen* ingen annan invändning mot utredningens förslag och rekommendationer än att frågan om storleken av bidraget till branschorganisationerna bör prövas om längre fram. Även *skogsstyrelsen* och *Svenska stadsförbundet* är positiva till förslaget om beredskapsplanering. *TCO* anser förslaget mycket beaktansvärt men betonar att planeringen är förenad med betydande svårigheter på grund av att utbildningen ständigt ändras.

Yrkesutbildningsberedningen finner utredningens förslag inte förefalla särskilt realistiska. Om de förverkligas måste planeringen samordnas med yrkesutbildningens ordinarie planering för att undvika överorganisation och merkostnader.

Svensk industriförening tillstyrker det föreslagna bidraget till planeringen men anser att bidraget även bör kunna utgå till branschorganisationernas kostnader för att upprätta utbildningsplaner för lokaliseringutbildning.

SAF och *Sveriges industriförbund* konstaterar att utredningen vill lägga stora uppgifter på branschorganisationernas utbildningsavdelningar. Efter-

som ersättningsfrågan f. n. utreds inom yrkesutbildningsberedningen avstår organisationerna från att i detta sammanhang ta ställning i denna fråga.

TCO kan inte tillstyrka att branschorganisationerna får särskild ersättning för sin medverkan. SR förordar däremot att organisationerna skall få sina kostnader för beredningsplanering helt täckta av statsmedel.

Remissyttrandena över arbetsmarknadsstyrelsens framställning

Arbetsmarknadsstyrelsens framställning rörande försöksverksamhet med s. k. uppskolning tillstyrks av samtliga remissinstanser med undantag av statens institut för hantverk och industri och personalutbildningsberedningen.

SAF erinrar om den stora omfattning den utbildning som bedrivs inom företagen redan har. Av många skäl är det huvudsakligen de större företagen som ägnar sig åt sådan uppskolning. Det är i och för sig önskvärt att en verksamhet av detta slag kunde breddas. Kunde de av arbetsgruppen föreslagna åtgärderna medverka därtill skulle de ha en stor uppgift att fylla. I övrigt finner SAF sammanfattningsvis att företagets behov bör vara uteslutande bestämmande för verksamheten, att hela frågan bör hänskjutas till exempelvis yrkesutbildningsberedningen för att ingå i dess förslag med avseende på vuxenutbildningen samt att i avvaktan på beredningens förslag försöksverksamhet enligt förslaget bör igångsättas, varvid bör uppställas så strikta kriterier att säkra slutsatser kan dras ur försöken.

LO ser försöksverksamheten som en möjlighet att ytterligare förstärka den arbetsmarknadspolitiska beredskapen. LO vill dock starkare än arbetsgruppen gjort betona att samtidigt som företagets behov av utbildad arbetskraft tillgodoses också de anställdas behov och krav på bättre utbildning bör uppfyllas. LO vill särskilt understryka den principiella betydelsen av att uppskolningen inte används för att stödja konkurrenssvaga företag och branscher med lågt löneläge.

TCO anser det inte minst för tjänstemannagrupperna vara av vikt att olika initiativ för uppskolning tas och stimuleras. Enligt TCO borde även arbetstagarorganisationerna kunna initiera uppskolning. TCO finner den föreslagna kostnadsfördelningen mellan samhälle och företag vara riktig. Med denna anordning synes man ha anvisat en framtida godtagbar lösning av de studiesociala problemen över huvud taget för vuxenstudier som bedriver målinriktade studier.

Skolöverstyrelsen anför bl. a. att den föreslagna försöksverksamheten aktualiserar en rad detaljproblem som måste närmare övervägas. Eftersom man endast genom praktiska försök torde få det underlag som behövs för fortsatta ställningstaganden till frågan om uppskolningens faktiska värde

och utförbarhet i organisatoriska och ekonomiska hänseenden vill överstyrelsen inte motsätta sig att en försöksverksamhet igångsätts under förutsättning att också yrkesutbildningsberedningen ställer sig positiv, att försöket arrangeras i samråd med arbetsmarknadsstyrelsen och beredningen samt att sådana bestämmelser kommer att gälla för verksamheten att säkra slutsatser kan dras av försöken.

Yrkesutbildningsberedningen anser det rimligt och skäligt att försöksverksamheten får sättas i gång omedelbart. Ett absolut villkor bör dock vara att verksamheten bedrivs gemensamt av arbetsmarknadsstyrelsen och skolöverstyrelsen i samråd med beredningen. — Det synes beredningen framgå av förslaget att man inte kan renodla uppskolningen och klart avgränsa den från övrig vuxenutbildning. Här bör alltså hållbara gränser sökas. Eftersom uppskolningen ibland skall kunna ges inom ramen för omskolningskurserna, bör man söka en regel för hur man i dylikt fall skall skilja mellan uppskolnings- och omskolningselever. Även gränsdragningen mellan uppskolningen och de särskilda kurser som bedrivs inom omskolningen i syfte att snabbt öka tillgången på utbildad arbetskraft bör ägnas särskild uppmärksamhet.

Enligt *Svenska kommunförbundets* och *Svenska stadsförbundets* mening bör uppskolningskurserna stå öppna även för personal vid kommunala verk. Stadsförbundet nämner i sammanhanget knappheten på grävmaskinister, viss sjuk- och hälsovårdspersonal, mättnings- och stadsplanetekniker samt viss socialvårdspersonal. Stadsförbundet understryker vidare behovet av att samordna uppskolningen med omskolningen av arbetslösa och utbildningsorganisationen i övrigt. Enligt stadsförbundet är förutsättningarna goda för ett samlat grepp inom den närmaste tiden på hela vuxenutbildningspolitiken. Detta bör dock inte hindra att försöksverksamhet med uppskolning igångsätts.

Svenska landstingsförbundet ställer sig i princip positiv till den föreslagna uppskolningsverksamheten. Innan försök inom hälso- och sjukvården igångsätts bör dock centrala överläggningar äga rum med bl. a. kommunförbunden.

Personalutbildningsberedningen anser det inte möjligt att på grundval av föreliggande material ta ställning till förslaget vilket, även om det presenteras som försöksverksamhet, måste anses ha en mycket vittsyftande innebörd. Beredningen har inte kunnat undgå att hysa tvekan särskilt för hur den föreslagna verksamheten skall kunna fungera i praktiken i större omfattning utan att få betydande konsekvenser för hittillsvarande former av yrkesskolverksamhet och företagsutbildning. Beredningen påpekar att konsekvenserna av förslaget för den statliga personalutbildningens del också är oklara.

Statens institut för hantverk och industri avstyrker förslaget. Institutet är fullt medvetet om att vuxenutbildningen måste breddas till att omfatta även medelstora och mindre företag. Såsom den enda offentliga fortbildnings-

institutionen med specialinriktning på den mindre och medelstora industriella företagsamheten lorde institutet ha presterat resultat som man inom näringslivet anser vara mycket betydelsefulla. Den fortgående starkt stigande kursverksamheten vid institutet visar också att här föreligger en faktor som man inom näringslivet räknar med och är angelägen om att vidareutveckla. Institutet anser att kriterierna för verksamheten är lösligt bestämda. Gränslinjerna till det allmänna skolväsendet och den förekommande vuxenutbildningen samt till gängse introduktions- och vidareutbildning kan inte anses vara klart markerade. Initiativrätten till uppskolningen är också bristfälligt klarlagd. Eftersom principbetänkande från yrkesutbildningsberedningen kan förväntas inom en snar framtid, synes det institutet olämpligt, oekonomiskt och orationellt att genomföra den föreslagna uppskolningsverksamheten.

4. Åtgärder för att främja arbetskraftens geografiska rörlighet

Nuvarande förhållanden

Bidrag till flyttande arbetskraft. Ekonomiskt stöd från samhällets sida till arbetstagare som på grund av arbetslöshet tvingats flytta till annan ort har förekommit under flera decennier, först i form av förskott eller lån till resor sedermera i form av bidrag. Stödet hade länge en rent arbetslöshetspolitisk motivering och var liksom annan arbetslöshetshjälp behovsprövat. Bortsett från tiden under andra världskriget var det först under 1950-talets senare del som ekonomiska bidrag mera konsekvent började användas såsom ett led i strävandena att åstadkomma en ändamålsenlig anpassning på arbetsmarknaden. Resebidragen har byggts ut och efter hand kompletterats med starthjälp, familjebidrag och utrustningsbidrag. Bidragen har avvägs så att de i huvudsak täcker de direkta kostnaderna för resa och flyttning till annan ort, för etablering på den nya orten och för uppehälle i väntan på första avlöning samt merkostnaderna för hushåll på två orter i väntan på familjebostad på den nya arbetsorten.

Bidrag till flyttande arbetskraft utgår f. n. i form av respennning, familjebidrag, starthjälp och utrustningsbidrag. Förutsättningar för att få bidrag är att arbetstagaren är arbetslös eller på grund av varsel eller annan omständighet beräknas bli arbetslös inom en snar framtid samt att han inte kan beredas arbete på eller i närheten av vistelseorten och att en avflyttning därför bedöms vara nödvändig av arbetsmarknadsskäl. Om de allmänna förutsättningarna för bidrag föreligger, kan bidrag utgå även till sådana arbetstagare som på eget initiativ söker och tillträder anställning på annan ort.

Respenningen avser i främsta rummet att täcka arbetssökandes kostnader för att tillträda eller söka anställning på annan ort. Även flyttnings-

kostnader ersätts. Om arbetstagaren bor kvar i hemmet och arbetet är beläget så långt från hemmet att betungande kostnader uppstår för resor till och från arbetet, kan bidrag till dessa kostnader beviljas under högst tre månader från arbetets början. Sistnämnda form av respension har förekommit i mycket begränsad utsträckning.

Familjebidraget utgår med 200 kr. per månad till hustru eller husföreståndarinna samt med 45 kr. per månad till varje barn under 16 år. I familjebidraget ingår också bidrag med den faktiska kostnaden för familjebostaden på hemorten. Bostadsbidraget är maximerat till 250 kr. per månad. Familjebidraget utgår tills familjebostad kunnat anskaffas på den nya arbetsorten dock högst under nio månader. Bidraget reduceras efter tre månader till två tredjedelar och efter sex månader till en tredjedel av det ursprungliga beloppet.

Starthjälp utbetalas när anställning på annan ort tillträds och utgår med belopp mellan 150 och 500 kr. Beloppets storlek i det enskilda fallet är beroende på hur länge den nya anställningen beräknas vara.

Ett särskilt utrustningsbidrag med 2 000 kr. utgår till familjeförsörjare i fall då familjen flyttar från område med exceptionellt hög och mera varaktig arbetslöshet. Arbetsmarknadsstyrelsen anger de områden som kommer i fråga. Under tiden september 1962—april 1963 kunde utrustningsbidrag utgå till dem som flyttade från vissa kommuner i Tornedalen och Ådalen samt från Idre kommun. Därefter har bidragsverksamheten utsträckts att omfatta alla kommuner i de fem norrlandslänen, med undantag av kommunerna i Gästrikland, samt ett antal kommuner i nordvästra delen av Kopparbergs län.

Inlösen av egnahem. Ofta visar det sig att arbetslösa personer, vilka i och för sig är positivt inställda till att flytta till annan del av landet, inte anser sig kunna lämna hemorten på grund av att de bor i fastighet som inte kan säljas eller som inte kan säljas utan ekonomisk förlust. För att underlätta flyttning i sådana fall började år 1964 försöksverksamhet som innebär att arbetsmarknadsstyrelsen i samråd med bostadsstyrelsen kan inlösa egnahem i de fyra nordligaste länen om ägaren på grund av arbetslöshet tvingas flytta till annan ort. Inlösenvärdet skall i princip motsvara taxeringsvärdet, om detta inte är uppenbart lågt.

Ifråga om närmare uppgifter om bidrag till flyttande arbetskraft och inlösen av egnahem hänvisas till utredningens betänkande s. 116—130 och 152—156.

Sedan utredningen avgav sitt betänkande har Kungl. Maj:t i beslut den 21 januari 1966 meddelat bestämmelser om försäljning av sådana egnahem som arbetsmarknadsstyrelsen har inlöst. Försäljningsverksamheten handhas av arbetsmarknadsstyrelsen med biträde av länsbostadsnämnd och länsarbetsnämnd.

Utredningen

Bidrag till flyttande arbetskraft. Utredningen framhåller att bidragen till arbetslösa i samband med flyttning primärt har syftat till att undanröja ekonomiska hinder för en ändamålsenlig omställning på arbetsmarknaden. De bör ses som uttryck för ett samhällsansvar för den enskilde arbetstagarens sysselsättning och för samhällets intresse av att tillgodose angelägna arbetskraftsbehov. Utredningen finner starka skäl tala för att samhället även i fortsättningen ger ekonomiskt stöd till personer som på grund av sysselsättningssvårigheter flyttar från orter med överskott på arbetskraft.

Det är utredningens uppfattning att nuvarande belopp och regler för bidrag till flyttande arbetskraft inte medger en anpassning till de skiftande arbetsmarknadssituationer som kan föreligga. Vissa sysselsättningslägen kan motivera bidrag av en sådan storlek att en mera påtagligt rörlighetsstimulerande effekt uppnås. Detta gäller främst orter eller områden i landet, där sysselsättningsunderlaget på lång sikt — även om hänsyn tas till lokaliseringssåtgärder — bedöms vara otillräckligt och där överskottet på arbetskraft medför omfattande arbetslöshet.

Bidrag till dagliga resor mellan hemorten och arbetsorten utgår f. n. endast i mindre omfattning. Sådana bidrag bör användas i större utsträckning som ett initialstöd vid arbetsplacering av arbetslösa.

Det nuvarande bidraget till flyttning av familj och bohag avser att täcka enbart direkta flyttningskostnader. De kostnader som uppstår för nyanvändning vid inflyttning i en ny bostad, för personlig utrustning och för familjens anpassning till nya förhållanden motiverar att bidraget till familjens flyttningskostnader kompletteras med ett kontant grundbidrag på 500 kr. och ett tillägg på 150 kr. för varje barn under 16 år.

Familjebidrag till arbetstagare med hushåll på två orter utgår som tidigare nämnts under högst nio månader och med en successiv minskning av bidragsbeloppet. Utredningen framhåller att på orter med stark expansion och framträdande arbetskraftsbrist läget på bostadsmarknaden är sådant att väntetiden för att erhålla bostad överstiger den fastställda maximitiden för bidrag. Det är utredningens mening att även en måttlig förlängning av familjebidragstiden skulle underlätta anpassningssträvandena. Familjebidrag bör därför kunna utbetalas under en tid av högst 12 månader och efter de tre första månaderna minskas med en fjärdedel var tredje månad.

Arbetslösa på överskottsorter som tillträder anställning på annan ort med en beräknad varaktighet av minst sex månader kan f. n. som starthjälp få 500 kr. Beloppet torde enligt utredningens uppfattning i flertalet fall vara tillräckligt. För att pröva om ett ökat starthjälpbelopp i vissa sysselsättningsituationer kan kraftigare understödja en omställning från områden med uppenbart otillräcklig sysselsättning föreslår utredningen att

beloppet i sådana fall skall kunna ökas till 1 000 kr., varav 500 kr. utbetalas vid anställningens början och 500 kr. efter sex månaders anställning.

I syfte att förbättra de lokalt bundnas situation i områden med exceptionellt hög och långvarig arbetslöshet bör flyttningsförmånerna enligt utredningen i särskilda fall kunna utgå även till personer som har arbete. Härigenom skulle konkurrensen om de otillräckliga arbetstillfällena kunna begränsas och en effektivare utjämning åstadkommas. Bidragen bör under en försöksperiod inskränkas till personer, som är sysselsatta inom yrkesområden med vikande sysselsättning. I praktiken innebär detta att i första hand jordbruksarbetare, skogsarbetare och i vissa områden byggnadsarbetare kommer i fråga. Utredningen är medveten om att en sådan utvidgning av bidragsgivningen lokalt kan leda till komplikationer och förutsätter därför att samråd sker med de arbetsgivare som får sin arbetskraft utbytt samt att arbetsmarknadsverket ägnar speciell uppmärksamhet åt att följa verksamheten.

Ansökningar om flyttningsbidrag skall enligt ett till betänkandet fogat förslag till arbetsmarknadskungörelse inges till arbetsförmedlingen innan den nya anställningen har tillträtts eller flyttning har skett. Ansökningar om familje- och utrustningsbidrag samt starthjälp bör dock kunna beviljas i efterhand om det finns särskilda skäl till detta.

Utredningen uttalar att ekonomiska bidrag till flyttande arbetskraft regelmässigt inte bör beskattas med hänsyn till bidragens syfte och avvägningen av bidragsbeloppen.

Bostäder och geografisk rörlighet. Utjämningen mellan områden med överskott resp. brist på arbetskraft har försvårats eller förhindrats av bristen på bostäder i orter med efterfrågan på arbetskraft. Utredningen bedömer det inte vara möjligt att på kort sikt genom en total ökning av bostadsproduktionen eliminera det problem som bostadsbristen utgör vid omställningen på arbetsmarknaden. Utredningen förordar därför en fortsatt förskjutning av bostadsbyggandet till förmån för expanderande orter och orter med bostadsbrist. Härutöver måste emellertid åtgärder vidtas för att begränsa den tid flyttande arbetskraft har att vänta på bostad. Utredningen finner det lämpligt att länsarbetsnämnder och länsbostadsnämnder söker träffa överenskommelse med kommunerna om förtur till bostad för flyttande arbetskraft. I vissa lägen torde detta få kombineras med möjligheter för de expanderande kommunerna att få extra tilldelning av lånemedel. Förturen bör gälla inte bara arbetslösa utan också kvalificerad arbetskraft av olika slag. Härmed avses nyckelpersoner som behövs för att företagen på inflyttningsorten skall kunna ta emot arbetslösa från överskottsområdena samt annan personal som är nödvändig för företagets drift eller för att den samhälleliga verksamheten skall kunna fungera.

Utredningen förutsätter att särskilda insatser liksom hittills blir nöd-

vändiga för att öka tillgången på möblerade rum. De monteringsfärdiga förläggingspaviljonger som uppförts under senare år erbjuder enligt utredningens mening en hygglig runsstandard. Även om paviljongernas standard bör kunna förbättras ytterligare, kan dock denna boendeform inte accepteras om det gäller att tillgodose ett mera permanent behov av s. k. ungarlägenheter. I sådana fall bör uppföras permanenta byggnader med normal standard, dvs. med bad- eller duschrum, kokmöjligheter etc. Både kommunerna och de berörda myndigheterna bör ägna ökad uppmärksamhet åt det permanenta behovet av ungarlägenheter.

Inlösen av egnahem. Enligt utredningens mening behöver man kunna komplettera flyttningsbidragen med möjlighet att lösa de särskilda problem som egnahemsägare kan ställas inför. Hur denna fråga bör lösas i detalj kan enligt utredningens mening prövas först sedan resultaten föreligger av den av 1964 års riksdag beslutade försöksverksamheten med inlösen av egnahem. Detta synes kunna ske tidigast efter utgången av budgetåret 1964/65. I detta sammanhang bör också prövas hur man skall kunna avveckla ett bostadsrättsinnehav i sådana fall där det hindrar en eftersträvad utjämning på arbetsmarknaden.

Fastighets inlösenvärde skall enligt gällande riktlinjer för försöksverksamheten i första hand grundas på taxeringsvärdet. Utredningen ifrågasätter om inte — även efter jämkning — inlösenvärdet i vissa fall kommer att ligga så lågt att inlösenverksamheten kan allvarligt försvåras. I sådana fall bör finnas möjlighet att utge en särskild avvecklingsersättning.

Enligt riktlinjerna för försöksverksamheten gäller vidare att i fråga om äldre arbetstagare inlösen bör ske endast om särskilda omständigheter föreligger. Utredningen förutsätter att inom ramen för en slutligt utformad verksamhet inlösen skall kunna ske även då fråga är om äldre arbetskraft under förutsättning givetvis att en inlösen är arbetsmarknadsmässigt motiverad.

Särskilda yttranden

Ledamoten *Gustavsson* anför att han inte kan biträda utredningens förslag att höja slarthjälpen och att komplettera flyttningsbidraget med ett kontant grundbidrag eftersom utredningen inte påvisat att otillräckliga bidragsbelopp skulle vara orsaken till att de rörlighetsfrämjande åtgärderna inte medfört sådana resultat som utredningen anser önskvärda. Höjningarna kan inte heller motiveras av penningvärdesskäl eller ekonomiska förändringar.

Förslaget att utsträcka flyttningsförmånerna till personer som har arbete förklarar *Gustavsson* sig inte kunna biträda.

I anslutning till vad utredningen anfört under avsnittet om bostäder och geografisk rörlighet anför *Gustavsson* att det enligt hans mening är själv-

klart att bostadsproduktionen måste ökas främst inom de områden där bostadsbristen är störst, inte minst i storstadsregionerna. Eftersläpningen på bostadsmarknaden inom dessa områden är dock så stor att det uppenbarligen kommer att ta lång tid innan bristen kan hävas. För de bostadsökande inom dessa områden måste en fortsatt inflyttning te sig som en belastning. Detta måste uppmärksammas genom en kombination av arbetsmarknads- och lokaliseringpolitiska åtgärder. Syftet bör vara att särskilt tillgodose dessa områdens behov av nödvändig arbetskraft, inte minst byggarbetskraft, samtidigt som man genom lokaliseringpolitiska åtgärder försöker förlägga företag och verksamhet som inte oundgängligen måste ligga i storstadsområdena till andra orter.

Ledamoten *Petersson* anför, med instämmande av *Gustavsson*, att till villkoren för bidrag till flyttande arbetskraft bör fogas föreskrift om att anställningen skall ha anvisats av arbetsförmedlingen. Bedömningen av om flyttningen är nödvändig från arbetsmarknadssynpunkt bör inte få ske i efterhand, vilket kan bli fallet om förmedlingen inte medverkat till arbetsplaceringen. *Petersson* anför vidare att som allmän regel bör gälla att flyttningsbidrag inte utgår i samband med att en person tillträder sin första anställning efter avslutad utbildning, eftersom flyttningsbidrag i regel inte är arbetsmarknadspolitiskt motiverade i sådana fall.

Remissyttrandena

Förslagen till förbättring av bidragen till flyttande arbetskraft mottas allmänt positivt av *arbetsmarknadsstyrelsen* (majoriteten), *konjunkturinstitutet*, *Samarbetsdelegationen för de fyra nordligaste länen*, *Kooperativa förbundet*, *länsstyrelserna i Älvsborgs och Västmanlands län*, *SACO* och *TCO*. Arbetsmarknadsstyrelsen ifrågasätter dock om det är lämpligt att i en kungörelse binda de olika föreskrifter och belopp som kan gälla vid flyttning, då därigenom en angelägen anpassning av rörlighetspolitiken till de aktuella behoven försvåras. En del av de av utredningen föreslagna åtgärderna är tänkta som försöksanordningar och nya behov och belopp kan komma att aktualiseras. En mera långsiktig reglering av dessa frågor bör därför anstå tills vidare.

Samma synpunkter anføres av *LO*, som även anser det vara värdefullt om bidragen kunde anpassas efter olika arbetsmarknadssituationer så att man kunde öka bidragen för att snabbt åstadkomma en omflyttning vid exempelvis större driftnedläggelser. *LO* anser vidare att bidragen bör höjas så att den flyttande arbetstagaren får full kompensation för sina kostnader, vilket f. n. inte är fallet. *LO* ifrågasätter om arbetsförmedlingen bör stimulera flyttning av arbetskraft till företag som på grund av sitt löneläge har uppenbara svårigheter att behålla arbetskraften.

Länsstyrelsen i Västmanlands län påpekar att de samhällsekonomiska vinster som kan nås genom en effektiv arbetsmarknadspolitik motiverar stor generositet vid utbyggnaden av flyttningsbidragen.

Länsstyrelsen i Gotlands län finner det angeläget att stöd i form av familjebidrag vid säsongarbetslöshet, utrustningsbidrag, inlösen av egna hem och utbildningsbidrag till arbetslösa i åldrarna 18—21 år ges utan geografiska begränsningar om stödet lämnas under en försöksverksamhet. Även erfarenheter från andra delar av landet än de tillfälliga stödområdena kan bli vägledande för den fortsatta verksamheten. Om stödåtgärder skall tillgripas eller inte bör för övrigt avgöras av den enskildes behov av hjälp med att finna ett lämpligt arbete och inte av var han bor. Enligt *lantbruksstyrelsens* mening är det önskvärt, att bidragen i möjligaste mån ifrågakommer endast som engångsbidrag.

SACO anser att flyttningsbidrag kan vara motiverade av arbetsmarknadspolitiska skäl även för dem, som efter avslutad utbildning tillträder sin första anställning. Det måste t. ex. vara angeläget att förmå en nyutbildad lärare i Uppsala att fylla en vakans i övre Norrland i stället för att hanka sig fram med korttidsvikariat och timplärarsysslor i studiestaden.

TCO finner det motiverat att låta flyttningsbidrag i vissa fall utgå efter avslutad utbildning, men utbildningens art får inte avgöra om bidrag bör utgå eller inte.

Länsstyrelserna i Blekinge och Jämtlands län menar att flyttningsbidrag endast bör ifrågakomma vid tillträde av anställning som anvisats av arbetsförmedlingen. *Länsarbetsnämnderna i Södermanlands, Östergötlands och Blekinge län* understryker att beslut om flyttningsbidrag inte bör meddelas i efterhand.

Länsstyrelsen i Norrbottens län ansluter sig till utredningens detaljförslag men framhåller att utflyttningen nu gått så snabbt att länet inte tål en fortsatt, accelererad avtappning. De lokaliseringspolitiska medlen kan visserligen medverka till att bromsa upp flyttningsströmmen från en stor del av länet, men om flera av de stora inlandskommunerna även i framtiden skall vara befolkade krävs att kraftiga direkta statliga åtgärder sätts in. På åtminstone en ort i Tornedalen och en ort i inlandskommunerna bör komma till statlig eller statsstödd industri av betydande omfattning. *Länsstyrelsen i Uppsala län* menar att risk kan föreligga att arbetsmarknadspolitiska åtgärder successivt kan rycka bort underlaget för lokaliseringspolitiska åtgärder om inte relativt långsiktiga planer beträffande näringslivets utveckling inom ett område får ligga till grund för handlandet. I väntan på att sådana planer utarbetas bör en viss försiktighet med de rörlighetsstimulerande åtgärderna iakttas i mera tveksamma fall.

En reservant i *arbetsmarknadsstyrelsen* kan inte biträda utredningens förslag därför att en ytterligare uppräknning av flyttningsbidragen måste

komma att innebära att de lokaliseringpolitiska ansträngningarna motverkas.

Svensk industriförening anser att en kompletterande kostnadsutredning bör göras innan slutlig ställning tas till utredningens förslag.

Utbyggnaden av respenningen med grundbidrag och barntillägg tillstyrks av *länsarbetsnämnden i Norrbottens län* men avstyrks av *länsarbetsnämnden i Jämtlands län*.

Att giltighetstiden för familjebidraget förlängs till tolv månader finner *arbetsmarknadsstyrelsen* och *LO* väl motiverat. Vad gäller den reduktion av bidrag, som skall inträda efter viss tid, ifrågasätter *arbetsmarknadsstyrelsen* om inte den av utredningen föreslagna reduktionsregeln leder till alltför små belopp under 12-månadersperiodens senare del. Ett bättre alternativ synes vara att låta bidragen kvarstå oförändrade fr. o. m. den sjunde månaden.

Arbetsmarknadsstyrelsen, *länsarbetsnämnderna i Älvsborgs* och *Norrbottens län* samt *LO* och *SR* tillstyrker att starthjälpen i särskilda fall höjs till 1 000 kr. *Arbetsmarknadsstyrelsen* och *LO* finner dock att uppdelning av utbetalningen på två poster inte är förenlig med starthjälpens syfte att minska de ekonomiska påfrestningarna under den första omställningstiden. *LO* föreslår att den andra hälften av beloppet betalas ut efter tre månader. *Länsarbetsnämnden i Norrbottens län* anser att den höjda starthjälp bör generellt utgå till familjeförsörjare som får en anställning som beräknas vara minst tolv månader.

Länsarbetsnämnden i Uppsala län tror att den flyttande arbetskraften inte stimuleras att stanna längre på inflyttningsorten av utsikten att få ny start-hjälp utan att det är trivseln på den nya arbetsplatsen och den nya orten som är avgörande. Även *länsarbetsnämnden i Hallands län* ställer sig tveksam till ökningen av starthjälp.

Länsstyrelsen och *länsarbetsnämnden i Jämtlands län* avstyrker förslaget eftersom man bör undvika att bidragen får karaktären av direkt ersättning för den uppoffring det innebär att flytta från hemorten.

Länsstyrelsen i Kronobergs län finner det inte motiverat att ge även ogifta arbetstagare starthjälp med 1 000 kr.

Svenska bankföreningen ställer sig mycket tveksam till förslaget om höjning av starthjälp som kan befaras leda till en inte önskvärd oro på arbetsmarknaden i berörda områden och svårigheter för de där redan verk-samma företagen.

Förslaget avstyrks av *Samarbetsdelegationen för de fyra nordligaste länen* och *en reservant i arbetsmarknadsstyrelsen*. Delegationen pekar på de psykologiska verkningarna av detta flyttningsstöd. De områden inom vilka stödet skulle utgå kommer att framstå i än ogynnsammare dager.

LO anser att flyttningsbidragen bör undantas från

skatteplikt. Stimulans effekten skulle därmed öka. Dessutom kan ersättningen anses motsvara de merkostnader som uppstår genom flyttningen.

Länsarbetsnämnden i Hallands län hävdar att det är till fördel för bidragstagaren om familjebidraget beskattas med hänsyn till hans möjlighet att göra avdrag för fördyrade levnadskostnader. Även bidraget till dagliga resor kan utan olägenhet beskattas, eftersom avdrag kan göras för resekostnader. Övriga bidrag bör däremot undantas från beskattning.

TCO anser, att bidrag som utgör ersättning för speciella utgifter eller fördyrade levnadskostnader bör vara skattefria, medan däremot bidrag som är avsedda att ersätta frånvaro av arbetsinkomst bör vara skattepliktiga.

Riksskattenämnden vill i princip inte rikta någon erinran mot att göra de nu skattepliktiga bidragen skattefria något som ur praktiska synpunkter kan te sig lämpligt. Dessförinnan bör dock de olika statsbidrag som nu förekommer och deras behandling i beskattningshänseende kartläggas. Att, såsom skett under senare år, lagstifta om enbart vissa typer av bidrag, försvårar möjligheterna till överblick och leder inte till önskvärd likformighet. Besvärande motsättningar kan också uppstå mellan skattefria statliga bidrag och liknande, skattepliktiga bidrag från enskild näringsidkare.

Kammarrätten hänvisar till sitt utlåtande över en tidigare framställning från arbetsmarknadsstyrelsen i samma ämne, varvid kammarrätten förklarat sig inte kunna tillstyrka ändring i beskattningsreglerna.

Förslaget att flyttningsbidrag under vissa förutsättningar skall kunna utgå även till personer i arbete tillstyrks av *arbetsmarknadsstyrelsen* (majoriteten), *LO*, *TCO* och *länsstyrelsen i Malmöhus län*.

TCO anser dock utredningens förslag vara alltför försiktigt hållet och inte svara mot dagens krav på en rörlig arbetsmarknad. Exempelvis skulle man inte kunna hjälpa ett par makar, om hustrun saknar förvärvsarbete men önskar få sådant. *TCO* föreslår, att flyttningsbidrag skall utgå till arbetstagare utan andra inskränkningar än att arbetstagarens flyttning från hemorten bedöms vara önskvärd från arbetsmarknadssynpunkt.

Domänstyrelsen, kommerskollegium, SAF, Sveriges grossistförbund och Sveriges industriförbund vill inte motsätta sig förslagets genomförande men framhåller att stor hänsyn måste tas till berörda arbetsgivares synpunkter. Efter några års försök bör verkningarna undersökas.

Utredningens förslag i fråga om bostäder och geografisk rörlighet tillstyrks till alla delar av *arbetsmarknadsstyrelsen*.

LO delar utredningens åsikt om bostadsbyggandets strategiska betydelse för en ökad rörlighet av arbetskraften. *LO* anser att arbetsmarknadsorganen vid förmedling av arbetskraft i större utsträckning än nu bör beakta om bostäder finns på orten till de inflyttande eller inom rimlig tid kan ställas till förfogande.

SAF och Sveriges industriförbund menar att utredningens förslag torde leda till vissa förbättringar men att de verkliga problemen kommer att kvarstå.

SACO beklagar att utredningen inte med större kraft angripit det hinder för arbetskraftens flyttning, som trögrörligheten på bostadsmarknaden utgör, trots att man konstaterar att bristen på bostäder under lång tid kommer att vara ett av de största hindren för en utjämning mellan tillgång och efterfrågan på arbetskraft.

Länsarbetsnämnderna i Hallands, Jämtlands och Norrbottens län föreslår att arbetsmarknadsverket får möjlighet att bevilja flyttande arbetslösa lån till kontantinsats i lägenhet eller eget hem med hänsyn till att produktionen av insatslägenheter på många orter är förhållandevis stor.

I utredningens förord för en fortsatt förskjutning av bostadsbyggandet till expanderande orter instämmer bostadsstyrelsen, bostadsbyggnadsutredningen, länsstyrelsen i Jämtlands län, Kooperativa förbundet, SAF och Sveriges industriförbund.

Länsstyrelserna i Kronobergs, Hallands, Örebro och Norrbottens län avsluter sig däremot till de synpunkter som anförts i det särskilda yttrandet av ledamoten Gustavsson.

Enligt länsstyrelserna i Gävleborgs och Västerbottens län skulle det vara fördelaktigt om vid beslut i ärende om industrilokalisering samtidigt kunde anvisas såväl byggnadskvot för bostäder som anslag för vägbyggen i erforderlig omfattning.

Konjunkturinstitutet menar att de av utredningen föreslagna kriterierna expansionsort och bostadsbristort i odefinierat skick och vart för sig knappast kan vara tillräckliga som underlag för att ur arbetsmarknadssynpunkt fördela bostadsbyggandet. Institutet påpekar att det är uppenbart att problematiken kring bostadsbyggandets geografiska fördelning inte kan behandlas isolerat från lokaliseringspolitiska problemställningar. Om bostadsbristen i exempelvis Stor-Stockholm avhjälpes skulle detta med all sannolikhet locka fram utvidgningar inom områdets näringsliv som annars inte kommit till stånd. Å andra sidan kan en stagnerande ort få expansionsimpulser av ett överskott på bostäder. Att bostadsbyggandets fördelning kan påverka näringslivets struktur förbises i utredningen, som utgår från att problemställningen enbart gäller en passiv anpassning av bostäder och arbetskraft till näringslivets geografiska struktur.

Länsstyrelsen i Malmöhus län understryker att kortsiktiga behov inte bör dirigera bostadsbyggandet. Genom bostadsbyggnadsprogrammen är det möjligt för kommunerna att mera långsiktigt beräkna sitt bostadsbehov. Förslaget om extra tilldelning av medel för bostadsbyggande är därför rätt tveksamt utom i fall av plötslig och bestående expansion inom ett eller flera företag på en ort.

Att förtur i bostadsköns ges flyttande arbetslösa och nyckelmän

kan enligt *LO* vara nödvändigt. Frågan torde enligt *bostadsstyrelsens* mening kunna lösas genom överenskommelser mellan de kommunala myndigheterna och företagen i samråd med arbetsmarknadsverket. Frågan om statlig påverkan därutöver eller direkta statliga ingrepp i kommunernas bostadsförmedlingsverksamhet bör enligt styrelsens mening vila tills resultat föreligger från pågående utredning av denna verksamhet.

Konjunkturinstitutet framhåller att en så bred definition som utredningen lämnat på den personal som skulle komma att gynnas av förtur gör det möjligt att inkludera de flesta kategorier med undantag bara av inte yrkesverksamma, exempelvis studerande och pensionärer. Möjligheterna till godtycklighet är stora. Institutet föreslår därför att avgränsningen av de förtursberättigade görs betydligt snävare.

Svenska sparbanksföreningen anser att förtur i kombination med extra tilldelning av lånemedel skulle innebära införande av en kreditprioritering, som man under de senaste årens kreditpolitik har gått ifrån.

SAF och *Sveriges industriförbund* finner att förtur för vissa yrkesgrupper ibland kan te sig fördelaktig för att lösa en prekär situation men inte är ägnad att lösa några problem på lång sikt.

Länsstyrelserna i Skaraborgs och Norrbottens län, *TCO* och *Sveriges grossistförbund* ställer sig tveksamma och menar att förtursrätt i bostadskön endast bör medges i undantagsfall och med största försiktighet. *TCO* hyser synnerligen starka principiella betänkligheter mot ett system för bostadsfördelningen som innebär att medborgarna indelas i »nyckelmän» och övriga.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län och *SR* avstyrker en allmän förtursrätt för flyttande arbetskraft. *SR* anser det föreslagna förturssystemet orimligt inte minst med hänsyn till att många av övriga bostadssökande på eget initiativ har flyttat från områden med otillräcklig tillgång på arbetstillfällen.

Beträffande användningen av förläggningsspaviljonger m. m. anför *bostadsstyrelsen* att de sociala nackdelarna och farorna — risken för permanentning och i samband därmed förslumning — talar starkt för en synnerligen begränsad användning av paviljonger o. d. som tillfälliga bostäder åt familjer. Av samma skäl bör största försiktighet iakttas vid uppförande av tillfälliga bostäder för ogifta. Vidare påpekar styrelsen att på åtskilliga orter redan finns eller snart uppstår behov av kategorihus för ogift arbetskraft. Styrelsen ansluter sig till utredningens uttalande och understryker att lägenheterna i kategorihus måste få en god standard. Vid byggandet av dessa kategorihus bör de erfarenheter kunna utnyttjas som samlats vid studentbostadsbyggandet.

Vad angår inlösen av egna hem delar *bostadsstyrelsen*, *länsstyrelsen i Älvsborgs län* och *TCO* utredningens uppfattning att erfarenheterna av den nuvarande försöksverksamheten bör avvaktas.

RLF och *Sveriges lantbruksförbund* konstaterar att utredningen nöjer sig med att avvakta den ytterst blygsamma försöksverksamhet som nu pågår.

Förbunden förklarar att de är medvetna om de problem som är förknippade med ökad statlig inlösen av egnahem och inte bärkraftiga jordbruk men att det ändå hade varit önskvärt att utredningen gjort ett verkligt försök att belysa dessa problem och lägga fram konstruktiva förslag.

Kooperativa förbundet tillstyrker att den inledda försöksverksamheten fortsätter och ges sådana former att fastighetsinnehavarna anser sig kunna acceptera inlösenerbjudandet.

LO finner det berättigat att staten bidrar till ökad rörlighet genom inlösen av fastigheter i de fall försörjning inte kan ordnas på annat sätt. *LO* förordar en generell tillämpning av bestämmelserna. Även sociala skäl bör tas med vid bedömningen. Fastigheter ägda av äldre arbetstagare och pensionärer bör således kunna komma i fråga för inlösen. I annat fall finns stor risk för att man i allt större utsträckning leder utvecklingen mot en ogynnsam åldersfördelning i avfolkningsområdena. Man kan enligt *LO* inte heller bortse från att relationerna till äldre anförvanter utgör ett hinder för den yngre arbetskraften att flytta, även om man inte är bunden av fast egendom. Även *domänstyrelsen* anser att inlösen bör kunna ske då fråga är om äldre arbetskraft.

Järnvägsstyrelsen föreslår att försöken med inlösen omfattar även statsanställda som tvångsförflyttas. Egnahemsproblemen är desamma för dem som för andra som får arbete på annan ort.

LO uttalar att inlösenvärdet bör grundas på kostnaderna för förvärvet av fastigheten eller på byggnadskostnaderna. I intet fall bör inlösenbeloppet understiga taxeringsvärdet.

Länsstyrelsen i Malmöhus län anser att hänsyn även bör tas till kostnaderna för motsvarande anskaffning på inflyttningsorten.

Förslaget om avvecklingsersättning tillstyrks av *arbetsmarknadsstyrelsen*, *LO* och *TCO* samt av *länsstyrelsen i Norrbottens län*, som menar att i andra hand kunde övervägas ett räntefritt lån på 5 000 kr. med fem års amorteringstid. Till räntefria lån till egnahem eller bostadsrätt i andra sammanhang ställer sig *länsstyrelsen* tveksam.

RLF och *Sveriges lantbruksförbund* påpekar att lantbruksnämndernas förvärv av s. k. stöd jordbruk och ofullständiga jordbruk i stort sett inskränker sig till objekt som är lämpliga för jordbruksnäringens strukturrationalisering. När det gäller andra objekt kan lantbruksnämndernas verksamhet inte anses utgöra något arbetsmarknadspolitiskt stöd till de innehavare som önskar byta sysselsättning och sysselsättningsort.

Lantbruksstyrelsen anför att praktiska skäl talar för att lantbruksnämnderna får befogenhet att lösa in sådana småjordbruk som inte har någon större betydelse för rationaliseringsändamål för att så snart det lämpligen kan ske avveckla dem och sammanföra marken med närliggande fastigheter. Styrelsen förutsätter att särskilda medel ställs till förfogande för detta ändamål.

5. Ökning av arbetskraftsutbudet

Nuvarande förhållanden

I detta avsnitt tas upp vissa av utredningen särskilt behandlade frågor rörande handikappade samt kvinnlig, äldre och utländsk arbetskraft. De arbetsmarknadspolitiska åtgärderna för kvinnor och äldre är i allt väsentligt desamma som för arbetstagare i allmänhet (arbetsförmedling, yrkesvägledning, yrkesutbildning etc.). Dessa åtgärder har redan behandlats i det föregående. För kvinnornas förvärvsverksamhet är även sådana frågor som barntillsyn, familjebesättning och lönesättningen av stor betydelse. Eftersom dessa frågor inte torde böra prövas i detta sammanhang, berörs de inte heller i följande översikt över nuvarande förhållanden, som sålunda gäller endast de handikappade samt utländsk arbetskraft.

Handikappade. Antalet sökande till arbetsvårdsexpeditionerna ökade mellan åren 1958 och 1963 från 24 873 till 49 633. Dessa tal är inte något mått på det totala arbetsvårdsbehovet i landet, bl. a. därför att åtskilliga handikappade inte torde söka upp expeditionerna. I fråga om de sökandes arbets hinder har under senare år förmärkts en markant ökning av de rörelsehindre, medan lungtuberkulösa som tidigare varit en av expeditionernas största grupper minskat undan för undan.

Den utredning som görs på arbetsvårdsexpeditionerna syftar till att klarlägga den sökandes möjligheter att försörja sig genom arbete. Utredningen skall mynna ut i förslag om lämpligt yrke och erforderliga åtgärder för arbetsplacering eller startande av egen rörelse. I sitt arbete kan arbetsvårdsexpeditionerna anlita medicinsk expertis för specialistundersökningar. Vidare kan expeditionerna remittera sökande till anlagsprövning.

För mera svårbedömda arbetsvårdsfall kan *arbetsprövning* vara nödvändig. Arbetsprövningen innefattar medicinska och psykologiska undersökningar, prövning i praktiskt arbete och funktionsförbättrande behandling. Arbetsprövning utförs vid statens arbetsklinik samt vid särskilda avdelningar som inrättats vid vissa arbetsiräningsverkstäder. Verkstädernas huvudmän ersätts därvid för sina kostnader för provningsverksamheten av arbetsmarknadsverket i form av en särskild provningsavgift för varje *provningsfall*.

För personer som på grund av sjukdom eller annan anledning behöver successivt träna upp sin arbetsförmåga finns inrättade särskilda *arbetsträningsverkstäder*. Dessa verkstäder har byggts ut snabbt särskilt under senare år. Statsbidrag utgår såväl till uppförande av verkstadslokaler som till anskaffning av en grunduppsättning maskiner. Huvudman som hyr lokaler får hyresbidrag i stället för uppförandebidrag. Till personer i arbetsträning utgår försörjningsbidrag med samma belopp som utbildningsbidrag till

3* — *Bihang till riksdagens protokoll 1966. 1 saml. Nr 52*

arbetslösa, dock under högst sex månader. Staten svarar för halva bidragskostnaden. Underskottet på verkstädernas drift täcks också till hälften av staten. Statsbidraget är dock begränsat till högst 2 000 kr. per plats och år.

Många arbetssökandes arbetsförmåga kan för kortare eller längre tid vara så nedsatt att de måste hänvisas till någon form av *skyddad sysselsättning*. Verkstäder för sådan sysselsättning har inrättats av ett hundratal huvudmän, främst av kommuner men även av enskilda sammanslutningar. Verksamheten omfattar till övervägande del verkstadsrörelse, t. ex. metallarbete, snickeri, textilarbete eller bokbinderi. På vissa håll förekommer även skrivbyråer med enklare former av kontorsarbete. Statsbidrag till anordnande och drift av skyddade verkstäder är desamma som för arbetsträningsverkstäder med det undantaget att direkt bidrag inte utgår till de sysselsattas löner. Ersättning för utfört arbete utbetalas i form av ackordslön eller garanterad timersättning. Medeltimförtjänsten vid verkstäderna var år 1963 3: 87 kr.

Industrier som upprättar separata avdelningar för att sysselsätta handikappade (halvskyddad sysselsättning) kan få statsbidrag härför med 2 kr. per fullgjord arbetstimme.

Beredskapsarbeten för handikappade och arkivarbeten redovisas i ett senare avsnitt.

Handikappade, ensamställda kvinnor samt medelålders och äldre arbetskraft som inte kan placeras i lämpligt arbete på den öppna arbetsmarknaden kan få *näringshjälp* för att starta egen rörelse. Näringshjälp utgår med högst 10 000 kr. antingen som bidrag eller, om så befinner lämpligt, helt eller delvis som lån. Innan näringshjälp lämnas utreder arbetsvårdsexpeditionerna behovet av sådant stöd, de ekonomiska förutsättningarna för rörelsen och sökandens personliga förutsättningar. Om hjälpbehovet överstiger 10 000 kr. försöker expeditionerna att medverka till att kompletterande bidrag eller lån erhålls från annat håll.

I samma ordning som näringshjälp kan bidrag utgå till anskaffande av smärre verktyg och arbetsredskap i samband med arbetsplacering av handikappad.

Handikappade som för sin utkomst genom arbete eller för yrkesutbildning är beroende av personbil eller motordriven invalidvagn kan få bidrag och lån till anskaffning av sådant fordon enligt bestämmelser som utfärdats av Kungl. Maj:t den 26 maj 1965. Bidrag och lån ges även vid byte av fordon. Det medicinska behovet av fordonet skall vara styrkt av läkare. Bidraget utgår med högst 10 000 kr. och är inkomstprövat. Sökande som till följd av inkomstprövningen får reducerat bidrag kan emellertid beviljas räntefritt lån med det belopp som utgör skillnaden mellan det beviljade bidraget och oreducerat bidrag. I övrigt torde beträffande nuvarande verksamhet för handikappade få hänvisas till betänkandet, s. 340—354.

Den utländska arbetskraften. Fram till 1930 var Sverige ett emigrations-

land. Från mitten av detta decennium har vi haft en årlig nettoimmigration vars storlek emellertid varierat kraftigt. Under 1950-talet uppgick nettoimmigrationen till i genomsnitt 10 000 personer per år. De första åren av 1960-talet var antalet invandrare något högre. Närmare fyra procent av bruttoinvandringen under åren 1950—1962 utgjordes av kollektivt överförda flyktingar från flyktingläger i Tyskland, Österrike och Sydeuropa. En markant stegring av antalet invandrare har ägt rum under de två senaste åren. Immigrationen kulminerade under hösten 1965 då över 12 000 nya arbetstillstånd beviljades. Antalet arbetsanmälda utlännningar uppgick den 1 oktober 1965 till ca 155 000.

Under åren närmast efter kriget förekom enligt avtal med olika stater en omfattande *kollektiv överföring* av utländsk arbetskraft. Fr. o. m. år 1950 har företagen i stället fått göra framställningar hos arbetsmarknadsstyrelsen om önskad rekrytering. Styrelsen har efter samråd med länsarbetsnämnd och fackförbund introducerat företaget i det land där rekryteringen avsetts skola ske. Därefter har företaget i samarbete med arbetsmarknadsmyndigheterna i vederbörande land försökt att skaffa den efterfrågade arbetskraften. Samarbetet har främst bedrivits med Västtyskland och Italien men man har även haft kontakter med Österrike, Nederländerna och Grekland.

Med anledning av den starkt ökade invandringen under hösten 1965 från vissa sydeuropeiska länder, framför allt Jugoslavien, Grekland och Turkiet, bedömdes det nödvändigt att ersätta den spontana invandringen med en organiserad invandring av utländsk arbetskraft. I slutet av år 1965 bemyndigades arbetsmarknadsstyrelsen att vidta åtgärder för att överföra utländsk arbetskraft till Sverige. Innan överföring sker skall överenskommelse ha träffats med berörda svenska arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer om antalet arbetstagare och deras fördelning på olika företag. Det förutsätts att arbete, arbetstillstånd och bostad skall vara ordnade före utlänningsarnas ankomst till Sverige.

En utförlig redogörelse för statistiska data beträffande immigrationen samt för de bestämmelser som reglerar utlännings rätt till uppehåll och arbete i landet m. m. finns i utredningens betänkande, s. 418—434, vartill hänvisas.

Utredningen

Kvinnorna och arbetsmarknaden. Utredningen erinrar om att yrkesverksamhetsgraden bland kvinnorna sammanhänger med en rad skilda faktorer och kan påverkas genom åtgärder av många olika slag. Av sådana tänkbara åtgärder faller endast en del inom området för arbetsmarknadsutredningens uppdrag, medan andra väsentligen tillhör områden som nyligen behandlats eller befinner sig under utredning i andra sammanhang. På arbetsmarknadsutredningen har det ankommit att behandla verkningarna

av arbetsmarknadspolitiska åtgärder på kvinnornas yrkesverksamhet och sysselsättningsförhållanden, effektiviteten hos de generella arbetsmarknadspolitiska medlen när det gäller att lösa de särskilda problem som kvinnorna kan möta på arbetsmarknaden och frågan huruvida särskilda åtgärder av arbetsmarknadspolitisk art erfordras för att nå en åsyftad verkan.

Utredningen framhåller de svårigheter som är förknippade med att bedöma arbetslösheten bland kvinnorna, framför allt de gifta kvinnorna. Det är emellertid enligt utredningens mening uppenbart att det existerar ett betydande, delvis latent arbetskraftsutbud från de gifta kvinnornas sida vilket inte tas till vara.

Hindren för att anpassa kvinnornas utbud av arbetskraft och den rådande efterfrågan till varandra kan sammanfattas under tre rubriker:

a) Hinder hos arbetssökande: Bristande yrkesutbildning eller yrkeserfarenhet, geografisk bundenhet, speciella villkor beträffande arbetstid eller andra arbetsförhållanden och otillräcklig kännedom om arbetsmarknadens krav.

b) Hinder som sammanhänger med efterfrågans art eller lokalisering: Bristande anpassning av arbetsvillkoren till de arbetssökandes behov, villkor beträffande kön eller ålder vid rekrytering av arbetskraft, otillräcklig total efterfrågan på arbetskraft på orter med tillgång till kvinnlig, ortsbunden arbetskraft.

c) Brister hos de medel, som skall underlätta anpassning mellan utbud och efterfrågan: De arbetsmarknadspolitiska medlen, information och personalresurser, andra former av samhällelig service (exempelvis barntillsyn, kollektiva anordningar av annat slag).

De arbetsmarknadspolitiska medlen är generellt tillämpliga för alla arbetssökande. Det finns inga föreskrifter, som begränsar användandet av medlen till män eller kvinnor. Detta hindrar emellertid inte att de arbetsmarknadspolitiska medlen fått olika betydelse för män resp. kvinnor. Beredskapsarbetena har endast i obetydlig utsträckning berört kvinnliga arbetslösa. Flyttningsbidragen har haft relativt större betydelse för manlig arbetskraft än för kvinnlig. Inom omskolningsverksamheten har som tidigare nämnts antalet kvinnor under de senaste åren ökat kraftigt, men utbildningens innehåll och längd skiljer sig rätt avsevärt kvinnor och män emellan.

I det följande redogörs för utredningens synpunkter och förslag beträffande åtgärder i syfte att skapa ökade möjligheter för kvinnor att göra sig gällande på arbetsmarknaden. Sådana förslag som berör utbildningsområdet har redovisats i det föregående.

Utredningen framhåller att *arbetsförmedlingen* bör se som sin uppgift att motverka både könsbunden rekrytering till vissa yrkesområden och ett

alltför snävt inriktat arbetsval från kvinnliga sökandes sida. Motståndet mot mera omfattande förändringar av rekryteringsmönstret på många arbetsområden finns både på arbetsgivar- och arbetstagersidan. Personalanställare är obenägna att pröva kvinnor i uppgifter där man tidigare haft erfarenhet endast av män, särskilt om det finns möjligheter att få manlig arbetskraft. På motsvarande sätt är flertalet kvinnliga arbetssökande inriktade på ett fåtal arbetsområden med övervägande kvinnlig arbetskraft. Det är angeläget att förmedlingen aktivt tar till vara de möjligheter som finns att bryta detta mönster. Dit hör hög efterfrågan på arbetskraft, tillgång på kvinnlig arbetskraft som inte suggs upp av de traditionellt kvinnliga arbetsområdena och lämpliga utbildningsvägar som gör det lättare att introducera kvinnor på arbetsuppgifter som hittills är oprövade.

Ett led i strävandena att göra en aktiv insats för att ändra det rådande rekryteringsmönstret bör vara att avskaffa nuvarande indelning i manliga och kvinnliga expeditioner vid arbetsförmedlingen. Denna indelning är en i hög grad passiv anpassning till de förhållanden som råder på arbetsmarknaden och innebär en påtaglig risk för att kvinnorna avskärmats från en stor del av arbetsmarknaden. Utredningen anser det därför önskvärt att arbetsmarknadsstyrelsen vidtar åtgärder som leder till en snabbare avveckling av indelningen av förmedlingsexpeditioner efter kön.

Under de senaste åren har inte minst de medelålders kvinnorna visat ett ökat intresse för enskild yrkesvägledning. Med hänvisning till att väntetiderna vid yrkesvägledningsexpeditionerna tidvis är långa, förordar utredningen att yrkesvägledningen får sådana resurser att den kan möta det stigande behovet av yrkesvägledning också för medelålders och äldre kvinnor.

Förmedlingen bör också söka medverka till en bättre anpassning av arbetsvillkoren efter de arbetssökande kvinnornas möjligheter att ställa sin arbetskraft till förfogande. Det gäller framför allt arbetstidens längd och förläggning men också avståndet mellan bostad och arbetsplats, ledighet under sommaren och liknande villkor. När det gäller att tillgodose efterfrågan på deltidsarbete ligger svårigheterna inte enbart i att antalet arbetstillfällen är för lågt. Det väsentliga problemet är att tillgången på deltidsarbete är alltför litet yrkesmässigt differentierat.

Arbetsförmedlingen har inte bara att spåra upp arbetstillfällen som svarar mot arbetskraftsutbudet hos förmedlingen. Det ankommer också på förmedlingen att försöka få kontakt med och aktivera inte yrkesverksamma kvinnor inom yrkesgrupper, där det råder brist på arbetskraft. Som exempel nämner utredningen att familjeberedningen har beräknat att det finns närmare 3 000 inte yrkesverksamma förskollärare mot 2 100 inom yrket verksamma. Förvärvsintensiteten år 1960 bland gifta sjuksköterskor har uppskattats till ca 37 %. 54 % av de gifta kvinnliga socionomerna var

enligt 1960 års folkräkning förvärvsarbetande. Andelen förvärvsarbetande gifta kvinnor med examen vid filosofisk fakultet var 62 %.

Den utökning av ackvisitionsarbetet för att bl. a. anskaffa deltidsplatser och de reaktiveringsåtgärder som utredningen anser behövliga kan inte rymmas inom det löpande förmedlingsarbetet. Härför krävs personalförstärkningar på det regionala planet. Utredningen föreslår att länsarbetsnämndernas kanslier får en tjänst på inspektörsnivå med särskild uppgift att svara för de åtgärder som krävs för att bättre tillvarata de totala arbetskraftstillgångarna (inspektör för aktiveringsuppgifter). De åtgärder som kan komma i fråga är delvis av samma art vare sig det gäller inte yrkesverksamma gifta kvinnor, medelålders eller äldre arbetskraft.

Utredningen anser att *flyttningsbidragen* får ett begränsat värde som medel att aktivera gifta kvinnor, vilkas män har en stadigvarande sysselsättning på familjens bostadsort. Bland inte ortsbundna kvinnor bör det däremot finnas ett relativt stort utrymme för att öka den geografiska rörligheten.

Av flyttningsbidragen torde framför allt respenningen och starthjälpen bli aktuella. När det gäller familjebidraget är det önskvärt att det klart sägs ut att sådant bidrag kan beviljas flyttande kvinnliga familjeförsörjare på samma grunder som gifta män.

I fråga om de *sysselsättningsskapande åtgärderna* har allmänna beredskapsarbeten aldrig haft och kan inte väntas få någon nämnvärd betydelse för kvinnliga arbetslösa. De särskilda beredskapsarbetena för svårplacerade har också använts endast i begränsad utsträckning för att sysselsätta kvinnliga arbetslösa men bör kunna ge ökade arbetstillfällen om lämpliga arbetsobjekt kan anskaffas. Arkivarbete har däremot använts i relativt stor utsträckning för svårplacerade arbetslösa kvinnor. Även arkivarbetena bör kunna utökas. Detta förutsätter ökad ackvisitionsverksamhet från arbetsmarknadsverket och generösare bidrag till statskommunala arkivarbeten.

Handikappade. Intresset för de partiellt arbetsföras sysselsättningsproblem har inte enbart uppenbara sociala och humanitära bevekelsegrunder utan även arbetsmarknadspolitiska och ekonomiska. Mot bakgrunden av de knappa arbetskraftsresurserna ligger det i samhällets intresse att snarast möjligt bereda förvärvsarbete åt personer som fått sin arbetsförmåga nedsatt. Till detta har på senare år i högre grad än tidigare rent statsfinansiella aspekter kommit. En snabb återgång till arbetslivet medför nämligen bl. a. betydande besparingar inom socialförsäkringssystemet.

Verksamheten för handikappade omfattar medicinsk rehabilitering och arbetsvård. Till den medicinska rehabiliteringen hör den egentliga sjukvården, sjukgymnastik, sysselsättnings- och arbetsterapi, fysikalisk behandling, ortopediska hjälpmedel, funktionsprövning och kurativ verksam-

het. Arbetsvården omfattar arbetsförmedling, arbetsprövning, arbetsträning, yrkesutbildning, skyddad sysselsättning samt näringshjälp för att starta rörelse. Den statliga arbetsvården begränsas till vuxna handikappade. Ansvaret för träning och utbildning av handikappade barn och ungdomar faller på ordinarie skolor eller specialskolor.

Gränserna mellan medicinsk rehabilitering och arbetsvård är i många fall flytande. Utredningen går inte närmare in på dessa gränsfrågor utan uppehåller sig i huvudsak vid den verksamhet som arbetsmarknadsverket bedriver.

Antalet arbetssökande handikappade personer vid arbetsvårdsexpeditionerna har successivt ökat och närmade sig under kalenderåret 1964 60 000. Ökningen är främst följden av ett större intresse för rehabiliteringsfrågor från sjukhus, vårdanstalter och socialförsäkringsinrättningar. I synnerhet har det under senare år organiserade samarbetet mellan sjukförsäkring och arbetsvård bidragit till att fler sökande kommit till arbetsvårdsexpeditionerna. Det råder även ett klart samband mellan ökningen av antalet arbetsvårdssökande och förbättringen av den statliga arbetsvårdens resurser. I samma mån som möjligheterna till hjälp förbättras, kan nya arbetsvårdsfall aktualiseras. Förbättrade personalresurser, ökade möjligheter till arbetsträning, yrkesutbildning och skyddad sysselsättning ökar spontant tillströmningen av sökande och gör det möjligt för arbetsvårdsexpeditionerna att öka och förbättra kontakterna med olika vårdområden.

Trots de större resurser som ställts till arbetsvårdsexpeditionernas förfogande och som lett till en väsentlig ökning av antalet hjälpta personer har många partiellt arbetsföra inte kunnat beredas arbetsträning eller yrkesutbildning eller arbetsplaceras i öppna marknaden eller i skyddad sysselsättning. Orsaken härtill är främst allmänt otillräckliga resurser men även bristande möjligheter att tillgodose krav på särbehandling av de enskilda fallen.

Utredningen konstaterar att arbetsvårdens resurser är otillräckliga för att på ett tillfredsställande sätt kunna tillgodose det vid arbetsvårdsexpeditionerna redan nu anmälda behovet. Härutöver finns ett känt men inte hos expeditionerna registrerat behov av arbetsvård för vissa handikappgrupper. Konsekvensen av dessa konstateranden måste bli att det behövs ökade insatser på arbetsvårdens område.

Även om den allmänna *förmedlingen* i större utsträckning än hittills bör medverka vid utplacering av arbetshindrade personer som remitteras från arbetsvården och helt ta ansvaret för vissa handikappade personer, anser utredningen att personalbesättningen vid arbetsvårdsexpeditionerna vid nuvarande arbetsbelastning är otillräcklig. Till detta kommer att kraven på insatser från arbetsvårdsexpeditionernas sida uppenbarligen kommer att öka under de närmaste åren. Utredningen framhåller därför att arbets-

vårdsexpeditionerna bör tillgodoses med resurser i största möjliga utsträckning.

En metodiskt utförd *arbetsprövning* som ger besked om arbetsförmåga och yrkesförutsättningar är i ett stort antal arbetsvårdsfall ett villkor för val och utformning av lämpliga åtgärder. Sådan prövning bör göras i betydligt större utsträckning än hittills innan placering sker i arbetsträning, skyddad sysselsättning, yrkesutbildning eller arbete eller näringshjälp beviljas eller arbetsvården avger utlåtanden om handikappade personers förutsättningar att förvärvsarbeta till socialförsäkrings- eller socialvårdsorganen. Utredningen föreslår att arbetsprövningsavdelningar inrättas i anslutning till arbetsträningsverkstäder som är belägna på orter med regionssjukhus eller fullt utrustade centrallasarett. Avdelningarnas uppgifter bör begränsas till en standardiserad yrkesmässig prövning av handikappade. Möjligheterna att bygga upp verksamheten beror på tillgången på kvalificerad personal. Den specialutbildning som blir nödvändig, bör planeras av arbetsmarknadsstyrelsen och medicinalstyrelsen.

Statsbidrag bör utgå till uppförande av lokaler och anskaffning av en grunduppsättning maskiner och instrument enligt samma grunder som gäller för arbetsträningsverkstäder och verkstäder för skyddad sysselsättning.

Till uppehälle under prövningstiden kan utgå utbildningsbidrag enligt de regler som gäller vid yrkesutbildning av arbetslösa. Huvudmännens kostnader för själva prövningen täcks f. n. helt genom att arbetsmarknadsverket betalar kursavgifter. Utredningen har ingen erinran mot att utbildningsbidrag utgår under prövningen. Utredningen anser också att prövningskostnaderna i princip bör åvila staten. Metoden att betala en avgift som beräknas efter resp. avdelningars kostnader är däremot inte invändningsfri. Ersättningen bör i stället baseras på en normalkostnad för arbetsprövningen och utgå med ett fixerat belopp för varje prövningsfall. Beloppet bör beräknas så att det i huvudsak täcker driftkostnaderna vid en rationellt driven arbetsprövningsinstitution.

Det är enligt utredningens mening angeläget att kvalitativt förbättra *arbetsträningen*. Med ledning av erfarenheterna från den träningsverksamhet som nu bedrivits i många år bör det vara möjligt att göra upp planer för metodisk arbetsträning. Träningsplanerna bör kunna få ungefär samma funktion som undervisningsplanerna inom vuxenutbildningen. Arbetsmarknadsstyrelsen bör utarbeta sådana planer i samverkan med erforderlig sakkunskap. Standardförbättringen av arbetsträningen medför att huvudmännen får ökade utgifter för bl. a. läkartillsyn, fysiologisk och annan expertis. På samma gång kommer huvudmännens inkomster av arbetsträning att minska eftersom produktionen liksom vid yrkesutbildning huvudsakligen blir ett hjälpmedel för att nå åsyftade resultat.

Vid arbetsträning utgår försörjningsbidrag till klienterna enligt samma grunder som gäller för utbildningsbidrag till arbetslösa m. fl. Huvudmännens kostnader för försörjningsbidrag täcks till hälften av statsbidrag. Den arbetsträning som utredningen skisserat företer stora likheter med den vuxenutbildning som bedrivs i kursform. Det är därför utredningens uppfattning att kostnaderna för försörjningsbidrag under högst sex månader bör helt täckas av statsmedel. Detta skulle innebära en ekonomisk avlastning för huvudmännen men framför allt ha betydelse för uppläggningsen av arbetsträningen eftersom man lättare skulle kunna frigöra sig från det produktionsintresse som hittills haft alltför stort inflytande på arbetsträningens utformning.

Vid *de skyddade verkstäderna* utgår arbetslön eller försörjningsbidrag f. n. efter skilda principer vid de olika verkstäderna. Förtjänstmöjligheterna är ofta otillfredsställande. Enligt utredningens uppfattning bör lön till de sysselsatta ha direkt samband med arbetsuppgifternas art och arbetsprestationens omfattning. Den bör beräknas på grundval av garanterad timlön och såvitt möjligt baseras på ackord. Huvudmännen bör i samråd med fackliga organisationer genomföra ett enhetligt lönesystem i likhet med vad som redan skett för svårplacerade på de statskommunala beredskapsarbetena.

Statsbidrag utgår till driften av skyddade verkstäder med 50 % av underskottet dock med högst 2 000 kr. per plats och år. Bidraget kan inte jämkas. Enligt utredningens mening bör statsbidraget kunna utgå med nögre belopp vid sysselsättning av särskilt produktionssvag arbetskraft, exempelvis utvecklingshämmande och svårt invalidiserade. Sådan sysselsättning kan medföra stora kostnader för huvudmannen och är samtidigt angelägen från skilda synpunkter.

I fråga om *näringshjälpen* anför utredningen att det kan diskuteras om det nuvarande, till 10 000 kr. maximerade beloppet är tillräckligt. Utredningen har låtit göra en undersökning av näringshjälpsverksamheten under budgetåret 1962/63. Av undersökningen framgår att totalkostnaden i 65 % av antalet näringshjälpsfall understeg 10 000 kr. Kostnaderna för invalidbilar som dominerar verksamheten låg i 62 % av fallen under 10 000 kr. Ett maximibelopp av 12 000 kr. skulle ha gjort det möjligt att helt täcka inköpskostnaderna i 92 % av fallen. Utredningen finner det angeläget att kostnaderna för invalidbilar i större utsträckning täcks av allmänna medel och föreslår att maximibeloppet höjs till 12 000 kr. Detta är även motiverat av att inköpskostnaderna stiger relativt snabbt. Höjningen av maximibeloppet skulle även göra det lättare för handikappade att starta affärs- och verkstadsrörelser eller annan verksamhet.

Av den tidigare nämnda undersökningen av näringshjälpsverksamheten har framgått att totalkostnaderna för näringshjälpsobjekten bara i ett

fåtal fall överstiger 15 000 kr. I de fall kostnaderna endast obetydligt överstiger maximibeloppet för näringshjälp bör i regel resterande belopp kunna tillskjutas av den sökande själv eller täckas genom bidrag eller lån från annat håll. Uppenbarligen är det dock förenat med betydande svårigheter att finansiera starten av en rörelse som har relativt höga initialkostnader. Oftast har den handikappade fått skriva planer på egen verksamhet när kostnaderna varit höga och lånemöjligheter inte stått till buds. Utredningen finner lämpligt att företagareföreningarna lämna kompletterande kredit i det begränsade antal fall det här gäller. Huvudparten av den näringshjälp som utgår till att starta egen rörelse ligger inom området för det statliga kreditstödet som lämnas av företagareföreningarna. Utanför ligger kioskrörelser och handelsföretag samt enstaka jordbruksföretag men även sådana rörelser bör kunna ingå i den särskilda långivningen. Utredningen föreslår att ett årligt anslag på förslagsvis 5 milj. kr. ställs till företagareföreningarnas förfogande för lån till handikappade som förutom näringshjälp behöver kompletterande kredit. Lånen bör beviljas intill samma belopp och enligt i huvudsak samma regler som gäller för hantverks- och industrilån. Vid bestämmande av avbetalningstid bör man dock ta skäligen hänsyn till den handikappades speciella situation.

Näringshjälp kan f. n. inte utgå till en handikappad som redan driver ett företag. Det förekommer att handikappade som under små förhållanden och med bristfällig utrustning startat en verksamhet har svårt att ersätta förslitna maskiner och redskap eller saknar möjlighet att göra en sådan komplettering av maskinpark, inventarier eller lager som skulle kunna rationalisera och underlätta arbetet eller nyinrikta produktionen. I sådana fall bör näringshjälp kunna ges till en rörelse som redan pågår om en företagsekonomisk utredning ger vid handen att detta stöd eller lån genom företagareföreningen kan ge den handikappade full försörjning. En ytterligare förutsättning för stödet bör vara att den handikappade inte kan placeras i arbete på den öppna marknaden.

I en del fall kan det vara ändamålsenligt att lämna näringshjälp till två eller flera handikappade som gemensamt startar ett företag. Det ligger i sakens natur att den företagsekonomiska utredning som görs och de bolagsavtal som upprättas i sådana fall måste prövas noggrant. Bidrag och lån bör i de fall det här gäller endast kunna utgå till enskilda handikappade. I de fall myndigheter eller organisationer startar verksamhet för sysselsättning av handikappade bör detta betraktas som skyddad sysselsättning.

I de fall det blir fråga om att lämna näringshjälp är det betydelsefullt att förebygga misslyckanden. Utredningen understryker därför vikten av att arbetsvården gör en grundlig utredning. Den sökande bör kunna få särskild utbildning avsedd att förbättra hans yrkeskunskaper eller ge

kunskaper om den ekonomiska skötseln av ett företag. Kommunala myndigheter och företagareföreningarna bör kunna lämna hjälp och utöva tillsyn i samband med starten av företaget och under den första tiden därefter. Arbetsmarknadsstyrelsen bör i samråd med olika organ utarbeta närmare riktlinjer för service till handikappade som startar eget företag och för övervakning av företagets verksamhet.

Utredningen har haft att samråda med *centrala rehabiliteringsberedningen* när det gäller näringshjälpen. Beredningen anser att maximibeloppet för näringshjälpen bör höjas till 15 000 kr. I övrigt biträder beredningen de förslag som redovisats i det föregående.

Den äldre arbetskraften. Utredningen menar att det från flera synpunkter är angeläget att finna vägar för att tillvarata de äldres arbetsinsats. Den stigande medellivslängden och det förbättrade hälsotillståndet i de högre åldrarna har förlängt den period under vilken den enskilde kan önska kvarstå i produktivt arbete samtidigt som hans ålder skapar växande svårigheter för honom att — en gång arbetslös — få ny anställning. Knappheten på arbetskraft som i viss utsträckning underlättar placeringen av äldre arbetssökande gör det från samhällsekonomisk synpunkt angeläget att fullt ut ta till vara den enskildes arbetsvilja och arbetsförmåga såväl före som under åren efter den reguljära pensionsåldern. Starka sociala och humanitära skäl talar också för att de äldre som önskar fortsätta att arbeta får möjlighet att göra detta.

Utredningen finner dock endast i begränsad omfattning anledning att framlägga kompletterande förslag som särskilt tar sikte på de äldre. Bortsett från det tidigare redovisade förslaget om att inrätta särskilda tjänster vid länsarbetsnämndernas kanslier för inspektörer med aktiveringsuppgifter avser utredningens rekommendationer närmast tillämpningen av de arbetsmarknadspolitiska medlen.

Utredningen lägger därvid huvudvikten vid att det egentliga förmedlingsarbetet effektivteras. Arbetsförmedlingen bör sträva efter att utvidga sin ackvisitionsverksamhet. I detta arbete bör ingå att anskaffa fler s. k. provanställningar och deltidsarbeten. Arbetet bör stödjas av en ökad information till arbetsgivarna om den äldre arbetskraftens situation och om befolkningsutvecklingens inverkan på de framtida arbetskraftstillgångarna.

För att få en säkrare uppfattning om resultat av förmedlingsarbetet för de äldre arbetssökandena bör förmedlingsstatistiken innefatta någon form av åldersstatistik. F. n. förs särskild åldersstatistik bara av ett par av storstadsförmedlingarna i samband med den löpande förmedlingsstatistiken.

Utredningen anser det vara realistiskt att räkna med att flyttningsbidragen får en begränsad effekt när det gäller äldre arbetssökande. De

förbättringar av flyttningsbidragen som utredningen har föreslagit bör dock kunna påverka den geografiska rörligheten högre upp i åldrarna än som hittills skett. Det är också uppenbart att möjligheten att lösa in egnahem är särskilt ägnad att underlätta flyttningen för medelålders och äldre arbetskraft.

Utredningen aktualiserar ett tidigare framlagt förslag om att inrätta lokala sysselsättningsnämnder. Vid utgången av 1963 fanns i åtta län 21 sådana nämnder. Nämnderna består av representanter för arbetsgivare, fackliga organisationer och kommunalförvaltning och har till uppgift att informellt diskutera lokala arbetskraftsproblem och individuella fall som är svåra att arbetsplacera. De nämnder som nu finns tillkom åren 1961 och 1962. Enstaka nämnder har uppnått värdefulla resultat men verksamheten har tenderat att avstanna. Även om utredningen är medveten om faran att man inrättar samarbetsorgan som efter någon tid finner sig sakna meningsfulla arbetsuppgifter vill utredningen likväl föreslå att arbetsmarknadsstyrelsen utarbetar en plan för att lokala sysselsättningsnämnder tillkommer på lämpligt antal orter i samtliga län. Utredningen förutsätter att de inspektörer för aktiveringsuppgifter som utredningen föreslagit kommer att förse nämnderna med lämpligt informationsmaterial samtidigt som dessa genom att bevista sammanträdena får värdefulla personkontakter.

Utredningen föreslår vidare att en central delegation knyts till arbetsmarknadsstyrelsen. I delegationen bör ingå representanter för arbetsgivare- och arbetstagarorganisationerna samt för medicinsk och vuxenpedagogisk forskning. Även kommunförbunden bör vara representerade. Delegationens ledamöter skall bl. a. följa vad arbetsmarknadsverket gör för att lösa de äldres sysselsättningsfrågor och via sina organisationer bidra till en allmän samverkan vid gemensamma aktioner. Utredningen betonar vikten av att information och förslag från den centrala delegationen når ut till de lokala sysselsättningsnämnderna.

Utredningen berör slutligen ett par bestämmelser i lagen om allmän försäkring som enligt utredningens mening kan förhindra eller försvåra den äldre arbetskraftens anpassning till arbetslivet.

Uttag av förtida pension — även om det sker under kort tid — leder till att den minskning av pensionen som då görs består livet ut. Det en gång fastställda pensionsbeloppet kan nämligen inte bytas ut mot förtidspension även om den försäkrade före 67 års ålder skulle få sin arbetsförmåga så nedsatt att han annars skulle vara berättigad till förtidspension. Det kan inte heller bytas ut mot änkepension. Utredningen föreslår att dessa bestämmelser som kan verka hämmande på intresset för att utnyttja det rörliga pensionsuttaget ses över.

Utredningen föreslår vidare att gällande regler för inkomstprövning av

folkpensionsförmåner (vissa änkepensioner, hustrutillägg och kommunala bostadstillägg) omprövas, eftersom avdragsreglerna i vissa fall kan ha negativ effekt på pensionärernas intresse för fortsatt förvärvsarbete, något som från utredningens synpunkt är otillfredsställande.

Den utländska arbetskraften. Under 1950-talet uppgick den årliga nettoimmigrationen till i genomsnitt ca 10 000 personer. Ca 112 000 utlänningar fick svenskt medborgarskap under åren 1951—1963. Vid ingången av år 1964 var ca 133 000 utlänningar arbetsanmälda. Nettoimmigrationen är till övervägande delen spontan. Det viktigaste undantaget härifrån är överföringen av flyktingar, som åren 1950—1963 omfattade ca 13 500 personer.

Enligt utredningens uppfattning kan man ha anledning att i framtiden räkna med ett sjunkande invandringsöverskott. Med hänsyn härtill och till att det är önskvärt att invandringen styrs till områden av arbetsmarknaden med brist på arbetskraft är det nödvändigt att den svenska invandringspolitiken ges en mera aktiv och planmässig utformning. Utredningen understrekar att detta måste ske i samförstånd med parterna på arbetsmarknaden.

Som underlag för en planmässig invandringspolitik erfordras i första hand ett vidgat utbyte av information om arbetssökande och arbetstillfällen mellan Sverige och de länder med vilka ett ökat arbetskraftsutbyte närmast kan komma i fråga. Utredningen finner det därför angeläget att arbetsmarknadsstyrelsen inom ramen för den av OECD antagna rekommendationen om clearing av lediga platser och arbetsansökningar bygger ut kontakterna med de stater som deltar i clearingen. Hit hör samtliga EEC-länder, EFTA-länderna med undantag av Portugal, Grekland och Spanien.

Vid sidan om det löpande utbytet av information kan det vid olika tillfällen, bl. a. då företag i utlandet nödgas permittera sina anställda, bli aktuellt att ta upp direkta förhandlingar med andra länders arbetsmarknadsmyndigheter om att rekrytera yrkeskunnig arbetskraft som efterfrågas hos arbetsförmedlingen. För att kunna ta till vara sådana tillfällen måste arbetsmarknadsstyrelsen emellertid kunna följa läget på arbetsmarknaden i dessa länder. Vidare måste styrelsen vara bemyndigad att snabbt vidtaga de åtgärder som kan underlätta rekryteringen. Utredningen föreslår därför att arbetsmarknadsstyrelsen får rätt att i sådana lägen förhandla med den utländska arbetsmarknadsmyndigheten om kollektiv rekrytering av arbetskraft, vidtaga erforderliga rekryteringsåtgärder och svara för att den utländska arbetskraften överförs till Sverige. Aktioner av detta slag skall göras i samverkan med berörda arbetsgivare- och arbetstagarorganisationer samt med de företag som avser att anställa den utländska arbetskraften. Uttagningen av denna arbetskraft skall göras av en delegation med representanter för arbetsmarknadsverket och organisatio-

nera på arbetsmarknaden. För att underlätta de utländska arbetstagarnas anpassning bör dessa fördelas på och introduceras hos de enskilda arbetsgivarna i samarbete med den fackliga organisationen.

Utredningen finner det ofrånkomligt att en aktivare invandringspolitik medför vissa kostnader för statsverket. Hit hör bl. a. ökade personalkostnader för arbetsmarknadsstyrelsens utlänningsverksamhet, resekostnader och traktamenten för verkets personal i samband med uttagning av arbetskraft samt utarbetande och tryckning av upplysningsmaterial om svenska arbets- och levnadsförhållanden. Kostnaderna för arbetstagares resor och utrustning bör kunna förskottas av arbetsmarknadsstyrelsen.

Utredningen understryker att en aktivare invandringspolitik måste innefatta åtgärder för att underlätta den utländska arbetskraftens anpassning till svenska arbets- och levnadsförhållanden. I första hand bör företagen svara för arbetstagarnas förläggning, introduktion på arbetsplatsen och inträning i arbetsuppgifterna. Vid kollektiv rekrytering av arbetskraft, som sprids på ett stort antal arbetsställen (exempelvis inom det husliga området eller vårdområdet), kan emellertid arbetsmarknadsstyrelsen behöva anordna kompletterande yrkesutbildning, språkkurser m. m.

Utredningen anser att utländsk arbetstagare som överförs till Sverige av arbetsmarknadsverket bör vara garanterad trygghet vid sjukdom eller arbetslöshet och föreslår att dessa arbetstagare får ersättning vid sjukdom samt vid arbetslöshet möjlighet att få kommunalt kontantunderstöd eller sysselsättning i beredskapsarbete enligt samma grunder som nu gäller för flyktingar.

Särskilda yttranden

Ledamoten *Märta Liljegren* anför bl. a. att det är angeläget att de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna samordnas med åtgärderna inom skatte- och familjepolitik, samhällsplanering och utbildningspolitik för att undanröja hindren för kvinnor, som vill gå ut i förvärvsarbete. Dessa frågor borde utredningen ha behandlat mer ingående än som skett.

Ledamöterna *Lundin* och *Petersson* anser att Kungl. Maj:t även i fortsättningen bör avgöra i vilken omfattning kollektiv överföring av utländsk arbetskraft till Sverige bör ske.

Remissyttrandena

Vad utredningen anfört angående **k v i n n o r n a o c h a r b e t s m a r k n a d e n** har i allmänhet godtagits vid remissbehandlingen. De erinringar som riktats mot utredningens förslag går mestadels ut på att frågan bör behandlas ur vidare aspekter än utredningen gjort.

Arbetsmarknadsstyrelsen understryker allmänt att i princip ingen könskillnad bör göras i fråga om de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna. Att särskilda problem möter många kvinnor som önskar utföra förvärvsarbete är emellertid obestridligt och det är från den synpunkten befogat att, såsom utredningen i vissa fall gjort, söka särskilda lösningar i samband därmed. Det måste emellertid även understrykas, att effekten av de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna i mycket stor utsträckning är beroende av en samordning mellan dessa och det familjepolitiska stödet.

Skolöverstyrelsen instämmer i allt väsentligt i de kategoriseringar, överväganden och förslag som utredningen lägger fram. Det synes emellertid överstyrelsen viktigt att man realiserar förslagen såväl i detta som i övriga avsnitt genomgående så att de träffar avsedda kategorier oavsett kön (t. ex. ensamstående mödrar och fäder, hemarbetande kvinnor och män, flyttningsbidrag av samma karaktär till make eller maka, stimulans att bryta traditionellt yrkesval för kvinnor och män). Bl. a. påtalas att utredningen inte diskuterar om man borde försöka erbjuda och aktivera arbetslösa män att utbilda sig för och ta arbete inom områden som hittills betraktats som kvinnliga, t. ex. inom vårdnadsområdet och vissa servicenäringar.

LO accepterar utredningens förslag eftersom de ligger i linje med den integrationspolitik för arbetsmarknaden som *LO* vill främja. Vid en allmän översyn som denna av arbetsmarknadspolitiken är det dock lämpligt att skissera ett aktivitetsprogram som har större räckvidd och betydelse än det som utredningen lagt fram. Till ledning för arbetet under de kommande åren räcker det inte med en serie förslag, som endast i måttlig grad ökar kvinnornas yrkesfält, förbättrar sysselsättningsmöjligheterna och graden av likabehandling. Arbetsförmedlingen bör överge den passiva attityden till arbetsgivarnas negativa inställning mot kvinnlig arbetskraft och i stället aktivt verka för att könsreglerna för lediganmälda arbeten prövas om. Detta bör ske i samarbete med företagen. Enskilda större företag har utrett arbetsfördelningen mellan könen på olika avdelningar med resultat att de ändrat sin anställningspraxis. Arbetsmarknadsstyrelsen och länsarbetsnämnderna bör kunna bekosta och genomföra liknande undersökningar bransch för bransch i samarbete med enstaka företag eller branschorganisationer. Resultaten av undersökningarna bör sedan på lämpligt sätt utnyttjas vid aktiv arbetsackquisition från förmedlingens sida.

SACO anför att det mot bakgrunden av utredningsuppdragets omfattning är förståeligt men inte desto mindre beklagligt att utredningen begränsat sig till att diskutera endast de aspekter på den kvinnliga arbetskraftens situation som står i mera direkt relation till arbetsmarknadspolitiken. Emellertid är det, som påpekas i ledamoten Liljegrens reservation, främst andra åtgärder som krävs för att underlätta kvinnornas förvärvsarbete. Här kan nämnas behovet av barntillsyn och annan serviceverksamhet, svårigheterna att få deltidsarbete och den skattemässiga behandlingen. Liknande synpunkter

har anförts av *Svensk industriförening* och *Yrkeskvinnors Klubbars Riksförbund*.

Daghems- och fritidshemsfrågorna berörs också av *LO* och *TCO*.

RLF, *Svensk industriförening* och *Sveriges lantbruksförbund* anser att de frågor som berör den kvinnliga arbetskraften skulle ha behandlats mer ingående.

De allmänna synpunkter, den probleminventering och de förslag som utredningen har lagt fram ger enligt *Fredrika-Bremer-Förbundet* ett mot-sägelsefullt intryck. Utredningen tycks försöka förena nödvändiga kortsiktiga förslag med ett statistiskt långsiktigt resonemang i de fall där det senare över huvud taget förekommer.

Sveriges Socionomförbund erinrar om att de förändringar, som håller på att ske beträffande kvinnors och mäns roller i samhället och i hemmet och som innebär bl. a. att både kvinnan och mannen önskar behålla förvärvsarbete även sedan de fått ansvar för hem och barn, ställer krav på den framtida arbetsmarknadspolitiken som utredningen helt förbisett att behandla. Inte heller har utredningen preciserat målsättningen på lång sikt och tagit ställning till vilken utveckling som kan vara eftersträvansvärd ur både produktions- och sysselsättningssynpunkt beträffande den kvinnliga förvärvsintensiteten.

Länsstyrelserna i Gotlands och Norrbottens län anför att de lokaliseringspolitiska åtgärderna måste skjutas mer i förgrunden, om den kvinnliga arbetskraften på landsbygden och i vissa mindre tätorter skall kunna utnyttjas ytterligare.

Länsstyrelsen i Malmöhus län menar att kvinnorna torde vara mest intresserade av deltidssysselsättningar, vilka förekommer i större utsträckning endast i betydande centralorter, och anser därför att det viktigaste medlet att ta tillvara de gifta kvinnornas arbetskraft utom hemmen utgörs av åtgärder som ökar männens rörlighet och medför en ökad koncentration av rikets befolkning till större tätortsregioner och dessas närhet.

Utredningens önskemål om snabbare avveckling av nuvarande indelning i manliga och kvinnliga expeditioner på arbetsförmedlingarna biträds av *länsstyrelsen i Örebro län*, *Sveriges socionomförbund*, *SR*, *TCO* samt av *Yrkeskvinnors Klubbars Riksförbund*, som anser att expeditionsuppdelningen medför en påtaglig risk för att kvinnorna avskärmats från en stor del av arbetsmarknaden. Samma risk innebär den enligt förbundets mening för männens del. Avvecklingen bör kunna vara genomförd inom kort tid och en slutdag för dess genomförande bör sättas.

Länsarbetsnämnden i Malmöhus län påpekar att det åtminstone i storstäderna kan behövas skilda väntrum. Det har nämligen hänt att kvinnliga arbetssökande inte återkommit till förmedlingen därför att de vid det första

besöket mötts av en avskräckande attityd från vissa manliga besökande i det gemensamma väntrummet.

Förslaget om inrättande av tjänster som *a k t i v e r i n g s i n s p e k t ö r* vid nämndkanslierna för bl. a. kvinnlig arbetskraft tillstyrks av bl. a. *skolöverstyrelsen, LO* och *TCO*.

Fredrika-Bremer-Förbundet anför att låg yrkesverksamhetsgrad hos förskollärare, sjuksköterskor m. fl. beror mindre på att de inte blir uppspårade eller informerade om arbetsmarknadens villkor än på att familjebeskattnings- och barntillsynsfrågorna inte är lösta. Inspektörstjänsterna torde även vara ett för litet kapacitetstillskott för en framgångsrik uppspårande verksamhet. Dessa tjänster bör i stället främst inriktas på att i samarbete med de olika arbetsgivarna på orten söka skapa intresse för yrkesarbetets villkor i allmänhet inte minst inom industrin. Härigenom borde också en större bredd på yrkesvalsmöjligheterna kunna skapas. Liksom utredningen betonar förbundet starkt att inspektörerna inte enbart skall syssla med den kvinnliga arbetskraften, då detta kan leda till att en ny könsuppdelning införs inom förmedlingen. Liknande synpunkter anförs av *SAF* och *Sveriges industriförbund*.

LO anför att till grund för inspektörernas verksamhet bör läggas ett utbyggt aktivitetsprogram, som sätter i förgrunden utredningar och information om eliminerandet av traditionella kompetens- och rekryteringsregler efter kön samt ett aktivt akquisitionarbete från förmedlarnas sida efter dessa principer. För planeringsuppgifter och samordning bör förstärkningar utöver vad som föreslagits komma till stånd inom arbetsmarknadsstyrelsen. *LO* ifrågasätter om inte länsarbetsnämnderna också kräver förstärkningar för ändamålet utöver de av utredningen föreslagna.

Utredningens förslag till åtgärder för att bereda de *h a n d i k a p p a d e* ökade möjligheter till förvärvsarbete tillstyrks i huvudsak av bl. a. *medicinalstyrelsen, riksförsäkringsverket, SAF, Sveriges industriförbund, HCK, SVCK* och *SACO*. Samhällets ansvar för att den handikappade blir delaktig i rätten till ett meningsfullt och lönsamt arbete är enligt *SVCK* en väsentlig del av det trygghetssystem, som är under uppbyggnad i vårt land. De synpunkter och förslag utredningen anför rörande arbetsprövning, arbetsträning, yrkesutbildning, arbetsplacering, skyddad verksamhet och näringshjälp synes väl ansluta sig till en sådan uppfattning.

HCK anmärker att utredningen inte försöker sig på den svåra uppgiften att mäta hela behovet av arbetsvård och rehabilitering utan nöjer sig med att förorda fortsatt utbyggnad i olika avseenden. Ringa uppmärksamhet ägnas åt behovet av en uppspårande verksamhet. Man kan näppeligen ta för givet att hela behovet automatiskt registreras genom försäkringskassor samt arbetsförmedlings-, sjukvårds- och socialorgan. Vissa handikappgrupper tycks *HCK* vara underrepresenterade i arbetsvårdens verksamhet, bl. a. kvinnliga

handikappade, psykiskt sjuka och defekta samt hörselskadade. Handikappfrekvensen är högre i glesbygderna än i tätorterna, beroende på att de handikappade till stor del lämnas kvar vid flyttning till städer. Veterligen finns inga uppgifter som direkt belyser i vad mån befolkningen i glesbygderna får sitt behov tillgodosett i liknande utsträckning som i stadsbygderna.

SAF och *Sveriges industriförbund* anför att den rent arbetsmarknadsmässiga arbetsvårdens resurser bör förbehållas sådana handikappade, som har vilja och förmåga till anpassning i arbetslivet. Detta torde vara nödvändigt inte minst för att kunna etablera ett förtroendefullt samarbete mellan arbetsvårdsmyndigheterna och de företag som bereder anställning åt handikappade. Det torde således vara av stor betydelse, att de handikappades problem analyseras med utgångspunkt i olika handikappgruppers möjligheter till anpassning i arbetslivet. Utredningen tillgodoser enligt *SAF:s* och *industriförbundets* mening inte detta önskemål.

Centrala rehabiliteringsberedningen konstaterar att utredningen — samtidigt som den anger att gränsen mellan medicinsk rehabilitering och arbetsvård måste vara flytande — ändå ibland själv drar mycket skarpa sådana gränslinjer. Anmärkningsvärt är också att utredningen ibland hänför även klart medicinskt präglade åtgärder till arbetsvården. Utredningen synes här ha varit alltför bunden vid rehabiliteringssynen från ett tidigare utvecklingskede, då arbetsvården i stort sett ensam hade att svara för rehabilitering av sjuka och handikappade i syfte att tillgodogöra samhället de partiellt arbetsföras arbetskraft.

Riksförsäkringsverket påpekar att försäkrad som undergår arbetsprövning, yrkesutbildning eller arbetsträning får både utbildningsbidrag från arbetsmarknadsverket och förmåner från den allmänna försäkringen, ett system som kräver ett relativt omständligt aviseringsförfarande mellan försäkringskassorna och länsarbetsnämnderna och därför är administrativt tyngande. Enligt verkets mening är det angeläget att få till stånd ett enhetligt och rationellt system för att tillgodose försörjningsbehovet under tid för rehabiliteringsåtgärder. Frågan härom är av sådan betydelse att den bör utredas närmare.

Utredningens uttalande om att *arbetsvårdsexpeditionernas* personalbehov bör tillgodoses i största möjliga utsträckning stöds av bl. a. *medicinalstyrelsen*, *skolöverstyrelsen*, *centrala rehabiliteringsberedningen* och *Sveriges Socionomförbund*.

Arbetsmarknadsstyrelsen uppger att antalet arbetsvårdssökande fördubblades mellan åren 1960 och 1964. Arbetsvårdsexpeditionerna har inte tillförts personalförstärkningar i takt med de växande anspråken. Den eftersläpning i handläggningen av ärendena som härigenom uppstått orsakar samhället kostnader som hade kunnat undvikas om de handikappade snabbt kunde återföras till arbetslivet.

HCK understryker att personalkapaciteten är avgörande inte minst för de

gravt handikappade som ständigt blir eftersatta vid knapphet på arbetsvårdsresurser eller på grund av en naturlig strävan hos arbetsvårdsorganen att redovisa »statistiskt» goda resultat av verksamheten.

SVCK anför att fördelen med arbetsvårdens flexibla personalpolitik otvivelaktigt har varit att rekryteringssvårigheter inte har varit lika kännbara som inom sjukvården med dess mera strikta kvalifikationsnormer. En nackdel med denna politik, som kan komma att bli mera betydelsefull i framtiden, är en viss ojämnhet i personalkvaliteten. Här synes ytterligare överväganden erfordras av arbetsmarknadsstyrelsen.

Även *centrala rehabiliteringsberedningen* understryker önskvärdheten av att upprustningen av arbetsvården inte enbart blir kvantitativ. Arbetsuppgifterna ställer stora krav på personlig lämplighet och förutsätter grundläggande utbildning i bl. a. socialmedicin, socialkunskap, psykologi och arbetsfysiologi förutom kunskaper om arbetsmarknadsfrågor m. m.

Förslaget att avdelningar för standardiserad arbetsprövning inrättas vid vissa träningsverkstäder biträds av *skolöverstyrelsen*, *styrelsen för statens arbetsklinik*, *DHR*, *Sveriges Socionomförbund* och *LO*. Klinikstyrelsen hävdar att det inte går att bedriva en metodisk arbetsträning vid en institution som saknar provningsavdelning. Å andra sidan är provningsavdelningarna beroende av träningsverkstädernas resurser i form av realistiska arbetsuppgifter, maskiner och en verklighetsbetonad arbetsmiljö.

Centrala rehabiliteringsberedningen finner det osäkert vad utredningens förslag innebär och därmed vilken reell skillnad som kan föreligga mellan utredningens förslag och beredningens riktlinjer för en till rehabiliteringsklinikerna förlagd arbetsprövning. Beredningen erinrar om att den uttalat att, till dess rehabiliteringsklinikerna hunnit byggas ut, det kan vara av värde att övergångsvis anordna arbetsprövning vid särskilda träningsverkstäder, varvid ansvaret för den medicinska sidan av provningsverksamheten bör läggas på en lämpligt utbildad läkare vid närbeläget lasarett.

Svenska landstingsförbundet har inte något att erinra mot att arbetsprovningsresurser i nuläget tillförs arbetsvårdsorganisationen men anser det angeläget att sådana former väljs härför att, om så visar sig lämpligt, provningsresurserna kan överföras till eller i vart fall intimt samordnas med provningsresurserna inom den medicinska rehabiliteringen.

Arbetsmarknadsstyrelsen och *LO* tillstyrker utredningens förslag om statsbidrag till provningsavdelningar.

Svenska landstingsförbundet uttalar att bidrag till driftkostnaderna enligt fastställd normalkostnad kan vara acceptabelt under förutsättning att normalkostnaden bygger på principen om full kostnadstäckning och att ersättningarna ändå kan fortlöpande anpassas med hänsyn till ofrånkomliga kostnadsstegringar. Förbundet förutsätter att huvudmännen lämnas tillfälle till direkta överläggningar om dessa problem innan nya föreskrifter fastställs.

När det gäller *arbetsträning* och *skyddade verkständer* understryker *medicinalstyrelsen* behovet av skyddad sysselsättning för institutionsklientelet. Härför avsedda verkstäder bör få en mer industriell inriktning än nu är fallet och bör därför inte förläggas inom utan i nära anslutning till vårdanstalt. Vissa grupper psykiskt utvecklingsstörda och mentalt sjuka, som f. n. är mer eller mindre permanent omhändertagna i slutet eller halvöppen vård, skulle därigenom kunna beredas en meningsfull sysselsättning.

För att öka val- och differentieringsmöjligheterna vid skyddade verkstäder bör enligt *HCK* ses till att verkstäderna får viss minsta kapacitet, vilket stödjer tendensen att låta uppgiften bli sekundärkommunal i stället för primärkommunal. Detta å sin sida skapar behov av transportservice, inackorderingshem och invalidbostäder inom räckhåll från verkstäderna.

Med hänsyn till att träningen är en form av utbildning ifrågasätter *LO* om det inte är lämpligast att arbetsvårdsorganen utrustas med anslag för att köpa de kommunala träningsverkstädernas tjänster. På det sättet kunde de ställa krav på att verksamheten skall ha en tillräckligt hög kvalitet.

Centrala rehabiliteringsberedningen anser att träningsverkstäderna inte tillräckligt följt med utvecklingen på arbetsmarknaden och de ändrade krav som delvis nya klientgrupper ställer. Träningsmöjligheterna borde utökas till exempelvis kontors-, handels- och hushållsarbete. För att öka registret av träningsmöjligheter borde träningsplatser kunna förläggas till annan kommunal och statlig verksamhet liksom till det privata näringslivet. Liknande synpunkter anför *TCO*.

Förslaget att *statsbidraget* vid *arbetsträning* bör helt täcka kostnaderna för bidraget till klienternas uppehälle förordas av *skolöverstyrelsen*, *HCK* samt av *Svenska landstingsförbundet*, som framhåller att en frigörelse från eventuellt förefintligt felinriktat produktionsintresse kan åstadkommas genom upplysning. Det gäller enligt förbundets mening inte i första hand ett ekonomiskt problem. Förslaget om ökat statligt åtagande beträffande försörjningsbidraget torde ändock vara väl motiverat.

Länsarbetsnämnden i Malmöhus län anför mot förslaget att verksamheten ännu inte är lokalmässigt skild från den skyddade verksamheten och att det lätt kan hända att man till träningsfall kommer att hänföra sådana som rätteligen borde anses vara placerade i skyddad sysselsättning.

I fråga om *arbetslönerna* vid *skyddad sysselsättning* framhåller *Svenska landstingsförbundet* att förtjänstmöjligheterna inom den skyddade verksamheten torde inrymma svåra avvägningsproblem. Tyvärr innehåller betänkandet inget material som belyser denna fråga. Förbundet är dock berett att med landstingen och andra berörda parter diskutera frågan om mera enhetliga lönesystem för ifrågavarande verksamhet. Skulle nödvändiga justeringar av löneförmåner leda till att maximibeloppen för statsbidrag allmänt överskrids, aktualiserar detta självfallet frågan om en höjning av dessa belopp.

Länsarbetsnämnden i Malmöhus län påpekar att en direkt prestationslön skulle verka försämrande för ett hårt handikappat klientel som har svårt att göra skäl för den garanterade timpenningen.

LO anser att de principer som anges i betänkandet ansluter väl till dem som tillämpas på den öppna arbetsmarknaden. Avtalsförhållandena vid beredskapsarbetena för svårplacerad arbetskraft bör också kunna ge vägledning. Frågan bör lösas i samarbete mellan den fackliga rörelsen, kommunförbunden och arbetsmarknadsstyrelsen.

Behovet av och förutsättningarna för att anordna skyddad sysselsättning för s v å r t i n v a l i d i s e r a d e o c h u t v e c k l i n g s h ä m m a d e personer bör enligt Svenska landstingsförbundet utredas närmare. I anslutning därtill bör även övervägas hur särskilda s t a t s b i d r a g för sådan verksamhet lämpligen bör vara utformade.

Medicinalstyrelsen finner det tveksamt om differentierade bidrag bör införas eftersom olika bidrag riskerar att leda till kategoritänkande och ofta medför gränsdragningsproblem. DHR anger som särskilt skäl för höjning av driftbidraget att i detta även bör få inräknas resekostnader för rörelsehindrade och blinda.

Vad angår användningen av n ä r i n g s h j ä l p anför LO skepsis mot att handikappade startar egna företag. Av en undersökning framgår att endast 24 av 53 innehavare av verkstadsrörelse kunde helt försörja sig på sin verksamhet. För arbetsvården är näringshjälpssårenden i samband med startande av egna företag mycket arbetskrävande. Det kan innebära att andra arbetsuppgifter under lång tid får stå tillbaka för ett enda ärende. Arbetsvårdens personalresurser är knappa. Med hänsyn till det ständigt ökade antalet arbetsvårdssökande torde utsikterna att avsevärt förbättra denna situation vara begränsade även vid ganska stora personalförstärkningar.

Höjning av näringshjälpens maximibelopp från 10 000 till 12 000 kr. tillstyrks av LO.

Arbetsmarknadsstyrelsen föreslår att bidrag till inköp av bilar i särskilda fall skall kunna utgå med 15 000 kr.

Länsarbetsnämnderna i Stockholms, Uppsala och Göteborgs och Bohus län anser att bidraget till motorfordon kan begränsas till 12 000 kr. men att detta belopp inte är tillräckligt när det gäller näringshjälp till egen rörelse om stödet skall få avsedd effekt.

HCK och DHR menar att även en gräns vid 12 000 kr. kommer att verka hindringsam i många fall. Om det av budgettekniska skäl skulle anses ogörligt att helt avskaffa maximigränsen bör en gränsdragnings endast binda lokala organ, medan centrala organ, som har ansvar för att det totala anslagsbeloppet räcker för så många som möjligt, får rätt att i enskilda fall sträcka sig över maximigränsen.

Riksförbundet för Hjärt- och Lungsjuka ifrågasätter om inte de maximerade beloppen enbart borde tillämpas på bilköp med hänsyn till att man

där rör sig inom en relativt enhetlig kostnadsram, medan näringshjälpen till rörelse borde anpassas till de faktiska omständigheterna i det enskilda fallet.

Arbetsmarknadsstyrelsen och *HCK* förordar att företagareföreningarna får anslag för att ge kompletterande kredit till handikappade vid start av egen rörelse.

1962 års företagareföreningsutredning framhåller att de ärenden som främst berör företagareföreningarnas verksamhetsområde, nämligen verkstadsrörelserna, såväl antals- som beloppsmässigt utgör endast en mindre del av låneärendena. Merparten utgörs av hjälp att starta kiosk- eller affärsrörelser, alltså ärenden som ligger utanför föreningarnas normala verksamhetsområde. Även om den föreslagna kreditgivningen skall ske efter noggranna undersökningar om personlig lämplighet och efter företagsekonomiska undersökningar av kvalificerad expertis förutsätts dessa ärenden bli mera liberalt bedömda än övriga låneärenden. Det är tydligt att det slutliga avgörandet vid en kreditprövning av detta slag måste bygga på en samlad bedömning av den handikappades situation och utkomstmöjligheter. En sådan måste enligt företagareföreningsutredningens uppfattning åvila arbetsvårdsmyndigheten, inte företagareföreningen. Om den nuvarande räntefria långivningen även i fortsättningen skall ingå bland de stödformer som arbetsvårds expeditionerna äger tillämpa, synes en samordning inom arbetsmarknadsverkets ram av bidrag, räntefria lån och räntebärande lån vara naturligt. Detta utesluter givetvis inte att företagareföreningarna när det gäller verkstadsrörelser och liknande företag fungerar som utredande och förslagsställande instans. Om lånemedlen utlämnas centralt genom arbetsmarknadsstyrelsen, skulle vidare undvikas olägenheten av att mellan föreningarna fördela det föreslagna lånebeloppet (i medeltal 200 000 kr. per förening). Behovet av lånemedel inom varje enskilt län måste ju förutsättas variera mycket mellan olika år. — Beträffande formerna för anvisning och förvaltning av de föreslagna lånemedlen förordar företagareföreningsutredningen att utlåningen sker från särskild lånefond, förvaltd av arbetsmarknadsstyrelsen.

HCK och *DHR* biträder förslaget att näringshjälp skall kunna lämnas två eller flera handikappade som startar gemensamt företag.

Slutligen tillstyrker *1962 års företagareföreningsutredning*, *HCK* och *TCO* att arbetsmarknadsstyrelsen utarbetar riktlinjer för hjälp och tillsyn vid handikappads start av rörelse.

Utredningens synpunkter och förslag rörande den äldre arbetskraften har genomgående mottagits positivt av remissinstanserna. Generellt tillstyrks utredningens förslag av bl. a. *arbetsmarknadsstyrelsen*, *domänstyrelsen* och *TCO*.

SACO anser att de generella arbetsmarknadspolitiska medlen torde vara verksamma även vid tillvaratagandet av den äldre arbetskraften. Speciellt intresse bör ägnas åt att skaffa fram deltidsanställningar och åt utformning

av olika pensionsbestämmelser, vilka inte får motverka arbetsbenägenheten hos de gamla.

Även *LO* understryker att alla arbetsmarknadspolitiska medel bör stå de äldre till buds. *LO* anser vidare att det torde finnas tillfällen då åtgärder av arbetsvårdskaraktär bör komma till användning. Dessutom understryker *LO* utredningens uttalande om behovet av yrkesvägledning och att möjligheter bör finnas att hänvisa äldre till anlagsprövning.

Centrala rehabiliteringsberedningen finner det anmärkningsvärt att utredningen föga diskuterar den fortsatta automatiseringens inverkan på de äldre och handikappades sysselsättningsproblem. Mot bakgrunden av den väntade stora ökningen av antalet äldre begränsat arbetsföra hade det också varit önskvärt att mera konkreta förslag till åtgärder hade lagts fram.

Skolöverstyrelsen, *länsarbetsnämnden i Gävleborgs län*, *LO*, *SAF*, *Sveriges industriförbund*, *Sveriges Socionomförbund* och *SR* tillstyrker utredningens förslag beträffande l o k a l a s y s s e l s ä t t n i n g s n ä m n d e r, medan *länsstyrelsen i Jämtlands län* samt *länsarbetsnämnderna i Kristianstads, Malmöhus, Skaraborgs* och *Jämtlands län* avstyrker förslaget. Länsstyrelsen anser att samarbetet på det lokala planet liksom hittills bör kunna ske mellan den lokala arbetsförmedlingen och de kommunala organ som nu sysslar med dessa frågor.

LO anser att, om en tjänst som inspektör för aktiveringsuppgifter avseende bl. a. äldre arbetskraft inrättas vid länsarbetsnämnderna, det blir nödvändigt med en motsvarande förstärkning i form av en central delegation hos arbetsmarknadsstyrelsen. Även *TCO* och *Statstjänstemännens riksförbund* lägger stor vikt vid att den föreslagna delegationen inrättas.

Till förslaget om översyn av bestämmelserna rörande f ö r t i d a u t t a g a v p e n s i o n ansluter sig *SAF*, *Sveriges industriförbund* och *Sveriges Socionomförbund*.

Riksförsäkringsverket påpekar att utredningen berör endast ett par av de många negativa följdöreteelser som ett förtida uttag drar med sig. Å andra sidan kan vissa för pensionstagaren gynnsamma effekter inträffa. Det är svårt att i siffror värdera dessa i olika riktningar verkande effekter av ett förtida uttag. Genomsnittligt sett torde nuvarande bestämmelse om pensionsavdrag ge full kompensation för att den förmån, som utredningen berör, inte ingår i gällande lagstiftning. Verket ifrågasätter starkt om problemet har sådan räckvidd som utredningen synes göra gällande. Det förefaller också tveksamt om en särbestämmelse kan vara av sådan betydelse ur arbetsmarknadssynpunkt att den motiverar ett ytterligare komplicerande av pensionslagstiftningen. Inte heller *Kooperativa förbundet* och *LO* finner den föreslagna översynen erforderlig.

SAF, *Sveriges industriförbund* och *Sveriges Socionomförbund* förordar förslaget att reglerna för i n k o m s t p r ö v n i n g a v v i s s a f o l k p e n s i o n s f ö r m å n e r övervägs på nytt.

LO kan förstå slutsatsen att avdragsreglerna kan ha ogynnsamma verkningar ur arbetsmarknadssynpunkt. En viss mildring av dessa verkningar skulle under tiden fram till ATP:s fullfunktionsstadium uppnås om inkomstgränserna värde- eller standardsäkrades.

Riksförsäkringsverket hänvisar till det avvisande uttalande rörande en uppmjukning av inkomstprövningsreglerna som gjorts av socialförsäkringskommittén och som lämnats utan erinran av departementschefen (prop. 1962: 90) och riksdagen. Enligt detta uttalande skulle en uppmjukning av avdragsreglerna väsentligen tillgodose de ekonomiskt bäst ställda pensionärerna. Enligt verkets mening saknas f. n. anledning att ompröva reglerna för inkomstprövning av vissa folkpensionsförmåner.

Kommerskollegium, skolöverstyrelsen, Kooperativa förbundet, Svensk industriförening, SR och TCO tillstyrker helt utredningens förslag rörande den utländska arbetskraften.

Arbetsmarknadsstyrelsen påpekar att vad utredningen anfört överensstämmer med en av styrelsen tidigare gjord framställning om bemyndigande att medverka till överföring av utländsk arbetskraft.

SAF och Sveriges industriförbund anför att en invandring av utländsk arbetskraft är önskvärd för att i en situation med totalt sett hårt ansträngda arbetskraftsresurser möjliggöra realiserandet av enskilda företags produktionsmål. Dessutom bör beaktas de stora förändringar, som sker eller redan genomförts inom EEC-området och som syftar till att skapa en helt fri arbetsmarknad. Sverige bör mot denna bakgrund vidta mer aktiva åtgärder än hittills för att kunna hävda sig i den internationella konkurrensen om arbetskraften. Det samarbete mellan de olika ländernas arbetsförmedlingar som föreslås av utredningen är av stort värde men kommer kanske inte att vara tillfyllest. Fastmera torde rekryteringen liksom hittills även få lov att bedrivas av enskilda företag för att bli fullt effektiv. Arbetsmarknadsmyndigheterna bör dock kunna göra nytta som marknadsundersökare och som allmänt goodwill-organ för vårt land. En avgörande fråga i sammanhanget är möjligheterna för utlänningar att få arbetstillstånd. Det är beklagligt att utredningen inte har tagit klar ställning för en uppmjukning av nuvarande regler angående arbetstillstånd. Som bestämmelserna nu tolkas, innebär de att arbetstagarorganisationerna i praktiken avgör vilka utlänningar som skall få arbetstillstånd och på vilka villkor. Då arbetstagarorganisationernas ställningstagande i det enskilda fallet ofta är grundat på kortsiktiga gruppintressen, är denna utveckling synnerligen betänklig. Här bör en ändrad tillämpning komma till stånd.

Även länsstyrelsen i Örebro län anser att ett smidigare förfarande vid meddelande av arbetstillstånd är önskvärt. Den ingående prövning av individuella ansökningar som förekommer inom vissa fackförbund torde med fördel kunna ersättas med en mera generell tillståndsprövning från arbetsmarknadsstyrelsens sida.

LO anför bl. a. att uppmärksamheten i högre grad än utredningen gjort bör riktas på sociala och ekonomiska anpassningsproblem som möter utlänningar i Sverige. Det kan gälla bostäder, kontakter med myndigheter och arbetskraftens anpassning. En sådan undersökning bör genomföras snart. Det är LO:s mening att en aktiverad invandringspolitik förutsätter vidsträckta åtgärder för att garantera en god anpassning i Sverige.

Både den in- och utländska rörligheten har enligt vad LO framhåller med nödvändighet selektiva drag. Tyvärr har arbetsmarknadsutredningen avstått från att diskutera selektiviteten i invandringen i Sverige och att bedöma dess överensstämmelse med den i övrigt bedrivna strukturpolitiken. F. n. finns en selektiv styrning av invandrarströmmen i mindre önskvärd riktning på det sättet att en koncentration av utlänningar observeras i vissa företag i låglönebranscher. LO anser att arbetstillståndsgivning bör ske enligt generella regler så att inte omotiverade skillnader mellan yrken och branscher uppstår. Genom att göra tillstånden konsekvent beroende av behovs- och tillgångstendenserna på ett allmängiltigt sätt skulle en viss grad av överensstämmelse med strukturpolitiken nås.

En giltighet för arbetstillstånden inom en brett avgränsad yrkesfamilj eller ett branschområde kan, uttalar LO, vara önskvärd för att möjliggöra lättare anpassning och flyttning. De nu rådande selektionstendenserna bör mötas med speciella åtgärder för undervisning och yrkesutbildning av utlänningar.

Enligt LO bör inte ett rent ekonomiskt, nationellt betonat betraktelsesätt vara utslagsgivande för ställningstagandena utan också sociala och kulturella hänsyn. Mot bakgrunden av att nettoinvandringen i motsats till utredningens förutsägelser ökat de sista åren och således visat sig relativt flexibel, att de ekonomiska aspekterna på utländsk invandring behöver belysas ytterligare samt att åtskilliga interna svenska arbetsmarknadsproblem ännu är olösta, vill LO inte i detta sammanhang förorda en väsentlig liberalisering av invandringen.

Länsstyrelsen i Hallands län ifrågasätter med hänsyn till att rekryteringsaktioner i regel måste samordnas med andra åtgärder bl. a. på bostadsförsörjningens område lämpligheten av att helt åt arbetsmarknadsmyndigheterna överlämna avgörandet i vilken omfattning kollektiv överföring skall ske.

Statens utlänningskommission finner önskvärt att Sverige medverkar till en fortsatt liberalisering av arbetskraftsutbytet mellan de till OECD anslutna staterna i syfte att få till stånd en gemensam arbetsmarknad. Arbetsmarknadsstyrelsen bör få de resurser som behövs för att effektivisera den internationella arbetsförmedlingsverksamheten inom OECD:s ram. Om behovet av utländsk arbetskraft måste tillgodoses från länder utanför OECD anser kommissionen att det liksom tidigare bör åvila Kungl. Maj:t att från fall till fall avgöra i vilken omfattning en sådan överföring skall ske och att ställa erforderliga medel till förfogande härför.

Konjunkturinstitutet ifrågasätter om Sverige behöver en nettoinvandring av den storlek som utredningen förutsatt. I den mån vi får en mindre spontan nettoinvandring måste de kostnader vi tvingas lägga ned på att öka nettoinvandringen till önskad storlek vägas mot de vinster vi kan göra härigenom. En sådan ekonomisk kalkyl är givetvis inte lätt att göra, men utredningen har inte ens diskuterat frågan på sådant sätt. Enligt institutets uppfattning måste mer ingående kostnadsdiskussioner föras innan beslut fattas om en aktivare invandringspolitik.

När det gäller förmåner vid sjukdom eller arbetslöshet för utländsk arbetskraft som överförs till Sverige genom arbetsmarknadsverket erinrar *statens utlänningskommission* om att Sverige anslutit sig till vissa av Europarådets medlemsstater träffade avtal om social trygghet. Härigenom har Sverige redan förbundit sig att i fråga om sjukförmåner jämställa medborgare i ett flertal av de stater som är anslutna till OECD med svenska medborgare. Att därutöver införa speciella förmåner för en viss grupp utlänningar förefaller mindre välbetänkt. Det måste nämligen för alla de utländska arbetare, som anlant till Sverige på annat sätt än genom kollektiv överföring, te sig orättvist att de i fråga om sjukförmåner skall ställas i sämre läge, trots att de är lika betydelsefulla för den svenska produktionen. Förslaget om bättre förmåner vid arbetslöshet för de kollektivt överförda utlänningarna avstyrks av kommissionen. En kollektiv överföring av utländsk arbetskraft bör nämligen rimligen planläggas på sådant sätt, att garantier föreligger för att vederbörande utlänning kan beredas sysselsättning i Sverige under åtminstone ett år.

SAF och *Sveriges industriförbund* tillstyrker däremot utredningens förslag. *LO* som har samma mening tillägger att arbetslöshetshjälp i olika former bör ges utlänning som har fått arbetstillstånd oberoende av om initiativet till rekryteringen kommit från svensk sida. Så långt det är möjligt bör utlänningens förmåner överensstämja med den svenske arbetstagarens och tryggas genom särskild försäkring snarare än genom bidrag från länsarbetsnämnderna.

6. Konjunktur- och säsongväxlingar i sysselsättningen

Nuvarande förhållanden

Investeringsfonder. Investeringarna är i hög grad känsliga för konjunktursvängningar. De tenderar att öka vid högkonjunktur och minska under lågkonjunktur. Detta gäller särskilt de privata investeringarna. För att nå utjämning har bestämmelser införts, varigenom aktiebolag, ekonomiska föreningar och sparbanker får möjlighet att skattefritt fondera vinstmedel för framtida investeringsändamål. Investeringsfonderna är av två slag, dels för

rörelse, dels för skogsbruk. Avsättningen är maximerad för rörelse till 40 % av årsvinsten före skatt och för skogsbruk till 10 % av bruttointäkten. Villkor för skattefrihet är att viss del av fonden, för aktiebolag 46 % och för övriga 40 %, insätts på spärrat konto i riksbanken. Fonderna får investeringsstyrande effekt genom att skatteförmåner utgår om fonderna används på sätt som myndigheterna finner önskvärt från arbetsmarknadssynpunkt. Beslut om fondernas användning fattas av Kungl. Maj:t eller efter beslut av Kungl. Maj:t av arbetsmarknadsstyrelsen. Besluten innehåller bestämmelser om den tid under vilken fonderna får tas i anspråk och kan gälla generellt eller omfatta endast vissa branscher eller vissa geografiska områden. En närmare redogörelse för gällande bestämmelser om fonderna, de skatteförmåner de medför samt det sätt på vilket de utnyttjats under senare år lämnas i utredningens betänkande, s. 157—162 och 171—180.

Industribeställningar. Under senare år har man uppmärksammat möjligheten att möta en reducerad efterfrågan på vissa industriers produkter genom att lägga ut statliga, kommunala och privata beställningar för att därmed stödja produktion och efterfrågan. Utläggning av industribeställningar i sysselsättningskapande syfte har prövats åren 1958—1959 och 1963.

Under 1958—1959 var avsikten att förhindra arbetslöshet. Beställningarna styrdes till olika slag av företag med avsättnings- och sysselsättningssvårigheter. Bl. a. ställdes efter framställning från arbetsmarknadsstyrelsen särskilda medel till förfogande för att möjliggöra fortsatt produktion. Dispens lämnades från upphandlingsförordningens bestämmelser om anbuds-förfarande. Med direkt arbetsmarknadspolitisk motivering tillkom under perioden industribeställningar från statliga verk och myndigheter för 65 milj. kr. De fördelades på varvsindustri, textilindustri, teleindustri, verkstadsindustri m. fl. Tack vare dessa beställningar undgick uppskattningsvis 3 000 personer permittering.

År 1963 syftade beställningarna till att stödja sysselsättningen inom en hel bransch, nämligen verkstadsindustrin. Man följde strikt upphandlingsförordningens regler. Statliga beställningar för 50 milj. kr. tidigarelades. Beställningarna finansierades dels med redan tillgängliga medel, dels med extra medel som ställdes till myndigheternas disposition. Dessutom erhöll arbetsmarknadsstyrelsen bemyndigande att under år 1963 bevilja kommuner, landsting m. fl. kommunala myndigheter och bolag statsbidrag med högst 20 % av inköpssumman vid beställningar i sysselsättningsfrämjande syfte. Medel togs från reservationsanslaget till Vissa sysselsättningspolitiska åtgärder. Beställningar uppgående till 83,3 milj. kr. utlades. De nämnda åtgärderna medförde sysselsättning för ca 1 300 årsarbetare.

En utförlig redogörelse för industribeställningarna finns i utredningens betänkande s. 185—190, vartill hänvisas.

Beredskapsarbeten. Syftet med beredskapsarbetena var ursprungligen att ge de arbetslösa en tillfällig hjälp. Senare vidgades syftet till att öka de

offentliga investeringarna för att direkt och indirekt påverka den totala sysselsättningen vid en konjunkturavmattning.

Trots stora framsteg på säsongutjämningsområde under de båda senaste årtiondena är sysselsättningsgraden allttjämt väsentligt lägre under vintern än under sommaren, särskilt i fråga om byggnads- och anläggningsarbetena. Den kvarstående säsongarbetslösheten har under senare år i stegrad utsträckning mötts med beredskapsarbeten.

Inom av arbetsmarknadsstyrelsen för viss tid bestämda ramar må länsarbetsnämnderna besluta om särskilda arbeten för svårplacerade och om skogsvårdsarbeten. I fråga om andra arbeten beslutar styrelsen. Hos nämnderna och styrelsen registreras statliga och kommunala anläggningsarbeten som lämpar sig som beredskapsarbeten. För statliga byggnadsarbeten samarbetar arbetsmarknadsstyrelsen och fackmyndigheten.

Enligt arbetslöshetskungörelsen (SFS 1949: 278) skall till beredskapsarbeten väljas projekt, som är så angelägna, att de kan förutses komma att utföras under den närmaste tiden oberoende av om arbetslöshet råder eller inte. Bland projekt av samma angelägenhetsgrad bör företräde lämnas dem som utan större olägenhet kan upptas, nedläggas, utökas eller inskränkas alltefter arbetslöshetens växlande omfattning och åt dem som kan utföras oberoende av årstid.

Beredskapsarbetena är av två slag, statliga och statskommunala. De senare drivs i kommunal regi och till dem utgår statsbidrag i form av arbetsbidrag och i förekommande fall årskostnadsbidrag. Arbetsbidrag utgår för styrkta av arbetsmarknadsstyrelsen godkända kostnader för arbetet. I övrigt utgår bidraget efter en normalbidragsprocent, vars storlek arbetsmarknadsstyrelsen årligen fastställer på grundval av antalet skattekronor per innevånare och den totala skattebelastningen inom kommunen. Normalbidragsprocenten kan variera mellan 20 och 90 procent. Årskostnadsbidrag utgår i förhållande till kommunens årliga av arbetsmarknadsstyrelsen godkända kostnader. Bidragets storlek fastställs av styrelsen. Därvid skall iakttas att kommunerna skall i bidragshänseende hänföras till grupper på sådant sätt att högre årskostnadsbidrag utgår vid stigande normalbidragsprocent och att även årskostnadsbidraget ökar då kommunens egna arbetslöshetskostnader per skattekrona ökar.

Vid beredskapsarbeten tillämpas öppna marknadens löner.

Till beredskapsarbeten hänvisas i princip endast sådana arbetslösa som inte kan erbjudas arbete i öppna marknaden eller utbildas för sådant arbete. Av undersökningar som gjorts vid ett par tillfällen framgår att tre fjärdedelar av de hänvisade är 45 år eller äldre. Andelen hänvisade i åldern 60 år och däröver ligger mellan 20 och 25 %. Tre fjärdedelar eller fler av de hänvisade kommer från yrkesgrupperna lantbruks- och skogsarbete, byggnadsarbete och diversearbete, dvs. yrken med betydande säsongförändringar. Särskilt i övre Norrland är en del äldre arbetslösa placerade i beredskapsarbete under långa sammanhängande perioder.

Arkivarbeten var ursprungligen avsedda som arbetslöshetshjälp för sådana personer för vilka vanligt beredskapsarbete inte är lämpligt. I ökad omfattning har de emellertid kommit att fungera som arbetsträning eller skyddad sysselsättning för arbetslösa från tjänstemannagrupper vilka på grund av personliga arbetshinder inte kan placeras på öppna marknaden. Arkivarbetena kan vara statliga eller statskommunala. Till de statskommunala utgår statsbidrag enligt arbetslöshetskungörelsens bestämmelser om årskostnadsbidrag.

I princip får löpande arbetsuppgifter inte ges åt arkivarbetare. Detta sker emellertid numera ofta för att underlätta återgången till öppna marknaden. Tidigare bedrevs arkivarbeten inte efter öppna marknadens villkor. En anpassning därtill har emellertid skett genom riksdagsbeslut år 1962 om lönedifferentiering med hänsyn till arbetets karaktär och individuell prestation.

Musikerhjälpen som är en särskild gren av arkivarbetena innefattar sysselsättning åt arbetslösa musiker i aktivt musikerarbete, undervisning och notskrivning hos amatörorkestrar, musikcirklar eller andra sammanslutningar som inte bedriver yrkesmässig musikutövning.

Beträffande ytterligare uppgifter om beredskapsarbete m. m. hänvisas till utredningens betänkande, s. 201—227.

Utredningen

Användningen av investeringsfonder. Utredningen finner att investeringsfonderna var ett verkningsfullt sysselsättningsstimulerande medel under konjunkturedgången 1958—1959. En alltför stor del av sysselsättningseffekten sammanföll emellertid med konjunkturuppgången och den följande högkonjunkturen. Vid frisläppandet av fonderna år 1962 blev effekten gynnsammare främst tack vare att åtgärder vidtogs snabbare efter konjunkturuomslaget och samtidigt begränsades ganska snävt i tiden.

Utredningen rekommenderar att investeringsfonderna används även om det inte föreligger en fullt utvecklad konjunkturavmattning. I lägen då man inte är säker på hur konjunkturen kommer att utvecklas bör man kunna ta vissa risker, eftersom det har avgörande betydelse att man sätter in åtgärderna snabbt. Riskerna kan minskas genom att man i inledningsskedet ger tillstånd i begränsad omfattning och genom att metoden att meddela beslut för begränsad tid utvecklas vidare.

År 1963 togs investeringsfonderna i bruk också som lokaliseringspolitiskt instrument. Utredningen finner uppenbara risker förknippade med en sådan utvidgning av fondernas användning och uttalar att investeringsfondssystemet i sin nuvarande utformning bör förbehållas rent konjunkturpolitiska uppgifter.

Variationer i de offentliga investeringarna. Det är numera en allmänt vedertagen uppfattning att statens utgiftspolitik bör motverka det enskilda

näringslivets konjunktursvängningar. Ett ganska omfattande administrativt och finansiellt svängrum för en aktiv konjunkturpolitik finns inom ramen för den ordinarie statsbudgeten samt systemet med beredskapsstat och därtill knuten finansfullmakt.

Direkta möjligheter för staten att åstadkomma en konjunkturpassad styrning föreligger först och främst beträffande investeringarna inom den egna sektorn. Av de totala maskininvesteringarna svarade staten år 1963 för ca $\frac{1}{4}$. I fråga om byggnader och anläggningar var statens andel ca $\frac{1}{5}$. Till detta kommer sektorer, som staten har möjlighet att mer eller mindre direkt påverka med olika medel. En väsentlig del av det kommunala och enskilda byggandet, framför allt bostadsbyggandet, sker sålunda med statliga lån eller bidrag.

Utredningen anser att den konjunkturpolitik som förts under de senaste konjunkturcyklerna företer vissa brister. Främst har det visat sig svårt att öka investeringarna i sysselsättningsstödjande syfte tillräckligt snabbt. Efter som avmattningsperioderna tenderar att bli allt kortare kan en försening på bara några månader innebära att den åtgärd som vidtas blir verkningslös eller direkt olämplig därför att den kommer att verka först under nästa konjunkturfas. Utredningen understryker mot bakgrunden härav att det inte bör behöva föreligga en fullt utvecklad konjunkturavmattning för att man ökar de offentliga investeringarna. Osäkerhet om den kommande utvecklingen bör vara nog för att vidta åtgärder i sådant syfte. Skulle sedermera tecken framkomma på att resurserna håller på att överansträngas kan detta korrigeras på olika vägar.

För de arbetsobjekt som ingår i den allmänna beredskapsstaten gäller att de skall kunna startas inom fyra månader, för husbyggnadsarbeten inom sex till nio månader. Så långa igångsättningstider anser utredningen inte vara tillfredsställande, utan planering och projektering bör drivas så långt att man har underlag för att infordra anbud.

Variationer i investeringarna har på den statliga sidan inte mött ekonomiska hinder vilket däremot i viss utsträckning varit fallet på den kommunala sidan. Utredningen finner det sannolikt att kommuner med sysselsättningssvårigheter skulle få lättare att finansiera väl förberedda arbetsobjekt om statsbidrag som beviljats för tidigare utförda arbeten kunde betalas ut omedelbart. Inte minst gäller detta statsbidrag för vatten- och avloppsarbeten. Utredningen ifrågasätter vidare om inte riksbanken borde medverka till att kommunerna under en konjunkturavmattning får lättare att ta upp lån för att finansiera investeringsobjekt som är angelägna från arbetsmarknadssynpunkt. I enstaka fall kan riksbankens medverkan till sådana aktioner vara motiverad även under en högkonjunktur, särskilt om det råder betydande skillnader i sysselsättningen mellan olika delar av landet.

Utredningen erinrar om att stabiliseringsutredningen varit inne på tanken att statsbidragen till kommunerna skulle höjas under en lågkonjunktur.

Även om det är osäkert om så särdeles mycket är att vinna härmed torde dock systemet vara väl värt att pröva.

Industribeställningar lades ut i ganska obetydlig omfattning åren 1958—1959. Erfarenheten ger emellertid vid handen att de utgjorde ett värdefullt komplement till andra sysselsättningsskapande åtgärder eller kontanthjälp. Möjligheter bör därför finnas att även i fortsättningen lägga ut beställningar till företag som varslat om friställning av personal till följd av *definitiv* driftinskränkning eller driftnedläggelse. Beställningarna bör dock inte göras mer omfattande än vad som är oundgängligen nödvändigt för att ge arbetsförmedlingen erforderligt rådrum för att anskaffa nya anställningar eller anordna utbildning. I sådana fall har nämligen sysselsättningssvårigheterna som regel sin grund i strukturellt betingade förhållanden som det är angeläget att så snart som möjligt komma till rätta med.

Beställningar bör även kunna läggas ut till företag som varslat om *temporär* driftinskränkning eller driftnedläggelse om det bedöms som angeläget att hålla personalen samlad för att snabbt kunna ta upp produktionen, då utsikterna till avsättning ånyo förbättras. Innan stödbeställningar i sådana fall läggs ut bör genom ingående undersökningar och överväganden klarläggas vad som är anledningen till de aktuella avsättningssvårigheterna. Visar det sig att svårigheterna beror på ett i förhållande till övriga företag i branschen otillfredsställande kostnadsläge e. d., bör stödbeställningar inte komma i fråga.

De stödbeställningar som under vårmånaderna 1963 lades ut till verkstadsindustrin visar att man på denna väg kan stödja en hel sektor av industrin. Utredningen föreslår därför att man även i fortsättningen vid en mer allmän nedgång i en industribransch får möjlighet att genom beställningar höja aktiviteten i branschen. Genom att mer definitivt slå in på denna väg skulle man också vinna fördelen att kunna förebygga arbetslöshet för tjänstemän, kvinnor och partiellt arbetsföra som hittills i endast obetydlig utsträckning kunnat hjälpas genom beredskapsarbeten.

För att extra industribeställningar snabbt skall kunna sättas in bör den del av investeringsreserven som avser statliga anskaffningar av industriprodukter utökas. Vidare bör arbetsmarknadsstyrelsen årligen inventera kommunernas förutsättningar att vid en konjunkturdämpning lägga ut stödbeställningar hos industrin.

Till kommuner som år 1963 lagt ut stödbeställningar till verkstadsindustrin utgick statsbidrag med 20 % av inköpssumman. Ett sådant bidrag erfordras även i fortsättningen för att täcka kommunernas merkostnader. Statliga industribeställningar bör i första hand bekostas av medel som respektive verk och myndigheter redan disponerar. Dessutom bör arbetsmarknadsstyrelsen disponera medel för industribeställningar på anslaget till Allmänna beredskapsarbeten m. m.

Om industribeställningar läggs ut till enskilda företag måste man, såsom skedde vid de beställningar som gjordes åren 1958—1959, göra avsteg från upphandlingsförordningens bestämmelser om infordrande av anbud. När beställningar läggs ut till hela branscher bör däremot dessa bestämmelser följas i princip.

Stödbeställningar branschvis bör inte användas när det gäller förnödenheter som kan upphandlas utomlands på fördelaktigare villkor. I annat fall diskrimineras utländska leverantörer, en verkan som bl. a. strider mot reglerna för EFTA-samarbetet.

Beredskapsarbeten. Arbetslinjen har länge haft företräde framför understödslinjen i arbetsmarknadspolitiken. Utredningen ansluter sig till arbetslinjen men vill inte reservationslöst prioritera beredskapsarbeten före t. ex. kontantersättning. Arbetslinjen får enligt utredningens mening inte fattas så bokstavligt att varje arbetslös som inte omedelbart kan anpassas till öppna marknadens möjligheter skall hänvisas till beredskapsarbete eller likartad sysselsättning. I större utsträckning än som hittills skett bör arbetslöshetsförsäkringen och den kommunala kontantunderstödsverksamheten anlitas för att ge ekonomiskt skydd under kortare arbetslöshetsperioder för att därmed bereda arbetsmarknadsorganen erforderligt rådrum för omställning av arbetskraften. Kontantersättning måste också kunna tillgripas när det visar sig omöjligt att bedriva beredskapsarbeten till rimliga kostnader.

Inte heller för dem som drabbas av långvarig eller ständigt återkommande arbetslöshet kan hänvisning till beredskapsarbete anses vara den generellt sett lämpligaste lösningen. Beredskapsarbeten anordnas till alldeles övervägande del inom byggnads- och anläggningsområdet. Till följd av den snabba tekniska utvecklingen på detta område har beredskapsarbetena efter hand i allt högre grad kommit att ge sysselsättning åt byggnads- och anläggningsarbetare medan möjligheterna att sysselsätta arbetskraft som inte är yrkeskunnig har minskat. Jämsides med denna utveckling har det uppstått behov av att anordna sysselsättning för arbetslösa med nedsatt arbetsförmåga. Detta betyder att man måste kunna skaffa fram fler projekt som kräver mer manuellt arbete eller ordna sysselsättning i andra former.

Man måste också i framtiden räkna med säsongvariationer i sysselsättningen. Även om det sannolikt skulle vara både lättare och billigare att ge de säsongarbetslösa en generös kontantersättning i stället för att fylla ut deras lediga tid med allmänna arbeten, talar flera skäl för att beredskapsarbeten också i fortsättningen måste tillgripas för att på ett önskvärt sätt jämna ut sysselsättningen över året. Omfattningen av arbetena får bedömas från sociala och ekonomiska synpunkter. Utredningen understryker vikten av att arbetena bedrivs så att de ger maximal sysselsättning under vintern. Utredningen är medveten om att det är svårt att nå denna effekt utan att

göra förberedande arbeten tidigt under hösten då det i regel inte behövs extra sysselsättning. Denna svårighet bör dock vara möjlig att brygga över, om man för nödvändiga förberedelsearbeten i ökad utsträckning använder antingen svårplacerad arbetskraft som även sommartid sysselsätts i beredskapsarbeten eller de berörda myndigheternas ordinarie personal.

Svårigheterna med att beredskapsarbetena bedrivs som separata företag skulle vidare i betydande grad kunna begränsas om de arbetslösa placeras i myndigheternas ordinarie arbeten. De arbetslösa skulle härigenom kunna sättas in på de mest angelägna arbetsföretagen, och de skulle kunna få sysselsättning snabbare eftersom de kan hänvisas till redan etablerade arbetsplatser. Problemet med förberedelse- och avslutningsarbeten bortfaller, eftersom dessa arbeten kan utföras med ordinarie anslagsmedel och arbetskraft. Utredningen föreslår att väg- och vattenbyggnadsstyrelsen får placera arbetslösa i ordinarie arbeten som försöksverksamhet, antingen genom att de arbetslösa får bilda särskilda lag i pågående ordinarie arbeten eller genom att ett särskilt avsnitt av arbetena avdelas för dem. Kostnaderna för att sysselsätta de hänvisade, lämpligen beräknade per dagsverke, bör belasta anslaget till Allmänna beredskapsarbeten m. m.

Vidare måste man även i framtiden räkna med att tillgripa beredskapsarbeten för att brygga över kortare eller längre störningar i sysselsättningen i samband med struktur- eller konjunkturbetingade förändringar i näringslivet. Särskilt kommer beredskapsarbeten att behövas under en övergångstid när företag inskränker eller helt ställer in driften för att ge arbetsförmedlingen rådrum att placera om de anställda eller för att ett nytt företag skall kunna lokaliseras till orten. Ett specialfall utgör den pågående omställningen i skogsbruket. Denna berör i betydande utsträckning personer som är starkt lokalt bundna och förhållandevis gamla. Utredningen, som i andra avsnitt föreslår åtgärder ägnade att begränsa dessa omställningshinder, anser likväl att beredskapsarbeten kommer att behöva sättas in i betydande omfattning för att sysselsätta skogsarbetare/småbrukare som inte kan anpassas till nya arbetsuppgifter i den öppna marknaden. Framför allt kommer sådana insatser att behövas i skogslänen, dvs. i Norrland samt i Värmland och Kopparbergs län.

Av olika skäl måste samhället i ökad omfattning vidta särskilda åtgärder för att sysselsätta svårplacerade arbetslösa. Det kan ske genom att anordna speciella statliga eller statskommunala beredskapsarbeten, arkivarbeten, arbetsträning och skyddad sysselsättning i kommunala verkstäder eller halvskyddad sysselsättning i näringslivet. Det kommer att bli nödvändigt att satsa kraftigt på alla dessa typer av sysselsättningsmöjligheter.

Det är inte möjligt att ange hur stort behovet är av speciella beredskapsarbeten för svårplacerad arbetskraft. Mellan budgetåren 1961/62 och 1962/63 fördubblades antalet dagsverken i sådana arbeten samtidigt som antalet arkivarbetsplatser och platser i verkstäder för arbetsprövning, arbetsträning

4* — *Bihang till riksdagens protokoll 1966. 1 saml. Nr 52*

och skyddad sysselsättning väsentligt ökades. Likafullt kunde konstateras att resurserna var otillräckliga. Vad som hittills gjorts för t. ex. kriminalvårdsfall och mentalvårdspatienter kan rubriceras som försök i liten skala. Även för alkoholister finns betydande eftersatta behov av arbetsträning och skyddad sysselsättning. Härtill kommer de inte specificerade grupper av svårplacerade sökande som är anmälda hos arbetsförmedlingarna. Det är alltså angeläget att de särskilda arbetena för svårplacerade utökas och om möjligt differentieras ytterligare.

För intagna på mentalsjukhus, alkoholistanstalter, ungdomsvårdsskolor och kriminalvårdsanstalter ordnas arbetsterapi i olika former huvudsakligen i anstalternas egen regi. På försök har också anordnats beredskapsarbeten för dessa vårdtagare. Det är delvis en praktisk fråga hur denna utökade arbetsterapi skall administreras. Eftersom behovet av särskilda sysselsättningsåtgärder för utskrivna hittills inte på långt när kunnat tillgodoses, är det arbetsmarknadsutredningens uppfattning att arbetsmarknadsverkets insatser i första hand bör inriktas på dem som lämnar anstalterna och att de för vården ansvariga myndigheterna bör svara för den förbättring av arbetsterapin på anstalterna som är nödvändig.

Endast i begränsad utsträckning lyckas arbetsförmedlingen ordna anställningar i öppna marknaden för dem som placeras i beredskapsarbeten för svårplacerade. Detta beror sannolikt på att de anvisade ofta är svårt handikappade. En annan orsak torde vara att arbetsvårdsinsatserna för klientelet över huvud taget varit otillräckliga. Eftersom dessa beredskapsarbeten i största möjliga utsträckning skall tjäna som förberedelse och träning för arbete i öppna marknaden, bör tränings- och utbildningsmomenten beaktas i högre grad än vid andra beredskapsarbeten. För att underlätta de hänvisades återgång till arbete i öppna marknaden fordras också en systematisk observation av de enskilda sysselsatta i likhet med vad som sker vid arbetsträning och skyddad sysselsättning i de kommunala verkstäderna för handikappade. Arbetslag bör därför bildas av läkare, kurator, arbetsvårdsassistent och platsledare med uppgift att kontinuerligt följa de hänvisade och bedöma vilka åtgärder som behövs för att de skall kunna placeras i arbete på den öppna marknaden. Kostnaderna för denna aktivare arbetsvård bör till huvudsaklig del bestridas från anslaget till Vissa sysselsättningsfrämjande åtgärder för handikappade m. fl.

Arkivarbetena fyller i princip samma uppgift som de särskilda beredskapsarbetena för svårplacerade. Även när det gäller arkivarbetarna bör återgången till den normala arbetsmarknaden främjas genom effektivare åtgärder på samma sätt som föreslagits för de sysselsatta i de särskilda beredskapsarbetena. Under år 1963 placerades endast 3 % av arkivarbetarna i öppna marknaden. I en del fall kan det vara fördelaktigt att arbetsträning och skyddad sysselsättning sker inom den handikappades tidigare yrkesområde, i andra fall kan det vara nödvändigt att växla om till ett annat.

Arkivarbetena hör sålunda inrangeras bland övriga rehabiliteringsarbeten och inte förbehållas bestämda yrkesgrupper.

Arkivarbetena är ensidigt förlagda till orter som bar en mer omfattande statlig verksamhet. Det är ett önskemål att sådana arbeten kan anordnas också i områden där de nu inte alls eller endast sparsamt förekommer. Lämpliga arbetsuppgifter torde inte saknas inom kommunerna.

Kritiken mot arkivarbetena har framför allt gällt lönesättningen. Det är angeläget att det beslut som 1962 års riksdag fattade om en ökad differentiering och marknadsanpassning av lönerna utnyttjas för att slopa de sista resterna av systemet med reservarbetslöner. I den utsträckning lön för aktuella arbetsuppgifter är fastställd i avtal eller reglemente bör denna lön utgå. I övriga fall bör lönen bestämmas med beaktande av vad som gäller för likartade arbetsuppgifter i den öppna marknaden. Reducering av lönen med hänsyn till nedsatt arbetsförmåga bör ske enligt i avtal eller reglementen fastställda regler.

För arkivarbete gäller liksom vid andra former av arbetslöshetshjälp 67 år som övre åldersgräns. För sysselsättning i arkivarbete för den som uppnått denna ålder krävs dispens som i vissa fall meddelas av Kungl. Maj:t, i andra av arbetsmarknadsstyrelsen. Utredningen föreslår att dispensprövningen helt skall ankomma på styrelsen.

Även om det är arbetsmarknadsverkets strävan att gå över till billigare projekt för beredskapsarbetena dominerar fortfarande de tunga anläggningsarbetena av typen vägar, hamnar och husbyggnadsarbeten. Dessa ger numera en sysselsättningseffekt som är liten i förhållande till totalkostnaden. Däremot blir de sekundära verkningarna stora. De traditionella beredskapsarbetena är därför inte särskilt lämpade att fylla det behov av extra sysselsättning som kan finnas under en högkonjunktur. Under konjunkturdämpning kan man däremot välja projekt inom ett vidare fält. Betydande sekundära verkningar blir då inte bara acceptabla utan i vissa fall också eftersträvansvärda.

Uppenbarligen är valet av objekt för beredskapsarbeten mycket traditionsbundet. Inte minst vid de avgöranden som sker på kommun- och länsplanet finns det en förklarlig tendens att ta arbetslösheten till intäkt för att få i och för sig angelägna investeringsbehov tillgodosedda. De centrala arbetsmarknadsmyndigheterna bör därför ge sådana direktiv att planering och val av arbetsobjekt kan anpassas efter konjunkturerna.

I fråga om alla beredskapsarbeten sker någon form av angelägenhetsprövning. Möjligheterna att konsekvent välja arbetsobjekt efter angelägenhet och lönsamhet begränsas av att många arbetslösa är lokalt bundna liksom i vissa fall av kravet på konjunkturanpassning. Även behovet av att snabbt kunna sätta i gång beredskapsarbeten försvårar en angelägenhetsprövning. Det svåraste hindret för ett ekonomiskt riktigare objektval tycks vara uppfattningen att beredskapsarbetena bör bedrivas i närheten av de arbetslösa

hemorter. Under den tid arbetslöshetspolitiken i huvudsak var en kommunal fråga var detta betraktelsesätt förklarligt. Principen har emellertid levt kvar med den skillnaden att man nu tänker i län i stället för i kommuner. Även om de arbetsobjekt som under senare år valts på dessa grunder i och för sig varit angelägna har systemet inte medgivit ett konsekvent val efter angelägenhet mellan olika projekt i hela landet.

Utredningen finner det inte möjligt att genomföra en konsekvent angelägenhetsprövning av arbetsobjekt från hela landet. De förbättringar som ligger inom räckhåll bör dock göras. De berörda fackmyndigheterna bör inom sina områden pröva objekten utan att i samma grad som hittills ta hänsyn till kommun- och länsgränser. Eftersom behovet av sysselsättning kan täckas genom arbeten av skilda slag har utredningen övervägt om vägningen av objekt från skilda fackområden kan hänskjutas till högre instans som svarar för avvägningen mellan olika investeringsönskemål. En sådan ytterligare prövning kan emellertid medföra allvarliga risker för att försena igångsättningen av beredskapsarbeten. Utredningen begränsar sig därför till att föreslå att arbetsmarknadsstyrelsen i samråd med andra myndigheter och när så är påkallat med vederbörande fackdepartement såvitt möjligt angelägenhetsprövar arbetsobjekt inom olika fackområden.

Fr. o. m. budgetåret 1963/64 har arbetslösa i Norrland i viss utsträckning hänvisats till vägarbetsplatser i södra och mellersta Sverige. De arbetslösa har härigenom lättare kunnat placeras om till fasta anställningar i den öppna marknaden. Utredningen understryker vikten av att arbetsförmedlingarna effektivt bevakar den öppna marknadens arbetstillfällen för dem som sysselsätts i beredskapsarbete. Arbetsförmedlingarna bör därför regelbundet besöka beredskapsarbetsplatserna för att överlägga om arbete i öppna marknaden, utbildning etc. Vid alla större beredskapsarbetsplatser, särskilt om de ligger i områden med efterfrågan på arbetskraft, bör inrättas tillfälliga arbetsförmedlingar med uppgift att bedriva en intensiv arbetsanskaffning. Kostnaderna för dessa tillfälliga arbetsförmedlingar bör täckas av medel från anslaget till Allmänna beredskapsarbeten m. m.

Kostnaderna för ett arbetsobjekt blir vanligtvis högre när det utförs som beredskapsarbete än när det utförs i ordinarie ordning. Orsakerna härtill är bl. a. att till beredskapsarbeten hänvisas även inte yrkeskunnig arbetskraft samt arbetskraft med nedsatt arbetsförmåga, att beredskapsarbetena till övervägande del utförs vintertid, att kraftiga variationer i sysselsättningen vid beredskapsarbetena förekommer mellan sommar och vinter samt att regler om begränsning i användningen av maskiner och specialarbetare kan ha tillämpats. I fråga om arbetenas mekaniseringsgrad har utredningen den bestämda uppfattningen att alla begränsningar i användningen av maskiner och yrkesarbetare, som sänker produktiviteten och höjer byggnadskostnaderna bör avskaffas.

Utredningen finner att man även i fortsättningen får räkna med att

beredskapsarbetenas produktivitet förblir lägre än vid ordinarie arbeten. Eftersom beredskapsarbetena även framdeles torde komma att spela en väsentlig roll i arbetsmarknadspolitiken, är det utomordentligt angeläget att alla möjligheter att begränsa merkostnaderna tas till vara effektivt. I första hand är detta en uppgift för arbetsmarknadsstyrelsen och övriga fackmyndigheter. Om merkostnaderna inte kan begränsas får beredskapsarbetenas roll i arbetsmarknadspolitiken tas under förnyad prövning.

För den byggande verksamheten har arbetsmarknadsstyrelsen en egen organisation. Syftet med denna var ursprungligen att styrelsen i akuta arbetslöshetssituationer skulle kunna ingripa med offentliga arbeten snabbt och effektivt. Av olika skäl är behovet av »brandkårsutryckningar» inte alls lika accentuerat som tidigare. Därtill kommer att beredskapssyftet numera knappast tillgodoses eftersom styrelsens byggande kapacitet i allt högre grad bundits dels vid ett antal större projekt som bedrivits kontinuerligt under flera år och dels vid skogs- och vägarbetsplatser för svårplacerade.

Redan vid tillkomsten av arbetsmarknadsstyrelsens byggande organisation framhölls att denna skulle innebära en irrationell dubbelorganisation. Detta gäller särskilt om vägbyggandet. På detta område har arbetsmarknadsstyrelsen samt väg- och vattenbyggnadsstyrelsen var sin organisation för planering, upphandling, inspektion m. m. Denna dubbelorganisation har inte odiskutabelt varit till fördel från arbetsmarknadspolitisk synpunkt. Snabbheten och följsamheten i arbetsmarknadspolitiken kan numera uppnås mycket väl även om beredskapsarbetena helt utförs i fackmyndigheternas egen regi eller genom entreprenörer som dessa myndigheter anlitar. Med hänvisning härtill föreslår utredningen att arbetsmarknadsstyrelsens byggande verksamhet avvecklas successivt. Under övergångstiden bör arbetsmarknadsstyrelsen närmare utreda hur arbetsvårdssynpunkterna skall kunna tillgodoses så väl som möjligt när det gäller arbeten för svårplacerade.

Om arbetsmarknadsstyrelsens byggande organisation avvecklas bör som en följd därav styrelsens förrådsverksamhet läggas ned till den del verksamheten har till uppgift att förse styrelsens arbeten i egen regi med materiel och maskiner. Däremot bör förrådshållningen av förläggningsbyggnader m. m. behållas.

Nu gällande arbetslöshetskungörelse föreskriver en karenstid av sex dagar innan den arbetslöse får hänvisas till beredskapsarbete. Utredningen anser det inte lämpligt att förorda någon bestämd karenstid utan denna bör bedömas av arbetsförmedlingen med hänsyn till den aktuella arbetsmarknadssituationen. Som följd härav bör den nuvarande karensbestämmelsen slopas.

Arbetslöshetskungörelsen förutsätter att arbetslöshetshjälp lämnas efter behovsprövning. Denna har successivt förlorat i betydelse och torde under senare år ha tillämpats endast undantagsvis vid hänvisning till beredskapsarbete. Utredningen anser att det avgörande för om en arbetslös skall hän-

visas till beredskapsarbete bör vara om det inte kan anses möjligt att placera honom i arbete på den öppna marknaden och föreslår att behovsprövningen slopas.

Enligt arbetslöshetskungörelsen bör företrädesvis anordnas statskommunala beredskapsarbeten. Trots denna prioritering har de statskommunala arbetena relativt sett minskat och svarade under 1963 för 15 % av totalkostnaderna för beredskapsarbetena. Utvecklingen mot en allt större andel för de statliga åtgärderna gäller inte bara beredskapsarbetena utan de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna över huvud taget. Med hänsyn härtill och till att konjunktur- och angelägenhetssynpunkter bör få ökat utrymme vid val av beredskapsarbeten föreslår utredningen att prioriteringen av de statskommunala arbetena upphävs.

När arbetslösa placeras i statligt beredskapsarbete är kommunerna enligt arbetslöshetskungörelsen skyldiga att ge ut s. k. dagavgift till arbetsmarknadsstyrelsen. Styrelsen, som har rätt att befria kommun från denna skyldighet, har år 1958 lämnat en generell dispens. I förhållande till totalkostnaderna för beredskapsarbetena saknar dagavgifterna betydelse och utredningen föreslår att de slopas.

I statlig regi förekommer även beredskapsarbeten som bedrivs för enskildas räkning. Huvudsakligen är det fråga om arbeten för ekonomiska och idella föreningar samt stiftelser. De enskilda deltar i kostnaderna med s. k. intressentbidrag. Eftersom lämpliga arbeten kan förekomma inom områden där ingen statlig myndighet är verksam bör beredskapsarbeten kunna utföras även i enskild regi.

F. n. är regiformen avgörande för hur ett beredskapsarbete benämns. Utredningen föreslår att beredskapsarbetena kallas statliga, kommunala resp. enskilda beroende på vem som är huvudman för arbetet.

Till kommunala beredskapsarbeten utgår statsbidrag i form av årskostnadsbidrag och arbetsbidrag. Årskostnadsbidraget har under lång tid saknat betydelse för kommunernas kostnader och bör slopas. Arbetsbidraget kan utgå på två sätt. Kan statsbidrag utgå till arbetet enligt särskild författning bestäms arbetsbidragets storlek efter de grunder som föreskrivs i författningen. Utredningen föreslår ingen ändring av denna regel. Till andra arbeten utgår normalbidrag. Normalbidragssystemet innebar från början att statsbidraget differentierades efter kommunernas bärkraft och arbetslöshetskostnader. Denna effekt har successivt minskat bl. a. till följd av att kommunernas ekonomi förbättrats och att arbeten till vilka bidrag har utgått strikt efter dessa bestämmelser har minskat starkt. Enligt nuvarande bestämmelser blir normalbidraget lägst 20 %.

Utredningen föreslår att det differentierade normalbidraget slopas och ersätts av ett enhetligt bidrag till kommunala beredskapsarbeten. Detta bidrag bör täcka merkostnaderna för att arbetet utförs som beredskapsarbete och dessutom ha en viss stimulerande effekt. Bidraget bör bestämmas till

en tredjedel av de beräknade kostnaderna för arbetena. Från denna regel bör undantas kommunala beredskapsarbeten för svårplacerade. Till sådana arbeten bör som redan nu är fallet utgå bidrag med 50 %.

För kommunala arkivarbeten utgår f. n. bidrag med 20 % av arkivarbetarnas lön. Utredningen som i det föregående framhållit att det är önskvärt att ge de kommunala arkivarbetarna en större spridning föreslår att bidraget höjs till samma nivå som för beredskapsarbeten för svårplacerade.

Nuvarande normalbidragsbestämmelser ger arbetsmarknadsstyrelsen möjlighet att efter omständigheterna jämka bidragets storlek. Denna möjlighet bör finnas kvar men bör inte användas till att allmänt lyfta statsbidraget till en större eller mindre grupp arbeten. Sådana generella ändringar bör underställas statsmakternas prövning.

Bidrag till enskilda beredskapsarbeten bör bestämmas efter förekommande författningsföreskrifter. Saknas sådana föreskrifter bör bidraget bestämmas så att den andel av kostnaderna som faller på den enskilde motsvarar minst det belopp vartill man kan uppskatta värdet för honom av arbetet. Detta överensstämmer med nuvarande bestämmelser. Bidraget bör i särskilda fall kunna jämkas.

Säsongarbetslösheten utgör en mycket betydande del av den totala arbetslösheten. Under år 1961 — ett normalår då det i huvudsak rådde full systerställning inom större delen av näringslivet — uppgick årsmedeltalet arbetslösa till i runt tal 21 000. Av dessa beräknar utredningen att ca 8 300 var säsongarbetslösa. Av de säsongarbetslösa kom 4 700 eller 57 % från byggnadsverksamheten. Industrin i övrigt samt jord- och skogsbruk svarade för 18 resp. 14 % av den totala säsongarbetslösheten. Utredningen anser att en påtaglig reducering av säsongarbetslösheten kan ge stora sociala, samhällsekonomiska och statsfinansiella vinster.

Säsongarbetslösheten utgör ett allvarigare problem i glesbygder och på mindre orter än på andra håll eftersom efterfrågan på arbetskraft där ofta understiger tillgången. En del torde vara att vinna genom lokaliseringpolitiska åtgärder men också andra åtgärder måste vidtas. I första hand bör arbetsförmedlingsservicen förbättras.

Temporär överflyttning av säsongarbetslösa möter ofta svårigheter på grund av de kostnader som uppstår för den arbetslöse när han tillfälligt skall slå sig ned på en annan ort. Dessa kostnader kan i viss mån kompenseras genom starthjälp, men däremot kan familjebidrag inte utgå för att täcka kostnaden för dubbla hushåll. Eftersom en sådan möjlighet skulle göra det lättare att genomföra omflyttningen under säsongnedgången, föreslår utredningen att bidrag skall kunna utgå till familjeförsörjare enligt samma grunder som gäller för familjebidrag, dock med högst 300 kr. per månad. Förutsättningar för bidrag bör vara att arbetet kommer att vara minst en månad och att den tillfälliga arbetsorten ligger utanför den arbets-

löses ordinarie arbetsrājong. Med hänsyn till de verkningar bidraget kan få på den spontana omflyttningen vid säsongarbetslöshet bör bidragsgivningen begränsas till en försöksperiod av ett år och endast omfatta områden med exceptionellt hög och mera varaktig arbetslöshet. Familjeförsörjare bör vidare under den tid han arbetar på annan ort få bidrag till kostnaderna för en tur- och returresa per månad från arbetsorten till hemorten.

I den mån säsongarbetslösa inte kan omplaceras bör liksom hittills arbetslöshetstiden utnyttjas för utbildning. Det gäller om bl. a. säsongfriställda jordbruksarbetare, skogsarbetare och byggnadsarbetare. För byggnadsarbetare bör den fortbildning som bedrivits under de senaste åren byggas ut kraftigt. För jordbruksarbetare och skogsarbetare bör arbetslöshetstiden i större utsträckning än hittills användas för omskolning till arbetsuppgifter inom expanderande arbetsmarknadssektorer.

Utredningen framlägger vidare olika förslag särskilt avsedda att reducera byggnadsarbetarnas säsongarbetslöshet.

Beträffande det statliga byggandet finns redan bestämmelser om att tyngpunkten i sysselsättningen skall förläggas till vinterhalvåret. Som riktpunkt för statsmyndigheternas byggnadsplanering bör gälla att sysselsättningen vintertid bör överstiga sommarsysselsättningen med 10 %.

I fråga om det kommunala byggandet bör det bli en viktig uppgift för byggarbetsnämnderna att säkra en från säsongutjämningsynpunkt bättre förläggning i tiden. När det gäller det statsbelånade flerfamiljshusbyggandet bör tyngdpunkten i sysselsättningen i större utsträckning än hittills förskjutas mot vinterhalvåret genom länsbostadsnämndernas lånebeslut. Också när det gäller småhusbyggandet samt reparations- och underhållsarbeten, som inte omfattas av byggnadsregleringen men spelar en stor roll på byggarbetsmarknaden, bör en bättre säsongutjämnning eftersträvas. Till småhusbyggandet kan numera utgå vinterbidrag för att kompensera merkostnader under vinterbyggande. Skulle bidraget inte visa sig leda till bättre säsongutjämnning bör dess utformning övervägas på nytt. Även en förbättring av vinterbidraget till flerfamiljshus kan behöva övervägas. Reparations- och underhållsarbeten torde i de flesta fall utan olägenhet kunna utföras på vintern men bedrivs av traditionella och andra skäl i stor utsträckning under högsäsongen. Byggarbets- och länsarbetsnämnder bör propagera för att dessa arbeten utförs vintertid.

Till den fortlöpande arbetslöshetsstatistiken infor dras kvartalsvis detaljerade uppgifter om arbetslöshetens längd i de enskilda fallen. Utredningen anser att dessa mätningar bör göras med tätare mellanrum under vintermånaderna. Härigenom skulle man kunna få bättre kunskaper om arbetslösheten.

Planering för säsong- och konjunkturutjämnning inom byggnadsindustrin. Byggnads- och anläggningsverksamheten intar en nyckelställning i konjunktur- och sysselsättningspolitiken. De marknadsbalansrande åtgärderna på detta område måste vanligen förberedas i god tid för att ge önskad effekt.

Eljest är det risk för att effekten begränsas eller att den kommer vid fel tid.

Igångsättningsregleringen i förening med den tekniska och ekonomiska utvecklingen har lett till en avsevärd utjämning av sysselsättningen. Hittills har det emellertid ej varit möjligt att så överblicka planeringsprocessen, att man fått erforderligt underlag för att bedöma kommande arbetskraftsbehov och behovet av marknadsbalanserade åtgärder. Fortfarande härrör också en betydande del av störningarna i sysselsättningen från byggnadsindustrin. Bakom dessa störningar skönjer man framför allt brister i planeringen.

Stabiliseringsutredningen har föreslagit att de statliga verken borde ha en reserv av projekt för två år framåt. Arbetsmarknadsutredningen tror att det är förenat med en rad svårigheter att bygga upp en så omfattande reserv. Redan en reserv som motsvarar tre—tolv månaders byggande skulle emellertid innebära ett väsentligt framsteg. Med en sådan målsättning löper man inte heller någon större risk att satsa de knappa planeringsresurserna på objekt som kan få ligga i reserv så länge att de senare behöver projekteras om.

Det finns en rad hinder som måste undanröjas för att man skall kunna få till stånd den önskvärda förtidsplaneringen. Dit hör knappheten på arkitekter och ingenjörer. Utbyggande av arkitekt- och civilingenjörsutbildningen ger effekt först i början av 1970-talet. På kort sikt krävs därför temporära insatser. Utredningen föreslår en ökad utbildning av byggnadsritare och plantekniker inom omskolningsverksamheten. Dessa skulle kunna avlasta den kvalificerade personalen rutinbetonade uppgifter. Vidare bör arbetsmarknadsstyrelsen i samråd med partsorganisationerna på området organisera rekrytering av utländska arkitekter och byggnadsingenjörer. Utredningen pekar på den effektökning som skulle kunna nås genom att arkitekt- och konstruktionsuppdragen sprids till fler arkitekt- och konstruktionsbyråer än nu är fallet. En viss projekteringskapacitet borde också kunna vinnas genom att dämpa strävan efter originalitet i sammanhang, där denna inte har någon funktionell uppgift. En ökad typisering skulle dessutom underlätta en önskvärd ytterligare industrialisering av byggandet. Eftersom kravet på en individuell utformning av varje enskilt objekt kan ha ett samband med det sätt på vilket arkitekterna arvoderas, bör SAR-taxans utformning utredas. Utredningen förordar vidare en ökad användning inom det statliga området av totalupphandling på grundval av väl utarbetade byggnadsprogram. Det är av intresse att så sker även inom den privata sektorn.

Det finns inga direkta föreskrifter för statsmyndigheterna att förtidsplanera byggnads- och anläggningsarbeten samt industrianskaffningar så att investeringarna med kort varsel kan ökas eller minskas med hänsyn till säsong- och konjunkturförändringar. Sådan långsiktig planering bör myndigheterna åläggas att utföra. Härför bör myndigheterna få erforderlig personal.

För bostadsbyggandet görs numera upp femårsprogram. Programmen

kommer visserligen att driva på den kommunala planeringen, men benägenheten att göra undan alla förberedelser för att kunna sätta i gång byggandet blir även i fortsättningen beroende av besked om när projekten får påbörjas. Bostadsstyrelsen kan f. n. lämna bestämda lånebesked för endast ett kalenderår i sänder. Utredningen föreslår att bostadsstyrelsen i samband med definitiv fördelning av medelsramarna för ett påföljande år lämnar preliminärt besked om medelsram för ytterligare ett kalenderår. Sedan medelsramarna har fördelats på kommunerna skulle dessa i sin tur för två år fördela låneutrymmet mellan olika byggherrar. Genom de tidigare beskeden skulle både myndigheter och byggherrar engageras i förberedelsearbetet på ett annat sätt än nu är fallet.

På skolbyggnadsområdet torde finnas förutsättningar för fleråriga fördelningsplaner för statsbidragsgivningen på grundval av den investeringsserie som skolberedningen föreslagit för budgetåret 1962/63—1969/70. Av praktiska skäl bör investeringsplanen till en början inskränkas till tre år. Skolverket bör göra sådana fördelningsplaner.

När det gäller annat byggande som det utgår statsbidrag till, exempelvis ålderdomshem, allmänna skyddsrum, enskilda vägar och samlingslokaler, bör också prövas om det är möjligt att göra fleråriga fördelningsplaner för bidragsgivningen.

Kostnaderna för förtidsplanering på det kommunala området bär kommunerna till övervägande del själva. Arbetsmarknadsstyrelsen kan dock lämna bidrag till projektering av kommunala objekt. Motivet för denna bidragsgivning är att det ibland visar sig svårt att intressera kommunerna för en förtidsplanering som drar extra kostnader eller som anstränger deras likviditet.

Användningen av projekteringsbidrag bör i större utsträckning än hittills stimulera till planering under högkonjunktur, medan ansökningar om bidrag under tider med låg ekonomisk aktivitet borde behandlas restriktivt. Erfarenheten visar att bidragsgivningen krymper under en högkonjunktur för att stiga vid konjunkturdämpningar. Resultatet blir att de företag som projekteras under en konjunktur nedgång i stor utsträckning kommer att utföras under den följande högkonjunkturen.

Bidrag får inte lämnas för att projektera byggnader för vilka bostadslån kan utgå. I övrigt gäller ingen begränsning. Hittills har bidragen till helt övervägande del gått till att projektera vatten- och avlopps företag. Eftersom man får räkna med att vatten- och avloppsbyggandet kommer att avta under de närmaste åren, bör planeringsstimulansen styras över till andra områden, främst till kommunala husbyggnader av skilda slag. Vidare finner utredningen, om än med viss tvekan, att projekteringsbidrag bör kunna utgå till bostadsbyggandet. Även enskilda byggherrar bör kunna få bidrag. Projekteringsbidragen bör därvid kopplas samman med de årliga låneramarna. Denna medelsfördelning ger underlag för en minimiigångsättning av byg-

gandet. Kommunerna bör emellertid liksom hittills intresseras för att planera för en större igångsättning som blir beroende av det ekonomiska läget och situationen på arbetsmarknaden. För denna »överplanering» bör bidrag kunna utgå direkt till byggherrarna med 50 % av kostnaderna för att projektera husen. Bidrag bör inte utgå till den fysiska planeringen.

Projekteringsbidragsärendena handläggs f. n. av arbetsmarknadsstyrelsen efter förberedande granskning av länsarbetsnämnderna. I syfte bl. a. att göra handläggningen mindre tidskrävande föreslår utredningen att denna överflyttas till länsarbetsnämnderna.

Med hänsyn till byggnadsverksamhetens nyckelroll på arbetsmarknaden bör länsarbetsnämnderna utökas med två ledamöter för att göra det möjligt för representanter för arbetsgivare och arbetstagare inom byggnadsindustrin att ingå i nämnden.

Inom arbetsmarknadsstyrelsen är sysselsättningsplaneringen fördelad på olika byråer. För att effektivisera och samordna denna planering bör härmed sammanhängande arbetsuppgifter sammanföras till en särskild sektion inom tekniska byrån, som får sina arbetsuppgifter väsentligt minskade om styrelsens byggande verksamhet avvecklas i enlighet med utredningens förslag.

Särskilda yttranden

Ledamoten *Gustavsson* anser att investeringsfondsmedel tills vidare bör få användas i lokaliseringspolitiken och att på längre sikt rätt till initialavskrivning bör prövas.

Vid val av objekt för beredskapsarbeten bör lokaliseringpolitiska synpunkter vara vägledande. Hänsyn bör därvid tas både till kommunikationernas betydelse för företagslokaliseringen i fråga om vägbyggandet och till beredskapsarbetenas betydelse som uppehållande försvar i avvaktan på att de lokaliseringpolitiska insatserna ger resultat i form av varaktigt förbättrade sysselsättningsmöjligheter.

Förslaget om odifferentierade bidrag till kommunala beredskapsarbeten förutsätter en tillfredsställande kommunal skatteutjämning, om kommuner med höga kostnader för att bekämpa arbetslösheten skall bli tillgodosedda.

Ledamoten *Lundin* anför att om man som alternativ till beredskapsarbete vid enstaka kortare arbetslöshetsperioder låter arbetslöshetsförsäkringen träda in i större utsträckning än hittills, bör det statliga stödet till de erkända arbetslöshetskassorna justeras. Detta kan lämpligast ske genom att höja grundstatsbidraget till kassorna.

Ledamoten *Ohlin* anför att statsbidraget till kommunerna för industribeställningar inte bör fixeras vid 20 % av inköpssumman eftersom en lägre procentsiffra kan vara tillräcklig i vissa fall.

Ledamoten *Petersson* ifrågasätter om inte arbetsmarknadsstyrelsens möjlighet att jämka bidrag till kommunala och enskilda beredskapsarbeten bör

begränsas till kommunala arbeten som inte är av kommersiell natur. Majoritetens förslag innefattar inte någon maximering av bidraget varigenom arbetsmarknadsstyrelsen kan täcka större delen av eller hela kostnaden för ett enskilt arbete eller för t. ex. ett kommunalt hotell.

Remissyttrandena

Med anledning av vad utredningen anfört om användningen av investeringsfonder påpekar *konjunkturinstitutet* att den ojämnhet i utbud av och efterfrågan på arbetskraft, främst byggnadsarbetare, som råder i landets olika delar innebär att ett generellt frisläppande av investeringsfonderna mycket väl kan få långsiktiga och strukturförvandlande effekter i områden med full sysselsättning och därför kan medföra ett inflationsdrivande efterfrågetryck. Institutet menar att en viss geografisk selektivitet vid användningen av investeringsfonderna med en avskärmning av utpräglade sysselsättningsområden mycket väl kan förbättra fondsystemets avsedda temporära effekt. Institutet noterar vidare att den huvudsakliga inriktningen av investeringsfondernas användning på byggnads- och anläggningsverksamhet varit något olycklig. Det kan vara lämpligt att reservera ett frisläppande av fonderna för byggnads- och maskininvesteringar inom maskin- och verkstadsindustrin om produktionen behöver stimuleras, t. ex. under en temporärt vikande efterfrågan från utlandsmarknaderna.

Utredningens uttalande att investeringsfonderna inte bör användas som lokaliseringsspolitiskt instrument utan förbehållas rent konjunkturpolitiska uppgifter vinner stöd hos *arbetsmarknadsstyrelsen*, *kommerskollegium*, *Kooperativa förbundet*, *SAF*, *Sveriges industriförbund*, *Svenska bankförbundet* och *Sveriges grossistförbund*. Arbetsmarknadsstyrelsen erinrar dock om att styrelsen i yttrande över det av kommittén för näringslivets lokalisering avgivna betänkandet uttalat att möjligheten bör hållas öppen att kunna utnyttja fonderna för att realisera mera betydande investeringsprojekt som inte lämpligen kan inrymmas inom det reguljära stödet för industrilokalisering. Styrelsen har inte funnit anledning att ändra denna ståndpunkt.

Länsstyrelsen i Norrbottens län delar i princip utredningens uppfattning men ifrågasätter om inte investeringsfonderna borde få användas i lokaliseringsspolitiskt syfte under ännu några år. *Länsstyrelsen i Kronobergs län*, *RLF* och *Sveriges lantbruksförbund* finner att utredningens ställningstagande strider mot godtagna riktlinjer för lokaliseringsspolitiken och kan alltså inte dela utredningens uppfattning. Också *länsstyrelsen i Västerbottens län* och *Samarbetsdelegationen för de fyra nordligaste länen* tar avstånd från utredningens uttalande.

Mot utredningens synpunkter på variationer i de offentliga investeringarna har *arbetsmarknadsstyrelsen* och *kommers-*

kollegium ingen erinran. Kollegiet tillägger dock att det i praktiken blir svårt att anpassa åtgärderna så att man uppnår det mål utredningen uppställt.

SAF och *Sveriges industriförbund* menar att, eftersom utredningens resonemang till största delen rör sig om hur de statliga och kommunala investeringarna skall kunna ökas under konjunkturdämpningsperioder, dess bedömningar har ett starkt begränsat värde. Utredningen tar sålunda endast mycket flyktigt upp de problem som sammanhänger med översysselsättning trots de senaste årens högkonjunktur.

Bostadsstyrelsen finner det angeläget att man mer än vad utredningen har gjort uppmärksammar problemen vid byggandet i ett högkonjunkturläge. Vid högkonjukturer har bostadsbyggandet varit utsatt för nedskärningar, ibland med mycket snabb verkan. Sådana åtgärder medför givetvis störningar i ofta långt drivna förberedelsearbeten. Även *bostadsbyggnadsutredningen* och *LO* framhåller att bostadsbyggandet inte bör användas som konjunkturregulator. Utredningen påpekar att bostadsbyggandet till följd av sin långa planeringstid är ett ineffektivt instrument för konjunkturreglering och tillfogas stor skada genom sådana åtgärder.

Byggnadsstyrelsen anför att utredningen synes förutsätta att den offentliga verksamheten skall vara ett arbetsmarknadspolitiskt korrektiv till den enskilda verksamheten. Utgångspunkt synes därvid huvudsakligen vara att den offentliga sektorn är mera direkt styrbar än den enskilda. En funktion som säsong- och konjunkturregulator innebär att det offentliga byggandet belastas med kostnader som inte hänför sig till byggandet utan till arbetsmarknadspolitiken. Storleken av denna belastning är omöjlig att närmare bestämma men torde kunna vara betydande. Detta gäller särskilt nybyggnader. Däremot torde kostnadsbelastningar till följd av säsong- och konjunkturreglering bli mindre vid ombyggnader, reparationer och underhåll som utgör en betydande del av de totala investeringarna. Variationen i investeringarna bör därför enligt styrelsens uppfattning helt förläggas till detta område.

Enligt vad *vattenfallsstyrelsen* framhåller kan beslut om kraftutbyggnader inte primärt fattas på basis av sysselsättningsskäl utan att det medför antingen rubbningar i landets kraftförsörjning eller en ekonomisk belastning för verket. Vidare påpekar styrelsen att det tar ca tio år från projekterings början till färdig anläggning. *Telestyrelsen* anför att en högkonjunktur även ökar efterfrågan på televerkets tjänster varför möjligheterna att via en minskning av verkets investeringar motverka en allmän högkonjunktur är mycket begränsade, om man skall undvika en stark försämring av verkets service.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen anmärker att om summan av s. k. ordinarie verksamhet och beredskapsarbeten ses som en helhet det med fog torde kunna hävdas att man inom vägsektorn rätt väl lyckats variera investe-

ringsutgifterna mot konjunkturerna. En viss eftersläpande effekt har dock inte alltid kunnat undvikas.

SAF, Sveriges industriförbund och *TCO* instämmer i utredningens önskemål om att planering och projektering av objekt i investeringsreserven drivs längre än f. n. *Sjöfartsstyrelsen* och *överbefälhavaren* finner det nödvändigt att särskilda projekteringsanslag ställs till förfogande för att den av utredningen eftersträfvade beredskapen skall kunna hållas. Av samma uppfattning är *länsstyrelsen i Skaraborgs län*.

I anslutning till utredningens uttalande att beviljade men inte utbetalade statsbidrag till kommunala arbeten bör regleras omedelbart nämner *väg- och vattenbyggnadsstyrelsen* att summan av oreglerade statsbidrag för färdigställda vatten- och avloppsarbeten f. n. uppgår till ca 280 milj. kr. De statsbidragsärenden som närmast står i tur för utbetalning har stått oreglerade i sju år sedan påbörjandetillstånd lämnats. Styrelsen framhåller att bidrag till lånefinansierade arbeten som regel måste användas till återbetalning av lånen och sålunda inte kan direkt disponeras av kommunerna för nya arbetsobjekt.

Utredningens uttalande att kommunerna bör få lättare att ta upp lån vid konjunkturavmattningar godtas av *Kooperativa förbundet* och *Svenska sparbanksföreningen*. Förslaget om höjda kommunala statsbidrag vid lågkonjunktur anser *sjöfartsstyrelsen* böra prövas, särskilt vad avser handelshamnar. *TCO* ansluter sig till förslaget men anser att slutlig ställning kan tas först efter någon tids försöksverksamhet.

Arbetsmarknadsstyrelsen finner utredningens förslag beträffande i n d u s t r i b e s t ä l l n i n g a r väl genomtänkta och avvägda. Förslagen lämnas vidare i huvudsak utan erinran av bl. a. *överbefälhavaren*, *länsstyrelserna i Älvsborgs och Norrbottens län*, *LO*, *Sveriges grossistförbund* och *TCO*. *Överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap* anser att industribeställningar under en konjunkturedgång kan vara av värde med hänsyn till landets självförsörjning. Detta gäller särskilt vid en allmän nedgång inom en industribransch. Önskvärda strukturrationaliseringar bör dock inte hindras eller försenas genom stödbeställningar.

Överbefälhavaren anför att ett väsentligt medel i arbetsmarknads- och lokaliseringspolitikerna skulle tillkomma om möjligheter fanns för alla statliga myndigheter att lägga sina materielbeställningar till industrier i områden med sysselsättnings- och avfolkningsproblem även om detta inte skulle vara det mest ekonomiska alternativet. Merkostnaderna, som sannolikt skulle bli relativt små, borde därvid ersättas från särskilda anslag.

Civilförsvarsstyrelsen, *kommerskollegium*, *vattenfallsstyrelsen*, *LO* och *Sveriges grossistförbund* instämmer i utredningens uppfattning att man vid industribeställningar bör iakta försiktighet så att inte önskvärda strukturella förändringar motverkas. *Kommerskollegium* och *grossistförbundet* framhåller vidare att industribeställningarna inte får läggas ut så att de kommer att strida mot våra internationella förpliktelser.

LO anser att det skulle vara av stort värde om arbetsmarknadsmyndigheterna kontinuerligt följde upp resultaten av de vidtagna åtgärderna. Man skulle genom detta få vidgade erfarenheter och bättre underlag för framtida åtgärder.

SAF och Sveriges industriförbund yttrar att utredningens förslag kan förefalla välmotiverade från rent sysselsättningspolitiska utgångspunkter, men om man bedömer industribeställningar också från strukturekonomisk synpunkt uppstår vissa betänkligheter. Organisationerna instämmer i att branschvis utlagda beställningar i vissa fall och under kortare perioder kan anses lämpliga som arbetsmarknadspolitiska medel. Vid utläggande av industribeställningar bör dock myndigheterna fasthålla vid upphandlingsförordningens principer.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen noterar med tillfredsställelse utredningens uttalande om att beställningar inte bör läggas ut till företag med otillfredsställande kostnadsläge jämfört med andra företag inom branschen. En utläggning av stödbeställning punktvis sker utan konkurrens från andra leverantörer. Därmed föreligger enligt styrelsens erfarenhet problem med överpriser i förhållande till allmänna marknadens priser.

Konjunkturinstitutet intar en allmänt negativ hållning till att utnyttja industribeställningar som arbetsmarknadspolitiskt instrument. Institutet avstyrker sålunda förslaget att punktvisa stödbeställningar vid varsel om definitiv driftnedläggelse skall kunna göras för att bereda arbetsförmedlingarna erforderligt rådrum. Arbetsförmedlingarnas beredskapsgrad bör i stället höjas för att permitteringarna skall bli så kortvariga som möjligt. Även mot användningen av stödbeställningar vid varsel om temporär driftinskränkning eller driftnedläggelse ställer sig institutet avvisande. De ingående överläggningar som förutsätts föregå stödbeställningarna liksom de priskalkyler som måste göras för att frångå bestämmelserna i upphandlingsförordningen är inte förenliga med det krav på snabbhet i handlandet som användningen av detta arbetsmarknadspolitiska instrument kräver. För de branscher för vilka statliga, kommunala eller privata stödbeställningar kunde tänkas bli aktuella har man dessutom svårt att hitta andra orsaker till temporära driftinskränkningar än otillfredsställande kostnadsläge e. d., något som inte heller enligt utredningens mening motiverar stödbeställningar. När det gäller branschvis utlagda beställningar ställer sig institutet tveksamt också till sysselsättningsskapande insatser av detta slag, bl. a. till följd av den bromsande effekten på rationaliseringstakten.

Förslagen vad angår beredskapsarbeten godtas utan reservationer av domänstyrelsen, statens friluftsnämnd, statens naturvårdsnämnd, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen samt länsstyrelserna i Kopparbergs, Gävleborgs och Norrbottens län. Arbetsmarknadsstyrelsen understryker det stora värdet av den prioritering av »arbetslinjen» som kännetecknat svensk arbetsmarknadspolitik och utgår från att någon ändrad attityd i detta hänseende inte kommer i fråga.

Mot utredningens uttalande att arbetslinjens företråde framför kontantlinjen inte får fattas så bokstavligt att varje arbetslös bör hänvisas till beredskapsarbete eller liknande sysselsättning och att det därför bör ankomma på bl. a. arbetslöshetsförsäkringen att ge ekonomiskt skydd i större utsträckning än hittills gör *De erkända arbetslöshetskassornas samorganisation* invändningar. Samorganisationen anför att, om det är utredningens avsikt att man medvetet skall införa en princip som måste innebära en överföring på arbetslöshetskassorna av kostnader som tidigare legat på andra arbetslöshetsbekämpande åtgärder, det blir nödvändigt med ökat statligt stöd till försäkringen. Självfallet kan de försäkrade inte åläggas bära dessa kostnader genom ökade avgifter.

Inte heller *LO* kan helt oreserverat instämma i utredningens ståndpunkt att kontantersättning bör tillämpas i större utsträckning än hittills. Det primära målet för arbetsmarknadspolitiken är att skapa arbetstillfällen för alla som önskar arbeta och inget avkall kan enligt *LO*:s mening göras på denna princip. De sysselsättningsskapande åtgärderna i förening med geografisk och yrkesmässig rörlighet bör utgöra tyngdpunkten i åtgärderna. Endast i de fall, då arbetsmarknadspolitiken i övrigt inte kan lösa sysselsättningsproblemen för arbetstagare i områden med ett krympande näringsliv och överskott på arbetskraft, bör kontantersättningar tillgripas. Avser utredningen däremot enbart att öka rådrummet för den arbetslöse och ge arbetsförmedlingen mera tid för att analysera den arbetsökandes situation som underlag för en god arbetsplacering delar *LO* utredningens uppfattning. Detta är arbetslöshetsförsäkringens naturliga funktion.

När det gäller det fortsatta behovet av beredskapsarbete framhåller *länsstyrelsen i Norrbottens län* den betydelse beredskapsarbetena haft i länet dels genom att realisera en omfattande och nödvändig investeringsverksamhet, dels för att mildra de uppkomna omställningsproblemen för arbetskraften i länet. *Länsstyrelsen* anser att arbetena även i fortsättningen kommer att fylla en viktig uppgift i länet. *Länsstyrelsen i Jämtlands län* understryker den betydelse de vägbyggen vilka utförts som beredskapsarbeten haft för länet. Beredskapsarbeten lämpar sig enligt *länsstyrelsen* väl för att motverka den säsongbundna nedgång i arbetstillfällen på vintrarna som är ett utmärkande drag för arbetsmarknaden i länet. Inom länet finns en mer eller mindre fast arbetarstam som är van vid beredskapsarbeten på vägarna. Denna arbetskraft är i hög grad ortsbunden, varför det är mindre lämpligt att genom rörlighetsstimulerande åtgärder försöka flytta den till andra delar av länet.

Konjunkturinstitutet sätter ett frågetecken för utredningens uppfattning att beredskapsarbeten kommer att behövas i betydande omfattning för skogsarbetare och småbrukare i utflyttningsområdena. Om dessa inte får arbete i hemorten skulle de tvingas att söka sig till expanderande orter, där de skulle kunna få arbete med högre löner och troligen också kunna öka sin

produktiva insats. Beredskapsarbetena blir enligt institutets mening för dessa personer produktivitetshämmande och medför ett konserverande av undersysselsättning.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen delar utredningens uppfattning om de fördelar som skulle vinnas genom att placera arbetslösa i ordinarie arbeten. Förfarandet har redan prövats i begränsad utsträckning. Erfarenheterna ger vid handen att frågan är avsevärt mer komplicerad än som framgår av utredningens betänkande. Med hänsyn till de fördelar som står att vinna är styrelsen positivt inställd till att påbörja den föreslagna försöksverksamheten. *RLF* och *Sveriges lantbruksförbund* tillstyrker förslaget under åberopande av att man bör eftersträva att föra över verksamheten till en normal sysselsättning, även om den säsongvarieras eller avpassas efter konjunkturväxlingarna och kanske bedrivs under hänsynstagande till arbetskraftens speciella kvalifikationer och kapacitet.

Försöksverksamheten tillstyrks vidare av *länsstyrelsen i Älvsborgs län*, medan *domänstyrelsen* finner förslaget tveksamt, eftersom det förefaller styrelsen vara en utomordentlig risk för att genom ett dylikt förfarande skapa irritation på den lokala arbetsplatsen, speciellt i en lågkonjunktur eller inom arbetsområden med vikande sysselsättning.

I fråga om beredskapsarbetena för svårplacerade understryker *arbetsmarknadsstyrelsen*, *De erkända arbetslöshetskassornas samorganisation* och *LO* starkt utredningens uttalande att dessa arbeten bör ökas och om möjligt differentieras. *Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen* åberopar goda erfarenheter av arbeten av denna typ. Den jämna tillgången på arbetskraft året runt medger nämligen att de olika arbetsmomenten kan utföras under lämpligaste årstid. *Riksantikvarieämbetet* har goda erfarenheter av de arbeten inom fornminnes- och byggnadsminnesvården som utförs av mentalsjukhuspatienter resp. äldre svårplacerade byggnadsarbetare och finner det önskvärt att ett ökat antal svårplacerade ställs till förfogande inom kulturminnesvården.

Centrala rehabiliteringsberedningen och *HCK* anser det vara angeläget att behovet av medicinsk och socialmedicinsk tillsyn tillgodoses vid de särskilda beredskapsarbetsplatserna för svårplacerade och vid arkivarbetsplatserna. *Konjunkturinstitutet* finner däremot utredningens förslag i denna del vara mer att hänföra till socialstyrelsens verksamhet än till arbetsmarknadsverkets och förordar att förslagen tas upp vid statskontorets organisationsundersökning beträffande arbetsmarknadsverket.

HCK och *DHR* föreslår att vid sidan om arkivarbeten också bör förekomma skyddad kontorsverksamhet, t. ex. i form av skrivbyråer eller bokföringsbyråer. Även ännu mer kvalificerade uppgifter bör komma i åtanke i och med att högre undervisning framdeles blir allmänt tillgänglig även för handikappad ungdom.

TCO understryker vikten av att energiska ansträngningar görs för att

slussa arkivarbetarna ut på den öppna marknaden. Detta kräver att arbetsmarknadsmyndigheterna får bättre resurser, så att mer tid och krafter kan ägnas åt varje arkivarbetare. Att arkivarbeten i allt större utsträckning ersätts efter grunder som i princip svarar mot den öppna marknads löner anser TCO vara ett oavvisligt rättvisekrav, vars successiva uppfyllande hälsas med stor tillfredsställelse. Om arkivarbetare knutits till en speciell arbetsuppgift och utför en effektiv arbetsinsats, bör något slag av personliga tjänster med marknadsmässig lön kunna inrättas. När arkivarbetaren sedan lämnar arbetsplatsen, upphör också hans tjänst att existera, varför man står fri att i det nya läget eventuellt låta arbetsuppgifterna bli lösta på annat sätt. TCO påpekar att personer som uppnått eller är mycket nära pensionsåldern i regel inte bör hänvisas till arkivarbete. Detta kan dock undantagsvis vara nödvändigt för sådana utländska medborgare, som inte har pensionsförmåner.

Riksarkivet förklarar sig f. n. ha 30 arkivarbetare, av vilka några kunnat placeras på mera kvalificerade arbetsuppgifter, medan flertalet har uppgifter som inte kräver nämnvärd självständig arbetsinsats. Riksarkivets erfarenheter av arkivarbetare är blandade. Å ena sidan har större omflyttningar, ombuntningar, registreringar etc. kunnat genomföras. Å andra sidan uppstår säkerhetsproblem med avseende på riksarkivets oersättliga och dyrbara bestånd. Vidare tar arbetsledningen tid från andra uppgifter. Stärks arbetstränings- och utbildningsmomenten ytterligare, måste riksarkivet få disponera ökade personal- och materialresurser.

Vad utredningen anfört om *angelägenhetsprövning* av beredskapsobjekten föranleder *luftfartsstyrelsen* och *skogsstyrelsen* att använda att den direkta lönsamheten inte bör överbetonas. Ett projekt kan trots ringa lönsamhet indirekt ha hög angelägenhetsgrad ur allmän social synpunkt eller för att göra en region attraktiv ur lokaliseringssynpunkt. Så är fallet med t. ex. fritidsanläggningar.

Länsstyrelsen i Norrbottens län finner det synnerligen betydelsefullt att beredskapsarbeten även i fortsättningen i stor utsträckning kan användas för sådana investeringar som inte kan utföras som företagsekonomiska åtgärder men som är starkt motiverade ur samhällsekonomisk synpunkt. Länsstyrelsen sätter sig bestämt emot åtgärder som kan leda till minskad skogsväggbyggnad eftersom skogsbrukets vägtäthet fortfarande ligger långt efter landet i övrigt. Också *domänstyrelsen* framhåller att det finns ett betydande behov av skogsväggbyggen i övre Norrland.

SAF och *Sveriges industriförbund* finner det vara väsentligt att beredskapsarbeten i ökad utsträckning ordnas i södra och mellersta Sverige för arbetslösa från utpräglade arbetslöshetsområden för att de sysselsatta snabba skall kunna placeras om på den öppna marknaden.

LO finner det rimligt att beredskapsarbeten i viss mån lokaliseras till områden där de angelägnaste arbetsuppgifterna finns. Till sådana beredskaps-

arbeten bör hänvisas personer som kan bedömas vara omflyttningsbara och inte äldre lokalt bundna arbetssökande.

Att alla begränsningar i fråga om användningen av maskiner och specialarbetare vid beredskapsarbetena avskaffas förordar bl. a. *luftfartsstyrelsen, väg- och vattenbyggnadsstyrelsen* och *LO*.

Om utredningens förslag att avveckla arbetsmarknadsstyrelsens byggande verksamhet är meningarna bland remissmyndigheterna delade. Förslaget tillstyrks av bl. a. *byggnadsstyrelsen, civilförsvarsstyrelsen, länsstyrelsen i Norrbottens län, länsarbetsnämnderna i Uppsala, Jönköpings och Kronobergs län, TCO* samt *Samarbetsdelegationen för de fyra nordligaste länen*. Samarbetsdelegationen anser att ju mindre karaktär av beredskapsarbete en sysselsättning har desto bättre är det inte minst ur psykologisk synpunkt.

Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen förklarar sig vara beredd att överta ansvaret för den volymökning som kan uppstå inom vägväsendets byggande verksamhet om arbetsmarknadsverkets befattning härmed upphör. Detta gäller även arbetena för svårplacerade. Frågan om formerna för det kurativa arbetet för de svårplacerade synes vara av rent praktisk natur och torde utan större svårigheter kunna lösas i samarbete med arbetsmarknadsstyrelsen. Styrelsen framhåller dock som sin bestämda mening, att under arbete varande projekt som regel ej bör överflyttas utan att en förändring bör ske först efter hand som nya projekt sätts igång.

Länsstyrelsen i Norrbottens län ifrågasätter om man inte vid länsarbetsnämndens kansli under ännu åtskilliga år borde bibehålla en kontrollerande och konsulterande avdelning, med uppgift att i tekniskt och ekonomiskt avseende följa den pågående verksamheten.

Civilförsvarsstyrelsen anför att arbetsmarknadsverkets förhållandevis stora maskinpark vid avvecklingen skulle kunna friställas för att lämpligen kunna utnyttjas för beredskapsändamål. Även förläggningsbyggnaderna skulle med fördel kunna användas som förläggning under beredskap för civilförsvarets personal.

TCO anser att avveckling av arbetsmarknadsverkets byggande verksamhet måste genomföras med stor försiktighet och kombineras med en förstärkning av de kurativa resurserna hos de myndigheter — främst väg- och vattenbyggnadsstyrelsen — som skall överta arbetsuppgifterna.

Arbetsmarknadsstyrelsen, skogsstyrelsen, socialstyrelsen, länsstyrelserna i Göteborgs och Bohus samt Västernorrlands län, länsarbetsnämnderna i Stockholms, Kalmar, Göteborgs och Bohus, Örebro, Västmanlands, Kopparbergs, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län, LO och *SR* anför betänkligheter mot förslaget. *Arbetsmarknadsstyrelsen* framhåller den egna byggande organisationens betydelse för att framgångsrikt kunna bedriva beredskapsarbeten för svårplacerade. Dessa arbetens andel uppgick under

budgetåret 1963/64 kostnadsmässigt till 44 % och sysselsättningsmässigt till 53 % av samtliga beredskapsarbeten. Arbetena för svårplacerade har med undantag av arbeten för mentalvårdsklientelet bedrivits av styrelsen i egen regi. Det har inneburit väsentliga fördelar att denna försöksverksamhet kunnat bedrivas i intimt samarbete mellan arbetsvård, arbetsförmedling och styrelsens byggande organisation. Styrelsens byggnadspersonal har sedan lång tid tillbaka särskild erfarenhet av att sysselsätta svårplacerade av olika kategorier vilket varit betydelsefullt vid utformningen och organiserandet av denna verksamhet. Fördelen härav har vid upprepade tillfällen framhållits av fackliga organisationer och statliga myndigheter. Styrelsen vill mycket bestämt hävda, att tillgång till en egen organisation för att bedriva dessa arbeten är oundgängligen nödvändig för att tillvarata de med arbetena förenade målsättningarna.

Vad gäller de s. k. »storarbetsplatserna» ingår det enligt vad styrelsen framhåller i principen för dessa, att omsättningen på arbetskraft skall vara hög, då de hänvisade givetvis snarast möjligt bör beredas tillfälle till arbete i öppna arbetsmarknaden, som inom de ifrågakvarande bristområdena kan förutsättas erbjuda goda möjligheter i detta hänseende. Med hänsyn till denna stora omsättning synes entreprenadförfarandet vara förenat med särskilda svårigheter. Styrelsens avsikt är att utöka antalet »storarbetsplatser» både inom den statliga och framför allt inom den kommunala sektorn.

Länsarbetsnämnden i Norrbottens län betvivlar att man vid behov kan öka eller minska arbetenas omfattning lika snabbt om arbetena utförs på entreprenad i stället för i egen regi. Nämnden har inte enbart goda erfarenheter av entreprenadverksamhet främst på husbyggnadsområdet. Stundtals har nämnden fått uppträda på gränsen till aggressivitet för att förmå vederbörande att hålla uppgjorda tidplaner under vintermånaderna. Vidare har enligt nämndens mening oskäligen krav på ekonomiskt vederlag förts fram när nämnden begärt ändringar i tidplaner.

SR anser det ytterst tveksamt om några besparingar görs genom att arbetsmarknadsstyrelsens byggande verksamhet förs över till andra myndigheter. I högre grad än annan arbetskraft är specialhänvisade och svårplacerade beroende av goda arbetsledare som även har tid till och intresse för att ge varje enskild arbetstagare ingående råd och anvisningar. Inte heller LO har blivit övertygad av den motivering utredningen anfört för sitt förslag. Utredningen synes ha underskattat värdet och betydelsen av de insatser som arbetsmarknadsstyrelsen gjort i fråga om beredskapsarbeten för svårplacerad arbetskraft.

Skogsstyrelsen yttrar att utredningens förslag bl. a. innebär att de av arbetsmarknadsstyrelsen bedrivna s. k. skogsstationerna för svårplacerad arbetskraft överflyttas till skogsstyrelsen och skogsvårdsstyrelserna. Den nuvarande verksamheten har i stort sett fungerat väl och några skäl att överflytta den till skogsvårdsorganisationen finns inte enligt styrelsens mening.

Skulle emellertid arbetsmarknadsstyrelsens hela byggande verksamhet avvecklas är det tekniskt och organisatoriskt möjligt att driva skogsstationerna i skogsvårdsmyndigheternas regi under förutsättning att kuratorsverksamheten omhänderhas av arbetsmarknadsverket.

Förslaget att slopa k a r e n s t i d e n för hänvisning till beredskapsarbete tillstyrks av *arbetsmarknadsstyrelsen*, LO och TCO, medan SAF och *Sveriges industriförbund* finner förslaget mindre välbetänkt, då risk kan uppstå att personer alltför snabbt kan komma att skickas på beredskapsarbete.

LO och TCO biträder utredningens förslag att b e h o v s p r ö v n i n g e n vid hänvisning till beredskapsarbete slopas. *Arbetsmarknadsstyrelsen* instämmer i att denna prövning torde ha överlevt sig själv men anser liksom *konjunkturinstitutet* samt *länsstyrelsen* och *länsarbetsnämnden i Norrbottens län*, att vissa regler för uttagningen av arbetslösa till beredskapsarbete är nödvändiga att tillämpa, bl. a. när det gäller fördelning av tillgängliga platser på eller i närheten av hemorten och platser i andra län.

Utredningens förslag till s t a t s b i d r a g s g r u n d e r för kommunala beredskapsarbeten och arkivarbeten har med få undantag lämnats utan erinringar vid remissbehandlingen. Förslaget förordas av *länsstyrelsen i Örebro län*, som anser det särskilt värdefullt att bidragen görs fasta men med jämningsmöjlighet för arbetsmarknadsstyrelsen. *De erkända arbetslöshetskassornas samorganisation* finner det tveksamt om det föreslagna bidraget utgör tillräckligt stöd för arbetslöshetsstyngda kommuner och tillräcklig stimulans för dessa att söka få fram arbetstillfällen i önskvärd omfattning. Även *Svenska stadsförbundet* finner den föreslagna höjningen av statsbidraget otillräcklig mot bakgrunden av att staten får anses ha det ekonomiska ansvaret för olika primärt arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Bidragshöjningen förefaller inte ens återföra bidraget till den relativa nivå som det ursprungligen avsetts motsvara.

De av utredningen föreslagna åtgärderna för att minska s ä s o n g a r b e t s l ö s h e t e n finner *arbetsmarknadsstyrelsen* väl motiverade.

Konjunkturinstitutet konstaterar att utredningens förslag i första hand avser medel att minska säsongvariationerna i byggnadsindustrins verksamhet. Innan det samhällsekonomiska utrymmet för fortsatt sysselsättningsökning inom byggnadsindustrin liksom övriga produktionssektorer blivit föremål för en samlad, grundläggande bedömning av 1965 års långtidsutredning, är det enligt institutet inte lämpligt ta definitiv ställning till utredningens förslag. Redan nu bör dock kunna övervägas att mycket kraftigt bygga ut fort- och vidareutbildningen av byggnadsarbetare under lågsäsongerna.

LO tillstyrker utredningens förslag även om dessa i vissa fall inte kan anses tillräckliga. Vår kunskap om säsongarbetslöshet hos olika yrkesgrupper är enligt LO begränsad och i vissa fall ofullständig. Skiljelinjen mellan arbetslöshet som är betingad av konjunkturpåverkan, strukturella föränd-

ringar eller säsongvariationer är också obestämd. Ökad vetenskap om dessa förhållanden är enligt LO nödvändig, om effektiva åtgärder mot säsongarbetslösheten skall kunna vidtas.

Den föreslagna försöksverksamheten med särskilt *f a m i l j e b i d r a g* för att underlätta omflyttning vid säsongarbetslöshet tillstyrks av *domänstyrelsen* samt av *arbetsmarknadsstyrelsen*, som anser förslaget innebära en angelägen förstärkning av nuvarande rörelsestimulerande åtgärder.

Skolöverstyrelsen har ingen erinran mot att *u t b i l d n i n g s v e r k s a m h e t e n* för säsongarbetslösa byggs ut men ifrågasätter om inte arbetslöshetsperioderna även skulle kunna utnyttjas för att bibringa de säsongarbetslösa allmänt nivåhöjande kunskaper som kunde öka deras förmåga till anpassning efter snabbt skiftande förhållanden och därmed den personliga friheten i arbetsvalet.

Vad gäller förslagen i syfte att reducera *b y g g n a d s a r b e t a r n a s s ä s o n g a r b e t s l ö s h e t* ställer sig *byggnadsstyrelsen* tveksam till en generell föreskrift om att det statliga byggandet vintertid bör överstiga sommarsysselsättningen med 10 %. Styrelsen påpekar att dess byggnadsprogram är stort och på många punkter starkt försenat. Dirigeringen via länsarbetsnämnder och byggarbetsnämnder beträffande starttidpunkter har i huvudsak lett till den åtminstone objektvis önskade förläggningen av huvudsysselsättningen till vinterhalvår. Många av styrelsens byggnadsobjekt har emellertid så långa byggnadstider att de i regel spänner över minst ett sommarhalvår. Objekten är oftast då i sådant produktionsläge att en nedskärning av antalet byggnadsarbetare svårigen låter sig göra. *Vattenfallsstyrelsen* finner att utredningens målsättning i och för sig inte är omöjlig att genomföra inom vattenfallsverket men understryker att den skulle leda till fördyringar som saknar motsvarighet inom den konkurrerande privata kraftindustrin.

Utredningens åsikt att flerfamiljshusbyggandet bör kunna styras till vinterhalvåret via lånebesluten delas av *bostadsstyrelsen*, som hänvisar till att detta kan ske med stöd av 9 § bostadslånekungörelsen. *SAF* och *Sveriges industriförbund* har den uppfattningen att säsongutjämningen i fortsättningen bör genomföras inom ramen för den frivilliga planeringsverksamhet, som byggarbetsmarknadens parter och arbetsmarknadsstyrelsen enats om i särskild överenskommelse. Att reglera säsongutjämningen via administrativa beslut om lånemedlens fördelning faller helt utanför överenskommelsens grundtanke att ökad säsongutjämning skall åstadkommas genom frivillig samverkan.

Gentemot utredningens farhågor för att småhusbyggandet till men för en jämn sysselsättning ytterligare skall koncentreras till sommaren anför *bostadsstyrelsen* att småhusbyggandet tenderar att i väsentligt ökad utsträckning ske i grupp. De byggnadsindustriföretag som ägnar sig åt gruppbyggnad är ofta relativt stora och har stora fasta kostnader. Detta gör det

nödvändigt för dem att försöka driva en kontinuerlig produktion året runt. Gruppbyggen av småhus kan också liksom flerfamiljshus styras till viss tid på året. — Enskilt byggda småhus, s. k. styckehus, kan enligt vad styrelsen framhåller på grund av mångfalden ärenden inte med framgång styras till vinterhalvåret utan alltför stor administrativ arbetsinsats. Styrelsen erinrar i detta sammanhang om att 1956 års riksdag betonat angelägenheten av att egnahemsbyggarnas berättigade önskemål att få påbörja sitt bostadsbygge under sommarhalvåret blir tillgodosedda.

Styrelsen anser liksom utredningen att frågan om vinterbidrag till småhusbyggandet bör ytterligare prövas. Styrelsen räknar med att inom kort kunna framlägga resultatet av en översyn av gällande bestämmelser om vinterbidrag. Frågan behöver därför inte hänskjutas till någon av de pågående utredningarna på bostadsbyggnadsområdet.

Behovet av förbättrad planering för säsong- och konjunkturutjämnning inom byggnadsindustrin har vitsordats av de remissinstanser som behandlat frågan. Sålunda förklarar *arbetsmarknadsstyrelsen* att vad utredningen anför om behovet av en samordnad och mer långsiktig planering för byggarbetsmarknaden helt stämmer med styrelsens uppfattning. *Byggindustrialiseringsutredningen* finner att de åtgärder som utredningen anser erforderliga överensstämmer med flera av de synpunkter som framförs i utredningens direktiv och att utredningen i väsentliga stycken kan tillstyrka arbetsmarknadsutredningens synpunkter och förslag.

Även *byggnadsstyrelsen* understryker starkt betydelsen av långtidsplanering för att uppnå önskad säsong- och konjunkturutjämnning inom byggnadsindustrin. Långtidsplanering och prioritering av viss byggnadsverksamhet utgör enligt styrelsen grundläggande förutsättningar för att överhuvudtaget kunna använda det statliga byggandet med nämnvärd verkan som en säsong- och konjunkturutjämnande faktor genom tillskapandet av en rullande investeringsreserv.

Svenska stadsförbundet har i princip inte någon erinran mot vad utredningen anført om angelägenheten av förtidsplanering av statsunderstödda kommunala byggnads- och anläggningsprojekt. För kommunerna är utredningens önskemål om en planeringsreserv motsvarande tre—tolv månaders byggande i och för sig inte svårt att uppfylla. Problemet är snarare att en realistisk förtidsplanering knappast går att åstadkomma så som låne- och kapitalmarknaden f. n. ter sig för kommunerna. Högradigt angelägna investeringsobjekt av betydande storlek ligger färdigprojekterade ute i kommunerna i avvaktan på att förverkligas inom en mer eller mindre osäker tidrymd. Vidare erinras om att kommunerna på grund av sina författningens enliga åligganden, exempelvis på skolans område, ofta saknar möjlighet att i konjunkturutjämnande syfte mera nämnvärt tidsförskjuta sina investeringar.

Statens råd för byggnadsforskning betonar att utnyttjandet av byggnadsverksamheten som konjunktur- och sysselsättningsregulator motverkar denna industris möjligheter till rationalisering och industrialisering. Detta finner rådet beklagligt. Utan tvekan får härigenom en av våra största näringsgrenar ett handikapp i sin utveckling mot rationellare arbetsformer. Enligt rådets uppfattning — liknande synpunkter anförs av *överbefälhavaren, Svenska Arkitekters Riksförbund* och *Svenska Konsulterande Ingenjörers Förening* — har utredningen inte i tillräcklig grad beaktat erfarenheterna i fråga om förtidsprojekteringen. Dessa visar att den anpassning till förändrade direktiv och produktionsförutsättningar som objekten måste underkastas när de blir aktuella inte sällan blir så omfattande att omprojektering blir nödvändig. Härigenom blir den åsyftade beredskapen endast en beredskap på papperet. Vidare belastas de knappa teknikerresurserna ännu mer genom dubbelarbete.

Byggindustrialiseringsutredningen finner det uppenbart att med de speciella förutsättningar, under vilka det industriella byggandet måste arbeta, projekt inom denna sektor inte med framgång kan användas som en rörlig investeringsreserv. Utredningen fortsätter.

En industrialisering av byggandet innebär bl. a. att en del av byggnadsarbetet överförs från de olika byggplatserna till fasta byggnadsdelsfabriker. Antalet byggnadsarbetare i förhållande till produktionen kommer därför att minska. Material- och byggnadsdelsindustrin kommer dock att få ökat behov av arbetskraft och för att nå jämnhet i sysselsättningen vara direkt beroende av kontinuitet i avsättningen. Denna är i sin tur mycket nära beroende av ett kontinuerligt byggande. Även om lagerproduktion av byggnadselement är tekniskt sett möjlig anses förutsättningarna för en sådan av ekonomiska skäl vara begränsade. Lagrings- och hanteringskostnaderna medför nämligen en betydande fördyring av produkterna.

I anslutning till förslaget om åläggande för *s t a t s m y n d i g h e t e r n a* att förtidsplanera sina investeringar anför *poststyrelsen* att nybyggnadsverksamheten inom postverket i allmänhet motiveras av posttrafikens ökning inom företrädesvis expanderande tätorter, d. v. s. platser med arbetskraftsbrist. Värdet av att ta med sådana byggnadsföretag i en planeringsreserv framstår därför som tvivelaktigt. *Järnvägsstyrelsen* påpekar att SJ:s projekteringskapacitet måste begränsas av bl. a. företagsekonomiska skäl, då allt projekteringsarbete som utförs av SJ:s personal belastar företagets driftkostnader.

Bostadsstyrelsen ansluter sig till utredningens uttalanden om behovet av *l å n g t i d s b e s k e d o m e n m i n i m i n i v å f ö r b o s t a d s b y g g a n d e t*, fördelat ned på byggherrenivå, och erinrar om att 1964 års riksdag har tagit upp frågan om besked på något längre sikt än f. n. om sannolik lånemedelstildelning.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län anser att utredningen borde mera uttryck-

ligt ha framhållit angelägenheten av att kommunerna i god tid förvärvar mark som erfordras för nybebyggelse och sanering. För att råda bot på den nuvarande eftersläpningen i bebyggelseplaneringen krävs emellertid ökade insatser även från vissa länsorgans sida i en omfattning, som nu inte är möjlig att åstadkomma. Härför erfordras nämligen att medel ställs till förfogande för oundgängliga personalförstärkningar. Även *länsstyrelsen i Älvsborgs län* anser att en förstärkning av personalen för plan- och byggnadsärenden är angelägen.

Statens råd för byggnadsforskning föreslår att för skolbyggnandet med dess stora omfattning prövas ett system av långtidsplaner, med olika detaljeringsgrad, t. ex. en typ för översiktbedömning 10—20 år framåt, en för detaljerad planering inom de närmaste 5 åren. *Skolöverstyrelsen* menar att en så långsiktig planering av enskilda skolbyggnadsprojekt som utredningen förordar är svår att genomföra. Överstyrelsen förordar för sin del en tvåårig fördelningsplan. Härigenom undviks kostnadskrävande och tidsödande omarbetningar, orsakade av fortgående utveckling på skolbyggnadsområdet.

Förslaget om bidrag till projektering av bostadsbyggnandet tillstyrks av *bostadsbyggnadsutredningen*. *Statens råd för byggnadsforskning* förordar att stödåtgärder i fråga om den kommunala projekteringen i första hand inriktas på bebyggelseplaneringen som är ett av de största hindren när det gäller att snabbt få fram byggnadsobjekt. Åtgärder på detta område torde kunna få stor verkan med en förhållandevis liten insats av tekniker.

Enligt *konjunkturinstitutets* mening är det med tanke på de resurshinder som f. n. finns för en förtidsplanering tveksamt om kommunerna bör ges möjlighet till en ökad projekteringsverksamhet i någon högre grad. Effekten av ett dylikt förfarande kan bli att hela projekteringsläget snedvrids och andra projekteringsarbeten än de kommunala får stå tillbaka eller ej blir utförda. Sannolikt skulle även kostnaderna för projektering drivas upp. Syftet med en förtidsplanering skulle därmed bli förfelat.

Bostadsstyrelsen delar utredningens tveksamhet beträffande projekteringsbidrag till bostadsbyggnandet. De administrativa insatserna för handhavandet av ett projekteringsbidrag torde inte bli ringa. Ett bidrag till husprojekteringen kan endast syfta till att inom en mycket kort period tidigarelägga en projektering.

TCO finner det av principiella skäl orimligt att det skulle åligga staten att lämna särskilda bidrag till enskilda företag inom byggnadsindustrin för att upprätthålla en så relativt blygsam beredskap som 3—12 månader. Kan denna beredskap inte hållas, är felet mindre att söka i frånvaron av statliga subventioner än i byggnadsindustrins egen struktur.

Bland de åtgärder utredningen anvisat för att undanröja hinder för förtidsplaneringen tillstyrks förslaget om ökad utbildning av bygg-
5 — Bihang till riksdagens protokoll 1966. 1 saml. Nr 52

nadsritare m. fl. av skolöverstyrelsen, LO och Svenska Konsulterande Ingenjörers Förening. Statens råd för byggnadsforskning stöder i princip förslaget men påminner om att den förstärkning av utbildningen på olika nivåer som planerats eller är beslutad i väsentliga avseenden tar hänsyn till utredningens önskemål. Som exempel nämner rådet att utbildning av olika tekniker kategorier kommer att ske i den nya tekniska fackskolan.

Byggnadsstyrelsen anför att den i skolöverstyrelsens och byggnadsstyrelsens regi igångsatta kursverksamheten för plantekniker har visat sig tillgodose ett behov. Anmälningar till en kurs vårterminen 1965 har betydligt överstigit det tillgängliga antalet platser.

Då det gäller import av utländska arkitekter m. fl. har *byggnadsstyrelsen* inte någon deciderad uppfattning. Om sådan rekrytering kommer till stånd bör den enligt styrelsens mening inriktas på tekniker med erfarenhet av industrialiserad förtillverkning av byggnadsdelar. Enligt *LO:s* mening bör import inte ske från länder med låg levnadsstandard och knapphet på sådan arbetskraft.

TCO anser det rimligt att försök görs att rekrytera utländsk arbetskraft och förutsätter att rekryteringsaktionerna bedrivs efter de principer, som utredningen utvecklat i avsnittet om den utländska arbetskraften.

Svenska Arkitekters Riksförbund vitsordar att det i vissa avseenden råder stor brist på högskoleutbildade arkitekter. Man bör emellertid ha klart för sig att de som snabbast torde kunna sätta sig in i svenska förhållanden är de skandinaviska och i viss utsträckning de anglosachsiska arkitekterna. Enligt vad förbundet har sig bekant har dessa länder ungefär samma rekryteringssvårigheter som Sverige och de arkitekter som nu kommer hit från dessa länder gör det i studiesyfte utan avsikt att mer varaktigt bosätta sig här. En rekrytering från dessa länder torde därför vara besvärlig.

I anslutning till utredningens önskemål om spridning av projekteringsuppdraget till fler arkitektbyråer upplyser *byggnadsstyrelsen* att det vid en undersökning för några år sedan visade sig att inte mindre än ca 70 arkitektföretag anlätades av byggnadsstyrelsen.

I utredningens kritik av en alltför individuell utformning av de enskilda byggobjekten instämmer *TCO*. *Bostadsstyrelsen* erinrar om att en omfattande typisering av småhusen redan har skett. Beträffande flerfamiljshusen torde en mera allmän tillämpning av 3M-moduliseringen komma att leda till en ytterligare planteknisk standardisering. Styrelsen vill dock framhålla nödvändigheten av att experiment med olika planlösningstyper m. m. bedrivs för att trygga en vidareutveckling av bostadsstandarden.

Byggnadsstyrelsen anser att berättigad kritik mot byggandet snarare bör riktas mot torftighet och stereotyp miljöutformning än mot överdriven originalitet.

I fråga om konsultarvodena och SAR-taxan erinrar *bostadsstyrelsen* om att pris- och kartellnämnden har bemyndigats företa utredningar i syfte

att nå en sammanhängande bild för hela byggnads- och anläggningsindustrin av fakta om och orsakssammanhang mellan olika kostnader. *Riksrevisionsverket* framhåller att frågan om nya former för ersättning för arkitektarbetet vid statliga byggen bl. a. aktualiserats genom statens byggnadsbesparingsberednings betänkande III och *Svenska Arkitekters Riksförbund* att byggnadsstyrelsen i november 1964 har hemställt om en utredning med uppgift att finna nya regler för beräkning av konsultarvoden m. m.

Utredningens förord för ökad användning av **t o t a l u p p h a n d l i n g** på byggnadsområdet kritiseras av *byggnadsstyrelsen*, *Svenska Arkitekters Riksförbund*, *Svenska Konsulterande Ingenjörers Förening* och *byggindustrialiseringsutredningen* som alla är ense om att projekteringsarbetet liksom behovet av tekniker med denna upphandlingsform kommer att öka i stället för att minska.

Att **l ä n s a r b e t s n ä m n d e r n a** utökas med representanter för byggarbetsgivare och byggarbetstagare tillstyrks av *statens råd för byggnadsforskning* samt *länsarbetsnämnderna i Stockholms och Västerbottens län*. *Länsarbetsnämnden i Gävleborgs län* tillstyrker förslaget i princip men befarar att utökningen kan tynga nämndernas arbete. *Länsarbetsnämnden i Norrbottens län* har ingenting att invända mot att nämnderna utökas men är tveksam om ett enda yrkesområde uttryckligen bör tillförsäkras representation. *Länsarbetsnämnderna i Jönköpings och Malmöhus län* ifrågasätter om utökningen är nödvändig och *länsarbetsnämnderna i Uppsala, Södermanlands, Östergötlands* samt *Skaraborgs län* avstyrker förslaget.

Enligt *TCO* tjänar länsarbetsnämnderna bättre sitt syfte, om de behåller sin nuvarande mera allmäninriktade sammansättning än om en enskild industrigren placeras i en särställning. Dessutom erinras om att särskilda byggarbetsnämnder nyss har blivit inrättade. Liknande synpunkter anför *länsstyrelserna i Uppsala och Södermanlands län*, som menar att frågan bör vila till dess byggarbetsnämnderna varit i verksamhet någon tid.

7. Kontanthjälp vid arbetslöshet

Nuvarande förhållanden

Den frivilliga *arbetslöshetsförsäkringen* är i vårt land den helt dominerande formen för kontanthjälp vid arbetslöshet. Grunderna för denna försäkring har senast prövats av 1964 års riksdag (prop. 115 och 116, L²U 48). Arbetslöshetsförsäkringen omfattade vid utgången av försäkringsåret 1963/64 1 563 000 medlemmar.

En annan form för kontanthjälp är *kommunala kontantunderstöd*. Dessa understöd som är behovsprövade utgörs av dagunderstöd och barn-tillägg. Dagunderstöd utgår för ensam person med högst 15 kr. och för makar med högst 19 kr. per dag. Barn-tillägg utgår med högst 2 kr. per dag och barn under 16 år. Understöd får som regel inte utgå till den som på

grund av arbetslöshet åtnjuter socialhjälp och i princip inte heller samtidigt som den arbetslöse uppstår ersättning från arbetslöshetskassa.

Statsbidrag utgår enligt arbetslöshetskungörelsens bestämmelser som årskostnadsbidrag. Under ett flertal år har bidraget inte överstigit 20 %.

På grund av bl. a. utbyggnaden av arbetslöshetsförsäkringen har kontantunderstödsverksamheten under senare tid avsevärt minskat i omfattning. År 1963 utgick sålunda understöd till i genomsnitt endast 243 personer.

Enligt lagen den 30 juni 1944 om arbetslöshetsnämnd äger Kungl. Maj:t förordna att inom kommun skall finnas arbetslöshetsnämnd för att handha lokala åtgärder vid oförvårdad arbetslöshet. Om särskild nämnd inte finns tillsatt skall drätselkammare eller kommunalnämnd vara arbetslöshetsnämnd.

En närmare redogörelse för kontanthjälp vid arbetslöshet lämnas i utredningens betänkande, s. 254—264, vartill hänvisas.

Utredningen

Trots en god omställningsberedskap uppstår inte sällan i de enskilda fallen kortare eller längre arbetslöshet innan ett nytt arbete kan anskaffas. Det är utredningens uppfattning att denna period bör göras så kort som möjligt. För ett övervägt arbetsval krävs emellertid i många fall rådrum. Denna tid bör — om den inte blir för lång — bryggas över med kontant ersättning.

Det är arbetslöshetsförsäkringen som i stort sett har övertagit uppgiften att trygga försörjningen vid inträffad arbetslöshet. Ett stort antal arbetstagare står dock utanför arbetslöshetsförsäkringen. Den kontantunderstödsverksamhet som bedrivs av kommunerna är av blygsam omfattning. Den har, framför allt i några större städer, blivit ett komplement till socialvården för personer med nedsatt arbetsförmåga och inte en allmänt tillgänglig hjälpform vid arbetslöshet.

De bristande möjligheterna att ge kontanthjälp till dem som inte är arbetslöshetsförsäkrade eller till försäkrade som saknar rätt till ersättning resulterar ofta i att man vid arbetslöshet får tillgripa dåligt förberedda eller i övrigt irrationella lösningar eller att kostnaderna för arbetslösheten övervältras på den enskilde. Enligt utredningens mening talar därför starka skäl för att det nuvarande kontanthjälpssystemet vid arbetslöshet utformas så att arbetstagare vid behov kan få kontant hjälp vid i första hand kortvariga arbetslöshetsperioder. Detta innebär inte att kontantunderstöden i fortsättningen bör inta en dominerande plats i arbetsmarknadspolitiken. De behövs emellertid som ett komplement till övriga åtgärder.

För att öka kommunernas benägenhet att driva kontantunderstödsverk-

samhet bör statsbidraget till verksamheten höjas. Bidraget som är differentierat efter bl. a. skattebelastningen har under senare år inte överstigit 20 %. Ett enhetligt bidrag bör sättas till 50 % av kontantunderstödsbeloppet. Till kommunernas administrationskostnader för verksamheten bör däremot inte utgå bidrag. Det föreslagna bidraget skulle bli något lägre än det som utgår till arbetslöshetsförsäkringskassorna. Till kommun med ansträngd ekonomi och betydande kostnader för att bekämpa arbetslösheten bör dock bidraget till kontantunderstöd kunna jämkas.

Enligt lagen om arbetslöshetsnämnd kan Kungl. Maj:t förordna att det inom kommun skall finnas arbetslöshetsnämnd. Sådan nämnd handhar bl. a. frågor om kontantunderstöd. Saknas arbetslöshetsnämnd ankommer det på drätselkammare eller kommunalnämnd att handlägga frågor om åtgärder mot arbetslöshet. Det är arbetsmarknadsutredningens uppfattning att ansvaret för kommunala åtgärder mot arbetslöshet bör läggas direkt på kommunens verkställande organ som har den erforderliga överblicken över den kommunala verksamheten och som även kan uppdra åt andra kommunala organ att verkställa kommunala beslut som har betydelse för sysselsättningen. I enlighet härmed bör lagen om arbetslöshetsnämnd upphävas.

Ett betydande antal personer i framför allt norrlandslänen har under lång tid haft en mer eller mindre kontinuerlig sysselsättning i beredskapsarbeten. I den mån beredskapsarbeten med angelägna objekt kan ordnas i tillräcklig utsträckning kan någon anmärkning inte riktas mot att ortsbundna och i övrigt svårplacerade arbetslösa sysselsätts på detta sätt i beredskapsarbete. Om antalet ortsbundna långtidsarbetslösa ytterligare växer i glesbygderna, där det redan nu råder knapphet på angelägna och för beredskapsarbete lämpade objekt, får man utgå från att många lokalt bundna arbetslösa blir beroende av kontant ersättning för sin försörjning. I viss omfattning kan det ske genom arbetslöshetsförsäkringen men med hänsyn till försäkringens konstruktion kommer också kassamedlemmar att bli beroende av ersättning i andra former. För att lösa försörjningsfrågan för dessa arbetslösa på ett tillfredsställande sätt är det enligt utredningens mening önskvärt att frågorna om bättre försäkringsskydd, om förtidspensionering av äldre ortsbundna arbetslösa i glesbygderna och om samordningen mellan dessa båda stödformer tas upp till utredning i särskild ordning. I avvaktan på resultatet av en sådan utredning måste kommunala kontantunderstöd utbetalas till långtidsarbetslösa i vissa fall under förhållandevis långa perioder. För att motverka de stora ekonomiska påfrestningar som de kommunala kontantunderstöden medför för en utflyttningskommun med vikande sysselsättningsunderlag bör arbetsmarknadsstyrelsen, som i det föregående föreslagits, kunna ge jämkat statsbidrag till understödsverksamheten.

Särskilt yttrande

Ledamoten *Gustavsson* anser att statsbidrag till den kommunala kontantunderstödsverksamheten bör utgå med minst det belopp som skulle ha utgått om vederbörande varit ansluten till arbetslöshetskassa.

Remissyttrandena

Utredningens linje att kontantunderstödsverksamheten bör byggas ut stöds av *konjunkturinstitutet, riksförsäkringsverket, länsstyrelsen i Örebro län, SAF, Sveriges industriförbund, TCO och SR, medan arbetsmarknadsstyrelsen, överståthållarämbetet, LO och Svenska kommunförbundet* intar en avvisande hållning.

Konjunkturinstitutet anser att kontantersättning i vissa fall bör prioriteras framför beredskapsarbeten. En utvidgning av understödsverksamheten blir därför nödvändig. Verksamheten bör dock inte få en sådan omfattning att den i utflyttningsområdena håller kvar undersysselsättning och blir till hinder att flytta regionalt bundna arbetslösa till expanderande orter.

SAF och Sveriges industriförbund ansluter sig till utredningens uppfattning att det i många fall framstår som en lämplig utväg att vid kortare arbetslöshetsperioder i första hand ge den arbetslöse kontantbidrag som alternativ till beredskapsarbete. Det är samtidigt uppenbart att avvägningen mellan kontanta bidrag och hänvisningar till beredskapsarbete kan vara utomordentligt svår.

Riksförsäkringsverket finner utredningens förslag ägnat att förhindra det ökade tryck på sjukförsäkringen och pensioneringen, som kan bli följden av en mindre effektiv kontantunderstödsverksamhet vid arbetslöshet.

Länsstyrelsen i Örebro län anför, att det i vart fall föreligger behov av kontantunderstödsverksamhet så länge frågan om en obligatorisk arbetslöshetsförsäkring inte lösts, en fråga som enligt länsstyrelsens uppfattning dock måste få sin snara lösning.

De erkända arbetslöshetskassornas samorganisation understryker angelägenheten av att arbetslöshetsförsäkringen behåller sin konkurrenskraft mot kontantunderstöden. Kassamedlemmarna bör inte få den uppfattningen att kontantunderstödsverksamheten, för vilken inga avgifter erläggs, är fördelaktigare eller åtminstone lika fördelaktig som den avgiftskrävande arbetslöshetsförsäkringen.

Länsarbetsnämnderna i Hallands samt Göteborgs och Bohus län menar att det finns risk för att gränsen mellan arbetslöshetshjälp och socialhjälp suddas ut. Om kontantunderstödsverksamheten byggs ut bör därför klart anges att kontantunderstöd endast ges åt arbetsföra.

Arbetsmarknadsstyrelsen är inte beredd att nu förorda det förslag till upprustning av den kommunala kontanthjälpen som utredningen framlagt. Såsom utredningen framhållit är de fall som aktualiseras i stor utsträckning förlagda till glesbygdkommuner, vilkas förutsättningar att själva i stor utsträckning bära kostnaderna för en effektiv kontanthjälp är särskilt begränsade. Det kan enligt styrelsens mening ifrågasättas, om inte ett rent statligt engagemang är nödvändigt för att å ett kontanthjälpsystem ge den allmängiltighet och effektivitet som utredningen åsyftar.

LO understryker att arbetslinjen alltid måste vara det primära i all arbetsmarknadspolitik. De motiveringar utredningen anfört för ökning av statsbidraget till kontantunderstöden synes tala för att man ytterligare bör förstärka de sysselsättningskapande och rehabiliterande åtgärderna. Med ett förstärkt kontantunderstöd riskerar man att detta medel används till en minimiförsörjning åt de grupper som av olika anledningar slås ut från arbetsmarknaden. Risken för att få en kontantersättningslinje för vissa grupper i vissa kommuner är så uppenbar att *LO* inte kan acceptera förslaget.

Utredningens förslag om **h ö j t s t a t s b i d r a g** till kontantunderstöden tillstyrks av *konjunkturinstitutet, länsstyrelsen i Stockholms län, Kooperativa förbundet, TCO* och *SR*.

Domänstyrelsen anmäler den uppfattningen att även om den föreslagna höjningen av statsbidraget förverkligas torde kommuner med hårt ansträngd ekonomi ändå få svårigheter att bära de ökade kostnaderna för understöden.

Länsstyrelsen i Norrbottens län, RLF och *Sveriges lantbruksförbund, Svenska kommunförbundet* och *Svenska stadsförbundet* anser att staten helt bör ta det ekonomiska ansvaret för kontantunderstöden. Stadsförbundet finner det i varje fall anmärkningsvärt att lägre statsbidrag skall utgå till dessa understöd än till de erkända arbetslöshetskassorna. *Kommunförbundet* anför.

De enskilda små kommunerna har mycket små möjligheter att påverka den av staten bedrivna arbetsmarknads- och näringspolitiken. Att kommunerna heller inte anses böra befatta sig med dessa frågor framgår av uttalanden från statsmakternas sida vid olika tillfällen. Om kommunerna vidtagit åtgärder i syfte att förbättra arbetsmarknadsläget inom den egna kommunen, har dylika åtgärder starkt kritiserats från statsmakternas sida under hänvisning till att arbetsmarknadspolitikerna samt frågor rörande näringslivets lokalisering etc. är en statlig angelägenhet och inte en kommunal. Statsmakterna bör därför helt och fullt ta konsekvenserna av den intagna ståndpunkten och följaktligen ta på sig hela det ekonomiska ansvaret också för kontantunderstöd till arbetslösa. Att kontantunderstöd till arbetslösa är en del av arbetsmarknadspolitikerna framgår av vad departementschefen uttalade i prop. 1955: 177. En ökad tillämpning av kommunala kontantunder-

stöd enligt utredningens förslag skulle komma att belasta sådana kommuner, som redan är hårt drabbade. Kontantunderstöden bör således bestridas av staten och utbetalas av arbetsmarknadsverket. Om emellertid systemet med kommunala kontantunderstöd tills vidare kommer att bestå, bör kostnaderna för desamma helt täckas av statsmedel.

Förslaget att avskaffa arbetslöshetsnämnderna och överflytta deras uppgifter på kommunernas verkställande organ biträds av länsstyrelserna i Älvsborgs och Örebro län, LO, TCO och SR. TCO påpekar att arbetsmarknadspolitiskt viktiga bedömanden ständigt måste göras i drätselkammare och kommunalnämnder. Då bör inte heller den gren av sysselsättningspolitiken som arbetslöshetsbekämpningen utgör vara anförtrodd åt något annat organ.

Länsstyrelsen i Örebro län konstaterar att arbetslöshetsnämnderna i länet med några få undantag fört en tynande tillvaro. Länsstyrelsen finner det viktigt att de delegationer som de styrande organen tillsätter för ändamålet består av personer med tid, kraft och intresse för de i många fall känsliga och maktpåliggande uppgifter som det här gäller.

Länsstyrelsen i Södermanlands län däremot ifrågasätter om kommunernas styrelser på alla håll har sådan sammansättning att de lämpar sig för arbetsmarknadsuppgifter på det lokala planet. Den lokala organisationen bör inte försvagas utan i stället förstärkas. Särskilda nämnder bör därför finnas med representanter för arbetsmarknadens parter. Nämnderna bör inte längre benämnas arbetslöshetsnämnder utan i stället förslagsvis sysselsättningsnämnder.

Utredningens förslag om utredning angående bättre arbetslöshetsförsäkringskydd för långvarigt arbetslösa i glesbygder tillstyrks av TCO, SR samt RLF och Sveriges lantbruksförbund, som erinrar om att 1960 års jordbruksutredning tagit upp denna fråga liksom spörsmålet om förtidspensionering av äldre ortsbundna arbetslösa i glesbygder. Beträffande sistnämnda fråga anför riksförsäkringsverket att det skulle strida mot principerna för förtidspensionssystemets uppbyggnad att generellt genom förtidspension kompensera inkomstbortfall som huvudsakligen har sin grund i fluktuationer på arbetsmarknaden, medförande ett försämrat försörjningsläge för de kategorier arbetstagare som här avses. Ett införande i pensionslagstiftningen av bestämmelser i sådant syfte anser sig riksförsäkringsverket böra avvisa. Verket erinrar vidare om att spörsmålet om en lägre pensionsålder för vissa yrkesgrupper vid olika tillfällen har övervägts av riksdagen och ingående har diskuterats av 1958 års socialförsäkringskommitté. Kommittén rekommenderade att behovet av kompletterande pensionsanordningar i första hand tillgodosågs avtalsvägen och påpekade vidare att möjligheter att komplettera försäkringskyddet förelåg bl. a. genom den frivilliga statliga pensionsförsäkringen. Vad kommittén uttalat lämnades utan erinran av departe-

mentschefen (prop. 1962: 90 s. 283). Verket framhåller därjämte att andra lagutskottet i utlåtande till 1965 års riksdag avstyrkt väckta motioner om förtidspension för försäkrade med särskilt tunga yrken.

8. Vissa anslagstekniska frågor m. m.

Utredningen

Arbetsmarknadspolitiken måste vara flexibel både till sin omfattning och till sitt innehåll. Arbetsmarknadsorganen måste därför ha en betydande ekonomisk och administrativ rörelsefrihet. Genom att flera större eller mindre anslag avseende olika aktiviteter sammanförts till att omfatta grupper av åtgärder som kan tillgripas alternativt har arbetsmarknadsstyrelsen på vissa områden under senare år successivt fått en ökad rörelsefrihet. Detta gäller inte minst det stora anslaget till Allmänna beredskapsarbeten m. m. Fr. o. m. budgetåret 1964/65 har emellertid detta anslag på nytt delats upp så att beredskapsarbeten m. m. för handikappade redovisas under det särskilda anslaget till Vissa sysselsättningsfrämjande åtgärder för handikappade m. fl.

Denna senare verksamhet är möjligen mindre konjunkturbetingad än de allmänna beredskapsarbetena, men eftersom den tidigare ordningen med ett enda anslag för beredskapsarbeten m. m. innebär ökade möjligheter att utan tidskrävande omgång lägga tonvikten på den ena eller den andra grenen av de sysselsättningsskapande åtgärderna föreslår utredningen att de båda anslagen sammanslås till ett.

Svårigheterna att förutse medelsbehovet för i första hand beredskapsarbeten framgår av att det under senare år visat sig nödvändigt att begära betydande medelsförstärkningar på tilläggsstat för detta ändamål. Den nuvarande ordningen innebär som regel att de begärda medlen de facto redan disponerats när riksdagen fattar sitt beslut. Det förefaller emellertid som om man skulle kunna komma närmare det verkliga medelsbehovet i samband med petitaarbetet. Genom en mer realistisk anslagsberäkning i petitaframställningen och i statsverkspropositionen skulle riksdagen kunna utöva ett större inflytande på denna del av arbetsmarknadspolitiken. Utredningen föreslår därför att anslaget till Allmänna beredskapsarbeten m. m. görs förslagsvis.

Intagning av flyktingar sker f. n. efter beslut av Kungl. Maj:t. Enligt utredningens mening talar skäl för att arbetsmarknadsstyrelsen får generellt medgivande att i samråd med medicinalstyrelsen och statens utlänningskommission besluta om flyktingintagningen inom den ram som anslaget till Omhändertagande av flyktingar utgör.

Utredningens förslag innebär inte några större förändringar av anslagen eller av reglerna för deras användning. Arbetsmarknadsstyrelsen bör alltså ha en betydande rörelsefrihet inom anslagens ram. Utredningen framhåller

att kravet på större inflytande från riksdagens sida gör sig starkast gällande beträffande anslaget till Allmänna beredskapsarbeten m. m. inte minst på grund av medelsbehovets storlek. Genom beredskapsarbetena tillförs t. ex. vägbyggandet och skogsvården i vissa delar av landet medel i en omfattning som ibland kan överstiga de ordinarie anslagen. Detta synes emellertid utredningen oundvikligt om man inte vill ge upp kravet på en snabbt verkande och ändamålsenligt inriktad arbetsmarknadspolitik. Riksdagen torde dock inte — bortsett från beredskapsstaten — på förhand kunna ange mer än de allmänna riktlinjerna för medlens användning. Riksdagens kontroll måste därför ske i efterhand. Om riksdagens insyn i och inflytande på den verksamhet som arbetsmarknadsstyrelsen bedriver skall ökas, erbjuder sig möjligheten till någon form av kontinuerlig kontroll, t. ex. genom att riksdagens revisorer fortlöpande följer verksamheten.

Remissyttrandena

Arbetsmarknadsstyrelsen, LO och TCO vill allmänt instämma i vad utredningen anfört om betydelsen av att anslagstekniken utformas så att arbetsmarknadsorganen har en betydande rörelsefrihet vid valet mellan olika arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

Statskontoret delar utredningens mening att en ändamålsenlig organisatorisk och ekonomisk rörelsefrihet är önskvärd vid genomförande av arbetsmarknadspolitiken. Hur en sådan rörelsefrihet i kombination med god insyn i verksamheten skall åstadkommas torde dock behöva prövas mer ingående än vad utredningen gjort.

Riksrevisionsverket anmärker att utredningen, vars förslag såväl organisatoriskt som ekonomiskt innebär ökad rörelsefrihet för arbetsmarknadsstyrelsen vid genomförande av arbetsmarknadspolitiken, inte närmare har gått in på frågan om de statliga kontrollorganens insyn och inflytande på verksamheten. Utredningen uttalar endast att om riksdagens insyn och inflytande på verksamheten skall ökas möjligheten till någon form av kontinuerlig kontroll erbjuder sig, t. ex. genom att riksdagens revisorer fortlöpande följer verksamheten. Om riksdagens revisorers granskningsverksamhet låter sig förena med en kontinuerlig kontroll av arbetsmarknadsverket, undandrar sig riksrevisionsverkets bedömande.

Frågan om större rörelsefrihet för arbetsmarknadsstyrelsen liksom frågan om revisionens inriktning äger enligt verkets mening starkt samband med utformningen av det material som kan ligga till grund för en efterhandsbedömning av den förda arbetsmarknadspolitiken. Ett sådant material bör bl. a. innehålla en detaljerad analys av vilka resultat som uppnåtts beträffande de olika delmålen. För en sådan analys krävs en adekvat kostnadsredovisning. Verket förutsätter att dessa frågor prövas i annat sammanhang.

När det gäller den av utredningen förordade s a m m a n s l a g n i n g

en av de båda reservationsanslagen Allmänna beredskapsarbeten m. m. och Vissa sysselsättningsfrämjande åtgärder för handikappade m. fl. till ett gemensamt, förslagsvis betecknat anslag uttalar riksrevisionsverket och statskontoret att anslagen tills vidare bör hållas åtskilda med tanke på anslagens olika syfte. Statskontoret tillstyrker att anslagen tas upp förslagsvis och påpekar att möjlighet därigenom öppnas för Kungl. Maj:t att vid behov medge överskridanden av anslagen. Riksrevisionsverket anför att, om förslagsformen väljs för riksdagens medelsanvisning, med fog kan göras gällande att riksdagens inflytande på medelstillelningen minskas. Ramen för arbetsmarknadsverkets verksamhet blir därmed beroende av de särskilda föreskrifter, som Kungl. Maj:t kan finna skäl meddela. Under alla förhållanden måste enligt riksrevisionsverkets uppfattning någon sådan ram föreskrivas om anslaget får förslagskaraktär.

9. Institut för arbetsmarknadsfrågor

Förslag av konsistoriet vid Stockholms universitet

Konsistoriet vid Stockholms universitet har i skrivelse till universitetskanslersämbetet den 17 juni 1965 föreslagit att vid universitetet inrättas ett institut för arbetsmarknadsfrågor fr. o. m. budgetåret 1966/67. I skrivelsen anförts i huvudsak.

Utvecklingen på den svenska arbetsmarknaden utgör ett centralt inslag i samhällsutvecklingen. Vid de svenska universiteten har emellertid arbetsmarknadsfrågorna inte ägnats den uppmärksamhet som svarar mot deras betydelse. Dessa frågor behöver belysas ur olika synpunkter som representeras av skilda universitetsämnen såsom statistik, nationalekonomi, sociologi, statskunskap, psykologi, pedagogik och juridik. Samtidigt föreligger ett uppenbart behov att kombinera olika betraktelsesätt och uppnå en samverkan mellan forskare inom olika specialområden. För att belysa arbetsmarknadens sätt att fungera och följa de snabba förändringarna bör en kontakt med de centrala institutionerna på arbetsmarknaden och deras utredningsverksamhet verka stimulerande.

Ett likartat behov av förstärkning och samordning finns beträffande undervisningen. I studieplanerna för olika ämnen finns betydande dubbleringar, som torde kunna ersättas med gemensamma kurser.

Inom ett flertal samhällsvetenskapliga ämnen och inom arbetsrätten vid Stockholms universitet har forskning och utbildning i dessa frågor fått en relativt stor omfattning. Forskningen har bedrivits i kontakt med de organisationer och statliga institutioner på arbetsmarknadens område vilka är förlagda till Stockholm. Det föreligger ett starkt behov att förstärka och bättre än hittills samordna denna verksamhet. I detta syfte bör vid universitetet inrättas ett institut för arbetsmarknadsfrågor.

Institutets uppgifter. I fråga om utbildningen skall institutet samordna och utveckla undervisningen i arbetsmarknadsfrågor på de lägre stadierna vid universitetet. Samarbete bör ske mellan berörda läroämnen för att skapa för fler ämnen gemensamma kurser i arbetsmarknadskunskap. Institutet

bör verka för anordnande av högre utbildning av personer verksamma inom arbetsmarknadens institutioner. För undervisningen bör experter från centrala arbetsmarknadsinstitutioner i Stockholm kunna anlitas. Samverkan bör utvecklas med tekniska högskolan, karolinska institutet, handelshögskolan och socialhögskolan.

Institutet skall i fråga om *forskning och forskningshandledning* bilda en vetenskaplig kontaktpunkt för arbetsmarknadsforskning genom seminarier och symposier, medverka till att utveckla forskningen vid olika institutioner inom och utom universitetet och samarbetet mellan dem i form av tvärvetenskapliga forskningsobjekt, verka för vetenskaplig metodutveckling, i mån av resurser bedriva egen forskning, verka för kontakter med utländsk arbetsmarknadsforskning samt sammanföra akademiska lärare och forskare med personer praktiskt verksamma på arbetsmarknaden.

Institutets organisation. Institutet föreslås få följande personal: en chef för institutet i lönegraden B 3, en forskarassistent i lönegraden A 23, 1 000 assistenttimmar och en kansliskrivare i lönegraden A 11. Medel för materielanslag bör beräknas enligt vanliga regler. Institutet förutsätts bli inrymt inom Stockholms universitets lokaler och dess medel bör förvaltas av universitetet.

Chefen skall ha goda vetenskapliga kvalifikationer samt vara lämplig att leda institutets verksamhet. Hans undervisningsskyldighet bör regleras av universitetskanslersämbetet efter förslag av universitetets konsistorium. Han bör med hänsyn till de självständiga och kvalificerade arbetsuppgifterna ha professors lön även om han ej har formell kompetens för professur. Han bör utses av Kungl. Maj:t efter förslag av konsistoriet.

Ett *institutskollegium* bör inrättas, i huvudsaklig överensstämmelse med universitetsstadgan. I detta bör också samhällsvetenskapliga fakulteten utösa tre representanter och juridiska fakulteten en. Chefen för institutet bör adjungeras till dessa fakulteter i frågor som berör institutets verksamhetsområde.

En *rådgivande nämnd* bör knytas till institutet med en representant för vardera arbetsmarknadsstyrelsen, statistiska centralbyrån, LO, SACO, TCO, SAF, karolinska institutet, tekniska högskolan, handelshögskolan och socialhögskolan i Stockholm. Regler för nämndens verksamhet bör fastställas av konsistoriet i samråd med de representerade institutionerna utom universitetet.

Remissyttrandena

Konsistoriets skrivelse har genom universitetskanslersämbetets försorg remissbehandlats. Därvid har yttranden inkommit från rektorsämbetena vid universiteten i Uppsala, Lund och Göteborg, samtliga efter hörande av samhällsvetenskapliga fakulteten, rektorsämbetet vid universitetet i Umeå, efter hörande av filosofiska fakulteten, rektorsämbetena vid karolinska institutet, handelshögskolorna i Stockholm och Göteborg och tekniska högskolan i Stockholm samt från styrelserna för socialhögskolorna i Lund, Stockholm och Umeå, statistiska centralbyrån, statens råd för samhällsforskning, arbetsmarknadsstyrelsen, SAF, LO, SACO, som bifogat yttrande av Sveriges juristförbund, samt TCO.

Samtliga remissinstanser ansluter sig till uppfattningen att arbetsmarknadsfrågorna behöver belysas med metoder som representeras av olika universitetsämnen samt att en förstärkning av forskningen inom specialområden och en samverkan mellan forskarna inom dessa områden är nödvändiga. Förslaget om inrättande av ett institut för arbetsmarknadsfrågor tillstyrks av flertalet remissinstanser. Helt avstyrks förslaget endast av *styrelserna för socialhögskolorna i Lund och Umeå*. *Statistiska centralbyrån* anför att vissa frågor först behöver penetreras närmare. *Rektorsämbetet vid Lunds universitet* tillstyrker att förslaget blir föremål för försöksverksamhet.

Styrelsen för socialhögskolan i Umeå anför att samhällsutvecklingen i allt högre grad tenderar att bli styrd genom en genomgripande och långsiktig samhällelig strukturpolitik, som aktualiserar ett starkt ökat behov av målbestämd forskning och utbildning. Mot denna bakgrund synes det styrelsen tvivelaktigt om man redan i dag bör binda sig för en lösning av det slag som skisserats. Dessa tvivel förstärks bl. a. av att gränsdragningen mot andra likartade strukturpolitiska frågor och sektorer synes oklar och av att vissa fackhögskolor redan i dag har målinriktad utbildning av detta slag som huvuduppgift. Man bör i stället pröva möjligheten att inrätta en tillfällig tjänst vid samhällsvetenskapliga forskningsrådet på vars innehavare skulle ankomma att i samarbete med myndigheter och utredningar kartlägga samordningsproblemen, föreslå lösningar och biträda vid behandlingen av forskningsanslag. *Styrelsen för socialhögskolan i Lund* anser inte att förslaget löser föreliggande samordningsproblem. *Rektorsämbetet vid Göteborgs universitet* anser förhållandet mellan institutet och andra universitet oklart och menar att även dessa måste få möjlighet att genomföra ett likartat samarbete. Institutet kan inte tänkas fylla en mera samordnande forsknings- och utbildningsfunktion på riksplanet. Det bör ges en klar lokal begränsning. *Statistiska centralbyrån* anför att ansvaret för samordning och initiering av nya forskningsobjekt i och för sig skulle kunna tänkas förlagd till organ utanför universitetsinstitutionerna, exempelvis arbetsmarknadsstyrelsen. Man skulle därvid nå en värdefull integrering mellan praktiska arbetsmarknadsproblem och forskningen. För att man skall uppnå den önskade samordningen för hela riket måste institutet få ställning av organ på riksnivå och eventuellt anknytas till exempelvis fakultetsberedningen eller samhällsvetenskapliga forskningsrådet. Frågor om arbetsmarknadsstatistiken bör lösas inom ramen för centralbyråns verksamhet.

Rektorsämbetet vid handelshögskolan i Göteborg finner det uppenbart att institutet bör ha säte i huvudstaden och anför att placeringen vid Stockholms universitet förefaller lämplig. Även *statens råd för samhällsforskning* finner institutets lokalisering till Stockholm lämplig med hänsyn till att de centrala arbetsmarknadsorganen återfinnes där. TCO betonar, liksom SACO,

att institutets anknytning till Stockholms universitet givetvis inte får utgöra något hinder för forskare vid andra universitet och högskolor att få stöd från institutet i sitt forskningsarbete.

Rektorsämbetet vid Lunds universitet anför att inrättandet av speciella forskningsinstitutioner kan leda till att dessa suger till sig personal från andra områden. Det medför vidare en geografisk centralisering till huvudstaden som kan vara till nackdel för utbildning och forskning inom samhällsvetenskaperna.

Rektorsämbetet vid tekniska högskolan i Stockholm anser att institutet bör vara fristående från universitetet. Eventuella licentiat- och doktorsavhandlingar bör utföras vid de universitets- och högskoleinstitutioner, dit vederbörande arbete kan anses höra.

I fråga om institutets uppgifter framhåller *SACO* behovet av förbättrad dokumentationsservice. *SACO* framhåller vidare att utbildningen även bör omfatta vidareutbildning. *LO* finner det svårt att på föreliggande material ta ställning till uppläggningsen av undervisningen i arbetsmarknadskunskap och förordar en försöksverksamhet för att nå tillräcklig erfarenhet för den fortsatta verksamheten. Det är angeläget att undervisningen inte förbehålls universitetsstuderande. Även icke-akademisk postgymnasial undervisning bör förekomma och kunna förläggas till andra orter än universitetsstäderna. *Arbetsmarknadsstyrelsen* anför att bl. a. tjänstemän från styrelsen genom specialseminarier bör beredas möjlighet att aktualisera och fördjupa sina kunskaper. *Rektorsämbetet vid Lunds universitet* menar att frågor om lämpligheten av för fler ämnen gemensamma kurser närmast hör samman med den översyn av den samhällsvetenskapliga utbildningen som pågår f. n.

Rektorsämbetet vid karolinska institutet anför att även andra än de fakulteter som nämns i förslaget kan få stor betydelse för den framtida utvecklingen och då också bör få representation i institutskollegiet och den rådgivande nämnden. Den definitiva organisationen av dessa organ bör därför anstå tills vidare. *Rektorsämbetet vid handelshögskolan i Göteborg* anser att vissa läroämnesrepresentanter, exempelvis företrädare för handelshögskolan i Stockholm, hellre bör knytas till institutskollegiet än till den rådgivande nämnden. *Statens råd för samhällsforskning* anser att även forskningsrådet bör vara representerat i nämnden. Enligt *LO:s* mening bör även arbetarskyddsstyrelsen och det blivande arbetsmedicinska institutet få representanter i nämnden. *TCO* understryker, liksom *SACO*, att nämnden inte får ges sådana uppgifter att de till universitetet knutna forskarnas frihet inskränks. Nämndens uppgift bör vara att underlätta institutets kontakter med myndigheter och arbetsmarknadsorganisationer.

SAF framhåller att kraven på vetenskaplig meritering hos institutionschefen inte får sättas så lågt att en påtaglig disparitet uppkommer mellan honom och övriga institutionschefer. Han bör ha avlagt disputationssprov för

doktorsgraden. *Rektorsämbetet vid Umeå universitet* anser att chefen bör äga professors kompetens och att befattningen skall tillsättas i samma ordning som vanlig professur. *Rektorsämbetet vid Göteborgs universitet*, som anser att institutet klarare bör inordnas i den lokala universitetsorganisationen, har samma uppfattning om tillsättning av chefsbefattningen. *Rektorsämbetet vid Lunds universitet* anser att det på chefen måste ställas krav på fullgod meritering inte endast i fråga om kunskap om dagens aktuella läge utan framför allt i fråga om den vetenskapliga meritering som består i att metodiskt kunna studera och analysera förändringarna. Chefsbefattningen bör därför utbytas mot en professur. SACO anser att man väl kan ifrågasätta om inte institutets chef bör vara professor. Med hänsyn bl. a. till att det gäller flera olika universitetsämnen och att det är fråga om en koordination av verksamheter mellan olika institutioner anser SACO dock konsistoriets förslag ändamålsenligt.

Universitetskanslersämbetet

Universitetskanslersämbetet finner förslaget om inrättande vid universitetet i Stockholm av ett institut för arbetsmarknadsfrågor väl motiverat. Ett sådant institut bör kunna utvecklas till ett betydelsefullt organ för allmän aktivering och samordning av den på skilda håll inom landet förekommande forsknings- och utbildningsverksamheten på detta centrala och i betydelse växande område. Ämbetet pekar också på den betydelse institutets verksamhet kan komma att få för fördjupningen av kunskaper rörande grundläggande betingelser för utformningen av arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

Enligt ämbetets mening bör upprättande av ett institut för arbetsmarknadsfrågor betraktas som en reformåtgärd vid sidan av det utbyggnadsprogram för universitet och högskolor som fastställts på grundval av prop. 1965:141. Ämbetet framhåller att om statsmakterna finner det möjligt att för ändamålet anvisa medel utöver vad som erfordras för utbyggnaden av universitet och högskolor enligt nämnda proposition från ämbetets sida ingen erinran föreligger mot ett genomförande av förslaget.

Vid bifall till universitetets förslag finner ämbetet det lämpligt att institutet upprättas fr. o. m. den 1 januari 1967 men att för allmän planering av verksamheten institutets chef förordnas redan från den 1 juli 1966. Institutet bör genom den förutsatta anknytningen till universitetet i Stockholm erhålla lokaler inom Frescatiområdet.

Vid beredningen inom ämbetet har fakultetsberedningen för rätts- och samhällsvetenskaperna med anledning av det av vissa remissinstanser påtalade behovet av samarbete mellan institutet och institutioner utanför Stockholm föreslagit att till institutets förfogande ställs ett anslag för resor om

förslagsvis 10 000 kr. Beredningen tillstyrker vidare i remissyttrandena framförda förslag om komplettering av den rådgivande nämnden med representanter för statens råd för samhällsforskning, arbetarskyddsstyrelsen och arbetsmedicinska institutet.

I anledning av de synpunkter som under remissbehandlingen anförts beträffande tillsättningen av tjänsten som chef för institutet uttalar fakultetsberedningen att det är angeläget att chefen väl fyller alla de i universitetets förslag uppställda kraven men att med hänsyn till tillgången på lämpliga personer det sedvanliga sättet för tillsättning av professorer inte i nuläget torde ge garantier för att man kan förvärva lämplig person.

10. Anslag för budgetåret 1966/67

C 5. Arbetsmarknadsstyrelsen: Avlöningar

	Anslag	Nettoutgift
1964/65	11 050 000	11 674 497
1965/66	13 400 000	
1966/67 (förslag)	14 822 000	

Arbetsmarknadsstyrelsen föreslår att anslaget förs upp med 16 715 000 (+3 315 000) kr.

1. Personalförändringar

a) <i>Arbetsförmedlingsbyrån</i>		Ökning
1 byrådirektör Ae 27		46 332
3 förste byråsekreterare Ae 23		113 040
4 förste byråsekreterare Ae 21		135 888
1 förste byråsekreterare Ag 21		33 972
1 amanuens Af 17/Ae 21		30 648
1 förste assistent Ae 16		26 256
3 kanslist Af 9/Ae 15		67 464
b) <i>Yrkesvägledningsbyrån</i>		
2 byrådirektörer Ae 25		83 544
1 förste byråsekreterare Ae 23		37 680
c) <i>Arbetsvårdsbyrån</i>		
1 byrådirektör Ae 25		41 772
2 förste byråsekreterare Ae 23		75 360
1 förste byråinspektör Ae 21		33 972
1 amanuens Af 17/Ae 21		30 648
d) <i>Försvarssektionen</i>		
1 byråchef Bo 3		59 460
1 byrådirektör Ae 25		41 772
1 förste byråsekreterare Ae 23		37 680
1 kanslist Af 9/Ae 15		22 488

c) <i>Tekniska byrån</i>	Ökning
1 byrådirektör Ae 27	46 332
8 förste avdelningsingenjörer högst Ae 27	351 936
1 förste byråingenjör Ae 21	33 972
1 byråinspektör Ae 19	30 648
f) <i>Försäkringsbyrån</i>	
1 förste byråsekreterare Ae 23	37 680
1 kanslist Af 9/Ae 15	22 488
g) <i>Kamerabyrån</i>	
1 förste byråingenjör Ae 23	37 680
2 amanuenser Af 17/Ae 21	61 296
2 kanslister Af 9/Ae 15	44 976
h) <i>Kanslibyrån</i>	
1 förste byråsekreterare Ae 23	37 680
1 personalkonsulent Ae 21	33 972
2 amanuenser Af 17/Ae 21	61 296
1 biblioteksassistent Ae 11	20 280
1 kontorist Ae 9	18 312
i) <i>För styrelsen gemensam personal</i>	
10 kansliskrivare Ae 11	202 800
j) <i>Avlöningar till tillfällig personal</i>	300 000
2. <i>Tjänsteförändringar</i>	
a) Lönegradsförändringar	456 276
b) Extraordinariesättningar m. m.	8 268
3. <i>Löneomräkning</i>	591 132
	3 315 000

Motiv

1 a) *Arbetsförmedlingsbyrån*

För att handlägga vissa för de fyra regionavdelningarna inom förmedlingssektionen gemensamma ärenden erfordras en byrådirektör. Eftersom ärenden rörande utbildning och omskolning av arbetskraft hittills har handlagts med ett minimum av personal, bör utbildningssektionen tillföras två förste byråsekreterare i Ae 23 och en i Ae 21. En förste byråsekreterare i Ag 21 och en i Ae 21 behövs för förmedling av svenska och utländska praktikanter inom teknikerområdet resp. för övrig praktikförmedling. Tre tjänster som förste byråsekreterare, varav en i Ae 23 och två i Ae 21, bör inrättas för att handha nu eftersatta frågor om den utländska arbetskraftens anpassning på den svenska arbetsmarknaden. För översättningsarbete föreslås en tjänst som förste assistent. Byrån bör vidare tillföras en amanuens med uppgift att svara för fortlöpande översyn av blankettmaterial, vakanslistor m. m. samt tre kanslister för att möjliggöra en rationell och effektiv arbetsfördelning inom byrån.

1 b) *Yrkesvägledningsbyrån*

För att centralt leda och initiera yrkesvägledningsverksamheten för vuxna, som under senare år har ökat starkt, bör inrättas en tjänst som byrådirektör. Ytterligare en byrådirektörstjänst erfordras för att centralt handlägga frågor om yrkesvägledning för universitets- och högskolestuderande. Slutligen bör tillkomma en tjänst som förste byråsekreterare för dokumentation och redigering av källmaterialet till yrkesvägledningspublikationerna.

1 c) Arbetsvårdsbyrån

Byråns verkstadsdetalj granskar ritningar och fastställer statsbidrag till skyddade verkstäder. En byrådirektör föreslås bli chef för verksamheten, som vidare bör förstärkas med en förste byråsekreterare med huvudansvar för kamerala uppgifter. En tjänst som förste byråinspektör bör inrättas avsedd att placeras vid statens arbetsklirik. Byråns sociala sektion, som handlägger ärenden rörande arkivarbetare, arbetar med helt otillräckliga personalresurser och bör därför tillföras en förste byråsekreterare och två amanuenser.

1 d) Försvarssektionen

Styrelsen hemställer ånyo att den fristående försvarssektionen organiseras om till en försvarsbyrå (jfr senast prop. 1965: 1 bil. 13 s. 66). En tjänst som byrådirektör bör inrättas för att leda handläggningen av anståndsärendena. En förste byråsekreterare avses för långsiktig planering av personalbehov och personaltillgång för totalförsvaret. Sektionen bör dessutom förstärkas med en kanslist.

1 e) Tekniska byrån

Skogliga beredskapsarbeten inkl. anläggning av skogsbilvägar utfördes under budgetåret 1964/65 för sammanlagt 85 milj. kr. och torde komma att öka ytterligare. En byrådirektör bör omhänderha arbetsuppgifter som sammanhänger med denna typ av beredskapsarbeten. För fortbildning av den tekniska personalen vid styrelsens arbetsplatser m. m. bör disponeras en förste byråingenjör och för granskning av slutredovisningar i bidragsärenden m. m. en byråinspektör. Av medel från anslaget Allmänna beredskapsarbeten m. m. har under de senaste åtta åren avlönats tjänster såsom avdelningsingenjörer. För att kunna rekrytera och behålla dessa viktiga befattningshavare är det nödvändigt att de får en fastare anställningsform.

1 f) Försäkringsbyrån

De nya bestämmelserna inom arbetslöshetsförsäkringen har ökat behovet av juridiskt utbildad personal. En tjänst som förste byråsekreterare bör därför inrättas. På grund av ökat antal ärenden bör byrån också tillföras en kanslist.

1 g) Kameralbyrån

En tjänst som förste byråingenjör bör inrättas för ärenden rörande bostäder för tillflyttande arbetskraft. På grund av att nya ärendegrupper tillförs byrån och befintliga uppgifter ökar i antal föreligger behov av ytterligare två amanuenser och två kanslister.

1 h) Kanslibyrån

På grund av ökad belastning av juridiska ärenden bör byrån tillföras ytterligare en amanuens. Arbetsbelastningen vid styrelsens bibliotek är så stor att en ny tjänst som biblioteksassistent erfordras. Resurserna för en intensi-

fierad personalutbildning är i hög grad otillräckliga. Byrån bör därför förstärkas med en förste byråsekreterare och en amanuens. En av medel från posten Avlöningar till tillfällig personal inrättad tjänst som personalkonsulent bör införas på personalplanen. För de växande personalregistreringsuppgifterna behövs ytterligare en kontorist.

1 i) *Gemensam personal*

Biträdessituationen inom styrelsen har under senare år varit prekär. Eftersom några väsentliga förstärkningar inom denna personalsektor inte har tillförts styrelsen, vill styrelsen starkt understryka vikten av att tio tjänster som kansliskrivare inrättas.

1 j) *Avlöningar till tillfällig personal*

De hittills disponibla medlen har trots ansträngningen att begränsa belastningen inte visat sig motsvara ofrånkomliga behov. Anslagsposten bör därför uppräknas med 300 000 kr.

2 a) *Lönegradsförändringar*. Styrelsen föreslår uppflyttning i lönegrad av följande tjänster, nämligen

vid arbetsförmedlingsbyrån 2 byrådirektörer i Ae 27 till avdelningsdirektörer i Be 1, 2 förste byråinspektörer i Ae 23 till byrådirektörer i Ae 25, 1 förste byråsekreterare i Ao 23 till byrådirektör i Ao 25, 4 förste byråinspektörer i Ao, Ae 21 till Ao, Ae 23, 2 amanuenser i Af 17/Ae 21 till förste byråsekreterare i Ae 23, 4 byråinspektörer i Ao, Ae 19 till förste byråinspektörer Ao, Ae 21, 1 assistent i Ae 13 till förste assistent i Ae 16, 3 kansliskrivare i Ao, Ae 11 till kontorsskrivare i Ao, Ae 13, 1 kontorist i Ae 9 till kanslist i Af 9/Ae 15, 1 kontorist i Ao 9 till kansliskrivare i Ao 11,

vid yrkesvägledningsbyrån 2 byrådirektörer i Ao, Ae 27 till avdelningsdirektörer i Bo, Be 1, 1 byrådirektör i Ae 25 till Ae 27, 3 förste byråsekreterare i Ae 23 till byrådirektörer i Ae 25, 2 förste byråsekreterare i Ao, Ae 21 till Ao, Ae 23, 2 konsulenter i Ae 21 till förste konsulenter i Ae 23, 2 kansliskrivare i Ao, Ae 11 till kontorsskrivare i Ao, Ae 13,

vid arbetsvårdsbyrån 1 byrådirektör i Ae 27 till avdelningsdirektör i Be 1, 1 förste byråsekreterare i Ae 23 till byrådirektör i Ae 25, 4 förste byråinspektörer i Ae 21 till Ae 23, 1 byråinspektör i Ae 19 till förste byråinspektör i Ae 21, 1 kontorist i Ae 9 till kansliskrivare i Ae 11,

vid försvarssektionen 1 förste byråinspektör i Ae 23 till byrådirektör i Ae 25, 1 byråinspektör i Ae 19 till förste byråinspektör i Ae 21, 1 kontorist i Ae 9 till kansliskrivare i Ae 11,

vid tekniska byrån 1 byrådirektör i Ae 25 till Ae 27, 4 förste byråingenjörer i Ae 23 till byrådirektörer i Ae 25, 1 förste byråingenjör i Ae 21 till förste byråinspektör i Ae 23, 1 byråingenjör i Ae 19 till förste byråingenjör i Ae 21, 1 byråinspektör i Ae 19 till förste byråsekreterare i Ae 21, 1 ingenjör i Ae 17 till byråingenjör i Ae 19, 2 kontorister i Ae 9 till kansliskrivare i Ae 11,

vid försäkringsbyrån 1 byrådirektör i Ao 27 till avdelningsdirektör i Bo 1, 1 förste byråsekreterare i Ao 23 till byrådirektör i Ao 25, 3 förste byråinspektörer i Ao, Ae 21 till Ao, Ae 23,

vid utredningsbyrån 2 byrådirektörer i Ae 27 till avdelningsdirektörer i Be 1, 1 byrådirektör i ABp 27 till avdelningsdirektör i Be 1, 1 byrådirektör i Ao 25 till Ao 27, 2 byrådirektörer i Ae 25 till högst Ae 27, 1 förste byråingen-

jör i Ae 23 till förste byråingenjör, byrådirektör högst Ae 25, 1 förste byråsekreterare i Ao 23 till högst Ao 27, 3 förste byråsekreterare i Ae 23 till förste byråsekreterare, byrådirektörer högst Ae 27, 1 förste byråingenjör i Ae 21 till högst Ae 23, 5 amanuenser i Af 17/Ae 21 till byråsekreterare, förste byråsekreterare högst Ae 23, 2 kontorister i Ae 9 till kanslister i Af 9/Ae 15, 2 kontorister i Ae 9 till kansliskrivare i Ae 11,

vid kameralbyrån 1 byrådirektör i Ao 27 till avdelningsdirektör i Bo 1, 1 byrådirektör i Ae 25 till Ae 27, 1 förste revisor i Ae 23 till byrådirektör i Ae 25, 1 förste byråingenjör i Ae 23 till byrådirektör i Ae 25, 1 förste byråingenjör i Ae 21 till Ae 23, 1 förste byråinspektör i Ae 21 till Ae 23, 1 byråinspektör i Ao 19 till förste byråinspektör i Ao 21, 1 revisor i Ae 19 till förste revisor i Ae 21, 1 förste assistent i Ao 16 till byråinspektör i Ao 19, 1 bokhållare i Ao 15 till byråinspektör i Ao 19, 1 biträdande tryckeriföreståndare i Ae 11 till Ae 13, 1 kansliskrivare i Ae 11 till kontorsskrivare i Ae 13, 1 ritare i Ae 9 till förste ritare i Ae 11,

vid kanslibyrån 1 pressombudsman i Ae 23 till Ae 25, 1 förste byråsekreterare i Ae 23 till byrådirektör i Ae 25, 2 amanuenser i Af 17/Ae 21 till förste byråsekreterare i Ae 23, 1 förste biblioteksassistent i Ae 13 till Ae 17, 1 förste assistent i Ao 16 till byråinspektör i Ao 19, 1 kontorsskrivare i Ao 13 till förste kontorsskrivare i Ao 15, 1 kansliskrivare i Ae 11 till förste assistent i Ae 16, 1 kansliskrivare i Ae 11 till kontorsskrivare i Ae 13, 6 kontorister i Ae 9 till kontorsskrivare i Ae 13, 2 kontorister i Ao, Ae 9 till kansliskrivare i Ao, Ae 11.

2 b) *Extraordinariesättningar.* Till extra ordinarie tjänster föreslås en förste byråsekreterare i Ag 23 och en förste byråsekreterare i Ag 21 (föreslås till Ae 23), båda vid arbetsförmedlingsbyrån, samt en byrådirektör i Ag 25 (föreslås till Ae 27) vid utredningsbyrån.

Yttranden

Statskontoret anför.

Arbetsmarknadsstyrelsen föreslår att försvarssektionen ombildas till byrå och tillförs fyra nya tjänster. Eftersom det är statskontorets mening att omfattande förändringar i byråorganisationen bör undvikas under pågående översynsarbete synes det lämpligt att avvakta med inrättandet av en särskild försvarsbyrå.

Arbetsmarknadsstyrelsen förfogar f. n. inte över någon organisatorisk enhet med huvudsaklig uppgift att bedriva löpande rationaliseringsarbete. Resultaten av statskontorets undersökningar väntas bli presenterade under budgetåret 1967/68. Eftersom huvudansvaret för genomförande och uppföljning av förslagen måste åvila styrelsen, finner statskontoret att en rationaliseringsenhet snarast bör inrättas. Dess personal bör delta i undersökningsarbetet och trimmas under nästa budgetår. Även sedan man slutfört de arbetsuppgifter, som sammanhänger med pågående organisationsöversyn behöver arbetsmarknadsverket en permanent rationaliseringsenhet. Statskontoret föreslår därför att anslagsposten Avlöningar till tillfällig personal räknas upp med 200 000 kr. för angivna ändamål.

Statskontoret har vidare, liksom *personalutbildningsnämnden*, yttrat sig över de av arbetsmarknadsstyrelsen begärda tjänsterna på kanslibyrån för personalutbildning. Yttrandena återges i denna del under anslaget Arbetsförmedlingen: Avlöningar.

Framställning av arbetsmarknadsstyrelsen rörande visst praktikantutbyte med utlandet

Det internationella utbytet av praktikantplatser inom det tekniska området sker inom ramen för den internationella organisationen International Association for Exchange of Students for Technical Experience (IAESTE). Denna organisation upptar som medlemmar s. k. nationalkommittéer, som enligt stadgarna skall representera akademiska, industriella och studerandes intressen. Varje nationalkommitté skall ha ett sekretariat med en permanent sekreterare. Sekretariatet är underställt nationalkommittén.

Sverige har varit representerat i IAESTE av Svenska industrins praktikinämnd. Samarbetet mellan praktikinämnden och arbetsmarknadsstyrelsen i fråga om förmedling av praktikplatser på det tekniska området grundar sig på ett avtal från februari 1950. Avtalet upphör att gälla med utgången av budgetåret 1964/65. Styrelsen avser att tillsätta en central praktikdelegation som för praktikantutbytet med utlandet utser ett arbetsutskott. Utskottet förutsätts fungera som svensk nationalkommitté inom IAESTE.

IAESTE:s centrala kostnader täcks genom en fast årsavgift, f. n. 200 tyska mark, samt en avgift av 2: 20 tyska mark för varje utsänd praktikant.

Deltagare i praktikantutbytet är skyldig att före avresan till utlandet teckna försäkring mot sjukdom, olycksfall och dödsfall. Den nya svenska nationalkommittén bör liksom praktikinämnden gjort hittills förmedla dessa försäkringar till vederbörande försäkringsbolag. Premieinbetalningarna bör dock inte ingå i arbetsmarknadsstyrelsens räkenskaper och den provision som utgår bör få användas för att täcka kostnader för representation m. m. i samband med verksamheten.

Styrelsen föreslår att den planerade kommittén får anmälas som medlem i IAESTE.

Yttranden

Enligt vad *riksrevisionsverket* inhämtat är avsikten att arbetsmarknadsstyrelsen skall tillhandagå nationalkommittén med erforderlig personal (kansli) m. m. Enligt verkets mening erfordras att — om praktikantutbytet med utlandet skall anordnas genom nationalkommittén — arbetsmarknadsstyrelsen bemyndigas ställa härför erforderlig personal till kommitténs förfogande samt lämna kommittén det bidrag som behövs för att bedriva verksamheten. Frågan härom bör underställas riksdagens prövning. Kommittén bör vara redovisningsskyldig för uppburna bidragsmedel och dess räkenskaper vara underkastade vederbörlig revision.

Statskontoret tillstyrker arbetsmarknadsstyrelsens framställning, men förutsätter att förslagen i alla avseenden genomförs så att arrangemangen kan bli rent tillfälliga. Det bör alltså lämnas öppet om den av styrelsen föreslagna formen för svensk anslutning till IAESTE bör behållas i längden liksom vilken ställning sekretariatet bör ha i förhållande till en national-

kommitté och i förhållande till en större förvaltningsorganisation, där sekretariatet skall kunna ingå. Arbetsmarknadsstyrelsen bör få i uppdrag att för övergångsperioden utfärda särskilda tjänstgöringsregler för de tjänstemän inom styrelsens kansli vilka även handhar uppgifter vid sidan av det internationella praktikantutbytet.

Svenska industrins praktiknämnd, som varit representerad i den utredning vilken föregått förslaget om det internationella praktikutbytets organisation, tillstyrker arbetsmarknadsstyrelsens framställning.

C 6. Arbetsmarknadsstyrelsen: Omkostnader

	Anslag	Nettoutgift
1964/65	3 500 000	3 792 908
1965/66	3 920 000	
1966/67 (förslag)	4 460 000	

Arbetsmarknadsstyrelsen föreslår att anslaget förs upp med 5 974 000 (+1 574 000) kr.

	Anvisat 1965/66	Föreslagen ändr. Mynd.	1966/67 Dep.ch.
1. Sjukvård m. m.	44 000	+ 6 000	+ 6 000
2. Reseersättningar	525 000	+ 189 000	+ 100 000
3. Bränsle, lyse och vatten	25 000	+ 20 000	+ 10 000
4. Bearbetning av statistiskt material	180 000	+ 200 000	+ 70 000
5. Övriga expenser för eget behov	1 250 000	+ 182 000	+ 60 000
6. Expenser för annat än eget behov	300 000	+ 50 000	+ 50 000
7. Annonskostnader	500 000	+ 700 000	+ 200 000
8. Publikationstryck	985 000	+ 175 000	+ 65 000
9. Material och maskiner för tryckerianläggningen	166 000	+ 52 000	— 21 000
		+ 1 574 000	+ 540 000

Motiv

2. *Reseersättningar*. Höjda traktamentsersättningar samt vissa taxehöjningar beräknas medföra en fördyring av styrelsens resor med 30 000 kr. För utökad reseverksamhet i samband med aktivering av tillgängliga arbetskraftsresurser, den växande omskolningsverksamheten, yrkeskonsulentverksamheten, intensifierad arbetsvårdsverksamhet, lokaliseringsverksamheten m. m. bör posten i övrigt ökas med 159 000 kr. I detta belopp har inräknats en höjning av medlen för internordiska resor från 15 000 till 20 000 kr.

3. *Bränsle, lyse och vatten*. Förutom en höjning av posten med hänsyn till belastningen bör medel också beräknas för smärre underhåll och reparationer.

4. *Bearbetning av statistiskt material*. För byggnads- och arbetslöshetsstatistik beräknas 100 000 kr., för annan intern statistik rörande strukturundersökningar m. m. 30 000 kr., för specialundersökningar i anslutning till extern statistik avseende främst bearbetningar av arbetskraftsundersökningarna 100 000 kr., för regionala bearbetningar av extern statistik inkluderande bl. a. material för bedömningar i lokaliseringssammanhang 100 000 kr. samt för abonnemang på statistiska centralbyråns företagarregister 50 000 kr.

5. *Övriga expenser för eget behov.* Jämfört med de för innevarande budgetår tillgängliga beloppen beräknas för nästa budgetår ytterligare 26 000 kr. för städning och renhållning, 46 000 kr. för skrivmaterialier m. m., 45 000 kr. för telegram, telefon och annonsering samt 65 000 kr. för inköp och underhåll av möbler och kontorsmaskiner m. m.

6. *Expenser för annat än eget behov.* Højningen beror på belastningen på anslagsposten som för 1964/65 uppgick till 352 400 kr.

7. *Annonskostnader.* Under de senaste åren har anvisade medel främst disponerats av länsarbetsnämnderna för verkets omskolnings- och fortbildningsverksamhet för arbetslösa och undersysselsatta. Verksamheten fordrar numera större externa rekryteringsåtgärder än tidigare. Även för arbetsförmedlingens aktiveringsuppgifter i övrigt har annonsinformation behövts men har inte kunnat lämnas på grund av anslagsbegränsningen. Riksannonsering genom styrelsens försorg har främst gällt rekrytering från flera län till vissa utbildningskurser. Enligt styrelsens uppfattning bör samhället genom en inte alltför knapphändig upplysningsverksamhet underlätta de omställningar på arbetsmarknaden som orsakas av produktionens inriktning, omfattning och lokalisering. En bättre upplysning erfordras också för att hemmafruar, handikappade och äldre skall kunna komma in på arbetsmarknaden.

8. *Publikationstryck.* Styrelsen beräknar att under nästa budgetår behöva utgiva yrkesvägledande m. fl. publikationer för en sammanlagd kostnad av 410 000 kr. Utgivandet av tidskriften Platsjournalen med dagslistor och lärarlistan beräknas kosta 750 000 kr.

9. *Material och maskiner för tryckerianläggningen.* För underhåll av maskiner samt inköp av papper och förbrukningsmaterial beräknas 145 000 kr. Styrelsen avser att nästa budgetår införa s. k. snabboffset. Reproduktionsutrustning och offsettryckmaskin kostar ca 53 000 kr., vartill kommer ca 20 000 kr. för ytterligare papper och material.

Yttrande

Statskontoret har yttrat sig över förslaget om utbyggnad av arbetsmarknadsstyrelsens offsettryckeri. Ämbetsverket anser sig f. n. inte berett att biträda förslaget i avbidan på resultatet av pågående utredning om kostnader m. m. för olika metoder att mångfaldiga skrivet material.

C 7. Arbetsförmedlingen: Avlöningar

	Anslag	Nettoutgift
1964/65	57 000 000	59 854 535
1965/66	66 750 000	
1966/67 (förslag)	72 240 000	

Arbetsmarknadsstyrelsen föreslår att anslaget förs upp med 81 616 000 (+14 866 000) kr.

1. Personalförändringar

	Ökn. e.l. minskn.
a) Länsarbetsnämndernas kansliorganisation	
<i>Försvarsärenden</i>	
3 förste inspektörer Ae 21.....	+ 99 216
21 inspektörer Ae 19.....	+ 623 196
b) Länsarbetsnämndernas kansliorganisation	
<i>Övriga ärenden</i>	
2 byrådirektörer Ae 27.....	+ 91 368
24 förste inspektörer Ae 21 (aktiveringsuppgifter).....	+ 793 728
23 konsulenter Ae 21 (personalutbildning).....	+ 760 656
5 förste assistenter Ae 16.....	+ 126 240
5 kanslister Af 9/Ae 15.....	+ 107 280
c) Arbetsförmedlingsverksamheten	
Huvudkontoren	
8 förste inspektörer Ae 21.....	+ 264 576
21 inspektörer Ae 19.....	+ 623 196
7 förste assistenter Ae 16.....	+ 176 736
Avdelningskontoren	
8 inspektörer Ae 19.....	+ 237 408
20 förste assistenter Ae 16.....	+ 504 960
d) Yrkesvägledningsverksamheten	
19 förste konsulenter Ae 23.....	+ 699 276
23 konsulenter Ae 21.....	+ 760 656
e) Arbetsvårdsverksamheten	
12 förste inspektörer Ae 21.....	+ 396 864
30 inspektörer Ae 19.....	+ 890 280
18 förste assistenter Ae 16.....	+ 454 464
f) Överföring av tjänster från anslagsposten <i>Avlöningar till tillfällig personal till anslagsposten Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal, m. m.</i>	+ 5 751 754
g) <i>Tillfällig personal m. m.</i>	
Biträdespersonal.....	+ 200 000
Minskning med 1 förste inspektör Ag 23.....	— 36 804
Minskning enligt f).....	— 5 485 284
h) <i>Arvoden till yrkesvalslärare</i>	+ 445 000
i) <i>Arvoden till länsarbetsnämndernas läkare</i>	+ 252 000
2. <i>Tjänsteförändringar m. m.</i>	
a) <i>Tjänsteförändringar</i>	+ 4 170 946
b) <i>Särskilt yrkande angående arbetsförmedlingsaspiranter</i>	+ 720 000
3. <i>Löneomräkning</i>	+ 1 238 288
	+ 14 866 000

Motiv

1 a) *Länsarbetsnämndernas kansliorganisation, försvarsärenden.* Styrelsen föreslår i huvudsaklig överensstämmelse med sitt senast föregående år framförda förslag (jfr prop. 1965: 1 bil. 13 s. 74), att för försvarsändamål inrättas en tjänst som förste inspektör vid var och en av länsarbetsnämnderna i Stockholms, Malmöhus resp. Göteborgs och Bohus län samt 21 tjänster som inspektör vid övriga nämnder.

1 b) *Länsarbetsnämndernas kansliorganisation, övriga ärenden.* Styrelsen föreslår ånyo (jfr senast prop. 1965: 1 bil. 13 s. 74), att länsarbetsnämnderna i Västerbottens och Norrbottens län tillförs vardera ytterligare en tjänst som byrådirektör.

Styrelsen har under senare år utformat aktivitetsprogram för angelägna

åtgärder i syfte att tillföra arbetsmarknaden ny arbetskraft. Programmen siktar i första hand på kvinnor utan förvärvsarbete samt äldre och medelålders arbetskraft. Arbetsmarknadsutredningen har föreslagit att länsarbetsnämndernas kanslier bör få en tjänst på inspektörsnivå med uppgift att svara för de åtgärder som erfordras för att bättre ta till vara de totala arbetskraftstillgångarna (inspektörer för aktiveringsuppgifter). Utredningen har i sitt betänkande utförligt angivit de uppgifter, som bör ankomma på dessa speciella tjänstemän. Med hänvisning härtill föreslås att varje länsarbetsnämnd tilldelas en tjänst som förste inspektör i Ae 21 för dessa uppgifter.

Under de senaste åren har önskemålen om förbättrade resurser för den interna utbildningen av arbetsmarknadsverkets personal markerats allt starkare. Arbetsmarknadsutredningen har föreslagit att personalutbildning byggs ut kraftigt. F. n. disponeras fyra tjänster inom styrelsen för utbildningsfrågor, medan motsvarande tjänster saknas inom fältorganisationen. Personalutbildningen har hittills huvudsakligen haft formen av kurser och konferenser. Utbildning och instruktion i direkt anslutning till verksamheten på arbetsplatserna är emellertid enligt styrelsens uppfattning en effektivare och mera ändamålsenlig metod. Den övervägande delen av den grundläggande och fortsatta utbildningen bör decentraliseras och anförtros länsarbetsnämnderna. För att göra detta möjligt måste varje nämnd — med undantag för nämnden i Gotlands län — förstärkas med en befattningshavare på inspektörsnivå, förslagsvis med tjänstebestämmningen konsulent för personalutbildning.

Länsarbetsnämndernas kanslier har tillförts sammanlagt 20 tjänster som förste assistent i Ae 16 för handläggning av administrativa och kamerala uppgifter. På grund av arbetsanhopningen bör tjänster inrättas även vid de fem nämnder, som hittills inte fått sådana.

Styrelsen upprepar sitt senast föregående år framförda förslag (jfr prop. 1965: 1 bil. 13 s. 75) om förstärkning med fem kanslistier i reglerad beföringsgång.

1 c) *Arbetsförmedlingsverksamheten.* Under senare år har anspråken på arbetsförmedlingens insatser ökat betydligt, såväl kvalitativt som kvantitativt. Det är därför angeläget att förmedlingsorganisationen får tillräckligt stor personal. Även vissa organisatoriska omständigheter motiverar en upprustning av arbetsförmedlingen. Styrelsen delar arbetsmarknadsutredningens uppfattning att personalen bör koncentreras till större förmedlingsenheter. Denna fråga kan emellertid lösas endast på längre sikt. Tills vidare bör endast som en första etapp vissa huvudkontor och större avdelningskontor erhålla en begränsad personalförstärkning, som bl. a. medger att en redan i andra sammanhang med framgång prövad ambulatorisk förmedlingsverksamhet kan utvidgas.

En förstärkning av arbetsförmedlingen skulle vidare medge att utbyte av tjänstemän mellan kontor på orter med överskott på arbetskraft och på orter

med markerad efterfrågan på arbetskraft kan genomföras effektivt. Erfarenheterna från redan genomförda utbyten har varit mycket positiva.

Styrelsen föreslår därför att arbetsförmedlingsverksamheten tillförs sammanlagt 64 tjänster.

1 d) *Yrkesvägledningsverksamheten*. I petitaskrivelsen för budgetåret 1963/64 redovisade styrelsen ett behov av personalförstärkningar med 70 tjänster, varav hittills medgivits 41. Sedan en ny översyn av personalbehovet verkställt inom styrelsen, beräknas nu att det erforderliga tillskottet är 82 tjänster av vilka för nästa budgetår begärs 42. Vidare föreslår styrelsen vissa lönegradsförändringar. Föreslagna förändringar framgår av följande uppställning.

Tjänst	Lönegrad	Antal tjänster 1/7 1965				Förslag				Ökning eller minskn.
		Ao	Ae	Ag	S:a	Ao	Ae	Ag	S:a	
Byrådirektör .	A 25	3	—	—	3	8	—	—	8	+ 5
Förste konsulent	A 23	22	11	—	33	17	48	—	65	+ 32
Konsulent	A 21	—	40	—	40	—	47	—	47	+ 7
Amanuens/ konsulent	A 17—21	—	32	16	48	—	72	—	72	+ 24
Förste assistent	A 16	7	19	—	26	—	—	—	—	— 26
Summa		32	102	16	150	25	167	—	192	+ 42

Anm. 16 extra tjänster som amanuens/konsulent extraordinariesätts.

1 e) *Arbetsvårdsverksamheten* har åren 1963—1965 tillförts 80 nya tjänster. Enligt en inom styrelsen gjord översyn av personalbehovet inom arbetsvårdsorganisationen beräknas de aktuella personalförstärkningarna till 168 tjänster. Som en första etapp begär styrelsen 60 nya tjänster. Vissa lönegradsförändringar föreslås också. Styrelsens yrkanden framgår av följande uppställning.

Tjänst	Lönegrad	Antal tjänster 1/7 1965				Förslag				Ökning eller minskn.
		Ao	Ae	Ag	S:a	Ao	Ae	Ag	S:a	
Byrådirektör .	A 25	1	—	—	1	5	—	—	5	+ 4
Förste inspektör	A 23	11	—	—	11	20	7	—	27	+ 16
Förste konsulent	A 23	—	—	—	—	5	—	—	5	+ 5
Förste inspektör	A 21	13	16	—	29	5	41	—	46	+ 17
Konsulent	A 21	5	—	—	5	—	—	—	—	— 5
Inspektör	A 19	7	33	8	48	5	81	—	86	+ 38
Förste assistent	A 16	12	108	10½	130½	10	146½	—	156½	+ 26
Assistent	A 13	1	34	6	41	—	—	—	—	— 41
Summa		50	191	24½	265½	50	275½	—	325½	+ 60

Anm. 24 tjänster förs över från Ag till Ae.

1 f) *Överföring av tjänster från anslagsposten Avlöningar till tillfällig personal till anslagsposten Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal, m. m.* Anslagsposten Avlöningar till tillfällig personal uppgår för budgetåret 1965/66 till 6 720 000 kr. Medlen avser endast kostnader för grundlöner. Styrelsen anser att anslagsposten är oproportionerligt stor i relation till övriga anslagsposter inom avlöningsanslaget. Ett stort antal av de tjänster, som avlönas från anslagsposten är med hänsyn till arbetsuppgifternas varaktighet och angelägenhetsgrad helt jämförbara med ordinarie eller extraordinarie tjänster. Som framgår av följande uppställning återfinns tjänsterna inom samtliga grenar av fältorganisationen.

Verksamhetsgren	Lönegrad Ag					Amanuens/konsulent	Summa
	23	21	19	16	13		
Kansliorganisation	26	26	43	21	16	—	132
Arbetsförmedling	—	—	31	71	81	—	183
Yrkesvägledning	—	—	—	—	—	16	16
Arbetsvård	—	—	8	10 ½	6	—	24 ½
Sjömanshusorganisation	—	—	1	1	4	—	6
Summa	26	26	83	103 ½	107	16	361 ½

Styrelsen föreslår att 174 av tjänsterna överförs till anslagsposten Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal samt att de i samband härmed extraordinariesätts. För 73 tjänster föreslås dessutom lönegradsuppflyttningar. Överföringen och extraordinariesättningen skulle beröra följande tjänster, nämligen

vid länsarbetsnämndernas kansliorganisation 1 förste inspektör i Ag 21 (föreslås till förste inspektör i Ae 23) och 24 förste inspektörer i Ag 21, planeringsuppgifter, samt 24 inspektörer i Ag 19 (föreslås till förste inspektörer i Ae 21), omskolnings- och fortbildningsuppgifter,

vid arbetsförmedlingsverksamheten 15 inspektörer i Ag 19, 30 förste assistenter i Ag 16 och 40 assistenter i Ag 13 (föreslås till förste assistenter i Ae 16),

vid yrkesvägledningsverksamheten 16 amanuenser/konsulenter,

vid arbetsvårdsverksamheten 8 inspektörer i Ag 19, 10 förste assistenter i Ag 16 och 6 assistenter i Ag 13 (föreslås till förste assistenter i Ae 16).

Därjämte föreslår styrelsen att 2 tjänster som sjömanshusombudsmän i Ag 19, vilka redan avlönas från icke-ordinarieposten, blir extraordinariesatta med placering i Ae 21.

1 g) *Tillfällig personal m. m.* För biträdeshjälp begärs ytterligare 200 000 kr.

Styrelsen anser att ett genomförande av arbetsmarknadsutredningens förslag om möjlighet för arbetsmarknadsverket att inom en fastställd ram vid extraordinära arbetsmarknadssituationer disponera medel från sakanslag för tillfälliga personalförstärkningar avsevärt skulle öka verkets möjligheter att snabbt kunna sätta in speciella förmedlingsaktioner och därigenom re-

ducera behovet av andra, mera kostnadskrävande åtgärder mot arbetslöshet eller arbetskraftsbrist. Styrelsen föreslår att den erhåller befogenhet att för ändamålet ta i anspråk högst 1 000 000 kr. från sakanslag.

1 h) *Arvoden till yrkesvalslärare.* Under budgetåret 1966/67 kan ytterligare ett hundratal lärare eller sammanlagt omkring 765 antas vara i tjänst.

1 i) *Arvoden till länsarbetsnämndernas läkare.* Nuvarande medelstilleddning medger att 25 läkare vid huvudkontoren tjänstgör 4 veckotimmar och 38 läkare vid avdelningskontor med arbetsvårdsexpeditioner tjänstgör 2 veckotimmar. Denna tjänstgöring har visat sig otillräcklig. Antalet arbetsvårdssökande uppgick under 1964 till 60 965 och beräknas vid utgången av år 1965 till ca 75 000 och 1966 till drygt 90 000. Det är vidare nödvändigt att den medicinska expertisen kompletteras med psykiatriker. Behovet av läkarmedverkan beräknas nu till 6 veckotimmar vid huvudkontoren och till 3 veckotimmar vid avdelningskontoren. Den 1 juli 1966 beräknas arbetsvårdsexpeditioner komma att inrättas vid ytterligare några avdelningskontor.

Vid oförändrade ersättningar till läkarna beräknas medelsbehovet till 638 500 kr., vilket innebär en ökning med 252 000 kr. Av beloppet avses 40 000 kr. för vikarier under läkarnas semester.

2 a) *Tjänsteförändringar m. m.*

Sammanslagning av arbetsnämnden i Stockholms stad och länsarbetsnämnden i Stockholms län. 1961 års storstadsutredning har föreslagit att arbetsnämnden i Stockholms stad och länsarbetsnämnden i Stockholms län snarast möjligt sammanförs till ett gemensamt organ. En arbetsgrupp inom verket utreder organisationsfrågorna. Arbetsgruppen har i juli 1965 överlämnat en första promemoria, avseende kansliorganisationen. Arbetsnämnden och länsarbetsnämnden i Stockholms län har med vissa reservationer tillstyrkt arbetsgruppens förslag. Länsarbetsnämnden anser emellertid att omorganisationen bör anstå till den 1 juli 1967.

Arbetsmarknadsstyrelsen anser övervägande skäl tala för att genomföra omorganisationen redan den 1 juli 1966. Det synes riktigast att en gemensam länsarbetsnämnd får ta ställning till förslagen beträffande den gemensamma förmedlingsorganisationens utformning och omfattning.

Styrelsen föreslår följande:

- 1) En gemensam nämnd, kallad länsarbetsnämnden i Stockholms stad och län, inrättas fr. o. m. den 1 juli 1966.
- 2) Länsarbetsnämnden bör bestå av åtta ledamöter och få följande sammanställning:
 - Ordförande.
 - Vice ordförande.
 - En representant för vardera SAF, LO, TCO, Stockholms stad och Stockholms läns landsting.
 - En representant, utsedd efter förslag av generaldirektören och företrädande något betydelsefullt arbetsmarknadsområde.

3) Chefen för den nya länsarbetsnämnden bör ha tjänstetiteln länsarbetsdirektör.

Kansliet bör få följande högre tjänster:

- 1 länsarbetsdirektör i Bo 3
- 1 avdelningsdirektör i Bo 1
- 2 byrådirektörer i Ao 27
- 1 byrådirektör i Ao 25
- 3 förste inspektörer i Ao 23
- 1 förste inspektör i Ae 23
- 2 förste inspektörer i Ag 23

En tjänst som förste inspektör i Ag 23 dras in.

Lönegradsuppflyttningar. Styrelsen föreslår vidare uppflyttning i lönegrad av följande tjänster, nämligen

vid länsarbetsnämndernas kansliorganisation 23 länsarbetsdirektörer i Bo 1 till Bo 3, 1 länsarbetsdirektör i Ao 27 till Bo 3, 3 byrådirektörer i Ao 27 till avdelningsdirektörer i Bo 1, 1 byrådirektör i Ao 25 till avdelningsdirektör i Bo 1, 22 byrådirektörer i Ao 25 till Ao 27, 1 förste inspektör i Ao 23 till byrådirektör i Ao 25, 19 förste inspektörer (koordinatorer) i Ao 21 till Ao 23, 4 förste inspektörer (koordinatorer) i Ae 21 till Ae 23, 1 assistent i Ao 13 till förste assistent i Ao 16, 17 assistenter i Ae 13 till förste assistenter i Ae 16 och 25 kansliskrivare i Ao 11 till kontorsskrivare i Ao 13,

vid arbetsförmedlingsverksamheten 2 förste inspektörer i Ae 21 till Ae 23, 17 inspektörer i Ao 19 till förste inspektörer i Ao 21, 12 inspektörer i Ae 19 till förste inspektörer i Ae 21, 43 förste assistenter i Ao 16 till inspektörer i Ao 19, 56 förste assistenter i Ae 16 till inspektörer i Ae 19, 27 assistenter i Ao 13 till förste assistenter i Ao 16, 393 assistenter i Ae 13 till förste assistenter i Ae 16 och 11 assistenter i Ae 13 till förste assistenter i Ae 16 (halvtidstjänster),

vid yrkesvägledningsverksamheten 5 förste konsulenter i Ao 23 till byrådirektörer i Ao 25, 16 konsulenter i Ae 21 till förste konsulenter i Ae 23, 2 amanuens/konsulenter till förste konsulenter i Ae 23, 7 förste assistenter i Ao 16 till amanuens/konsulenter och 19 förste assistenter i Ae 16 till amanuens/konsulenter,

vid arbetsvårdsverksamheten 4 förste inspektörer i Ao 23 till byrådirektörer i Ao 25, 18 förste inspektörer i Ao 21 till Ao 23 (därav 5 konsulenter), 7 förste inspektörer i Ae 21 till Ae 23, 5 inspektörer i Ao 19 till förste inspektörer i Ao 21, 20 inspektörer i Ae 19 till förste inspektörer i Ae 21, 3 förste assistenter i Ao 16 till inspektörer i Ao 19, 30 förste assistenter i Ae 16 till inspektörer i Ae 19, 1 assistent i Ao 13 till förste assistent i Ao 16 och 34 assistenter i Ae 13 till förste assistenter i Ao 16 samt

vid sjömanshusorganisationen 2 sjömanshusombudsmän i Ae 23 till Ae 25, 2 sjömanshusombudsmän i Ae 21 till Ae 23, 4 inspektörer i Ao 19 till förste inspektörer i Ao 21, 7 sjömanshusombudsmän i Ae 19 till Ae 21, 1 inspektör i Ae 19 till förste inspektör i Ae 21, 1 förste assistent i Ao 16 till inspektör i Ao 19, 5 förste assistenter i Ae 16 till inspektörer i Ae 19, 2 assistenter i Ao 13 till förste assistenter i Ao 16 och 23 assistenter i Ae 13 till förste assistenter i Ae 16.

Enligt nu gällande klassindelning, beroende bl. a. av antalet befattningshavare vid respektive kontor, är kontorsföreståndarna placerade i följande

lönegrader, nämligen vid kontor i klass 1 i A 25, i klass 2 i A 23, i klass 3 i A 21, i klass 4 i A 19, i klass 5 i A 16 och i klasserna 6—8 i A 13. Styrelsen föreslår följande ändringar i kontorsindelningen:

Till klass 1 hänförs kontoret i Lund. Till klass 3 uppflyttas 16 kontor. I klass 5 finns 73 kontor. Vid dessa finns två—fyra tjänster. Som en konsekvens av styrelsens i det följande redovisade förslag om uppflyttning av assistenttjänsterna från A 13 till A 16, bör föreståndartjänsten höjas till A 19. Slutligen bör, såsom styrelsen hävdade i de två senaste petitaskrivelserna, samtliga kontorsföreståndartjänster i A 13 flyttas upp till A 16.

Styrelsen föreslår vidare, att samtliga tjänster som assistent i A 13 flyttas upp till A 16. Som skäl härför anförts dels arbetsuppgifternas ändrade karaktär, dels att befodringsförhållandena inom arbetsförmedlingssektorn är klart otillfredsställande. 80 % av de ordinarie och extraordinarie tjänsterna är placerade i de båda lägsta lönegraderna, A 13 och A 16. Det är inte ovanligt med 12—15 års anställning innan befodran till A 16 kan ske.

2 b) *Arbetsförmedlingsaspiranternas löner m. m.* Styrelsen föreslår att aspirantlönegraden höjs från A 11 till A 14 eftersom den nuvarande lönegraden i förening med otillfredsställande befodringsmöjligheter inom verket inte är tillräckligt attraktiv för kvalificerade sökande.

Av anvisade medel kan f. n. anställas 76 årsaspiranter. Detta antal motsvarar inte behovet av rekryteringstjänster efter den utbyggnad som numera skett av arbetsförmedlingen. Medel bör därför beräknas för 100 aspiranter.

Yttranden

Statskontoret tillstyrker styrelsens förslag om inrättande av tjänster som inspektörer för aktiveringsuppgifter. Dock synes några frågor av närmast organisatorisk art återstå att lösa innan aktiveringsinspektörerna träder i verksamhet. Arbetsmarknadsutredningen beskriver deras arbetsuppgifter men poängterar att arbetsinnehållet delvis blir beroende av de förhållanden som råder inom resp. läns arbetsmarknad.

Alla ev. avvikelser till trots kommer aktiveringsinspektörernas arbetsuppgifter att även kunna karakteriseras som yrkesvägledning, arbetsvård (åtminstone profylaktisk), plats- och arbetskraftsackvisation m. fl. redan existerande funktioner. Av denna anledning bör aktiveringsinspektörernas ställning i förhållande till övriga befattningshavare preciseras närmare än arbetsmarknadsutredningen gjort. Arbetsmarknadsstyrelsen bör låta utarbeta befattningsbeskrivningar länsvis, som anger gränser för deras ansvar och befogenheter. Sådana beskrivningar kan också underlätta bästa möjliga rekrytering och urval vid tjänstetillsättningarna. Kanske blir arbetsinnehållet så olika, t. ex. i län med överskott resp. underskott på arbetskraft, att alla inspektörer inte lämpligen bör utväljas enligt samma mall. — *Statskontoret* föreslår att medel för aktiveringsinspektörernas löner tillförs anslagsposten Avlöningar till tillfällig personal.

Bl. a. med hänvisning till arbetsmarknadsutredningen föreslår styrelsen en omfattande kvalitativ och kvantitativ utökning av verkets personalutbild-

ning. Styrelsens kanslibyrå bör sålunda förstärkas med en förste byråsekreterare och en amanuens. De mest omfattande förstärkningarna anses emellertid böra tillföras fältorganisationen. För detta ändamål föreslås att varje nämnd utökas med en konsulent för personalutbildning.

Statskontoret instämmer för sin del i arbetsmarknadsstyrelsens åsikt att ifrågasvarande verksamhet bör utvidgas och förbättras. Arbetsmarknadsstyrelsen och statskontoret har gemensamt beslutat ge hög prioritet åt de avsnitt av pågående organisationsundersökningar, vilka innefattar analyser av arbetskrav och utbildningsbehov. Projektet befinner sig på planeringsstadiet. Schematiskt uttryckt anser statskontoret att det bör genomföras i fyra etapper. Först därefter bör man fastställa utbildningens framtida organisatoriska förankring, vilka utbildningsavsnitt som därvid lämpligen bör handhas av regionala organ och hur personella och ekonomiska resurser bör fördelas. På anförda grunder är statskontoret inte berett att tillstyrka förslaget att redan nästa budgetår inrätta utbildningskonsulenttjänster vid länsarbetsnämnderna.

Som ytterligare skäl mot att tillsätta konsulenter för personalutbildning i full skala nästa budgetår kan anföras att det får ifrågasättas om befattningshavare med erforderliga kvalifikationer finns att tillgå för snabb rekrytering i ett sammanhang. En successiv rekrytering torde öka möjligheterna att upprätthålla höga kvalitativa krav.

För statskontoret framstår det som lämpligast att arbetsmarknadsstyrelsen i första hand erhåller medel för att utvidga den centrala utbildningsplaneringen och administrationen. Statskontoret föreslår att anslagsposten Avlöningar till tillfällig personal tillförs 150 000 kr. för detta ändamål. Under arbetet med uppläggning av nytt utbildningssystem och under dess första tillämpningstid (sannolikt hela budgetåret 1966/67) torde behov föreligga att anlita utomstående konsulents tjänster. För härmed förenade kostnader bör arbetsmarknadsstyrelsen få disponera 100 000 kr.

I remissyttrande över betänkandet om organisations- och samarbetsfrågor i stockholmsområdet har statskontoret biträtt utredningens förslag att en sammanslagning av arbetsnämnden i Stockholms stad och länsarbetsnämnden i Stockholms län skall genomföras utan att man avvaktar resultatet av statskontorets undersökningar. Vad beträffar den nya nämndens kansliorganisation förutsätter ämbetsverket att denna organisatoriska enhet blir föremål för översyn i samma ordning som övriga nämnders kanslier.

Personalutbildningsnämnden anför bl. a.

För den alldeles övervägande delen av styrelsens fältpersonal torde utbildningsbehovet vara ensartat. Verksamheten är ju underkastad en för alla länsnämnder och förmedlingskontor gällande reglering. Att splittra personalutbildningen inom arbetsmarknadsverket på ett tjugotal geografiskt åtskilda organ framstår följaktligen redan av denna anledning som irrationellt. Personalutbildning i större skala bör enligt nämndens mening normalt vara

centralt organiserad och ledas från styrelsen med tillämpning av enhetliga regler och med i huvudsak likartat kursinnehåll. Detta hindrar givetvis icke att kursverksamhet kan anordnas regionalt.

De olika uppgifter som skulle tillkomma utbildningskonsulenterna utgör knappast tillräcklig motivering för tjänsterna. Vissa av angivna uppgifter aktualiserar snarare frågan om arbetsledningens effektivitet inom arbetsmarknadsverkets länsorgan.

Nämnden finner sig alltså inte kunna tillstyrka förslaget om inrättande av tjänster som konsulenter för personalutbildning. Förslaget om förstärkning av arbetsmarknadsstyrelsen med två kvalificerade tjänstemän för personalutbildningsuppgifter tillstyrks däremot av nämnden.

C 8. Arbetsförmedlingen: Omkostnader

	Anslag	Nettoutgift
1964/65	14 320 000	16 085 118
1965/66	16 045 000	
1966/67 (förslag)	18 970 000	

Arbetsmarknadsstyrelsen föreslår att anslaget förs upp med 20 058 000 (+4 013 000) kr.

	Anvisat 1965/66		Föreslagen Mynd.	andr. 1966/67 Dep.ch.
1. Sjukvård m. m.	160 000	+	40 000	+ 40 000
2. Reseersättningar	2 050 000	+	480 000	+ 350 000
3. Underhåll och drift av tjänstebilar	115 000	+	40 000	+ 30 000
4. Utbyte av tjänstebilar	110 000	+	45 000	+ 15 000
5. Lokalkostnader	6 350 000	+	1 325 000	+1 100 000
6. Expenser	6 660 000	+	1 498 000	+1 140 000
7. Utbildnings- och instruktörsverksamhet	600 000	+	585 000	+ 250 000
			+ 4 013 000	+ 2 925 000

Motiv

2. *Reseersättningar.* Höjda ersättningar för tjänsteresor med egen bil medför en kostnadsökning med 120 000 kr. För utökad reseverksamhet för yrkesvägledningens och arbetsvårdens personal samt till följd av intensifierad planering av byggnadsverksamheten beräknas ytterligare 60 000 respektive 100 000 kr. För ambulering förmedlingsverksamhet inom glesbygderna beräknas 200 000 kr.

3. *Underhåll och drift av tjänstebilar.* För ökade underhållskostnader till följd av bilparkens ålder beräknas 15 000 kr. och för under punkt 4 föreslagen ökning av antalet bilar 25 000 kr.

4. *Inköp och utbyte av tjänstebilar.* För nödvändiga utbyten av 6 bilar beräknas 80 000 kr. Vidare bör bilar till en kostnad av 75 000 kr. anskaffas till 5 av de 9 länsarbetsnämnderna, som f. n. saknar tjänstebil.

5. *Lokalkostnader.* Årshyrorna för lokaler uppgick den 1 juli 1965 till 5 995 468 kr. De ökade kostnader, som uppkommer till följd av inflyttning i nya och utökade lokaler under innevarande och nästa budgetår, beräknas till ca 1,1 milj. kr. Ändring av äldre lokaler för att anpassa dessa till

en effektivare arbetsmetodik beräknas kosta 0,5 milj. kr. För lokalersättningar till arbetsförmedlingsombud beräknas 75 000 kr.

6. *Expenser.* Kostnaderna för städning beräknas öka med 130 000 kr., för skrivmaterialier m. m. med 105 000 kr., för telegram och telefon med 540 000 kr., för inköp och underhåll av möbler och kontorsmaskiner med 540 000 kr. samt för bokinköp m. fl. ändamål 183 000 kr.

7. *Utbildnings- och instruktionsverksamhet.* Styrelsen avser att väsentligt utvidga den interna utbildningen av verkets personal. För centrala kurser och konferenser beräknas 600 000 kr., för lokala kurser och konferenser 400 000 kr., för material och övriga omkostnader 75 000 kr., för kursavgifter för personalens fritidsstudier vid korrespondensinstitut och bildningsorganisationernas kurser 10 000 kr. samt för yrkesvalslärarnas praktiktjänstgöring och fortbildning 100 000 kr.

Yttrande

Personalutbildningsnämnden tillstyrker att medel beräknas för bidrag till personalens fritidsstudier med föreslaget belopp. Nämnden erinrar om att organiserad korrespondensundervisning förekommer vid flera verk, i regel med gott resultat.

C 9. Allmänna beredskapsarbeten m. m.

	Anslag	Nettoutgift
1964/65	¹ 620 000 000	503 418 481
1965/66	² 420 000 000	
1966/67 (förslag)	400 000 000	

Arbetsmarknadsstyrelsen föreslår att anslaget förs upp med 403 (– 17) milj. kr.

	Utgift resp.	Arbetsmarknadsstyrelsens	
	inkomst	beräkning för budgetåret	
	1964/65	1965/66	1966/67
	kr.	kr.	kr.
A. Utgifter			
<i>Åtgärder för att underlätta arbetskraftens rörlighet</i>			
1. Respenning.....	7 631 620	9 000 000	10 000 000
2. Familje- och utrustningsbidrag.....	9 116 549	11 500 000	13 000 000
3. Starthjälp.....	9 743 907	12 000 000	14 000 000
4. Inlösen av egna hem.....	228 648	2 000 000	5 000 000
Summa åtgärder för att underlätta arbetskraftens rörlighet.....	26 720 724	34 500 000	42 000 000
<i>Sysselsättningskapande åtgärder</i>			
5. Beredskapsarbeten.....	453 292 523	370 000 000	340 000 000
Uppförande av industribyggnader i lokaliseringssyfte.....	(45 393 295)	—	—
Beredskapsarbeten på vägar och gator.....	(284 935 614)	(250 000 000)	(200 000 000)
Övriga beredskapsarbeten m. m.....	(122 963 614)	(120 000 000)	(140 000 000)
6. Industribeställningar.....	6 887 506	5 000 000	5 000 000
7. Detaljplanering av vissa allmänna arbeten.....	7 240 010	10 000 000	10 000 000
Summa sysselsättningskapande åtgärder.....	467 420 039	385 000 000	355 000 000

¹ Varav 305 milj. kr. anvisats på tilläggsstat.

² Av anslaget skall förslagsvis 250 milj. kr. avräknas mot automobilskattebidragen.

	Utgift resp.	Arbetsmarknadsstyrelsens	
	inkomst	beräkning för budgetåret	
	1964/65	1965/66	1966/67
	kr.	kr.	kr.
<i>Kontanthjälp</i>			
8. Kontantunderstödsverksamhet.....	176 291	350 000	350 000
<i>Diverse ändamål</i>			
9. Psykotekniska undersökningar.....	1 551 828	2 000 000	3 000 000
10. Övervakning av statens stenlager.....	18 884	25 000	25 000
11. Övriga ändamål.....	3 799 505	2 500 000	2 500 000
Summa diverse ändamål.....	5 370 217	4 525 000	5 525 000
Summa utgifter	499 687 271	424 375 000	402 875 000
Utgående förskott.....	9 826 427	—	—
Utgående reservation.....	145 763 331	—	—
Utgifter totalt	655 277 029	424 375 000	402 875 000
B. Inkomster			
1. Ingående reservation.....	29 181 812	145 763 331	—
2. Anslag.....	617 812 813	420 00 0000	—
3. Anslagsbehov.....	—	—	402 875 000
Summa inkomster	646 994 625	565 763 331	402 875 000
4. Ingående förskott.....	8 282 404	—	—
Inkomster totalt	655 277 029	565 763 331	402 875 000

Motiv

1—4. *Åtgärder för att underlätta arbetskraftens rörlighet.* Starthjälp m. fl. bidrag utgick under åren 1963 och 1964 i följande antal fall:

År	Starthjälp	Familje- bidrag	Utrustnings- bidrag	Respenning	
				flyttnings- bidrag	resor
1963.....	17 128	3 042	1 156	2 471	26 523
1964.....	23 194	3 662	2 152	3 627	40 549

De intensifierade åtgärderna i syfte att genom interlokal arbetsförmedling få till stånd en utjämning mellan orter med hög efterfrågan på arbetskraft och arbetslöshetsområden beräknas under de närmaste budgetåren medföra ökade kostnader för bidrag till flyttande arbetskraft.

Erfarenheterna från den i början av år 1965 startade försöksverksamheten med inlösen av egnahem tyder på att denna verksamhet kommer att bestå och få en alltmer ökad betydelse för att underlätta omflyttning av arbetskraft från vissa områden med sysselsättningssvårigheter. F. n. är ett 100-tal inlösenärenden under utredning. Att flera ärenden hittills inte aktualiserats hänger delvis samman med att nuvarande värderingsregler vid inlösen inte alltid leder till för fastighetsägarna acceptabla priser. Mot bakgrunden av hittills vunna erfarenheter hemställer styrelsen om bemyndigande att jämka inlösenbeloppet i de fall då taxeringsvärdet inte motsvarar full täckning av kvarstående lån i fastighet som är aktuell för inlösen. Styrelsen hemställer vidare att försöksverksamheten utsträcks till att undantagsvis även avse inlösen av bostadsrättslägenheter. Vid medelsberäkningen utgår styrelsen från

att medel som flyter in vid försäljning av inlösta egnahem skall tillgodoföras riksstatstiteln Övriga diverse inkomster.

5. *Beredskapsarbeten.* Under budgetåret 1964/65 uppgick antalet dagsverken till 1 554 000, därav 860 000 på vägarbeten, 210 000 på industribyggen i lokaliseringssyfte och 484 000 på övriga beredskapsarbeten. Bokförda utgifter uppgick till 453 293 000 kr., varav för vägarbeten 284 936 000 kr., för industribyggen 45 393 000 kr. och för övriga beredskapsarbeten 122 964 000 kr.

För bedrivande av beredskapsarbeten under budgetåret 1965/66 har i riksstaten beräknats 370 milj. kr. Styrelsen kan inte bedöma om detta belopp kommer att förslå. För budgetåret 1966/67 utgår styrelsen från en sysselsättningsvolym av samma storlek som för innevarande budgetår. En fortsatt övergång till mindre kostnadskrävande arbetsobjekt väntas kunna genomföras. Styrelsen föreslår därför att anslaget för beredskapsarbeten upptages till 340 milj. kr. Av beloppet bör uppskattningsvis 200 milj. kr. avräknas mot automobilskattemedlen.

I samband med att särskilda medel anslagits för lokaliseringssändamål från 1 juli 1965 har styrelsens medverkan till uppförande av industrilokaler upphört. Detta gäller även uppförande av kommunala byggnader för småindustri och hantverk. Från kommunalt håll och från småindustrier har föreslagits att uppförande av lokaler för småindustri och hantverk i lokaliseringpolitiskt syfte åter införs som statskommunala beredskapsarbeten. Styrelsen vitsordar detta medels ändamålsenlighet och hemställer att Kungl. Maj:t ställer frågan under riksdagens prövning.

6. *Industribeställningar.* Medelsbehovet för innevarande och nästa budgetår kan endast uppskattningsvis beräknas. Ett belopp av 5 milj. kr. bör reserveras för detta ändamål för såväl innevarande som nästa budgetår.

7. *Detaljplanering av vissa allmänna arbeten.* För budgetåret 1965/66 beräknas att 7 milj. kr. erfordras för bidrag till kommuner. För statliga myndigheter beräknas för i huvudsak skogliga planeringsåtgärder under budgetåret 1965/66 en medelsåtgång av 3 milj. kr. För budgetåret 1966/67 beräknas för ändamålet likaledes ett belopp av 10 milj. kr.

8. Utgifterna för *psykotekniska undersökningar* uppgick under budgetåret 1964/65 till ca 1 552 000 kr. Under detta budgetår utfördes ca 4 000 anlagsprövningar, varav ca 1 500 i form av grupptest. För innevarande budgetår beräknas medelsbehovet till 2 milj. kr. Styrelsen räknar med en fortsatt ökning av såväl individual- som gruppundersökningar under budgetåret 1966/67 och föreslår att medelsbehovet beräknas till 3 milj. kr.

Anslaget för budgetåret 1965/66 är uppfört med 420 milj. kr. Vid ingången av budgetåret förelåg en reservation av 145 763 331 kr. varav ca 140 milj. kr. erfordras för att täcka oregrerade statsbidrag. På anslaget är alltså ca 425 milj. kr. disponibelt. Även *de sammanlagda utgifterna under budgetåret*

1965/66 uppskattas till 425 milj. kr. Det sammanlagda medelsbehovet för budgetåret 1966/67 skulle uppgå till avrundat 403 milj. kr.

C 10. Vissa sysselsättningsfrämjande åtgärder för handikappade m. fl.

	Anslag	Nettoutgift
1964/65	1155 000 000	112 632 834
1965/66	2135 000 000	
1966/67 (förslag)	155 000 000	

Arbetsmarknadsstyrelsen föreslår att anslaget förs upp med 158 (+ 23) milj. kr.

	Utgift 1964/65 kr.	Arbetsmarknadsstyrelsens beräkning för budgetåret	
		1965/66 kr.	1966/67 kr.
A. Utgifter			
1. Beredskapsarbeten m. m.	78 795 865	100 000 000	100 000 000
(Beredskapsarbeten på vägar och gator)	(36 501 334)	(45 000 000)	(45 000 000)
(Övriga beredskapsarbeten m. m.)	(42 294 531)	(55 000 000)	(55 000 000)
2. Arkivarbeten m. m.	23 702 251	29 000 000	33 000 000
3. Näringshjälp	9 990 604	15 000 000	25 000 000
Summa utgifter	112 488 720	144 000 000	158 000 000
Utgående förskott	144 115	—	—
Utgående reservation	42 367 165	—	—
Utgifter totalt	155 000 000	144 000 000	158 000 000
B. Inkomster			
1. Ingående reservation	—	42 367 165	—
2. Anslag	155 000 000	135 000 000	—
3. Anslagsbehov	—	—	158 000 000
Summa inkomster	155 000 000	177 367 165	158 000 000
4. Ingående förskott	—	144 115	—
Inkomster totalt	155 000 000	177 511 280	158 000 000

Motiv

1. *Beredskapsarbeten m. m.* Beredskapsarbetena bedrivs dels som statskommunala beredskapsarbeten för s. k. svårplacerad arbetskraft, dels som statliga beredskapsarbeten för såväl svårplacerad som s. k. specialhänvisad arbetskraft.

Statskommunala beredskapsarbeten utgörs av enklare utarbeten, såsom skogsröjning, parkarbeten, upprensning av stränder och badplatser etc. I dessa arbeten sysselsätts sådana handikappade, som inte kan få arbete på öppna arbetsmarknaden eller flytta till ort, där de kan få lämpligt arbete. Antalet sysselsatta i dylika arbeten under budgetåret 1964/65 utgjorde ca 1 900.

Statliga beredskapsarbeten för specialhänvisad arbetskraft utgörs i huvudsak av vägarbeten, skogsvårdsarbeten samt fornminnes- och naturvårds-

¹ Varav 78 milj. kr. anvisats på tilläggsstat II.

² Av anslaget skall 30 milj. kr. avräknas mot automobilskattemedlen.

arbeten. I de båda sistnämnda sysselsätts i huvudsak mentalvårdsklientel och psykiskt utvecklingsstörda och i de övriga nykterhetsvårds-, kriminalvårds- och ungdomsvårdsklientel. Den 1 juli 1965 fanns 41 arbetsplatser anordnade i arbetsmarknadsstyrelsens regi med en sammanlagd kapacitet för 930 personer. Därutöver har i skogsstyrelsens regi ca 1 300 svärplacerade sysselsatts med skogsvårdsarbeten och ca 200 med lättare utarbeten i anslutning till mentalsjukhus.

Under budgetåret 1964/65 utfördes 755 000 dagsverken varav 287 000 vid statskommunala och 468 000 vid statliga beredskapsarbeten. Statsverkets kostnader uppgick till 78 795 865 kr.

Av de vid arbetsförmedlingens arbetsvårdsexpeditioner inskrivna personerna var den 30 juni 1965 ca 5 000 i behov av skyddad sysselsättning, utan att sådan under den närmaste tiden kunde beredas dem. Ett ökat behov av skyddade arbetsformer för ungdomsvårds-, kriminalvårds- och mentalvårdsklientel samt psykiskt utvecklingsstörda föreligger också. En fortsatt ökning av såväl statskommunala som statliga beredskapsarbeten är nödvändig. Styrelsen uppskattar medelsbehovet för beredskapsarbeten m. m. under budgetåren 1965/66 och 1966/67 till 100 milj. kr.

2. *Arkivarbeten m. m.* Antalet arkivarbetare, som under budgetåret 1963/64 utgjorde i medeltal 2 194, ökade under budgetåret 1964/65 till 2 525, varav 2 310 svenskar och 215 utlänningar. Den 30 juni 1965 uppgick totalantalet arkivarbetare till 2 701.

Sysselsättningsmöjligheter för arkivarbetare har på en del håll inte kunnat beredas genom placering hos myndigheter och institutioner. För den skull har i en del län anordnats s. k. arkivarbetscentraler. Ett ökat behov av skyddad sysselsättning i form av arkivarbeten väntas bestå. Månadsmedeltalet arkivarbetare för budgetåret 1965/66 uppskattas till 2 850.

Musikerhjälp har under senare år tagits i anspråk i obetydlig utsträckning. Under budgetåret 1964/65 sysselsattes i denna hjälpform i medeltal 39 personer under 8½ månader och 8 personer under återstoden av budgetåret. För budgetåret 1965/66 förutses situationen bli i stort sett oförändrad. Kostnaderna för arkivarbete och musikerhjälp beräknas för budgetåret 1965/66 till 29 milj. kr. och för budgetåret 1966/67 till 35 milj. kr.

3. *Näringshjälp.* Enligt nu gällande bestämmelser utgår näringshjälp till egen rörelse endast i samband med själva starten. Ett undantag gäller för handikappade kioskägare, som ålagts av hälsovårdsnämnd att vidtaga byggnadsåtgärder. Styrelsen har upprepade gånger i tidigare petitaframställningar framhållit behovet och nödvändigheten av att näringshjälp i vissa fall kan utgå även till rörelse, som startats tidigare. Det har i ett flertal fall visat sig att handikappade som startat egen rörelse med bristfällig utrustning och blygsamt rörelsekapital inte har ekonomiska möjligheter att klara kostnaderna för ersättningsanskaffning av förslitna maskiner och redskap eller för komplettering av maskinutrustning, verktyg, inventarier etc. Om

ekonomiskt stöd inte kan ges, finns i åtskilliga fall ingen annan möjlighet än att lägga ned rörelsen och att söka lösa den handikappades försörjningsfråga genom förtidspension eller socialhjälp. Styrelsen hemställer därför ånyo att näringshjälp skall kunna utgå efter särskild prövning även vid förändring eller utbyggnad av egen rörelse enligt samma normer som vid startande av egen rörelse (jfr senast prop. 1965: 1 bil. 13 s. 99).

Maximibeloppet för näringshjälp höjdes den 1 juli 1963 från tidigare under lång tid gällande 5 000 till 10 000 kr. Arbetsmarknadsutredningen har föreslagit att beloppet höjs till 12 000 kr. Styrelsen anser det angeläget att beloppet sättes högre än det av utredningen föreslagna och föreslår att det ökas till 15 000 kr.

I samband med arbetsplacering av handikappad kan bidrag utgå till denne för vissa arbetsredskap och verktyg, som normalt inte tillhandahålls av arbetsgivaren. Däremot kan bidrag inte utgå till arbetsgivaren för anordningar på arbetsplatsen. Styrelsen anser det skäligt, att staten bidrar till arbetsgivarens kostnader för sådana fasta tekniska anordningar på arbetsplatsen genom vilka arbetsuppgifterna kan anpassas till handikappet. Härigenom skulle säkerligen betydligt flera arbetsuppgifter kunna erbjudas de handikappade. Styrelsen föreslår därför att bidrag efter särskild prövning av arbetsmarknadsstyrelsen skall kunna utgå till hälften av kostnaderna för särskilda för den handikappade vidtagna anordningar.

Arbetsmarknadsutredningen har föreslagit att även maximibeloppet för *bidraget till motorfordon* för handikappade skall höjas till 12 000 kr. Eftersom vissa gravt rörelsehindrade måste ha större utrymme för att t. ex. få in en rullstol och i vissa fall också behöver särskilt avpassat aggregat eller helautomatiska funktioner, föreslår styrelsen att bidrag efter särskild prövning kan medges upp till 15 000 kr.

Styrelsen räknar med att kostnaderna för näringshjälp och motorfordonsbidrag m. m. för budgetåret 1965/66 kommer att uppgå till omkring 15 milj. kr. För budgetåret 1966/67 räknar styrelsen med avsevärt ökade kostnader för dessa ändamål. Antalet ansökningar om bidrag till bilar, som budgetåret 1964/65 uppgick till ca 1 100 beräknas uppgå till inemot 1 700 under budgetåret 1966/67. Med hänsyn härtill och till styrelsens förslag om utvidgning av näringshjälpen beräknar styrelsen medelsbehovet under budgetåret 1966/67 till ca 25 milj. kr.

Anslaget för budgetåret 1965/66 är uppfört med 135 milj. kr. Vid ingången av budgetåret förelåg en reservation av 42 367 000 kr., av vilket belopp ca 25 milj. kr. erfordras för att täcka statsbidragsskulder m. m. Medelstillgången för finansiering av nya under budgetåret 1965/66 uppkommande utgifter uppgår sålunda till avrundat 152 milj. kr. Medelsbehovet under samma budgetår beräknas till 144 milj. kr. Styrelsen uppskattar det sammanlagda medelsbehovet för budgetåret 1966/67 till 158 milj. kr.

Yttranden

Yttranden över anslagsframställningen i vad den avser beredskapsarbeten har inhämtats av kriminalvårdsstyrelsen, medicinalstyrelsen och socialstyrelsen.

Kriminalvårdsstyrelsen anför bl. a.

Under år 1964 var fyra särskilda beredskapsarbetsplatser för kriminalvårdsklientel anordnade. Varje arbetsplats kunde sysselsätta 24 personer. Sammanlagt mottogs 391 personer medan 341 personer avgick. Av dem som avgick från arbetena placerades 56 i arbete på öppna marknaden och 12 i omskolning. 58 slutade på egen begäran. Övriga slutade på grund av sjukdom, annan orsak, avstängdes på grund av onykterhet eller avvek utan anmälan.

Erfarenheterna från arbetsplatserna visar att anordnade arbeten inte i allo är lämpliga för kriminalvårdens klientel. I största möjliga utsträckning borde klientelet hellre beredas skyddad industriell sysselsättning. Det är dock angeläget att beredskapsarbeten står till buds för sådant klientel som har särskilda svårigheter att anpassa sig till arbetslivet. Behovet av dylika arbeten torde komma att öka. Det är önskvärt att lättare arbeten väljs liksom att arbetsplatserna blir mindre.

Medicinalstyrelsen yttrar.

I beredskapsarbetena deltar i växlande omfattning patienter från mentalsjukhus och vårdanstalter för psykiskt efterblivna.

Klientelet är mycket varierande och omfattar defektläktaschizofrenier, långdragna psykiska insufficienser, karaktärsanomalier med anpassnings-svårigheter och defekttillstånd efter tidiga hjärnskador. Arbetet utgör här ett led i rehabiliteringen och är av betydelse för bedömningen av arbetsprestation och uthållighet innan patienten skrivs ut till arbetsträningsverkstad i arbetsvårdens regi, till tidigare arbete eller annan placering i öppna marknaden, till utbildning eller till omskolning. Det är sålunda fråga om en arbetsprövning inom sjukhusens och vårdanstalternas ram som är av mycket stort värde och förtjänar att utökas.

Socialstyrelsen utnyttjar beredskapsarbetena för alkoholmissbrukare och ungdomsvårdsskoleelever. Vid utslussningen till den fria arbetsmarknaden av detta klientel är beredskapsarbetena till ovärderlig nytta.

Arbetsmarknadsstyrelsen har ca 800 platser reserverade för alkoholmissbrukare. Platserna utnyttjas helt. Flertalet arbetstagare hänvisas till beredskapsarbetena genom nykterhetsnämnderna. Uppskattningsvis 10—15 % av arbetstagarna är placerade från vårdanstalter.

Även om arbetsplatserna redan är av mycket stor betydelse för nykterhetsvården, måste man konstatera att de inte är tillräckliga för att täcka behovet av arbetsvård för nykterhetsvårdsklientelet. Erfarenheterna har visat, att en ytterligare differentiering av arbetsmöjligheterna behövs. De nu-

varande arbetsplatserna ger uteslutande sysselsättning i väg- eller skogsarbete. Dessa arbeten som förutsätter en god fysik är ofta för krävande för det äldre nykterhetsvårdsklientelet. Någon form av inomhusarbete är alltså ett önskemål från socialstyrelsens sida.

Verksamheten för ungdomsvårdsskoleklientelet har bedrivits sedan år 1960 och omfattar f. n. tre arbetsplatser med sammanlagt 30 platser, varav 10 reserverats för psykiskt instabila och alkoholiserade elever. Under de fem senaste åren har sammanlagt 358 ungdomsvårdsskoleelever placerats i beredskapsarbete, varav 106 under år 1964.

Omkring hälften av eleverna lämnade under 1964 arbetsplatserna för arbete i öppna marknaden eller placering på omskolningskurs. Resultatet av verksamheten bedöms av skolorna som gott. Från ungdomsvårdsskolornas sida har framförts önskemål framför allt om bättre ordnade fritidsmöjligheter för eleverna samt ökade personalresurser för tillsyn av eleverna och för kurativa åtgärder. Socialstyrelsen föreslår att ytterligare två arbetsplatser anordnas för ungdomsvårdsskoleelever. Det saknas nämligen f. n. placeringsmöjligheter i denna form dels för flickor och dels för debilklientelet bland pojkarna.

C 11. Förläggingsbyggnader m. m.

	Anslag
1965/66	23 000 000
1966/67 (förslag)	26 000 000

Arbetsmarknadsstyrelsen föreslår att anslaget förs upp med 29,5 (+ 6,5) milj. kr.

	Anvisat 1965/66	Arbetsmark- nadsstyrelsens beräkning för 1966/67
1. Nyanskaffning av förläggingsbyggnader m. m.....	6 700 000	+ 3 800 000
2. Ersättningsanskaffning av förläggingsbyggnader.....	5 000 000	+ 1 000 000
3. Underhålls- och driftkostnader	18 300 000	+ 700 000
Summa	30 000 000	+ 5 500 000
Särskilda uppbördsmedel		
1. Ersättningar för upplåtta förläggingsplatser.....	5 000 000	—
2. Inkomster vid försäljning m. m. av förläggingsbyggnader.....	2 000 000	—1 000 000
Summa	7 000 000	—1 000 000
Nettoutgift kr.	23 000 000	+ 6 500 000

Motiv

1. *Nyanskaffning av förläggingsbyggnader m. m.* För budgetåret 1966/67 räknar styrelsen med att alltjämt och i ökad omfattning tillhandahålla förläggningar för uthyrning till kommuner och företag vid överflyttning av arbetskraft. För detta ändamål bör anskaffas ytterligare 750 platser till en kostnad av 9,5 milj. kr. För nyanskaffning och uppsättning av ett 10-tal familjebostäder för zigenare beräknas 1 milj. kr.

2. *Ersättningsanskaffning av förläggningsbyggnader.* För budgetåret 1966/67 måste byggnader med 200 platser anskaffas såsom ersättning för äldre oreparabla byggnader. Dessutom bör resterande 200 platser i dubbelrum på arbetsplatserna ersättas med enkelrum. Kostnaderna härför beräknas till 5 milj. kr. För återanskaffning av försålda byggnader beräknas 1 milj. kr.

3. *Underhålls- och driftkostnader.* Vid beredskapsarbetsplatserna behövs förläggningsplatser för ca 3 000 personer. För underhålls- och driftkostnader på arbetsplatserna, inkl. uppsättnings- och flyttningskostnader, beräknar styrelsen 12 milj. kr. För flyttning och uppsättning av byggnader för omskolningsförläggningar samt för underhålls- och driftkostnader vid dessa förläggningar med ca 1 600 platser beräknas 5,5 milj. kr. De av styrelsen drivna förläggningarna för överflyttad arbetskraft i Malmö-, Lund- och Göteborgsområdet omfattar 500 platser. Underhålls- och driftkostnaderna för dessa beräknar styrelsen till 1,5 milj. kr.

C12. Kostnader för arbetsmarknadsstyrelsens förrådsverksamhet

	Anslag	Nettoutgift
1964/65	2 000 000	1 110 963
1965/66	1 000	
1966/67 (förslag)	1 000	

Arbetsmarknadsstyrelsen föreslår att anslaget förs upp med oförändrat 1 000 kr.

	Anvisat 1965/66	Arbetsmarknadsstyrelsens beräkning för 1966/67
1. Kostnader för förrådens drift.....	3 000 000	+ 200 000
2. Anskaffning av maskiner och reservdelar.....	3 800 000	+ 100 000
3. Anskaffning av redskap och arbetsmateriel	200 000	+ 100 000
	7 000 000	+ 400 000

Motiv

Vid utgången av budgetåret 1964/65 fanns på anslaget en reservation av 11 583 685 kr.

1. Uppräkningen beror på löne- och prishöjningar.

2. För utbyte av förslitna eller tekniskt föråldrade maskiner beräknas 3,2 milj. kr. och för reservdelar 0,7 milj. kr.

Styrelsen beräknar inkomsterna på anslaget till 7,0 milj. kr. och utgifterna till 7,4 milj. kr. Vid utgången av budgetåret 1966/67 beräknas en reservation av ca 11,2 milj. kr. kvarstå på anslaget.

I detta sammanhang torde få erinras om att arbetsmarknadsstyrelsen för de senaste nio budgetåren jämlikt riksdagens medgivande bemyndigats att under vissa förutsättningar avskryva inom arbetsmarknadsverket uppkom-
6* — *Bihang till riksdagens protokoll 1966. 1 saml. Nr 52*

mande fordringar till ett belopp ej överstigande 500 kr. Styrelsen har anmält att styrelsen i enlighet härmed under budgetåret 1964/65 fattat beslut om avskrivning av fordringar till ett sammanlagt belopp av 161 543 kr. 51 öre. Avskrivningarna avser nästan helt fordringar på flyktingar, deltagare i fortbildnings- och omskolningskurser samt arbetstagare, som erhållit start- hjälp och familjebidrag.

C 13. Omskolning m. m.

	Anslag	Nettoutgift
1964/65	135 000 000	135 109 699
1965/66	142 000 000	
1966/67 (förslag)	180 000 000	

Arbetsmarknadsstyrelsen och skolöverstyrelsen hemställer

1. att ytterligare 150 extra ordinarie tjänster inrättas för lärare vid omskolningskurserna,
2. att av anslaget får disponeras *dels* högst 3 milj. kr. för undervisning i svenska och svensk samhällskunskap bland i Sverige mera varaktigt boende utlänningar samt inresande studie- och praktikantgrupper, *dels ock* högst 300 000 kr. för informationsverksamhet bland nämnda befolkningsgrupper,
3. att maximibeloppet för utbildningsbidragen höjs, samt
4. att anslaget förs upp med 196 (+54) milj. kr.

Motiv

1. För budgetåret 1965/66 får finnas inrättade högst 300 extra ordinarie lärartjänster för omskolningskurserna, varav ca 250 för lärare i yrkesämnen och ca 50 för lärare i läroämnena. En avsevärd ökning av antalet extra ordinarie tjänster erfordras under de närmaste åren. För budgetåret 1966/67 föreslår skolöverstyrelsen en ökning med sammanlagt 150 extra ordinarie lärartjänster, varav 100 i högst lönegrad Ae 17 för lärare i yrkesämnena och 50 i högst lönegrad Ae 25 för lärare i läroämnena.

2. Genom beslut den 13 augusti 1965 har Kungl. Maj:t för budgetåret 1965/66 anvisat 3 milj. kr. för anordnande av undervisning i svenska språket för i Sverige mera varaktigt boende utlänningar. Även för budgetåret 1966/67 beräknas behov föreligga av här avsedd undervisning. Medelsbehovet beräknas till 3 milj. kr.

3. Arbetsmarknadsstyrelsen föreslår på nytt att utbildningsbidragen höjs (jfr senast prop. 1965:1 bil. 13 s. 109). Utbildningsbidraget har i väsentliga delar varit oförändrat sedan 1959. De höjningar som då gjordes grundade sig på ett konsumentprisindex tal av 152. Detta tal hade i juni 1965 stigit till 188, en ökning med 24 %. Även den allmänna standardstegringen är ett skäl för en höjning. Personer under utbildning uppbär i viss omfattning ersätt-

ningar från arbetslöshets- eller försäkringskassor i stället för utbildningsbidrag. Dessa ersättningar är i många fall förmånligare än utbildningsbidrag. Det kan vidare framhållas att det familjetillägg, som ingår i utbildningsbidraget, ansetts ligga långt under normal socialhjälpstandard. Styrelsens förslag innebär att grundbidraget höjs från 410 till 500 kr. för månad, familjetillägget till make från 55 till 110 kr. för månad vid utbildning i hemorten och från 200 till 240 kr. för månad vid utbildning utom hemorten samt familjetillägget för barn från 45 till 100 kr. för månad eller, när särskilda skäl föreligger, från 130 till 150 kr. för månad. De ortsgraderade hyresbidragen bör slutligen höjas med 25 kr. till högst 125, 150 resp. 175 kr. för månad.

De föreslagna höjningarna av utbildningsbidraget beräknas kosta 10 milj. kr.

På grund av beslut vid 1964 års riksdag reduceras grundbidraget till gift kvinna med hänsyn till makes inkomst så att endast halva bidraget utgår. Enligt styrelsens erfarenhet avstår många gifta kvinnor från utbildning på grund av den ringa ekonomiska kompensationen under utbildningstiden. Styrelsen föreslår i likhet med arbetsmarknadsutredningen att grundbidraget som regel får utgå utan reduktion.

4. Under budgetåret 1964/65 deltog omkring 40 000 personer i omskolningsverksamheten, varav 20 821 personer i skolöverstyrelsens 1 231 kurser. Medelsförbrukningen om 135,1 milj. kr. fördelas med 77 milj. kr. på arbetsmarknadsstyrelsen och 58,1 milj. kr. på skolöverstyrelsen. För budgetåret 1965/66 beräknas en utbildningsvolym av 45 000 personer, varav ca 20 000 vid skolöverstyrelsens kurser.

Under senare år har behovet av omskolning, fortbildning etc. fortsatt att öka. De beräkningar, som gjorts rörande utbildningsvolymen i de senaste petitaframställningarna har sålunda varit i underkant. Den fortgående strukturomvandlingen och rationaliseringen inom näringslivet har medfört större fortsatta behov av omskolning än som kunde förutses. Arbetsmarknadsstyrelsens intensifierade verksamhet att bl. a. via vuxenutbildning stimulera kvinnorna att söka sig ut på arbetsmarknaden har verkat i samma riktning liksom de handikappades ökade behov av utbildning.

I avvaktan på prövningen av arbetsmarknadsutredningens förslag har 1965 års riksdag anvisat 500 000 kr. för försöksvis bedriven yrkesutbildning även av inte arbetslösa för att öka tillgången på utbildad arbetskraft inom områden, där påtaglig brist föreligger. Arbetsmarknadsstyrelsen och skolöverstyrelsen hemställer att denna medelsram vidgas väsentligt och erinrar om att arbetsmarknadsutredningen har funnit att en mera väsentligt vidgad ram är erforderlig, för att det skall bli möjligt att tillgodose behovet av yrkeskunnig arbetskraft inom trånga sektorer på arbetsmarknaden.

Arbetsmarknadsstyrelsen har vidare den 16 mars 1965 gjort framställning om åtgärder för att påskynda en nödvändig utökning av fortbildningen (uppskolningen) av i företagen redan anställda.

Ett bifall till dessa förslag kommer att snabbare öka den arbetsmarknads- mässigt betingade utbildningen med tyngdpunkten förlagd till företagsutbildning. Enligt arbetsmarknadsstyrelsens bedömning skulle en sådan verksamhet för budgetåret 1966/67 komma att omfatta inemot 60 000 personer, varav ca 27 000 vid kurser i skolöverstyrelsens regi. Vid en utbildningsverksamhet av denna omfattning beräknas medelsbehovet för utbildningsbidrag vid oförändrade grunder till 90 milj. kr.

Antalet kurser i skolöverstyrelsens regi beräknas till ca 1 500. Kostnaderna för denna kursverksamhet beräknas till i runt tal 93 milj. kr., varav 45 milj. kr. för ersättningar till lärare, 20 milj. kr. för undervisningsmaterial, 13,9 milj. kr. för förbrukningsmaterial m. m., 19,5 milj. kr. för lokalkostnader m. m. och 2 milj. kr. för lärarutbildning. Produktionsinkomsterna beräknas till 7 milj. kr.

De totala kostnaderna under budgetåret 1966/67 beräknas alltså till 196 milj. kr.

C 15. Bidrag till anordnande av verkstäder för handikappade

	Anslag	Nettoutgift
1964/65	10 000 000	6 501 247
1965/66	11 000 000	
1966/67 (förslag)	3 000 000	

Arbetsmarknadsstyrelsen föreslår *dels* att grunderna för statsbidrag ändras, *dels ock* att anslaget förs upp med 25 (+14) milj. kr.

Motiv

Stora olikheter föreligger mellan skilda delar av landet i fråga om produktionskostnader för byggnader. Styrelsen anser att huvudman inom område med höga byggnadskostnader bör kunna få ett häremot svarande högre bidrag. Därigenom skulle en värdefull stimulans ernås framför allt beträffande de fyra nordligaste länen som f. n. har de minsta resurserna i förhållande till platsbehovet. Det nu utgående bidraget om 390 kr. per m² torde genomsnittligt motsvara omkring hälften av produktionskostnaderna. Styrelsen föreslår att bidrag må, då särskilda skäl föreligger, utgå med högst 500 kr. per m² nettogolvyta motsvarande ca två tredjedelar av produktionskostnaderna. Genom höjningen skulle bidragskostnaderna öka med uppskattningsvis 1,5 milj. kr.

Vid utgången av budgetåret 1964/65 förelåg en reservation på anslaget av 16 093 082 kr., varav 14 978 927 kr. motsvarar beviljade men inte utbetalade bidrag. För innevarande budgetår anvisat anslag av 11 milj. kr. jämte odisponerat belopp av 1,1 milj. kr. beräknas inte räcka till. Styrelsen räknar med att bidrag till ett belopp av ca 16 650 000 kr. behöver beviljas och avser att göra härav betingad framställning om anvisande av medel å tilläggsstat för innevarande budgetår.

Vid utgången av år 1964 disponerades sammanlagt 5 750 platser för arbetsträning och skyddad sysselsättning. Under åren 1965 och 1966 väntas ett nytillskott om ca 1 550 resp. 2 150 platser. Vid utgången av år 1966 skulle alltså omkring 9 450 platser finnas disponibla. Detta motiverar endast omkring hälften av det av styrelsen uppskattade totala platsbehovet. Den väntade ökningen av platsbeståndet och den föreslagna höjningen av bidragsbeloppet i vissa fall medför ett ökat medelsbehov för budgetåret 1966/67, vilket styrelsen beräknar till 25 milj. kr.

C 16. Bidrag till driften av verkstäder för handikappade

	Anslag	Nettoutgift
1964/65	13 000 000	10 782 399
1965/66	14 000 000	
1966/67 (förslag)	18 000 000	

Arbetsmarknadsstyrelsen föreslår dels att grunderna för statsbidrag ändras, dels ock att anslaget förs upp med 24 (+10) milj. kr.

Motiv

Under 1964 bereddes 2 714 personer arbetsträning och 5 232 skyddad sysselsättning. Vid 1964 års slut uppgick det totala antalet platser för arbetsträning och skyddad sysselsättning till 5 750. Under kalenderåret 1965 beräknas tillkomma ytterligare ca 1 550 platser, och under kalenderåret 1966 ca 2 150. Sammanlagda antalet vid 1966 års slut skulle då utgöra ca 9 450 varav 1 700 på träningsverkstäder och 7 750 på verkstäder för skyddad sysselsättning. Styrelsen beräknar medelsbehovet för budgetåret 1966/67 för driftbidrag enligt nu gällande bestämmelser till 22,7 milj. kr.

Arbetsmarknadsstyrelsen anser liksom arbetsmarknadsutredningen att klientersättning under arbetsträning helt bör utgå av statsmedel. Ytterligare kostnader härför beräknas uppgå till 3,4 milj. kr.

Styrelsen föreslår ånyo att möjlighet ges att i speciella fall lämna bidrag för arbetsträning under längre tid än 6 månader och beräknar härigenom uppkommande kostnadsökning till 50 000 kr. (jfr prop. 1965:1 bil. 13 s. 121).

Styrelsen har i maj 1965 utfärdat råd och anvisningar för arbetsträning enligt vilka denna kommer att bedrivas i mera planmässiga former än hittills med metodisk uppträning av den handikappades fysiska och psykiska arbetskapacitet och samtidigt ge ett visst yrkeskunnande utan att eftersätta träningsmomentet. Dessa riktlinjer kommer att medföra en väsentlig kvalitativ förbättring av träningsinstitutionernas verksamhet. Den förutsätter emellertid ökade personalinsatser av bl. a. läkare, psykologer, kuratorer, sjukgymnaster, arbetsledare och arbetsvårdstjänstemän. Den kvalitativa förbättringen av arbetsträningen kommer att medföra höjda kostnader. Styrelsen hemställer därför att nu gällande maximering av bidraget till 2 000

kr. per plats slopas. Kostnaderna för bidrag till träningsverkstäder kommer härigenom att öka med 850 000 kr.

För de verkstäder för skyddad sysselsättning som är belägna på orter med svag arbetsmarknad och/eller som har särskilt höga driftkostnader föreslår styrelsen att bidraget till andra driftkostnader än lokalkostnader må kunna utgå med 75 % av underskottet, dock högst med 3 000 kr. per plats och år. Kostnadsökningen beräknas till 600 000 kr.

Styrelsen upprepar förslaget att bidrag till verkstäder med halvskyddad verksamhet skall höjas från 2 till 3 kr. för varje fullgjord arbetstimme (jfr prop. 1965:1 bil. 13 s. 121). Merkostnaderna beräknas till 450 000 kr.

Ett genomförande av ovan angivna metodik för arbetsträning förutsätter även fortbildning av personalen. Utbyggnaden av de skyddade institutionerna medför relativt kraftiga nytillskott av arbetsledare, som behöver utbildning för de speciella uppgifter som väntar dem i denna verksamhet. Styrelsen har i samråd med kommunförbunden anordnat centrala kurser, varvid styrelsen svarat för kurskostnaderna medan resp. huvudman fått bekosta deltagarnas resor, traktamenten och löner under kurstiden. Antalet kurser måste ökas. Styrelsen beräknar för detta ändamål 220 000 kr. under budgetåret 1966/67.

Styrelsen beräknar det totala medelsbehovet under anslaget till 29 milj. kr. Med hänsyn till att verkstäderna tillkommer successivt, vilket minskar bidragsbehovet, bör beloppet nedsättas med uppskattningsvis 5 milj. kr. Det totala bidragsbehovet skulle alltså bli 24 milj. kr.

Departementschefen

Arbetsmarknadsutredningen har gjort en samlad översyn av arbetsmarknadspolitiken och lagt fram förslag till riktlinjer för denna politik under den tid som f. n. kan överblickas. Förslagen innebär i stort sett en fortsatt utbyggnad av arbetsmarknadspolitiken med bibehållen principiell målsättning och förbättrad samordning mellan olika verksamhetsformer.

Innan jag går närmare in på frågan om riktlinjer för arbetsmarknadspolitiken vill jag erinra om några huvuddrag i den arbetsmarknadspolitiska utvecklingen, de samhällliga arbetsmarknadsorganens tillkomst och vårt lands internationella förpliktelser på det arbetsmarknadspolitiska området.

Återblick

Svensk arbetsmarknadspolitik är en jämförelsevis ung företeelse. Ännu vid 1900-talets ingång inskränkte sig samhällets insatser på detta område i huvudsak till kommunala åtgärder i form av fattigvård för att lindra den sociala nöd som följde i arbetslöshetens spår. Omkring sekelskiftet införde några större städer offentlig arbetsförmedling. Ett framträdande motiv för

denna åtgärd var att minska utgifterna för fattigvård till arbetslösa. Samtidigt innebar den emellertid en för den fortsatta utvecklingen betydelsefull nyorientering i fråga om samhällsåtgärdernas form.

1906 års riksdag fattade beslut om statsbidrag till arbetsförmedlingarna. Det var ett första erkännande av statsmakternas ansvar för förhållandena på arbetsmarknaden. Ännu ett steg i denna riktning togs år 1914, då statens arbetslöshetskommission (AK) inrättades som utredande och rådgivande organ i arbetslöshetsfrågor. Efter hand utvecklades AK till statlig central myndighet för arbetslöshetshjälp. Länsstyrelserna upprättade läns hjälpkommittéer och i kommunerna bildades arbetslöshetskommittéer. AK utfärdade råd och anvisningar till dessa kommittéer. På AK:s initiativ åtog sig staten att bidra till kostnaderna för kommunala kontantunderstöd till arbetslösa. Som villkor för understöd skulle gälla att de arbetslösa sökte arbete genom arbetsförmedlingen.

Fr. o. m. år 1916 drev AK nödhjälps- och reservarbeten för arbetslösa. På dessa arbeten ställdes kravet att de inte fick ha sådan aktualitet att de kunde anses konkurrera med den öppna arbetsmarknadens arbeten. Lönerna skulle vara lägre än de som var vanliga på orten för att inte hämma arbetskraftens återströmning till den allmänna arbetsmarknaden.

Huvudlinjen i arbetsmarknadspolitikerna fram till de första åren av 1930-talet innebar att ingripandena begränsade sig till socialpolitiskt motiverade stödåtgärder under depressionstider, medan man avhöll sig från åtgärder för att stimulera ökad sysselsättning på den öppna arbetsmarknaden. Egentlig konjunkturpolitik förekom praktiskt taget endast i penningpolitikens form. En vändpunkt kom med 1933 års krisuppgörelse, som utgör en milstolpe i arbetsmarknadspolitikens utveckling. Krisuppgörelsen betecknade ett genombrott för den moderna konjunkturpolitik som inte betjänar sig av enbart penningpolitiska metoder för att motverka konjunkturväxlingarna utan tar i anspråk även finanspolitik och sysselsättningspolitik i detta syfte.

Genom krisuppgörelsen inleddes en utveckling av nödhjälpsarbetena. I stället igångsattes omfattande offentliga arbeten, som finansierades med lånemedel. Statsbudgeten underbalanserades. Syftet var inte bara att bereda sysselsättning åt de arbetslösa utan även att allmänt stimulera den ekonomiska verksamheten, öka köpkraften i samhället och vända den rådande depressionen till ett ekonomiskt uppsving. Hela den ekonomiska politiken inriktades på att främja en sådan utveckling. Större delen av de medel som anslogs för arbetslöshetsbekämpande åtgärder gick till allmänna arbeten i öppna marknaden. Vid dessa tillämpades kollektivavtalens löner. Nödhjälps- och reservarbetena ersattes till största delen med beredskapsarbeten. Till skillnad från tidigare skulle dessa arbeten utgöras av aktuella och angelägna projekt. Även vid beredskapsarbetena utgick avtalsenliga löner. Arbetsförmedlingen förblev tills vidare en kommunal angelägenhet men ansvaret för verksamheten lades på landstingen.

När andra världskriget bröt ut blev det en central uppgift att utnyttja tillgängliga arbetskraftsresurser så effektivt som möjligt för att tillgodose folkförsörjningen och värna vårt lands oberoende. Den omställning av produktionen som förhållandena krävde kunde inte ske utan motsvarande anpassning hos arbetskraften. För att möjliggöra denna anpassning förstatligades arbetsförmedlingen provisoriskt och ställdes under central ledning av statens arbetsmarknadskommission som avlöste AK. Till den nya kommissionen överflyttades också olika arbetsmarknadspolitiska uppgifter från andra statliga organ.

Utvecklingen mellan de båda världskrigen hade präglats av allt starkare engagemang från statens sida i sysselsättningsfrågorna. Arbetslöshetshjälpen hade efterträtts av en aktiv och differentierad sysselsättningssskapande politik. Alltjämt var dock ledningen av de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna till stor del anförtrodd åt kommunerna. Under andra världskriget övertog den centrala statliga arbetsmarknadsmyndigheten till väsentlig del ansvaret för arbetsmarknadspolitiken. Vid krigets slut var en återgång till förkrigsförhållandena otänkbar. Arbetsmarknadskommissionen ombildades år 1948 till arbetsmarknadsstyrelsen och arbetsförmedlingen förstatligades definitivt.

Ett av huvudmålen för statsmakternas politik under efterkrigstiden blev att upprätthålla full sysselsättning. Kravet på full sysselsättning har rönt allmän uppslutning och det har i hög grad blivit bestämmande för utformningen av vårt lands ekonomiska politik. I väsentliga avseenden har syftet att upprätthålla full sysselsättning nåtts. Antalet arbetslösa har pressats ned mer än vad man tidigare trodde vara möjligt. Säsongväxlingarna har fått minskad betydelse, övergången från mindre till mer produktiva arbetsområden har gått i snabb takt, undersysselsatta har i stor utsträckning fått möjlighet att arbeta full tid, de handikappade har fått större möjligheter att försörja sig genom eget arbete.

Samtidigt som de mål som vid krigsslutet uppställdes för den fulla sysselsättningens politik till stor del har nåtts har de arbetsmarknadspolitiska ambitionerna vuxit och kraven på differentierade åtgärder ökat. Till förskjutningen av perspektivet på sysselsättningsfrågan och därmed på arbetsmarknadspolitikens utformning har flera olika förhållanden bidragit.

Den snabba takten i samhällsomdaningen har skärpt kraven på omställningsberedskap hos både individen och samhället. Minskande efterfrågan på arbetskraft inom jord- och skogsbruk, industrins samtidiga expansion och servicenäringarnas ökande betydelse har medfört stegrad omflyttning av arbetskraft både mellan olika näringsgrenar och mellan landsbygd och tätorter.

Påtagliga skillnader i sysselsättningsgraden har förelegat mellan olika delar av landet. Medan en tendens till översefterfrågan på arbetskraft har rått i södra och mellersta Sverige, särskilt i storstadsregionerna, har det

i de nordliga delarna av landet förelegat svarigheter att tillräckligt snabbt kompensera sysselsättningsminskningen i de traditionella näringarna, främst jord- och skogsbruk, med en utbyggnad av andra näringar som kan bereda tillräcklig och differentierad sysselsättning. En av förutsättningarna för att komma till rätta med dessa problem är en aktiv lokaliseringspolitik. Betydande insatser har gjorts på detta område under 1950-talet på grundval av ett lokaliseringpolitiskt program som antogs av statsmakterna år 1952. Den lokaliseringpolitiska verksamhet som igångsattes den 1 juli 1965 innebär att dessa insatser intensifieras. Lokaliseringpolitiken måste emellertid liksom hittills kombineras med arbetsmarknadspolitiska åtgärder, sysselsättningsskapande och rörlighetsfrämjande.

Det låga arbetslöshetstalet för landet i dess helhet döljer stora skillnader inte endast mellan olika delar av landet utan också mellan olika näringsgrenar. Inom byggnadsverksamheten förekommer alltjämt säsongsvängningar, som leder till att byggnadsarbetarna har avsevärt högre arbetslöshetstal än flertalet andra yrkesgrupper. Årsmedeltalet för arbetslösheten bland byggnadsarbetarna sjönk under 4 % första gången år 1964 medan motsvarande arbetslöshetstal för industriarbetarna under hela den gångna delen av 1960-talet har legat under 1 %. Inom en del yrkesområden — särskilt inom vissa delar av jordbruket — finns en markant undersysselsättning samtidigt som det på grund av arbetskraftsbrist förekommer outnyttjad produktionskapacitet inom andra områden.

De betydande skillnader i sysselsättningsnivå som har rått mellan olika näringsgrenar och mellan olika delar av landet har lett inte bara till skärpta krav på att den återstående arbetslösheten och undersysselsättningen skall undanröjas. I en tid, då stora delar av det expansiva näringslivet har haft svårt att få arbetskraft och tendenser till överkonjunktur har framträtt i den svenska ekonomin, har det framstått som en minst lika viktig uppgift för arbetsmarknadspolitiken att genom rörlighetsfrämjande åtgärder och effektiv arbetsförmedling lämna aktiv medverkan till att häva arbetskraftsbristen och underlätta omställningen inom näringslivet. Arbetsmarknadsorganens insatser i samband med invandringen av utländsk arbetskraft är ett annat uttryck för förskjutningen i arbetsmarknadspolitiken.

Från att ursprungligen ha syftat till att lindra arbetslöshetens följder och sedermera till att aktivt bekämpa arbetslöshet har arbetsmarknadspolitiken sålunda kommit att få en allmänt balansskapande funktion på arbetsmarknaden. Arbetsmarknadspolitiken har behållit sin socialpolitiska förankring men har successivt fått allt större betydelse som ett led i den allmänna ekonomiska politiken.

Det är naturligt att denna vidgade målsättning för arbetsmarknadspolitiken har följts av stegrade ambitioner i fråga om att bistå arbetslösa. Det är emellertid inte i första hand samhällets behov av att tillgodogöra sig all

tillgänglig arbetskraft som har spelat en roll härvidlag. En väsentligt ändrad syn på samhällets skyldighet att garantera den enskildes rätt till arbete i ett fritt valt yrke och till trygghet genom utbildning har vuxit fram, till stor del genom det intensiva reformarbetet på utbildningsområdet som har präglat efterkrigstidens samhälle. Målsättningen när det gäller åtgärder för arbetslösa begränsas inte längre till att garantera den enskildes försörjning under arbetslöshetsperioder. Den har utvidgats till att genom utbildning och på annat sätt ge honom säkrare ställning på arbetsmarknaden och därmed begränsa riskerna för att han blir arbetslös i framtiden.

Arbetsmarknadspolitikens dynamiska utveckling under efterkrigstiden återspeglas i förändringarna i statens utgifter för arbetsmarknadspolitiska åtgärder. År 1948 uppgick utgifterna till 51 milj. kr. År 1965 hade de stigit till inemot en miljard kr.

Utgiftsökningarna har huvudsakligen inträffat efter år 1957. För att motverka den konjunkturavmattning som inträdde detta år igångsattes beredskapsarbeten för arbetslösa i stor omfattning. Nya medel för att underlätta arbetskraftens geografiska och yrkesmässiga rörlighet infördes. Åtgärderna i samband med konjunkturavmattningen ledde till att arbetsmarknadsstyrelsens nettoutgifter ökade med sammanlagt 415 milj. kr. från år 1957 till år 1960. Den följande återhämtningen inom det ekonomiska livet ledde till att utgifterna åter minskade under år 1961.

Den relativt omfattande arbetslösheten i Norrland, ansträngningarna att ge sysselsättning åt handikappade och underlätta deras inplacering i arbetslivet samt upprustningen av arbetsförmedlingsapparaten har emellertid därefter lett till en fortgående stegring av utgifterna. För åren 1963 och 1964 uppgick utgiftsökningen till sammanlagt 410 milj. kr.

Åtgärderna i syfte att underlätta arbetskraftens geografiska rörlighet hade ringa omfattning under 1940-talet och början av 1950-talet. Även yrkesutbildningsverksamheten som arbetsmarknadspolitiskt medel var under perioden obetydlig. De utbildningskurser som bedrevs avsåg i huvudsak partiellt arbetsföra. Från år 1957 har utbildningsverksamheten utvidgats successivt och blivit ett allt mer karakteristiskt inslag i arbetsmarknadspolitiken. Antalet omskolningskurser har ökat i snabb takt. Även det ordinarie yrkesutbildningsväsendet och företagen anlitas numera för omskolningsverksamheten. Familjebidrag infördes vintern 1957—58 för arbetstagare som vid tillträde av nytt arbete måste ha hushåll på två orter under en övergångstid. Genom nya bestämmelser om resebidrag har möjlighet skapats att lämna direkta bidrag för att täcka kostnaderna för resa och för flyttning av familj och bohag. År 1959 motsvarade utgifterna för de rörlighetsfrämjande åtgärderna inklusive omskolningskurser 8 % av de totala utgifterna för arbetsmarknadspolitiken. År 1965 hade deras andel av totalutgifterna ökat till 18 %.

De handikappades ställning har ägnats allt större uppmärksamhet. Åt-

gärdena för att öka deras sysselsättningsmöjligheter och underlätta deras inplacering i arbetslivet har successivt vidgats. Den stora expansionen har skett efter år 1959. Mellan åren 1959 och 1965 ökade utgifterna för dessa ändamål från 15 milj. kr. till 148 milj. kr. Av sistnämnda belopp avsåg sammanlagt 86 milj. kr. särskilt ordnade beredskapsarbeten för handikappade. Medan arbetsmarknadsverkets totala utgifter inte fullt fördubblades mellan åren 1959 och 1965 blev utgifterna till åtgärder för handikappade tiodubblade under samma tid.

Den utveckling som arbetsmarknadspolitiken har genomgått under efterkrigstiden och särskilt under de senaste tio åren har ställt stora krav på administrationen. Det har varit av den största betydelse för denna utveckling att samhället har haft till sitt förfogande ett modernt uppbyggt och väl förgrenat arbetsmarknadsverk med initiativkraft och handlingsförmåga, med förutsättningar att snabbt och smidigt anpassa arbetsmarknadspolitikens praktiska utformning på fältet till lägets ständigt skiftande fordringar samt med tillgång till personal som har varit väl skickad att fullgöra de krävande uppgifterna. Jag vill gärna i detta sammanhang ge uttryck åt min uppskattning av det skickliga och effektiva sätt varpå arbetsmarknadsverket har fullgjort de svårlösta uppgifter som statsmakterna har anförtrott verket.

Internationella förpliktelser

Det finns skäl att dröja vid ytterligare en faktor som har varit av betydelse för utvecklingen av den svenska arbetsmarknadspolitiken, nämligen arbetsmarknadens internationalisering. Norden har i fråga om arbetskraftsutbytet gjort en pionjärinsats, som i viss mån blivit vägledande för andra länder i strävandena att tillförsäkra arbetskraften möjlighet att röra sig fritt över gränserna. Genom slopande av passvånget vid resa mellan Danmark, Finland, Norge och Sverige och genom den överenskommelse mellan dessa länder om gemensam arbetsmarknad, som trädde i kraft sommaren 1954, tryggades arbetskraftens fria rörlighet mellan de nordiska länderna. För att handlägga gemensamma frågor inrättades i samband härmed nordiska arbetsmarknadsutskottet. De centrala arbetsmarknadsmyndigheterna samarbetar för att åstadkomma direkt samverkan mellan ländernas arbetsförmedlingar. Tillgången till arbetskraft från de nordiska länderna har varit av stor betydelse för det svenska näringslivets expansion.

Även på ett vidare internationellt plan har arbetsmarknadspolitiken kommit att spela en viktig roll. Samarbetet inom Internationella arbetsorganisationen (ILO) och Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling (OECD) har otvivelaktigt stimulerat utvecklingen av arbetsmarknadspolitiken i de olika länderna. I de internationella sammanhangen har svensk

arbetsmarknadspolitik många gånger varit förebild och vunnit erkännande och uppskattning.

Sverige har tillhört ILO sedan dess tillkomst år 1919 och har tagit många viktiga initiativ i dess verksamhet. Åtskilliga av de konventioner som organisationen antagit har Sverige biträtt. Vid ILO:s konferens år 1964 antogs en konvention och en rekommendation angående sysselsättningspolitik. Vid 1964 års riksdag beslöts att Sverige skulle ratificera konventionen. Riksdagen uttalade samtidigt att rekommendationen borde beaktas då ställning tas till arbetsmarknadsutredningens förslag.

Enligt konventionen skall varje medlemsstat, i syfte att stimulera den ekonomiska tillväxten och höja levnadsstandarden samt för att tillgodose behovet av arbetskraft och bekämpa arbetslöshet och undersysselsättning, se som en av sina viktigaste uppgifter att utforma och fullfölja en aktiv politik, som är ägnad att främja full, produktiv och fritt vald sysselsättning.

Rekommendationen anger vissa allmänna principer för sysselsättningspolitiken. Målen för denna bör tillkännages klart och offentligt, om möjligt i form av en kvantitativ målsättning för ekonomisk tillväxt och sysselsättning. Målsättningen bör samordnas med och förverkligas inom ramen för den allmänna ekonomiska och sociala politiken och bör utformas i samråd med arbetsmarknadens parter. Arbetsmarknadspolitik bör baseras på analyser av den nuvarande och framtida omfattningen och fördelningen av arbetskraft, sysselsättning, arbetslöshet och undersysselsättning. Vikten av att motåtgärder vid lämplig tidpunkt kan tillgripas mot balansrubbnings av ekonomisk art medför att varje regering, inom ramen för sin konstitution, bör utrustas med befogenheter att vidta eller modifiera sådana åtgärder med kort varsel. Utjämning av säsongväxlingar i sysselsättningen bör eftersträvas. Selektiva åtgärder bör vidtas i syfte att främja och stimulera anpassning av produktion och sysselsättning till strukturomvandlingar i näringslivet samt för att förebygga arbetslöshet på grund av sådana omvandlingar.

ILO:s rekommendation stämmer väl överens med den rekommendation som OECD:s råd antog den 21 maj 1964 angående arbetsmarknadspolitik som medel för ekonomiskt framåtskridande. I denna rekommenderas medlemsstaterna att i en nära framtid pröva om sin arbetsmarknadspolitik med beaktande av det utlåtande OECD:s arbetskraftskommitté avgav i anslutning till rekommendationen. Omprövningen borde sikta till att öka ländernas förmåga att lösa uppkommande sysselsättningsproblem. Huvudmedlen skall enligt utlåtandet vara förbättrad arbetsförmedling, ökad beredskap för motåtgärder vid sysselsättningsstörningar, utvidgad vuxenutbildning och utbildningsreformer ägnade att möta den snabba tekniska utvecklingen, prognosverksamhet till ledning för utbildningsprogrammen, förstärkning av stödåtgärderna för industrilokalisering och geografisk omflyttning, ökad hjälp åt missgynnade grupper att få lönsam sysselsättning samt

slutligen åtgärder till skydd mot inkomstbortfall. Det understryks att åtgärderna inte bör ses som en socialt betingad belastning utan mera som en värdefull investering i anpassning. Genom att främja ömsesidig anpassning mellan tillgång och efterfrågan på arbetskraft har en aktiv arbetsmarknadspolitik fördelen att kunna främja ökad sysselsättning och produktion och samtidigt medverka till att hålla tillbaka kostnader och priser.

Det framhålls även att ökad förmåga hos de enskilda länderna att lösa uppkommande sysselsättningsproblem genom aktiv arbetsmarknadspolitik är ett gemensamt internationellt intresse, eftersom den minskar benägenheten att tillgripa ömsesidigt skadliga protektionistiska åtgärder.

Tillgång och efterfrågan på arbetskraft

En arbetsmarknadspolitik som syftar till att främja full, produktiv och fritt vald sysselsättning måste utformas så att den snabbt kan anpassas efter förändringar inom befolkning och näringsliv. Sådana förändringar pågår ständigt och som det synes i accelererande takt. Vid bedömning av arbetsmarknadspolitikens framtida uppgifter är det angeläget att i första hand söka få belyst vilka allmänna förutsättningar man har att utgå från i fråga om befolkning och ekonomi. Jag vill därför peka på några karakteristiska drag i befolkningens och näringslivets utveckling i framtiden så långt en prognos i dag är möjlig.

Senast gjorda analyser av den framtida arbetskraftsutvecklingen redovisas i 1965 års långtidsutredning (SOU 1966:1) och bygger i huvudsak på material från folkräkningarna. Dessa undersökningar ger i skilda avseenden lägre värden än de beräkningar som har redovisats av arbetsmarknadsutredningen och som bygger på arbetskraftsundersökningarna. Eftersom folkräkningarna måste anses säkrare än arbetskraftsundersökningarna kommer jag i den följande redovisningen av tillgång på arbetskraft att stödja mig på långtidsutredningens beräkningar.

Den avgörande faktorn för utvecklingen av arbetskraftsutbudet blir ytterst befolkningsutvecklingen i stort. Av särskilt intresse blir förändringen av antalet personer i arbetsföra åldrar. Medelalternativet i statistiska centralbyråns befolkningsprognos för tiden fram till år 1980, som legat till grund för långtidsutredningens kalkyler, innebär att antalet personer i åldersgruppen 15—64 år ökar med ca 160 000 från år 1965 till år 1980. Till följd av att åldersgrupperna under 15 år och över 64 år tillväxer snabbare än befolkningen i arbetskraftsåldrarna beräknas denna minska sin relativa andel av totalbefolkningen (från 65 % år 1965 till beräknat 59 % år 1980).

Tillväxten av befolkningen i åldrarna 15—64 år kommer sannolikt att förete kraftiga regionala skillnader. Statistiska centralbyrån har hösten 1965 publicerat en framskrivning av befolkningen inom kommunblocken i riket fram till år 1980. Beräkningen bygger beträffande omflyttningen

på tendenserna under åren 1960—1963. Den kraftigaste tillväxten av befolkningen i arbetskraftsåldrarna kommer enligt framskrivningen att ske i storstockholmsområdet med inemot 20 % från år 1965 till år 1980. En ökning, om än avsevärt mindre, blir det även i de övriga mälarlänerna liksom i södra och västra Götaland medan Östergötland, Småland, Gotland och skogsläna i Svealand och Norrland drabbas av minskning. Givetvis ger en jämförelse för så stora områden en mycket utjämnad bild av den väntade utvecklingen och lokala avvikelser från detta mönster blir vanliga. Det är ju inte heller fråga om en prognos utan om en framskrivning, byggd på antagandet att flyttningstendenserna utvecklar sig på samma sätt som åren 1960—1963. Det vill synas som om flyttningsrörelserna under de två senaste åren har ändrats i viss mån, och det är möjligt att siffrorna skulle ha blivit något annorlunda om de i stället hade baserats på flyttningarna under den senaste treårsperioden.

En dominerande tendens i befolkningsutvecklingen är den kraftiga urbaniseringen. Tätortstillväxten har skett mycket snabbt under de senaste årtiondena. År 1960 bodde ca 73 % av befolkningen i tätorter (varmed avses orter med mer än 200 invånare) mot 49 % år 1930. Enligt beräkningar för år 1980 kommer 85 % av befolkningen att då bo i sådana orter. Urbaniseringen är av betydande intresse från arbetsmarknadssynpunkt bl. a. därför att det mera differentierade näringslivet i tätorterna ger de gifta kvinnorna ökade möjligheter till förvärvsarbete.

I det föregående har jag redogjort för långtidsutredningens kalkyler beträffande tillgång och efterfrågan på arbetskraft fram till år 1980. Jag skall därför här begränsa mig till att beröra de problem som enligt utredningen är förknippade med den väntade arbetskraftsutvecklingen. I fråga om de grundläggande förutsättningarna för kalkylen konstaterar långtidsutredningen att inga tillgängliga data motsäger att ett årligt invandringsöverskott fram till år 1970 av 10 000 personer är möjligt. Det är inte uteslutet att siffran kommer att överträffas, något som enligt utredningen sammanhänger med bl. a. den inhemska konjunkturen.

Arbetskraftsprognosen innebär att antalet förvärvsarbetande fram till år 1970 ökar med ca 110 000. Denna ökning består helt av gifta kvinnor och bygger på ett antagande om ökad förvärvsfrekvens för dessa. Riksgenomsnittet som i dag uppgår till ca 35 % antas år 1970 ha stigit till inemot 45 %. Långtidsutredningen diskuterar ingående realismen i antagandet om en så stark ökning av förvärvsfrekvensen. Det framhålls att man måste räkna med en gräns för ökningen av de gifta kvinnornas förvärvsfrekvens. En negativ attityd mot gifta kvinnors förvärvsarbete verkar återhållande på stegringen av de gifta kvinnornas förvärvsfrekvens och knapphet på daghemsplatser o. d. hindrar en del gifta kvinnor från att förvärvsarbete. Det finns enligt långtidsutredningen risk för att vi redan före år 1970 i vissa områden når den gräns för gifta kvinnors förvärvsfrekvens som

de nämnda förhållandena bestämmer. Slutsatsen är att en rörlighetsfrämjande politik som inriktas speciellt på de gifta kvinnorna får fortsatt stor vikt.

Det är enligt långtidsutredningen naturligt att uppfatta prognosen för det samlade arbetskraftsutbudet som optimistisk. Om den skall slå in krävs både offentliga åtgärder och ganska radikala förändringar i kvinnors och arbetsgivares syn på »manliga» resp. »kvinnliga» arbeten.

Den genomgång långtidsutredningen har låtit göra av de olika näringsgrenarnas anspråk på arbetskraft fram till år 1970 visar att antalet förvärvsarbetande behöver ökas med sammanlagt 165 000. Denna siffra kan stiga till ca 265 000 om veckoarbetstiden förkortas till 42½ timmar under den kommande femårsperioden. Det finns alltså ett »gap» i arbetskraftskalkylen på 55 000—155 000 förvärvsarbetande.

Den arbetskraftssituation som förutses kommer enligt långtidsutredningen att ge upphov till en rad anpassningsproblem. Eftersom den förutsedda nettoökningen av tillgången på arbetskraft med ca 110 000 förvärvsarbetande består av gifta kvinnor kan ökningen realiseras bara om det går att undanröja de hinder som f. n. finns för gifta kvinnor att inträda på arbetsmarknaden. En betydelsefull del av arbetskraftstillskottet kommer att bestå av invandrare. Frågan om invandringens politikens utformning kommer därför att förbli aktuell. Även om arbetskraftstillgången ökar med 110 000 personer torde det komma att uppstå både geografiska och yrkesmässiga rörlighetsproblem eftersom tillskotten av arbetskraft inte alltid uppträder där efterfrågan ökar.

Arbetskraftsläget ter sig inte annorlunda i det vidare perspektiv mot 1980-talet som utredningen antyder. Antalet årsarbetare beräknas under 1970-talet komma att stiga med mindre än 50 000, eller med knappt 1,5 %. Ökningen ligger inom prognosens felmarginal. Tillväxten av arbetskraften under denna period är i än högre grad än under 1960-talets senare del beroende av att de gifta kvinnornas förvärvsverksamhet ökar. Utredningen konstaterar att den förutsatta omfördelningen av arbetskraften mot större andel gifta kvinnor med deltidsarbete i stor utsträckning innefattar svårösta anpassningsproblem på arbetsmarknaden. Med hänsyn till ovissheten om hur dessa problem kommer att lösas framstår arbetskraftsökningen som relativt osäker.

Allmänna synpunkter på arbetsmarknadspolitik

Arbetsmarknadsutredningen har lagt fram ett värdefullt material, som ger ökade möjligheter att bedöma resultaten av den förda arbetsmarknadspolitik och att på grundval av dessa erfarenheter utforma den fortsatta reformverksamheten på området. Utredningen anger som en av arbetsmarknadspolitikens uppgifter att lösa det dilemma som uppstår när samsättningsmöjligheterna är otillfredsställande samtidigt som ett inflations-

tryck föreligger. Ju verksammare arbetsmarknadspolitiken främjar en snabb utjämning av skillnaden mellan tillgång och efterfrågan på arbetsmarknadens olika delområden desto kraftigare kan generellt verkande medel sättas in för att främja en efterfråge- och produktionsökning när förhållandena gör detta behövt eller för att dämpa ett inflationstryck, utan att det uppkommer risk för arbetslöshet. Kravet på en effektiv arbetsmarknadspolitik är emellertid enligt utredningen inte betingat enbart av vad konjunkturpolitiken fordrar. Det motiveras också av de långsiktiga tekniska och ekonomiska förändringar som kan förutses inom näringslivet. Utredningen anser — mot bakgrund av den samtida förekomsten av markerad arbetskraftsbrist i vissa expansiva industrier och svårigheter att sys-selsätta de anställda i vissa andra branscher — att fördelarna med åtgärder som avser att underlätta rörligheten på arbetsmarknaden är så påtagliga, att utredningen även utan preciserade lönsamhetsberäkningar finner sig kunna föreslå viss förstärkning av dessa åtgärder.

Remissinstanserna har i allmänhet anslutit sig till utredningens uppfattning om arbetsmarknadspolitikens uppgifter. I en del yttranden har dock vissa aspekter på arbetsmarknadspolitiken framhållits starkare än i utredningens betänkande. Sålunda menar LO att utredningen synes ha förlorat det strukturpolitiska perspektivet på utvecklingen. LO finner att utredningens ekonomiska diskussion är ofullständig, eftersom den knappast berör strukturpolitiska aspekter utan till väsentlig del behandlar stabiliseringspolitiken. Om diskussionen hade förts om arbetsmarknadspolitiken i strukturpolitiska sammanhang, skulle detta enligt LO:s uppfattning ha lett till att arbetsmarknadspolitiken hade tilldelats en mera betydande roll vid utformning av den ekonomiska politiken.

Som utgångspunkt för diskussionen om arbetsmarknadspolitikens uppgifter vill jag framhålla att ett av den ekonomiska politikens främsta syften är att främja sund ekonomisk tillväxt. Den ekonomiska tillväxten beror av en mängd olika faktorer. En avgörande förutsättning för att en bransch eller ett företag skall kunna hävda sig på marknaden är att branschen eller företaget har konkurrensförmåga. Vi kan emellertid inte räkna med att alla sektorer av näringslivet kan utvecklas positivt. Förutsättningen för en gynnsam ekonomisk utveckling är därför att sådana grenar av näringslivet som inte kan hävda sig från produktivitetssynpunkt får stå tillbaka för att andra, mera lönsamma skall kunna expandera. Ett annat viktigt drag i utvecklingen är den strukturförändring som sker inom branscherna. Ett kännetecken på denna är fortgående specialisering, ofta förenad med koncentration till större produktionsenheter. I vilka former förändringarna inom näringslivet än försiggår kan de inte undgå att påverka arbetskraftens förhållanden. En ömsesidig anpassning mellan arbetskraft och arbetsuppgifter är ett nödvändigt inslag i den ekonomiska utvecklingen.

Arbetsmarknadspolitiken spelar i den fulla sysselsättningens samhälle

en viktig roll som balansskapande faktor. Brist på överensstämmelse mellan efterfrågan och tillgång på arbetskraft kan motverkas med arbetsmarknadspolitiska medel. Under senare år har svårigheterna att tillgodose behovet av arbetskraft tilldragit sig den största uppmärksamheten. En ständig beredskap mot arbetslöshet måste emellertid också upprätthållas. Inom vissa delar av landet är sysselsättningsituationen sådan att de arbetslöshetsbekämpande åtgärderna måste ha stor omfattning. Kontrasterna i sysselsättningsläget på olika håll i landet ställer stora krav på anpassningsåtgärder. Arbetsmarknadspolitiken måste i dag vara i hög grad differentierad för att tillgodose de skiftande anspråken.

Arbetsmarknadspolitiken utgör alltså en viktig gren av den ekonomiska politiken. Dess mål är att åstadkomma och bevara full, produktiv och fritt vald sysselsättning. Detta mål nås inte en gång för alla. Full sysselsättning kan tryggas endast genom åtgärder som ständigt anpassas till situationens krav. Ambitionerna att ge medborgarna möjlighet till meningsfull sysselsättning har vuxit och ansträngningarna måste ökas ytterligare. Produktiv sysselsättning är i sig själv ett rörligt mål, som flyttas allt efter som produktionens förutsättningar ändras. Fritt vald sysselsättning innebär inte bara att varje tanke på att tvångsmässigt dirigera arbetskraften avvisas utan också att möjligheterna vidgas för den enskilde att få ett arbete som svarar mot hans önskemål och förutsättningar.

De arbetsmarknadspolitiska åtgärderna bör utformas så att de bidrar till att befästa den fria arbetsmarknaden och ge arbetsmarknadens parter växande utrymme för egna insatser. De rörlighetsfrämjande åtgärderna ger t. ex. arbetsgivare ökade möjligheter att rationalisera verksamheten utan att komma i konflikt med sitt sociala ansvar. För arbetstagarna ökas samtidigt möjligheterna att hävda sina intressen.

För många av de medel som står arbetsmarknadspolitiken till buds gäller begränsningen att de kan användas i huvudsak endast i samband med arbetslöshet eller för att medverka till att ge sysselsättning åt arbetslösa. Skall arbetsmarknadspolitiken kunna utvecklas till ett ännu effektivare medel i en dynamisk ekonomisk politik måste man åtminstone på sikt räkna med att arbetslöshetskriteriet inte får ensamt avgränsa tillämpningsområdet för de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna. Detta gäller i första hand beträffande den arbetsmarknadspolitiskt motiverade utbildningen och de rörlighetsfrämjande medlen. Jag återkommer till dessa frågor i det följande men vill redan här anlägga några mera allmänna synpunkter.

Som jag förut har sagt är arbetsmarknadspolitiken ett led i den ekonomiska politik som syftar till att främja den ekonomiska tillväxten i samhället. Ekonomisk tillväxt innebär ökande produktion och därmed förbättrade levnadsförhållanden för landets befolkning. Arbetsmarknadspolitiken kan lämna sitt bidrag till det ekonomiska framåtskridandet inte minst genom åtgärder som underlättar strukturförändringar inom näringslivet.

Åtgärder av detta slag kan inriktas på att i första hand påverka antingen avflyttningen från krympande näringsgrenar eller tillströmningen till expanderande sådana. I princip står alltså två möjligheter öppna, om man önskar påverka arbetskraftsströmmarna med arbetsmarknadspolitiska medel i sådan riktning att den ekonomiska tillväxten främjas mera påtagligt. Bidrag för omskolning och flyttning kan sålunda göras tillgängliga för arbetstagare inom näringar och yrkesområden, vilka bedöms komma att behöva mindre arbetskraft framdeles eller vilka inte kan ge en rimlig försörjning. Enligt denna tankegång skulle förutsättningen för sådana bidrag liksom nu vara knuten till arbetskraftens betingelser vid provningstillfället. Man kan också tänka sig att knyta villkoret till bestämda förutsättningar i fråga om den blivande sysselsättningen och i enlighet därmed låta bidragen utgå vid övergång till näringar och yrken, vilka beräknas ge ökad sysselsättning och dessutom kan antas ge sina utövare bättre försörjning. Givetvis utesluter inte dessa båda möjligheter varandra. De kan mycket väl finnas samtidigt.

Det är angeläget att fastställa så tydliga förutsättningar som möjligt för de situationer då arbetsmarknadspolitiska åtgärder skall vidtas. Vad beträffar den arbetsmarknadspolitiskt motiverade utbildningen ligger det nära till hands att rikta in sig på den blivande sysselsättningen. Man kan med denna målsättning tänka sig att utbildningsverksamheten i ökad grad inriktas på yrkesområden, inom vilka det råder betydande brist på arbetskraft eller där det av andra skäl är särskilt angeläget att öka tillgången på fackkunnig arbetskraft. Med detta mål för den arbetsmarknadspolitiska utbildningsverksamheten kan det vara önskvärt att utbildningen inte uteslutande förbehålls arbetslösa, undersysselsatta eller lågavlönade. Motsvarande resonemang är i princip tillämpligt beträffande rörlighetsfrämjande åtgärder i övrigt.

Det skäl som talar för att vissa arbetsmarknadsåtgärder inte görs beroende av arbetslöshet är att arbetsmarknadspolitiken därmed bättre främjar en strukturförändring, som påskyndar produktivitetsökningen och därmed skapar underlag för en stigande levnadsstandard. Strukturförändringarna har i vårt land mottagits positivt bland löntagarna. Förändringarna uppfattas inte som ett hot mot sysselsättningen. Tvärtom hälsas de med tillfredsställelse och betraktas som en chans till bättre arbetsvillkor. Denna gynnsamma löntagaropinion — som inte alla länder har förmånen av — är av grundläggande betydelse för ett expansivt näringsliv. Arbetstagarnas positiva inställning till snabba och radikala förändringar i det ekonomiska livet grundas givetvis också på vissheten om att samhällets åtaganden ger dem trygghet inför de omställningssvårigheter och ekonomiska påfrestningar som förändringarna kan medföra.

Att samhället medverkar till att underlätta omställningen i näringslivet har en dubbel motivering. Dels kan det inte anses rättvist att den som drab-

bas av förändringar i näringslivets behov av arbetskraft ensam skall bära de kostnader omställningen för med sig, dels kan samhällets medverkan innebära att omställningen sker snabbare och mera friktionsfritt och därmed bidra till att öka produktionen och minska risken för rubbningar i samhällsekonomin, något som är ett för alla medborgare gemensamt intresse.

Strukturförändringarna leder för arbetskraftens del i väsentlig utsträckning till en övergång till bättre betalda arbeten. Främst tar sig detta uttryck i att de nytillträdande åldersgrupperna med sin ofta gedigna utbildning i växande utsträckning rekryteras till näringar med genomsnittligt relativt goda löneförhållanden och till bättre betalda arbetsuppgifter inom dessa näringar. Liknande förskjutningar sker emellertid också inom de äldre åldersgrupperna ehuru inte i samma utsträckning.

Strukturomvandlingen är alltså i sig själv ett verksamt medel att förbättra arbetskraftens löneförhållanden. Det är troligen ingen överdrift att påstå att rationalisering och strukturomvandling inom näringslivet i själva verket är de mest effektiva medlen för att komma till rätta med låginkomstproblemet. Det är i vårt land en allmänt omfattad mening att lönebildningen och lönerelationerna mellan olika kategorier av arbetstagare skall avgöras genom överenskommelser mellan arbetsmarknadens parter. Dessa frågor anses därför i princip ligga utanför området för statsmakternas politiska beslut och åtgärder. Däremot är det samhällsorganens uppgift att underlätta och bidra till en sådan utveckling av betingelserna för inkomstbildningen att medborgarnas inkomstmöjligheter och levnadsstandard främjas. Genom att arbetsmarknadspolitikerna utformas så att den mera aktivt främjar strukturförändringarna i näringslivet medverkar den sålunda även till att lösa låginkomstgruppernas problem. Jag anser att detta är en önskvärd effekt av arbetsmarknadspolitikerna.

Jag vill i detta sammanhang erinra om den utredning i syfte att kartlägga låginkomstgruppernas problem som nyligen har tillkallats. I utredningens direktiv framhöll jag att behovet av ett bättre kunskapsmaterial i fråga om låginkomstgrupperna gör sig starkt gällande vid utformningen av bl. a. arbetsmarknadspolitikerna. Ökad kännedom om låginkomstgruppernas geografiska och yrkesmässiga fördelning borde kunna ge allt bättre förutsättningar för att bedriva denna politik effektivt. Jag uttalade vidare att det måste vara angeläget att vinna ökad klarhet om varför många medborgare i den fulla sysselsättningens samhälle inte har kunnat komma bort från en mindre givande eller ojämn sysselsättning till en mera fördelaktig. Även om utredningens uppgift inte i första hand är att lägga fram förslag till åtgärder för att lösa låglöneproblemen kan man dock förvänta att utredningsresultaten kommer att ge underlag för fortsatt reformarbete.

Under de senaste åren har 10 000-tals människor under medverkan av arbetsförmedlingen och med anlitan av de hjälpmedel som står till dess förfogande för att främja yrkesmässig och geografisk omflyttning lämnat

arbeten som gett en dålig och otrygg utkomst. Arbetsmarknadsåtgärderna har gjort det möjligt för dem att ta till vara de bättre arbetstillfällena som stått till buds. Företag med behov av arbetskraft har därigenom fått ökade möjligheter till expansion. Också för arbetstagare som stannat kvar i näringar med minskande efterfrågan på arbetskraft har omflyttningen inneburit fördelar i form av jämnare sysselsättning. Ett exempel på detta är skogsbruket. Antalet skogsarbetare har minskat starkt men sysselsättningen bland de kvarvarande skogsarbetarna har alltmer fått karaktären av helårsanställning.

På samma sätt bör arbetsmarknadspolitiken fungera i framtiden. Principiellt bör det vara arbetsmarknadsorganens uppgift att ge arbetskraft som inte kan få tryggad försörjning i sin anställning hjälp att övergå till arbete som erbjuder bättre utkomstmöjligheter. Därmed blir arbetsmarknadspolitiken en pådrivande kraft till strukturförändringar.

En viktig uppgift inom strukturpolitiken tillkommer också de lokaliseringspolitiska åtgärderna. I diskussionen har stundom gjorts gällande att åtgärderna för att öka arbetskraftens rörlighet står i motsats till de lokaliseringspolitiska strävandena. Enligt min mening är förhållandet snarast det omvända. En grundförutsättning för att nyetablerade och utvidgade företag skall kunna hävda sig framgångsrikt är att de har tillräckligt med arbetskraft och att denna är väl lämpad för sina arbetsuppgifter. Företagen måste emellertid vara lokaliserade till orter med goda företagsekonomiska betingelser. För att lämplig arbetskraft i tillräcklig utsträckning skall kunna erhållas i dessa orter måste rekryteringen många gånger sträckas ut över ett stort område. Skall den tillgängliga arbetskraften inom detta område kunna mobiliseras är det nödvändigt att underlätta arbetskraftens flyttning genom ekonomiska bidrag. Bidragen kan dock inte begränsas till dem som flyttar inom eller till regionen. Samma bidrag måste erbjudas dem som föredrar att flytta från regionen därför att de trots lokaliseringsverksamheten inte inom regionen kan finna ett arbete som är lämpligt för dem.

Detta samband mellan arbetsmarknads- och lokaliseringspolitik framträder särskilt starkt beträffande den arbetsmarknadspolitiskt motiverade yrkesutbildningen. Utan en intensifierad sådan utbildning skulle lokaliseringspolitiken möta stora svårigheter.

De yrkesmässigt och geografiskt rörlighetsstimulerande åtgärderna medför givetvis att utflyttningen från arbetslöshetsdrabbade områden ökar. Utbyggnaden av nya arbetstillfällen inom dessa områden har ännu inte fått sådan omfattning att den kompenserar bortfallet av arbetsmöjligheter inom jordbruket och andra näringar med minskande sysselsättning. Erfarenheten visar att det inte går att hålla kvar framför allt de unga i områden, där de inte kan erbjudas god och differentierad sysselsättning. I utpräglade glesbygdsmråden kan man inte heller räkna med att förbättra de framtida sysselsättningsmöjligheterna genom industrilokalisering.

En framgångsrik lokaliseringpolitik kan emellertid framkalla sådan ökning av arbetstillfällena på expansionsorter inom avflyttningslänen att en stegrad flyttningsrörelse till dylika orter uppkommer. Sådan flyttning bör givetvis kunna underlättas med arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

Koncentrationstendenserna inom näringslivet kommer som jag har sagt förut med all sannolikhet att fortsätta. Målet för lokaliseringpolitiken skall vara att få livskraftiga tätorter i olika delar av landet. Arbetsmarknadspolitiken kan och bör främja en sådan utveckling. Samtidigt måste vi emellertid uppmärksamma de problem som uppstår i utflyttningsområdena. Samhället har ansvar för att befolkningen även inom dessa områden tillförsäkras rimlig service. Den pågående kommunindelningsreformen och den förbättrade skatteutjämning som genomförts bidrar till att avlasta dem som bor kvar i glesbygden kostnader för att upprätthålla kommunal service men även andra åtgärder från samhällets sida torde vara erforderliga. Därför har inom den lokaliseringspolitiska organisationen påbörjats ett arbete i syfte att kartlägga glesbygdsbefolkningens serviceproblem och överväga åtgärder i olika avseenden för att lösa dessa problem. Utflyttningsområdenas särskilda ställning förtjänar emellertid uppmärksamhet också vid utformning av de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna. Vissa av mina förslag i det följande har utformats mot denna bakgrund.

Av den tidigare lämnade redogörelsen för befolkningsutvecklingen framgår att återstoden av 1960-talet och även 1970-talet totalt sett kommer att utmärkas av knapphet på arbetskraft. Bristande balans geografiskt samt näringsgrens- och yrkesmässigt kommer också att vara ett kännetecknande drag. Konjunkturförändringar kan under längre eller kortare perioder göra knappheten mer eller mindre markerad och risker för sysselsättningsstörningar kan inte heller uteslutas.

Om utvecklingen blir sådan som prognosen nu gör sannolik kommer den att ställa den ekonomiska politiken och särskilt arbetsmarknadspolitiken inför skärpta krav på åtgärder, som kan bidra till balans på arbetsmarknaden. Framför allt krävs åtgärder för att ta till vara de arbetskraftsresurser, som f. n. inte alls eller endast ofullständigt utnyttjas inom näringslivet. Om knappheten på arbetskraft blir så betydande att balansrubbningsar i samhällsekonomin kan befaras blir det nödvändigt att inom den ekonomiska politikens ram vidta skärpta åtgärder för att hålla tillbaka den totala efterfrågan på varor och tjänster. Så länge det ter sig möjligt att i stället vidmakthålla jämvikten i ekonomin genom att främja en ökning av arbetskraftsutbudet är givetvis detta att föredra från både samhällets och den enskildes synpunkt. Vad som i första hand kommer i fråga är att söka ge de hemarbetande kvinnorna, de partiellt arbetsföra och den äldre arbetskraften större möjligheter att söka sig ut på arbetsmarknaden.

Åtgärder måste också vidtas för att ytterligare minska arbetslösheten och undersysselsättningen. Den expansion av näringslivet och därmed

av efterfrågan på arbetskraft som kan motses under det närmaste årtiondet kommer liksom hittills att avse stadsnäringarna, medan en fortsatt nedgång i arbetskraftsbehovet kan väntas för jord- och skogsbruk. Man kan emellertid inte räkna med att den arbetskraft som friställts från jord- och skogsbruk utan vidare kommer att kunna få arbete inom stadsnäringarna. För att sådan omplacering skall kunna äga rum i största möjliga utsträckning fordras omfattande insatser i form av omskolning och andra arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

Övergången från jord- och skogsbruk till stadsnäringar kommer att medföra fortsatt flyttning från glesbygder till tätorter. Man kan alltså förutse en fortsatt utflyttning från områden, där stadsnäringarna nu är svagt företrädda, även om den kan begränsas genom en intensifierad lokaliserverksamhet. Inom stadsnäringarna kan de kommande åren likaledes väntas medföra förändringar, som gör geografisk och yrkesmässig omflyttning av arbetskraft nödvändig. Bl. a. med hänsyn till den knapphet på arbetskraft som kan motses under återstoden av 1960-talet är det angeläget att omflyttning av arbetskraft inte fördröjs när behov uppstår därav. Det är därför av vikt att man inom arbetsmarknadspolitikens ram förfogar över hjälpmedel för att underlätta arbetskraftens rörlighet.

Det räcker inte med en kvantitativ ökning av arbetskraftsutbudet. En kvalitativ förbättring, differentierad efter de anspråk som kommer att ställas på arbetstagarna, är minst lika viktig. Främsta medlet för en sådan förbättring är utbildning. En god grundläggande ungdomsutbildning är härvid avgörande. Vuxenutbildningen får emellertid allt större betydelse. Det gäller såväl omskolning, som föranleds av ändrade produktionsförhållanden, som vidareutbildning för att bättre utnyttja den enskildes förmåga och teknikens landvinningar. En fortsatt snabb utbyggnad av vuxenutbildningen i alla dess former bör därför komma till stånd. Det är särskilt i fråga om vuxenutbildningen av betydelse att den så snabbt som möjligt leder till resultat som kan nyttiggöras i produktionen. Detta är angeläget både för att begränsa det produktionsbortfall som utbildningstiden medför och för att den som utbildas snarast möjligt skall få normala arbetsinkomster.

Allmänt gäller att arbetskraftsbehovet under det närmaste årtiondet i stigande grad kommer att avse personer med kvalificerad utbildning. För arbetsmarknadspolitiken är det angeläget att en prognosverksamhet med tillräckliga resurser finns organiserad, så att arbetskraftsbehovet kan förutses i god tid och möjligheter finns att tillgodose behovet, när det ger sig till känna på arbetsmarknaden.

Flera remissinstanser har berört frågan om arbetsmarknadspolitikens verkningar i olika hänseenden och framhållit att möjligheterna till bedömning av åtgärdernas effektivitet behöver förbättras. Jag delar uppfattningen att en bättre belysning av arbetsmarknadspolitikens verkningar är motiverad. Över huvud taget finns det skäl att ägna ökad uppmärksamhet åt de

arbetsmarknadspolitiska sammanhangen. En fördjupad och väl sammanhållen forskning på detta område kan bli av stor betydelse när det gäller att bedöma hur samhällets arbetsmarknadspolitik bör utformas i framtiden. Behovet av ökad forskning gäller också sådana ämnen som lönebildningsprocessen, organisationsväsendet, arbetsplatsens problem m. m. Det synes även vara av betydelse att den högre utbildningen i ökad grad tar sikte på att ge kunskaper och orientering i arbetsmarknadsfrågor.

Det förslag som Stockholms universitet har lagt fram om att inrätta ett institut för arbetsmarknadsfrågor bör bedömas mot denna bakgrund. Ett genomförande av förslaget skulle vara ägnat att tillgodose de önskemål jag nyss har berört. Efter samråd med chefen för ecklesiastikdepartementet föreslår jag i det följande att ett institut för arbetsmarknadsfrågor inrättas fr. o. m. nästa budgetår.

Vad jag har anfört här visar att arbetsmarknadspolitikens uppgift inte kan uttryckas i en enkel, kortfattad formel. Det ligger i sakens natur att den måste ha starkt differentierad inriktning och använda flera olika medel. Den skall sålunda i samklang med den ekonomiska politiken i stort främja balansen på arbetsmarknaden. Den skall vidare vara ett led i samhällets strukturpolitik, främja den ekonomiska tillväxten samt stödja och förstärka lokaliseringspolitiken. Den skall i såväl samhällets som den enskildes intresse syfta till att bereda varje medborgare möjlighet till lönsam, meningsfull sysselsättning med fritt yrkesval. En sådan politik är en grundval för fortsatt framåtskridande.

Arbetsförmedling

Arbetsförmedling bedrivs i Sverige huvudsakligen av de offentliga förmedlingsorganen. Enskild förmedlingsverksamhet förekommer emellertid i viss utsträckning. Den enskilda förmedlingsverksamheten regleras i lagen den 18 april 1935 (nr 113) med vissa bestämmelser om arbetsförmedling. Där sägs att förmedlingsverksamhet inte får bedrivas i förvärvssyfte. Undantag görs för verksamhet som började före lagens ikraftträdande år 1936. Förmedlingsverksamhet mot ersättning för nödvändiga utgifter för förmedlingen får drivas enskilt efter särskilt tillstånd. För att driva kostnadsfri enskild förmedlingsverksamhet krävs anmälan. Från arbetsgivarhåll har vid remissbehandlingen förordats att ökade möjligheter till enskild arbetsförmedling övervägs, t. ex. på specialområden med begränsad arbetsmarknad. Med anledning härav vill jag erinra om att en översyn av arbetsförmedlingslagen föregående år uppdrogs åt särskilda sakkunniga. Jag är inte beredd att f. n. ta ställning till spörsmål om ändring av ifrågavarande lagstiftning. I det följande behandlar jag därför bara den offentliga arbetsförmedlingen.

Jag har förut i korthet berört arbetsförmedlingens utveckling från ett litet antal kontor som drevs av de större städerna, över förmedlingar i lands-

tingens regi fram till våra dagars helt statliga arbetsförmedling. Numera är arbetsförmedlingen en verksamhet som omspannar hela landet. Detta är nödvändigt för att den effektivt skall kunna fullgöra sin uppgift att bidra till förbättrad balans mellan tillgång och efterfrågan på arbetskraft.

En betydande utbyggnad av arbetsförmedlingens organisation har ägt rum under senare år. Utbyggnadens omfattning framgår av följande sammanställning, som visar antalet befattningshavare i organisationen åren 1960 och 1965. Personalökningen uppgår till ca 840 personer. Relativt sett har arbetsvården ökat mest. Dess personalstyrka har fördubblats under perioden, medan antalet tjänstemän inom den egentliga förmedlingsverksamheten och yrkesvägledningen har ökat med ca 50 %. Regionalt fördelar sig utbyggnaden ganska jämnt över landet.

Verksamhetsgren	Antal tjänstemän	
	1960	1965
Förmedlingsverksamhet.....	873	1 296
Arbetsvård.....	132	261
Yrkesvägledning.....	101	151
Planering och administration.....	596	832
Summa	1 702	2 540

Utredningen anser att förutsättningar bör skapas för att öka arbetsförmedlingens andel av *arbetskraftsomsättningen*. Förslaget motiveras med att en tillräckligt stor andel av den totala arbetskraftsomsättningen är en grundläggande förutsättning för att arbetsförmedlingen skall kunna fullgöra sin huvuduppgift att utjämna skillnader mellan tillgång och efterfrågan på arbetskraft. Enligt utredningen är omsättningsandelen otillräcklig t. ex. för vissa delar av tjänstemännens arbetsmarknad. Utredningen pekar vidare på behovet av intensifierade insatser för de handikappade, den äldre arbetskraften och de hemarbetande kvinnorna.

Man har länge diskuterat frågan hur stor andel av arbetskraftsomsättningen som bör gå genom arbetsförmedlingen. Någon bestämd uppfattning har man dock inte kommit fram till bl. a. därför att vi saknar uppgifter om den totala arbetskraftsomsättningen. En del undersökningar har visserligen gjorts för att klargöra olika informationsvägars betydelse för de arbetsökande, men de har inte gett något entydigt resultat.

Det stora flertalet arbetssökande får emellertid sin anställning genom direkt kontakt med arbetsgivaren eller genom bekanta. Arbetsförmedlingens andel synes beröra omkring en fjärdedel av platstillsättningarna. Detta rent kvantitativa mått ger dock inte en rättvisande bild av arbetsförmedlingens insatser. En stor del av förmedlingens platstillsättningar är synnerligen arbetskrävande. I åtskilliga fall skulle en arbetsplacering troligen över huvud taget inte ha kommit till stånd utan ett omfattande arbete av förmedlingen.

Arbetsförmedlingens betydelse som balansskapande faktor kan enligt min mening alltså inte bedömas enbart med stöd av uppgifter om dess andel av den sammanlagda arbetskraftsomsättningen. Åtgärder i syfte att ändra relationerna mellan olika informationsvägar på arbetsmarknaden till arbetsförmedlingens fördel kan emellertid vara motiverade, i den mån de kan väntas leda till större valfrihet genom ökade möjligheter att ge lämpliga plats-erbjudanden åt arbets sökande som saknar förvärvsarbete eller har otillfredsställande arbete och skapa förutsättningar för en effektivare medverkan till att trygga arbetskraftsförsörjningen.

Med hänsyn till den arbetskraftssituation som vi har och till den väntade utvecklingen av arbetskraftstillgångarna är det särskilt angeläget att hemarbetande kvinnor som önskar förvärvsarbete får arbetsförmedlingens hjälp till lämplig placering. Om det skall bli möjligt att avsevärt öka yrkesverksamhetsgraden bland de gifta kvinnorna kommer det med all sannolikhet att behövas speciella åtgärder för att intressera och förbereda de arbets sökande för inträde på arbetsmarknaden och för att finna arbetsgivare som kan ge dem lämpligt arbete och är beredda att i fråga om arbetstider m. m. ta hänsyn till de gifta kvinnornas förutsättningar. Här kan arbetsförmedlingen otvivelaktigt lämna värdefull medverkan.

Som utredningen framhåller och som tjänstemannaorganisationerna understryker i sina remissyttranden är det vidare angeläget att arbetsförmedlingen motsvarar anspråken från den växande tjänstemannasektorn. En upprustning av förmedlingens organisation i detta syfte torde aktualiseras inte minst därför att tjänstemännen själva kan väntas ta i anspråk arbetsförmedlingens tjänster i större omfattning än f. n. Den nuvarande generationen studerande kommer i kontakt med yrkesvägledningen och praktikförmedlingen på ett tidigt stadium och blir därigenom van att anlita arbetsförmedlingen. Vidare har man anledning att räkna med att arbetsgivarnas krav på insatser från förmedlingens sida i ökad utsträckning kommer att gälla tjänstemannagrupperna.

Allmänt kan man utgå från att den knapphet på arbetskraft som redan nu råder och som att döma av den väntade befolkningsutvecklingen kommer att skärpas under det närmaste decenniet nödvändiggör alltmer aktiva insatser för att ta till vara arbetskraftsresurserna. Fortsatt omflyttning mellan olika orter och yrken måste underlättas men det gäller också, som jag nyss har framhållit, att främja de inte yrkesverksamma kvinnornas inträde på arbetsmarknaden, öka förvärvsverksamhetsgraden bland äldre och handikappade samt minska säsongarbetslösheten. De hjälpmedel som här står arbetsförmedlingen till buds är främst ekonomiskt stöd vid flyttning samt omskolning. Jag kommer i det följande att föreslå att dessa hjälpmedel förstärks. Det ligger i sakens natur att sådan förstärkning medför behov av mera personal inom arbetsförmedlingen och vid länsarbetsnämndernas kanslier.

Den ökade invandringen av utländsk arbetskraft har under senare tid ställt

7 — Bihang till riksdagens protokoll 1966. 1 saml. Nr 52

bl. a. länsarbetsnämnderna inför vidgade arbetsuppgifter. Jag kommer att behandla invandringspolitiken i det följande men vill redan här framhålla att åtgärder för att arbetsplacera utländsk arbetskraft och underlätta dess anpassning till svenskt samhällsliv sannolikt kommer att kräva än större insatser av arbetsförmedlingen i framtiden.

Även inom andra verksamhetsområden får man räkna med ökade anspråk på arbetsförmedlingens medverkan. Ett sådant område är sysselsättningsplaneringen, framför allt på byggarbetsmarknaden, med syfte att ytterligare utjämna säsongsvängningarna. Jag återkommer senare också till denna fråga.

För att kunna möta de mångahanda anspråken måste arbetsförmedlingen vara försedd med tillräcklig och väl utbildad personal. Jag räknar med att en inte oväsentlig ökning av förmedlingens personal blir nödvändig. Utredningen har särskilt pekat på behovet av sådan personal som skall verka för ökad yrkesverksamhet och bättre sysselsättningsmöjligheter för kvinnor och äldre. Vidare har utredningen betonat nödvändigheten av att yrkesvägledningen och arbetsvården byggs ut.

Enligt min mening bör den behövliga utbyggnaden av arbetsförmedlingen komma till stånd successivt. Det är varken lämpligt eller praktiskt möjligt att söka på en gång genomföra hela den ökning av arbetsförmedlingens personalstyrka som kan bli erforderlig på sikt. Jag vill vidare erinra om att betydande personalförstärkningar har ägt rum under senare år. Tillväxten bör ske i sådan takt att de nytillkommande tjänstemännen snabbt och smidigt och med minsta möjliga påfrestning för den existerande organisationen får den utbildning som behövs och sätts in i sina arbetsuppgifter. Den förstärkning av arbetsförmedlingen som bör komma till stånd omedelbart bör därför koncentreras på sådana områden där arbetsmarknadspolitiska skäl just nu gör ökade arbetsinsatser särskilt angelägna. I dagens läge gäller detta i första hand de delar av förmedlingen som kan medverka till snabb stegring av yrkesverksamheten och därigenom underlätta en fortsatt expansion inom näringslivet. Arbetsförmedlingen bör därför främst förstärkas med personal som skall ha till uppgift att öka sysselsättningsmöjligheterna för grupper, som nu står utanför produktionen eller är ofullständigt sysselsatta.

En ökning av yrkesverksamhetsgraden inom dessa befolkningsgrupper förutsätter aktiva och differentierade åtgärder från arbetsförmedlingens sida. Som jag har sagt förut spelar omskolningsverksamheten här avgörande roll. För att arbetsplacering skall bli möjlig räcker det emellertid många gånger inte med att arbetstagaren söker bereda sig för arbetsplatsens krav. En annan viktig förutsättning är att förhållandena på arbetsplatsen anpassas till den enskilde arbetstagarens villkor och möjligheter så långt som möjligt. Det kan ske genom att arbetsgivaren bereder deltidsarbete eller på annat sätt medverkar till att förlägga arbetet till tider som underlättar för arbetssökanden att gå ut i förvärvslivet. Det kan också krävas en omläggning av arbetsrutinen,

t. ex. så att moment som inte lämpar sig för handikappade förs över till annan personal. Exempelen kan mångfaldigas. Meningen är givetvis inte att arbetsförmedlingen skall klara alla dessa uppgifter. Dess tjänstemän måste emellertid ha blicken öppen för problem av denna art, ägna tillräckligt med tid och intresse åt att klarlägga de konkreta förutsättningarna för en arbetsplacering och ta initiativ till att problemen blir uppmärksammade och att åtgärder vidtas för att möjliggöra en placering.

Särskilda tjänster för aktiveringsuppgifter bör inrättas vid länsarbetsnämnderna. Likaså bör den successiva förstärkningen av arbetsvårdens resurser fortsätta. Även yrkesvägledningen bör få viss personalförstärkning. I många fall — inte minst när omskolning fordras — är nämligen tillgång till kvalificerad yrkesvägledning för vuxna nödvändig för att nå lämplig yrkesinriktning. Bl. a. gäller detta grupper som under längre tid varit borta från förvärvslivet, t. ex. de hemarbetande kvinnorna. En utbyggnad av yrkesvägledningen är motiverad också för att tillgodose skolväsendets behov. Man bör emellertid inte dra någon skarp gräns mellan å ena sidan arbetsvård och yrkesvägledning och å andra sidan allmän förmedling. Det måste sålunda ingå i varje arbetsförmedlares uppgifter att i viss utsträckning ge service åt t. ex. handikappade. Arbetsförmedlaren bör också kunna ge upplysningar om de krav som ställs på utövarna av förekommande yrken. Alla de intressen som ter sig mest angelägna blir alltså till väsentlig del tillgodosedda genom att den allmänna förmedlingen förstärks. Enligt min mening bör därför den utbyggnad av personalorganisationen som nu bör komma till stånd till väsentlig del avse den allmänna förmedlingen. Jag vill i sammanhanget erinra om att arbetsförmedlingen, yrkesvägledningen och arbetsvården prövas vid den översyn av arbetsmarknadsverkets organisation som statskontoret genomför i samråd med arbetsmarknadsstyrelsen.

Den grundläggande *utbildningen* för all arbetsförmedlingspersonal bör som utredningen framhåller omfatta även yrkesvägledning. Detta är redan nu i viss mån fallet. Arbetsmarknadsstyrelsen bör emellertid ha uppmärksamheten riktad på det behov som kan föreligga att vidga denna del av utbildningen.

Utredningen har förordat att fortbildningsverksamheten för arbetsförmedlarna byggs ut. Målet bör enligt utredningens uppfattning vara att personalen får i genomsnitt en veckas fortbildningskurs varje år. Personalutbildningsberedningen har inte ansett sig kunna ta ställning till detta förslag då det saknas uppgifter om kursernas syfte, omfattning, innehåll m. m.

Jag delar utredningens uppfattning att personalen vid arbetsförmedlingen behöver fortlöpande vidareutbildning. Det är väsentligt att arbetsförmedlarna är väl informerade om tendenserna i näringslivets utveckling och att de fortlöpande får kännedom om hur arbetskraftsbehov, yrkeskrav och arbetsförhållanden ändras inom olika näringar. Enligt min mening bör det utarbetas planer som anpassas till det behov av utbildning och information

för olika personalkategorier som föreligger vid varje tillfälle. Frågan om medel för finansieringen av denna verksamhet får prövas på grundval av de planer och förslag som läggs fram.

Utredningen har föreslagit att rekryteringen av personal till arbetsvården inriktas på personer, som har förvärvat goda kunskaper främst i psykologi och sociallagstiftning, och att yrkesvägledarna rekryteras huvudsakligen från grupper med högskole- eller därmed jämförlig utbildning. Enligt förslaget skall arbetsmarknadsverket dock alltså ha stor rörelsefrihet i fråga om rekryteringen av personal till arbetsvården och yrkesvägledningen. Arbetsmarknadsstyrelsen har i anslutning härtill uttalat att inga formella kompetenskrav bör gälla vid rekrytering till arbetsförmedlingen. Jag vill understryka detta uttalande. Inte heller utredningen har avsett att krav på formell kompetens skall införas.

Till arbetsförmedlingens uppgifter hör att i samband med arbetsplacering så långt möjligt tillgodose såväl arbetstagarens som arbetsgivarens behov av *information*. LO har i sitt yttrande framhållit att arbetsförmedlingen bör ge bättre och öppnare upplysningar om företagens lönesättning m. m.

Jag anser mig kunna räkna med att arbetsförmedlingen lämnar den information som bedöms vara av väsentlig betydelse för de arbetssökandes val av anställning. En så fullständig information som möjligt om arbetsvillkoren beträffande lediga platser som är anmälda hos arbetsförmedlingen är en självklar service från arbetsförmedlingarnas sida. Det bör även ligga i företagets intresse att lämna arbetsförmedlingarna alla upplysningar som fordras för att de skall kunna fullgöra sin uppgift i detta avseende. Om arbetssökandena får vederhäftig och detaljrik information om löner och andra förhållanden på den sökta arbetsplatsen ökas inte bara deras möjligheter att välja det arbete som ger dem det bästa utbytet utan också förutsättningarna för stabilitet i anställningen. Även med hänsyn till arbetsförmedlingens ställning som ett neutralt organ på arbetsmarknaden är det dess skyldighet att lämna fullständiga uppgifter om olika arbetstillfällen. Om den arbetssökande inte får objektiva upplysningar härvidlag, begränsar man i realiteten hans möjligheter till fritt val. Det är hans sak att välja. Han måste då också få veta vilka alternativ det finns att välja mellan.

Arbetsgivaren har på sin sida rätt att få del av de informationer som arbetsförmedlingen har om sökanden i den mån informationerna har betydelse för att bedöma sökandens lämplighet för arbetet.

Arbetsmarknadsstyrelsen har under senare år i växande omfattning lämnat information till allmänheten genom press, film, radio och television. För att tillgodose behovet av vidgad annonsering kommer jag i det följande att föreslå ökad medelsanvisning för detta ändamål. Annonseringen bör enligt min mening i första hand avse lediganmälda platser och meddelanden om kursverksamhet o. d.

En förutsättning för att arbetsförmedlingen skall kunna fullgöra sina uppgifter är att den i god tid får kännedom om planerade förändringar på

arbetsmarknaden. Härvid spelar företagens *varsel* om personalinskränkningar stor roll. Jag noterar med tillfredsställelse att varselsystemet i samförstånd mellan arbetsmarknadsstyrelsen och vederbörande organisationer successivt byggts ut till att omfatta allt fler delar av näringslivet. Systemet innefattar numera också varsel om planerad utvidgning av arbetsstyrkan. Vidare är det angeläget att kontakterna mellan företagen och berörda kommuner inför driftsnedläggelser och företagsförflyttningar förbättras. Jag förutsätter att arbetsmarknadsstyrelsen i kontakt med kommunförbunden och företagorganisationerna tar initiativ till de åtgärder som kan vara motiverade för att åstadkomma en önskvärd ordning i detta avseende.

Arbetsförmedlingen representeras i glesbygd och på mindre orter till stor del av *orts- och lokalombud*. Utredningen föreslår att ombudens förmedlingsverksamhet i all möjlig utsträckning ersätts med förmedling från kontor, som är lokaliserade till lämpliga centralorter och väl utrustade med personal. En utveckling i denna riktning har ägt rum under senare år. Samtidigt har tjänstemän från de större kontoren i ökad utsträckning rest ut till olika orter och anordnat tillfälliga mottagningar för arbetssökande. Enligt vad jag har inhämtat från arbetsmarknadsstyrelsen är erfarenheterna av denna verksamhet goda, och jag förutsätter att arbetsmarknadsstyrelsen utvidgar verksamheten allt efter som det är lämpligt. Någon omedelbar avveckling av ombudssystemet är jag dock inte beredd att föreslå. Som framhållits i en del remissyttranden har ombuden alltjämt en viktig uppgift att fylla i glesbygderna. Det bör ankomma på arbetsmarknadsstyrelsen att i samråd med berörda länsorgan från fall till fall avgöra på vilket sätt behovet av arbetsförmedling tillgodoses bäst.

Utredningen föreslår att arbetsförmedlingen får bekosta *resor* och utge traktamenten till personer som besöker förmedlingen. Även om vissa skäl kan tala för förslaget är jag inte beredd att tillstyrka det. Som framgår av vad jag nyss har anfört räknar jag med att arbetsförmedlare från de större förmedlingskontoren i ökad utsträckning kommer att anlitas för att besöka olika orter och etablera tillfälliga mottagningar som de arbetssökande kan vända sig till. Genom en sådan ambulerande förmedlingsverksamhet och genom att orts- och lokalombuden enligt mitt förslag tills vidare skall finnas kvar torde behovet att ersätta kostnader för resor till förmedlingskontoren inte bli så framträdande som utredningen från sina utgångspunkter har haft anledning att anta. Jag avstyrker alltså utredningens förslag.

Som jag förut har påvisat kan växande krav på arbetsförmedlingens tjänster förutses. Till en del bör dessa krav tillgodoses omedelbart genom att medel beräknas för ökning av arbetsförmedlingens personal. Jag kommer i det följande att föreslå höjning av arbetsförmedlingens avlöningsanslag för att förstärka organisationen med ca 135 tjänster.

Yrkesutbildningen

Omskolning till nya yrken är ett av arbetsmarknadspolitikens mest betydelsefulla hjälpmedel. Omskolning gör det möjligt att befria den enskilde ur en akut arbetslöshetssituation. Genom att den ger nya kunskaper, som avpassas efter yrkeslivets aktuella behov, minskar den även risken för att den omskolade på nytt ställs utan arbete. Samtidigt ökar den valmöjligheterna på arbetsmarknaden för den enskilde. Särskilt för den som förut saknar eller har endast begränsad yrkesutbildning innebär omskolningen en väsentlig förbättring av möjligheterna att hävda sig inom arbetslivet. Även från samhällsekonomisk synpunkt är omskolningen betydelsefull. Den möjliggör att resurserna utnyttjas bättre och främjar därmed det ekonomiska framåtskridandet.

För att omskolning skall komma i fråga med arbetsmarknadspolitiskt stöd gäller som huvudregel att vederbörande skall vara eller riskera att inom en nära framtid bli arbetslös eller eljest vara svårplacerad på arbetsmarknaden. Omskolningen har i dag sin största betydelse som hjälpmedel i kampen mot den arbetslöshet som betingas av strukturförändringar inom näringslivet. Omskolningsverksamheten spelar emellertid också en viktig roll för att förbättra försörjningsmöjligheterna för handikappade, ensamstående kvinnor m. fl. Den är vidare ett väsentligt inslag i lokaliseringpolitiken. Sedan år 1961 har arbetsmarknadsstyrelsen särskilt strävat efter att öka den kvinnliga och den medelålders och äldre arbetskraftens deltagande i omskolningsverksamheten. Vid säsongmässig arbetslöshet, t. ex. inom byggnadsverksamheten, har utbildningen inriktats främst på att förkovra de arbetslösa yrkeskunskaper.

Vid sidan av den omskolning jag nu nämnt förekommer i begränsad omfattning s. k. särskilda utbildningskurser i yrken inom vilka det med hänsyn till rådande arbetsmarknadsläge eller eljest är av väsentlig betydelse att snabbt öka tillgången på utbildad arbetskraft (bristyrken). Dessa kurser står öppna även för andra än arbetslösa. För ändamålet får under budgetåret 1965/66 disponeras högst 500 000 kr.

Före den 1 augusti 1963 begränsades denna verksamhet av att utbildningsbidrag inte kunde utgå till deltagarna i bristyrkesutbildningen. Anslaget höjdes från 200 000 kr. till nuvarande nivå innevarande budgetår. Under åren 1963—1965 har utbildningsverksamheten koncentrerats till tre områden. Sammanlagt har utbildats 78 hörselvårdsassistenter, 40 cytolog-assistenter och 58 personer såsom personal för administrativ databehandling, totalt 176 personer.

Omskolningen har använts länge inom arbetsmarknadspolitikens, inte minst inom arbetsvärden. Mera betydande omfattning fick verksamheten dock först i samband med konjunktur nedgången åren 1957—1959. Sedan dess har verksamheten expanderat starkt. Budgetåret 1957/58 utgjorde sta-

tens utgifter för ändamålet ca 11 milj. kr. Budgetåret 1959/60 hade de stigit till 52 milj. kr. och de beräknas för budgetåret 1965/66 uppgå till över 150 milj. kr. Antalet personer som berördes av verksamheten var budgetåren 1959/60 och 1964/65 11 000 resp. 40 000. Utvecklingen från år 1960 till år 1965 åskådliggörs i följande sammanställning, som anger elevantalet omräknat till helårsstuderande.

År	Antal	Därav		Procentuell andel	
		män	kvinnor	män	kvinnor
1960.....	6 580	5 646	934	85,8	14,2
1965.....	15 921	10 183	5 738	64,0	36,0

Sedan år 1960 har verksamheten mer än fördubblats. Ökningen är mycket starkare för kvinnorna än för männen. Antalet manliga deltagare, omräknat i helårsstuderande, har ökat från ca 5 000 till ca 10 200 och antalet kvinnliga från drygt 900 till över 5 700. Mer än en tredjedel av verksamheten avser alltså nu kvinnor.

En intensifierad omskolningsverksamhet torde bli ett av de väsentliga inslagen i framtidens arbetsmarknadspolitik. Arbetsmarknadsstyrelsen räknar i sin år 1965 framlagda långtidsbedömning med en starkt växande efterfrågan på omskolning. Enligt denna bedömning kommer antalet personer som varje år berörs av omskolningsverksamhet att i det närmaste fördubblas från år 1965 till år 1970. Kalkylen förutser en stegring från ca 40 000 till ca 80 000. Den senare siffran inkluderar 10 000 som omskolas utan att vara arbetslösa. Omräknat i helårsstuderande betyder detta att i genomsnitt 30 000—35 000 personer, dvs. ca 1 % av den förvärvsarbetande befolkningen, kommer att vara under omskolning år 1970.

Med hänsyn till verksamhetens omfattning och de betydande belopp som staten ger ut för omskolningen, synes det angeläget att få effekten av verksamheten närmare belyst. Det är min avsikt att närmare överväga hur en sådan belysning kan erhållas.

Utredningen diskuterar *utbildningens innehåll* i det enskilda fallet och anför att den skall ha sådan omfattning att den utbildade kommer över den tröskel som de bristande yrkeskunskaperna utgör. Den skall göra honom attraktiv i det rådande arbetsmarknadsläget. Utbildningen skall därför kunna konjunkturvarieras. Vid högkonjunktur med stor efterfrågan på arbetskraft kan den göras kortare, bl. a. därför att arbetsgivarna då är beredda att fullfölja utbildningen på arbetsplatsen. Under en konjunkturdämpning däremot kan utbildningen behöva fördjupas och utsträckas i tiden.

Jag kan ansluta mig till utredningens målsättning för utbildningens innehåll. Enligt min mening bör dock variationerna i utbildningstidens längd efter konjunkturläget inte bli alltför stora. Som jag har anfört i det före-

gående är en av de väsentliga fördelarna med omskolningen som arbetsmarknadspolitiskt medel att den inte bara underlättar vederbörandes arbetsplacering på kort sikt utan också förbättrar den omskolades ställning på arbetsmarknaden i det långa loppet. Detta förutsätter att utbildningen ger åtminstone grundläggande kompetens inom ett yrkesområde och inte i alltför hög grad specialiseras efter ett visst företags behov. Jag är emellertid på det klara med att inte minst hänsynen till elevernas egna önskemål ofta kan leda till att utbildningen får ett mera begränsat, direkt produktionsinriktat innehåll. I samband med företagslokalisering kan det finnas anledning att ge stöd även åt i hög grad specialiserad utbildning. Jag återkommer härtill i det följande. Även när syftet är att ge fullständig yrkesutbildning bör denna med hänsyn till elevernas erfarenheter från arbetslivet kunna göras mera målinriktad än den reguljära yrkesutbildningen för ungdom. Omskolningselevernas skiftande förutsättningar medför att utbildningen bör utformas så att den i möjlig mån kan individualiseras.

Utredningen har lagt fram vissa förslag i syfte att vidga *omskolningens användningsområde*. De nuvarande bestämmelserna innebär som nämnts att omskolning kan ske också om en faktisk arbetslöshetssituation inte föreligger, nämligen om vederbörande riskerar att bli arbetslös i en nära framtid. Utredningen förordar att denna föreskrift tillämpas generöst. Omskolning bör sålunda kunna användas för att underlätta en omställning till andra arbetsuppgifter, om en bedömning av sysselsättningsförhållandena på längre sikt klart ger vid handen, att övergång till ett annat yrke måste anses nödvändig för att trygga den enskildes sysselsättning.

För att ytterligare underlätta anpassningen till arbetsmarknadens krav förordar utredningen vidare att rekryteringen till omskolningskurserna i ökad omfattning skall kunna avse andra än arbetslösa. Utredningen föreslår i detta syfte att maximigränsen för kostnader för anordnande av särskilda kurser — dvs. det nyss nämnda beloppet om 500 000 kr. för bristyrkesutbildning — slopas eller höjs väsentligt.

I detta sammanhang bör också nämnas att arbetsmarknadsstyrelsen hemställt att få anordna försöksverksamhet med s. k. uppskolning. Härmed avses en kortsiktig utbildning som direkt syftar till att tillgodose specifika produktionsbehov och lösa akuta bristproblem. Den skall inte träda i stället för normal introduktions- och vidareutbildning inom företagen eller för utbildning som annars är en normal del av produktionsprocessen. Eleverna skall tas ut bland personal som är anställd i företag med brist på kvalificerad arbetskraft. Efter utbildningen skall de återgå till företagen för att jämna ut bristen. Utbildningen skall ske i förhållandevis korta etapper och inriktas på de yrkesområden, näringsgrenar och geografiska områden där arbetskraftsbristen bedöms vara särskilt allvarlig. Det enskilda företagens behov skall i varje särskilt fall bli avgörande för om uppskolning skall sättas in och vara vägledande för hur den skall utformas.

Utredningens förslag att vidga användningen av omskolning har vunnit anslutning av remissinstanserna. Angelägenheten av att förslagen realiseras har starkt strukits under. Beträffande arbetsmarknadsstyrelsens förslag om försöksverksamhet med uppskolning har anförts i åtskilliga remissyltanden att de av styrelsen angivna kriterierna för verksamheten är oklara.

Många remissinstanser har tagit upp frågan om omskolningsverksamhetens ställning i förhållande till annan yrkesutbildning och till annan vuxenutbildning. Man har särskilt pekat på att denna fråga berörs inte bara av arbetsmarknadsutredningens förslag utan också av utredningsarbetet inom gymnasieutredningen och yrkesutbildningsberedningen. Endast ett fåtal instanser har dock ansett att åtgärder på området bör anstå tills förslagen kan prövas gemensamt. Flertalet remissinstanser har tvärtom understrukt angelägenheten av att de föreslagna åtgärderna kommer till stånd, varvid dock några av dem framhållit att lösningarna får ses som ett provisorium i avvaktan på en gemensam prövning.

Sedan yttrandena över arbetsmarknadsutredningen avgivits har både gymnasieutredningen och yrkesutbildningsberedningen avlämnat förslag som berör vuxenutbildningen. Gymnasieutredningen lade under hösten 1965 fram betänkandet »Vuxenutbildning i gymnasium och fackskola» (SOU 1965: 60) och yrkesutbildningsberedningen har nyligen presenterat ett principbetänkande, »Yrkesutbildningen» (SOU 1966: 3), om yrkesutbildningens framtida organisation, där principerna skisseras för en fullständig gymnasial ungdomsskola och motsvarande vuxenutbildningsinstitution. I sammanhanget bör även nämnas att radioutredningen i betänkandet »Radions och televisionens framtid i Sverige» (SOU 1965: 21) behandlat dessa medias ställning i utbildningen.

Genom att dessa utredningsförslag nu föreligger finns det förutsättningar att ta upp frågan om vuxenutbildningen till en samlad prövning. Omskolningsverksamheten utgör en väsentlig del av vuxenutbildningen. Det finns därför anledning att i samband med diskussionen om dess utformning även beröra frågan om vuxenutbildningens roll i framtidens samhälle.

Utbildningsväsendet i vårt land har genomgått en omvälvande utveckling under de senaste decennierna. Detta gäller både målsättningen och den kvantitativa omfattningen. Särskilt stark har expansionen varit i fråga om ungdomsutbildningen, dvs. den utbildning som påbörjas vid skolplikstens inträde och avslutas med inträdet i förvärvsverksamhet vare sig detta sker efter grundskolan eller efter utbildning på högre nivå. Starka skäl talar för att denna expansion av ungdomsutbildningen i framtiden väsentligt effektivare än hittills kompletteras med insatser för en ökad vuxenutbildning, dvs. utbildning som tas upp efter en tidigare avslutad eller avbruten ungdomsutbildning och efter en tids yrkesverksamhet.

Utvecklingen av ungdomsutbildningen har medfört betydande generationskillnader i fråga om möjligheterna att erhålla utbildning. Detta in-

nebär att många vuxna inte har fått den utbildning som motsvarar deras förmåga och intressen och som de skulle ha fått möjlighet till om de tillhört en yngre generation. Rättviseskäl talar för att dessa genom utbyggnad av vuxenutbildningen ges tillfälle att ta igen vad de har förlorat.

Det finns vidare anledning att räkna med att åtskilliga personer på grund av motvilja mot skolstudier under ungdomsåren går ut i arbetslivet med otillfredsställande utbildningsnivå. De bör veta att de kan få kompletterande utbildning senare. Ett annat och lika viktigt motiv för vuxenutbildningen är att den frihet i studievalet som är en grundläggande princip för ungdomsutbildningen blir ofullkomlig för den enskilde om den inte förenas med möjlighet att genom förnyat val ändra utbildningens inriktning. Vuxenutbildning ger sådan möjlighet.

Den snabba tekniska och ekonomiska utvecklingen medför att »livslängden» hos inhämtade kunskaper blir kortare. På de flesta yrkesområden tvingar sig därför en vuxenutbildning fram, som syftar till att bibringa yrkesutövarna nya kunskaper och färdigheter.

I detta sammanhang spelar omskolningen en viktig roll. Frågan vilken uppgift man vill tillägga den gäller givetvis både dess förhållande till annan vuxenutbildning och dess ställning inom arbetsmarknadspolitiken. Från att uteslutande ha syftat till att bistå dem som råkat ut för arbetslöshet har arbetsmarknadspolitiken utvecklats till ett aktivt medel för samhällets ekonomiska politik. Detta får återverkningar bl. a. på omskolningsverksamheten. Förutsättningarna för stöd till omskolning är emellertid alltså i hög grad präglade av den grundläggande sociala målsättningen. Det primära syftet är sålunda att ge arbetslösa och svårplacerade chansen till en ny placering på arbetsmarknaden. Det är en målsättning som utgår från individens behov. Det är självklart att denna målsättning även i fortsättningen måste vara grundläggande för verksamheten. Som jag förut framhållit har emellertid uppfattningen om samhällets ansvar gentemot den enskilde successivt vidgats och fått ett nytt innehåll. Samtidigt har nya motiv för omskolningsverksamheten tillkommit.

Den mera vidsträckt tillämpning av begreppet risk för arbetslöshet som arbetsmarknadsutredningen förordar är en direkt följd av uppfattningen om samhällets ansvar för den enskildes försörjningsmöjligheter. Syftet är att kunna bereda den enskilde möjlighet till omskolning inte bara när sysselsättningssvårigheterna är nära förestående utan också när en bedömning på längre sikt av sysselsättningsutsikterna klart ger vid handen att övergång till annat yrke är nödvändig. Detta innebär att man inte behöver företa arbetsomplaceringen under trycket av en akut krissituation utan får tillfälle till en mera övervägd prövning av den enskildes förhållanden och möjligheter. Därigenom bör också förutsättningarna för hans anpassning till arbetsmarknadens behov öka.

De fall av omskolning som nu har berörts kan sägas vara uttryck för arbets-

marknadspolitikens uppgift att bereda arbetsmöjligheter åt arbetslösa och svårplacerade. Frågan gäller endast i vilken utsträckning arbetsmarknadsverket skall ha möjlighet att vidta åtgärder innan akuta sysselsättnings-svårigheter ännu har uppträtt. Jag kan ansluta mig till utredningens förslag, som jag anser innebära en effektivisering av arbetsmarknadspolitik.

Principiellt skilt från dessa situationer är det fall då någon önskar omskolning i en strävan att förändra sin ställning på arbetsmarknaden. Medan det i de föregående fallen rör sig om att avveckla eller förebygga tvångslägen som fråntar den enskilde hans förvärvsmöjligheter och för vilkas upplösning samhället har tagit på sig ett ansvar, gäller det här individuella önskemål vilkas tillgodoseende samhället hittills inte har iklätt sig något sådant generellt ansvar för. Möjligheterna att genom omskolningsverksamhet i större utsträckning tillgodose sådana önskemål bör ses mot bakgrunden av de resurser som kan ställas till förfogande för vuxenutbildningen i stort.

En viktig målsättning för utbildningssystemet är att det skall tillgodose arbetsmarknadens behov av olika typer av arbetskraft så att näringslivets produktionskapacitet kan utnyttjas och dess expansionsmöjligheter kan tillvaratas. Ungdomsutbildningen är visserligen inriktad på arbetsmarknadens behov av olika typer av arbetskraft men näringslivets strukturella förändring leder till förändrade krav på arbetskraftens utbildning. Vuxenutbildning behövs därför för att anpassa arbetskraftsutbudet till förändrade behov i näringslivet och i samhället i sin helhet. Genom att angripa sådan brist på arbetskraft som ger upphov till flaskhalsproblem kan arbetsmarknadspolitikerna lämna ett effektivt bidrag i strävandena att nå samhällsekonomisk balans. Här kan marginella insatser ofta vara tillräckliga för att ge resultat. Den allmänna brist på arbetskraft som utmärker dagens samhälle måste givetvis angripas med andra och mera generella metoder inom den ekonomiska politiken och utbildningspolitiken. Arbetsmarknadspolitikerna kan emellertid genom insatser på strategiska yrkesområden, bl. a. i form av utbildning, lämna ett väsentligt bidrag till att begränsa de samhällsekonomiskt negativa verkningarna av sådana bristsituationer.

Behovet av utbildningsinsatser från arbetsmarknadsverkets sida till följd av brist på utbildad arbetskraft föreligger emellertid även där verkningarna inte främst är av ekonomisk art. Detta gäller om bristen leder till akuta krissituationer på exempelvis ett vårdområde där en samhällsligt angelägen verksamhet löper risk att hämmas.

Omskolningen kan emellertid även utformas så att den tillgodoser ett vidare samhällsekonomiskt mål än det nu angivna. Den kan sålunda mera renodlat än f. n. ges uppgiften att påverka och påskynda strukturuomdaningen i näringslivet och på så sätt medverka till att säkra en snabb tillväxttakt i ekonomin. Detta är en aspekt som särskilt har framhållits i I.O:s yttrande. En omskolningsverksamhet med detta syfte kan läggas upp

på en rad olika sätt. Ett av dem är att genom utbildning öka valmöjligheterna på arbetsmarknaden bl. a. för arbetskraft inom låglöneyrken.

Vill man slutligen se omskolningen som ett medel att lösa låglönegruppernas problem blir det fråga om en målsättning för inkomstfördelningen i samhället. En sådan målsättning kan förverkligas bl. a. genom en omfattande utbildningsverksamhet direkt inriktad på personer tillhörande låglönegrupperna. Därigenom öppnas möjligheter för sådana löntagare att få arbete inom yrken med bättre lönevillkor. Den kartläggning av låginkomstgrupperna som nyligen har igångsatts bör kunna ge värdefulla uppgifter i detta sammanhang.

Jag vill understryka att det förda resonemanget delvis utgör en grov schematisering av möjliga motiv för omskolningsverksamheten. Omskolningens effekt blir självfallet i långa stycken densamma oavsett vilken aspekt som betonas starkast i målsättningen. Den nuvarande omskolningen i arbetslöshetsbekämpande syfte underlättar strukturomvandlingen i näringslivet och kan också förbättra inkomstförhållandena för tidigare låglöntagare. Omskolning som siktar på att avhjälpa akut arbetskraftsbrist i ett yrke kan likaså medverka till att lyfta låglöntagare till bättre inkomster och dessutom förhindra uppkomsten av arbetslöshet. En fördelningspolitiskt motiverad omskolningsverksamhet kan också motverka arbetslöshet och påskynda en önskvärd strukturomvandling.

Over 100 000 personer har beretts tillfälle till utbildning genom arbetsmarknadsverkets försorg under den senaste femårsperioden. Det är uppenbart att en verksamhet av denna omfattning har haft gynnsamma ekonomiska effekter för samhället samtidigt som den har tillgodosett viktiga sociala behov. En fortsatt expansion av verksamheten innebär att dess samhällsekonomiska och fördelningspolitiska återverkningar kommer att förstärkas. Arbetsmarknadsstyrelsens långtidsbedömning fram till år 1970 innebär att ca 200 000 personer kommer att utbildas under den kommande femårsperioden. Det synes under dessa förhållanden angeläget att omskolningsverksamheten utformas med särskilt beaktande av samhällets strukturpolitik och strävandena att lösa låglönegruppernas problem.

Mot denna principiella bakgrund är det anledning att beröra de faktorer som måste beaktas vid bedömningen av *omskolningens framtida omfattning*. Sannolikt kommer de sociala och sysselsättningspolitiska argumenten för en omfattande omskolningsverksamhet att vara starka även framöver. Flera faktorer talar för att människorna i framtiden i lika hög grad som i dag kan ställas inför situationer som bäst möts med omskolning. Man kan peka på arbetslösheten, som ännu inte är övervunnen, önskemålet att förbättra de handikappades möjligheter på arbetsmarknaden och behovet av åtgärder för att lindra påfrestningarna för den enskilde till följd av den allt snabbare strukturomvandlingen i näringslivet.

Sannolikt kommer särskilt de äldre och de handikappade att få svårig-

heter betingade av strukturomvandlingen varför insatserna för att så långt möjligt trygga deras ställning på arbetsmarknaden genom utbildning måste intensifieras. Bortsett från att åtgärder av detta slag kan tillgodose den enskilde bättre än förtidspensionering är de också rationellare från samhällets synpunkt genom att de minskar kostnaderna för pensionering och ger ett tillskott till våra knappa arbetskraftsresurser.

Intensifieringen av lokaliseringpolitiken kommer också att öka behovet av omskolning. Som utredningen framhåller är tillgången på arbetskraft en av de väsentligaste faktorerna när företagen tar ställning till olika lokaliseringsoptioner. Strävan att förbättra lokaliseringsförutsättningarna på orter dit lokalisering av företag kan bli aktuell måste därför leda till att man söker anpassa utbildningsnivån hos arbetskraften till företagets behov.

Långtidsutredningens arbetskraftsprognos visar på det angelägna i att aktivera de potentiella arbetskraftstillgångarna och att utnyttja den tillgängliga arbetskraften rationellt. Omskolningsverksamheten har betydelse i båda dessa hänseenden. För utvecklingen av arbetskraftsutbudet i framtiden spelar de gifta kvinnornas förvärvsintensitet en avgörande roll. Detta betyder att de redan omfattande åtgärderna för att aktivera denna grupp till förvärvsarbete måste intensifieras. Härvid spelar ökade utbildningsmöjligheter en central roll. Även när det gäller de handikappade och de äldre kan behovet av utbildningsinsatser, som jag nyss nämnt, beräknas öka. Jag återkommer i det följande till frågan om särskilda åtgärder för att främja en ökning av arbetskraftsutbudet från dessa gruppers sida.

Det är också uppenbart att strukturomvandlingen inom näringslivet medför behov av omskolning inte bara för att lindra verkningarna av omvandlingen för den enskilde. Samhällets intresse av att underlätta och påskynda omvandlingsprocessen kan medföra att omskolningsverksamheten många gånger måste ges en aktivare roll och sättas in på ett tidigare stadium än som nu är möjligt.

Vad jag här har anfört om betydelsen av omskolning och annan vuxenutbildning visar klart på angelägenheten av ökade insatser på detta område. De utredningsförslag som har lagts fram är ett värdefullt underlag för den fortsatta reformverksamheten. Remissbehandlingen av gymnasieutredningens förslag har emellertid först nyligen avslutats och yrkesutbildningsberedningens förslag avgavs helt nyligen. Beredningen av utredningsförslagen har inte avslutats. Redan nu kan konstateras att de olika förslagen i fråga om organisation och finansiering företer olikheter som kräver ytterligare överväganden i syfte att nå enhetlighet.

En utvidgning av samhällets ansvar på utbildningsområdet till att omfatta ökade möjligheter för de vuxna till omskolning och vidareutbildning aktualiserar också frågan om tillgången på resurser i form av lärare och lokaler och om förutsättningarna att utnyttja dessa resurser effektivare. De

reformer som har beslutats på ungdomsutbildningens område innebär att de statliga driftkostnaderna för dessa ändamål budgetåret 1969/70 — då reformerna ännu inte är fullt genomförda — beräknas uppgå till i runt tal 4 miljarder kr. Även anspråken på arbetskraft inom utbildningssektorn är betydande. I 1965 års långtidsbudget bedömdes den möjliga ökningen av antalet tjänster inom statlig och statsunderstödd verksamhet under budgetåren 1965/66—1969/70 till totalt 15 000. Härav var inemot 10 000 hänförliga till utbildning och forskning.

Den utbyggnad av vuxenutbildningen som är i hög grad önskvärd och angelägen förutsätter därför att man tar till vara alla möjligheter att på utbildningsområdet i dess helhet utnyttja resurserna effektivare i syfte att höja produktiviteten inom denna sektor. Inom vuxenutbildningen bör övervägas sådana lösningar som innebär att studier på deltid möjliggöres i ökad utsträckning. Eleverna bör sålunda kunna erhålla den från samhällets och deras egen synpunkt angelägna utbildningen samtidigt som produktionsbortfallet begränsas.

En väsentlig fråga som inte omfattas av de nu berörda utredningarnas förslag gäller *studiefinansieringen* för de vuxnas del. Både gymnasieutredningen och yrkesutbildningsberedningen har dock framhållit behovet av samordning i studiesocialt hänseende mellan den arbetsmarknadspolitiskt motiverade utbildningen och annan vuxenutbildning. Det bör vidare i detta sammanhang anmälas att arbetsmarknadsstyrelsen och skolöverstyrelsen i gemensam framställning till Kungl. Maj:t har hemställt om en översyn av det studiesociala stödet i samband med omskolning av ungdom under 21 år.

Mot denna bakgrund är det anledning att något beröra de olika studiesociala system som nu finns. Dessa har utformats för att tillgodose behovet för särskilda utbildningssituationer. Under omskolning erhåller deltagarna förmåner i form av bidrag som är avsedda att i stort sett täcka den enskildes och hans familjs utgifter. Studiehjälpssystemet är konstruerat i första hand för ungdomarnas studier i gymnasiala skolor i omedelbar anslutning till grundskolan. Det är uppbyggt främst i form av bidrag och syftar till att göra det möjligt för ungdomarna att utan hinder av föräldrarnas ekonomi och bostadsort kunna fortsätta sin utbildning. För studier vid universitet och högskolor och andra postgymnasiala utbildningsanstalter utgår studiemedel. Dessa är avvägda så att de helt skall täcka den enskildes utgifter under terminerna. De skall till sin huvuddel återbetalas. Samtliga här nämnda stödsystem är avpassade för heltidsstudier. För studier på deltid består samhällets stöd dels av vuxenutbildningsbidrag vid vissa läroanstalter för vuxna, dels av möjlighet till studielån.

De här berörda studiefinansieringssystemen är principiellt olikartade inte minst i fråga om bidragsnivå. En utbyggnad av vuxenutbildningen, bl. a. i

fråga om utbildningen av inte arbetslösa, aktualiserar behovet av en samlad prövning av de studiesociala stödformerna för vuxenstuderande som inte omfattas av arbetslöshetskriteriet för omskolning.

En lösning av studiefinansieringsfrågorna bör i första hand syfta till att hjälpa den studerande att komma över de svårigheter som är förenade med bortfallet av normal förvärvsinkomst under studietiden. Stödet bör vidare vara så konstruerat att det inte påverkar det individuella valet mellan olika studievägar liksom inte heller valet mellan en sammanhängande utbildning direkt efter grundskolan och en successiv utbildning i etapper under den yrkesverksamma perioden.

Studiestödets utformning påverkar de enskildas efterfrågan på utbildning. Ett mer eller mindre fullständigt övertagande av kostnaderna inte bara för utbildningsapparaten utan även för elevernas försörjning under studietiden kan sålunda skapa stora svårigheter att omedelbart tillgodose den därav stimulerade efterfrågan på utbildning och försvåra en lämplig avvägning såväl inom utbildningssektorn som mellan denna och andra sektorer. Det är önskvärt att stödet utformas så att efterfrågan på utbildning kan mötas med bibehållande av en samhällsekonomiskt lämpligt dimensionerad utbildningsapparat och så att produktionsbortfallet under utbildningstiden inte blir för stort.

Hur studiestödet konstrueras får emellertid betydelse också för inkomstfördelningen. Den enskilde kan i allmänhet räkna med att tillgodogöra sig utbildningsresultatet i form av högre lön. Som framgår av vad jag har anfört i det föregående får syftet med omskolningen delvis ses ur denna aspekt särskilt när det gäller förbättringen av de lågavlönades ställning. I syfte att kompensera för en bristande utbildningstradition kan det sålunda vara önskvärt att samhället tar på sig en del av utbildningskostnaderna. Ett allt för kraftigt stöd kan emellertid under vissa förutsättningar komma i motsättning till vad som eftersträvas i fråga om inkomstfördelningen. I likhet med LO finner jag det angeläget att man undviker en ensidig rekrytering i så måtto att de nya möjligheterna till utbildning huvudsakligen kommer sådana grupper till del som redan har relativt god utbildning medan de som har en relativt begränsad utbildning fortsätter att släpa efter.

Av vad jag nu har anfört framgår att kommande åtgärder i fråga om vuxenutbildningen bör syfta till att göra denna till en integrerad del av vår utbildningsorganisation. Avsikten är att till nästa års riksdag skall läggas fram förslag beträffande såväl lösningen av studiefinansieringsfrågorna för de vuxenstuderandes del som vuxenutbildningens framtida organisation.

Vissa av arbetsmarknadsutredningens förslag är sådana att de bör prövas först i samband med ett samlat ställningstagande till vuxenutbildningsfrågorna. Jag avser härvid främst förslaget att fastställa statsbidraget till företagsutbildning till ett enhetligt belopp av 2 kr. per elev och närvarotimme samt förslaget beträffande utbildning i företag under nedgångskonjunktur.

Ett genomförande av dessa förslag skulle, såsom också framhålls i ett särskilt yttrande till betänkandet, komma att avsevärt påverka kostnadsfördelningen mellan samhället och företagen. Detta gäller även försöksverksamheten med uppskolning i den form arbetsmarknadsstyrelsen föreslagit. Även frågan om undantagsregler för elever under 21 år torde böra prövas i det större sammanhanget. I samtliga nu berörda hänseenden bör någon ändring inte vidtas i arbetsmarknadsstyrelsens befogenheter utan gällande regler bör tillämpas även under nästa budgetår.

Förslaget om vidgad *kursverksamhet för inte arbetslösa* liksom förslaget om försöksverksamhet med uppskolning bottnar i en strävan att öka tillgången på personal i yrken där bristen är särskilt besvärande. Förslagen bör enligt min mening ses även som ett led i strävandena att utnyttja omskolningen i strukturpolitiskt syfte.

Ökade möjligheter att omskola inte arbetslösa innebär att man bättre kan tillgodogöra sig den betydande utbildningsreserv som den aktiva arbetskraften utgör. Avsevärda produktionstillskott kan sannolikt nås genom en höjning av dess utbildningsnivå. Den stigande utbildningsfrekvensen bland ungdomen och den kraftiga utbyggnaden av ungdomsutbildningen utgör, såsom jag förut nämnt, ytterligare skäl för att man bör ge även den som är ute i produktionslivet en chans att i efterhand skaffa sig yrkesutbildning och därmed bättre hävda sin ställning på arbetsmarknaden.

Frågan om en mera väsentlig utbyggnad av utbildningsverksamheten för inte arbetslösa måste ses som en del av det frågekomplex som gäller vuxenutbildningens framtida organisation och omfattning över huvud taget. Frågan bör därför slutligt prövas i samband med det samlade ställningstagande jag tidigare berört. De skäl som jag har anfört i det föregående, inte minst behovet av aktivare strukturpolitiska insatser och önskemålet att förbättra de lågavlönades ställning gör det emellertid enligt min mening angeläget att redan nu öka omskolningen av inte arbetslösa. Utbyggnaden av verksamheten bör dock få formen av en försöksverksamhet, som kan ge erfarenheter för att längre fram bedöma vuxenutbildningens roll inom arbetsmarknadspolitiken. För att försöksverksamheten skall kunna ge tillräckliga erfarenheter bör den finansiella ramen för utbildningen av inte arbetslösa utvidgas.

I det följande kommer jag att föreslå att medelsanvisningen till omskolningsverksamhet ökas med 38 milj. kr. till totalt 180 milj. kr. Inom ramen för den utbildningsverksamhet som blir möjlig med denna medelsanvisning bör arbetsmarknadsstyrelsen kunna anordna bristyrkesutbildning inom ett belopp av 10 milj. kr. Detta innebär en betydande ökning i förhållande till de 500 000 kr. som f. n. står till verkets förfogande för denna verksamhet.

Som jag har anfört i det föregående torde en av de väsentliga uppgifterna för en utbildning av det slag som här diskuteras liksom hittills bli att

genom insatser på särskilt betydelsefulla yrkesområden medverka till att begränsa de negativa verkningarna av bristsituationer av flaskhalskaraktär. Verksamheten måste därför förutsättas bygga på initiativ från arbetsmarknadsverket och aktualiseras i fall då arbetsförmedlingen kan konstatera att viss utbildad arbetskraft inte står att uppbringa. Bristläget bör gälla hela landet och sålunda inte kunna övervinnas genom geografisk omflyttning och det bör avse arbetskraft som inte kan bytas ut mot personer med annan utbildning. Verksamheten torde delvis komma att omfatta sådana utbildningsfall som avses i arbetsmarknadsstyrelsens förslag angående uppskolning.

I prop. 1964:185 uttalade jag som min uppfattning att bidrag till utbildning i samband med *lokalisering* av företag till orter med brist på yrkeskunnig arbetskraft kunde ha en klart lokaliseringfrämjande effekt. Det kunde därför finnas särskild anledning att göra utbildningsbidragen till företag attraktiva i de områden, där ekonomiskt stöd i lokaliseringssyfte i övrigt skulle kunna lämnas. Ställningstagande till frågan om förhöjda utbildningsbidrag i vissa delar av landet borde emellertid anstå till dess arbetsmarknadsutredningens förslag framlagts.

Utbildning i samband med företagslokalisering har bedrivits i ökad utsträckning under senare år. Särskilt under de tre senaste åren har verksamheten skjutit fart. Arbetsmarknadsstyrelsen har bidragit till utbildningskostnaderna med ett belopp per elev och undervisningstimme som har bestämts efter överenskommelse med vederbörande företag i varje särskilt fall. Under de tre senaste åren har bidrag utgått till 293 företag. Totalt har inemot 11 300 personer omfattats av utbildningen. Enbart under år 1965 erhöll 135 företag bidrag och antalet personer som berördes av utbildningen uppgick till drygt 4 500.

Utredningen har förordat att arbetsmarknadsmyndigheterna skall kunna lämna bidrag till utbildningskostnader till företag som etablerar sig på orter med otillräcklig arbetstillgång. Utredningen anser att med nyetablering bör jämföras rekonstruktion av produktion och sysselsättning vid nedlagda eller nedläggningshotade industrier samt utbyggnad av redan etablerad verksamhet på orter med långsiktigt överskott på arbetskraft. Bidrag bör beviljas i form av ersättning till företaget med visst belopp per elevtimme under förutsättning att ersättning till eleverna utgår i form av lön från företaget fastställd efter förhandlingar mellan parterna på arbetsmarknaden. Utredningen förordar att arbetsmarknadsverket lämnas rörelsefrihet vid bestämmandet av statsbidragets storlek. Två ledamöter av utredningen har i anslutning till vad som föreslagits av kommittén för näringslivets lokalisering förordat att bidrag skall kunna utgå till företag som en gång börjat erhålla sådant som bistånd vid nyetablering eller utvidgning så länge arbetsmarknadsrådet över huvud taget motiverar dylika åtgärder på lokaliseringssorten.

Utredningsförslaget har lämnats utan erinran av de flesta remissinstanserna. Några av dem har dock anslutit sig till synpunkterna i det särskilda yttrandet.

Utredningens förslag på denna punkt måste enligt min mening ses i samband med de riktlinjer som sedan den 1 juli 1965 gäller för lokaliseringspolitiken. Jag har redan i det föregående betonat värdet av omskolning som ett led i lokaliseringsverksamheten och jag tillstyrker att bidrag skall kunna utgå till stöd för utbildningsverksamheten. De lokaliseringspolitiskt bestämda villkoren för bidrag till utbildningen bör anknyta till dem som gäller för lokaliseringsverksamheten i övrigt. Som allmänt villkor bör därför gälla att företaget är beläget på en ort där lokaliseringsstöd enligt kungörelsen om statligt lokaliseringsstöd i princip kan utgå. Om denna förutsättning är uppfylld bör bidrag kunna utgå på de villkor i övrigt som utredningen förordat. Arbetsmarknadsverket bör i enlighet med utredningens förslag lämnas rörelsefrihet vid bestämmande av bidragets storlek. En förutsättning för bidrag bör vara att eleverna får ersättning i form av lön på det sätt som utredningen har förordat.

Det ekonomiska stödet till omskolningseleverna utgår huvudsakligen i form av *utbildningsbidrag* som f. n. omfattar grundbidrag på 410 kr./mån. jämte hyresbidrag samt familjetillägg och barntillägg. Hyresbidragen, familjetillägget vid utbildning utom hemorten och det högre barntillägget höjdes senast genom beslut av 1964 års riksdag. Samtliga bidrag gjordes skattefria den 1 juli 1961 genom beslut av 1960 års riksdag.

Arbetsmarknadsstyrelsen har i sin anslagsframställning för budgetåret 1966/67 föreslagit vissa höjningar av utbildningsbidragen. I enlighet med vad jag förutskickat i det föregående kommer dessa bidrag att prövas i samband med det samlade ställningstagandet till vuxenutbildningsfrågorna. I anledning av arbetsmarknadsstyrelsens framställning kan jag tillstyrka att grundbidraget höjs från 410 kr./mån. till 450 kr./mån. samt att hyresbidragen i enlighet med styrelsens förslag höjs med 25 kr. till resp. högst 175, 150 och 125 kr./mån. I fråga om familjetilläggen föreslår jag en höjning av nuvarande högsta bidragsbelopp från 55 till 75 kr./mån. vid utbildning i hemorten resp. från 200 till 220 kr./mån. i andra fall och i fråga om barntilläggen från 45 kr./mån. till 60 kr./mån. i ordinära fall resp. från 130 kr./mån. till högst 150 kr./mån. när särskilda skäl föreligger.

I enlighet med uttalande av 1964 års riksdag (SU 1964: 11 rskr 11) reduceras numera utgående grundbidrag till gift kvinna med hänsyn till makens inkomst, dock inte till lägre belopp än halva grundbidraget. Utredningen föreslår att prövningen med hänsyn till makes inkomst slopas. Vidare föreslår utredningen, att oreducerat grundbidrag skall utgå i de fall då en hemskild eller frånskild uppstår underhållsbidrag. Utredningen torde avse att reglerna skall vara desamma för män som för kvinnor.

Syftet med förslaget är att åstadkomma en ökad rekrytering till omskol-

ningskurserna av i första hand gifta kvinnor. För egen del är jag tveksam om någon avsevärt ökad rekryteringseffekt kan nås genom införande av sådana bestämmelser. Utredningens förslag att underhållsbidrag inte skall verka reducerande på grundbidraget kan dessutom leda till att nya ojämnheter i reglerna uppkommer. Jag anser mig därför inte böra biträda förslaget i detta avseende.

Däremot anser jag att man bör ta särskild hänsyn till de grupper av gifta kvinnor, för vilka särskilda merkostnader regelmässigt uppstår under utbildningstiden. Sådana merkostnader torde främst uppkomma för gifta kvinnor med minderåriga barn, för vilka tillsyn behöver ordnas. Jag vill därför föreslå, att elever med hemmavarande barn eller adoptivbarn under 16 år, eget eller makens, alltid skall få rätt att erhålla familjetillägg för barn med det lägsta belopp som jag har föreslagit i det föregående. Om båda makarna är berättigade till utbildningsbidrag, skall familjetillägg för ett och samma barn, utgå bara till ena maken. På grund av denna generella rätt till ett visst minimibidrag för barn kommer samtliga gifta kvinnor med minderåriga barn liksom ensamstående fäder med vårdnad om hemmavarande sådana barn att få barntillägg, på samma sätt som i praktiken redan gäller för ensamstående mödrar.

För att omskolningen skall kunna bedrivas framgångsrikt är det väsentligt att *kursplanerna* utformas ändamålsenligt och att lärar- och lokalfrågorna löses tillfredsställande.

Som utredningen framhåller skiljer sig undervisningsmetoderna för vuxna i många avseenden från de ordinarie yrkesskolornas. Denna olikhet måste beaktas vid den pedagogiska utformningen av omskolningen. Önskvärdheten av att man tillämpar undervisningsmetoder speciellt lämpade för vuxna har också understrukits av skolöverstyrelsen. Det är väsentligt att man i omskolningsverksamheten snabbt kan tillgodogöra sig de erfarenheter som kan hämtas från näringslivet och från andra håll i syfte att göra undervisningen effektivare. Ju snabbare eleven kan träda ut i arbetslivet med det behövliga kunskapsmåttet desto större blir den ekonomiska vinsten både för honom och för samhället.

Undervisningsplanernas utformning måste kompletteras med en tillfredsställande lösning av *lärarfrågorna*. Utredningen har understrukit att en från både kvantitets- och kvalitetssynpunkt förbättrad utbildning av lärare är ett framträdande önskemål. Skolöverstyrelsen har i sitt yttrande diskuterat vissa åtgärder för att råda bot på den betydande eftersläpningen i fråga om utbildningen av lärare vid omskolningskurser. Det har beräknats att omkring 650 av dessa lärare saknar annan pedagogisk utbildning än de instruktionskurser av någon eller några veckors längd som har anordnats. Överstyrelsen har nyligen satt i gång en etappvis upplagd utbildning för lärare vid omskolningskurser. Syftet är att på relativt kort tid ta igen eftersläpningen och att minska de olägenheter som är förknippade med att den

reguljära lärarutbildningen engagerar deltagarna helt under ganska lång sammanhängande tid. Den totala kostnaden för utbildningen av de ca 650 lärarna har av skolöverstyrelsen beräknats till 6,5 milj. kr. som skulle fördelas på ca tre år. Jag vill i sammanhanget erinra om de förslag till ökad utbildning av yrkeslärare som har lagts fram i årets statsverksproposition (bil. 10 s. 625).

Genom den utbildningsverksamhet, som nu har satts i gång blir det möjligt att på relativt kort tid komma till rätta med den kännbara brist som har förelegat i fråga om omskolningslärarnas utbildning. Som utredningen framhåller är det emellertid angeläget att också uppmärksamma behovet av fortbildning för lärarna. Genom åtgärder härför och genom att extra ordinarie lärartjänster för omskolningskurserna inrättas successivt — fr. o. m. den 1 juli år 1959 har 300 sådana tjänster inrättats — förbättras lärarnas ställning kontinuerligt, vilket kommer verksamheten som helhet till godo. Samtidigt måste dessa och liknande åtgärder avvägas så att de inte leder till att organisationen låses fast och blir ur stånd att fylla arbetsmarknadspolitikens grundläggande krav på flexibilitet och snabbhet. Mycket talar för att denna anpassbarhet kan åstadkommas bl. a. genom väl avvägda utbyten av lärare vid kurserna, såsom utredningen förordar, i syfte att ge undervisningen friska impulser från det praktiska arbetet inom näringslivet. En ökande andel av kursverksamheten organiserad som företagsutbildning torde f. ö. komma att stimulera ett sådant utbyte mellan den skolmässigt organiserade utbildningen och näringslivet.

Det är också av betydelse att förse omskolningsverksamheten med lämpliga lokaler. F. n. finns 35 omskolningscentra med en sammanlagd kapacitet av ca 6 500 platser. Enligt utredningen har det visat sig att lång tid förflyter från det planerna på en omskolningslokal aktualiseras till dess byggnadsarbetet kan påbörjas. I syfte att vinna tid och påverka kostnadsutvecklingen i gynnsam riktning förordar utredningen att erfarenheterna från den hittills bedrivna nybyggnadsverksamheten systematiseras och läggs till grund för typritningar, som med lokala modifikationer och utan mera ingående prövning av central utbildningsmyndighet skall kunna användas av kommunerna vid uppförande av omskolningslokaler.

Skolöverstyrelsen bör därför, framhåller utredningen, ges i uppdrag att snarast möjligt upprätta typritningar som kan ställas till kommunernas förfogande kostnadsfritt. Förslaget har lämnats utan erinran av skolöverstyrelsen. I likhet med utredningen anser jag att ett genomförande av förslaget skulle kunna både stärka beredskapen för att sätta i gång byggandet av nya lokaler och bidra till att sänka lokalkostnaderna. Jag ämnar i annat sammanhang föreslå Kungl. Maj:t att skolöverstyrelsen får uppdrag av den innebörd utredningen har föreslagit.

Utredningen har vidare föreslagit att den nuvarande ordningen för att finansiera uppförandet av omskolningslokaler ersätts med ett reguljärt

bidrag till kommunerna. Bidraget skall enligt förslaget utgå med samma belopp som bidraget till provisoriska yrkesskolbyggnader, dvs. med 325 kr. per m² nettogolvyta. Jag har inte blivit övertygad om att det f. n. föreligger behov av särskilda regler av det slag utredningen har förordat beträffande finansieringen av omskolningslokalerna. Jag är således inte beredd att tillstyrka förslaget.

Utredningen har tagit upp även frågan om en *beredskapsplanering av omskolningen* och understrukt vikten av att en sådan kommer till stånd. I detta syfte har utredningen förordat att skolöverstyrelsen i samarbete med arbetsmarknadsstyrelsen vidtar åtgärder för att åstadkomma en beredskapsplanering. Förslaget har godtagits av bl. a. skolöverstyrelsen och jag förordar att det genomförs. I avvaktan på ett samlat ställningstagande till frågan om vuxenutbildningens organisation är jag inte nu beredd att pröva utredningens förslag om statsbidrag för beredskapsplanering på företagsutbildningens område.

Geografisk rörlighet

Liksom omskolning till ett nytt yrke ofta är en förutsättning för att en arbetssökande skall kunna få lämplig sysselsättning är det inte sällan nödvändigt att han flyttar från hemorten för att sysselsättningsfrågan skall kunna lösas. I många fall måste yrkesbytet och flyttningen till annan ort kombineras. Kravet på rörlighet hos arbetskraften är ingenting nytt för vår tid även om det otvivelaktigt har accentuerats under senare år till följd av den snabba strukturomvandlingen inom näringslivet. En viss förmåga till rörlighet — både från en ort till en annan och från ett yrke till ett annat — har emellertid arbetskraften i alla tider måst ha för att kunna anpassa sig till de ständigt pågående förskjutningarna i näringslivets struktur.

Arbetsmarknadspolitiska åtgärder för att ekonomiskt underlätta arbetskraftens rörlighet är emellertid av ganska sent datum. Förut framtingades rörligheten helt enkelt av försörjningsskäl. Vi vill numera inte acceptera att flyttning skall utgöra tvångsutvägen ur en social nödsituation. Samhället träder därför in och underlättar sådan flyttning som är betingad av arbetsmarknadsskäl och ersätter därigenom tvånget med ökad valfrihet för den enskilde.

För att underlätta arbetsmarknadspolitiskt motiverad flyttning utgår *bidrag* av staten. Bidragen är avsedda att i första hand ersätta de direkta kostnader som flyttningen ger upphov till. Sålunda utgår respensning som är avsedd att täcka kostnaderna för arbetstagarens och familjemedlemmarnas resa till den nya anställningsorten samt för flyttning av bohaget. I vissa fall kan stödet innefatta utrustningsbidrag för att underlätta bostättning på den nya orten. Om bostadsfrågan på den nya orten inte kan lösas omedelbart kan den flyttande under viss tid få ersättning för ökade levnadskostnader på grund av att han och hans familj nödgas ha bostad på

två håll. Slutligen kan starthjälp beviljas för att under den första tiden täcka vissa ofrånkomliga levnadsomkostnader på den nya orten.

Verksamhetens utveckling mellan åren 1961 och 1965 belyses i följande sammanställning.

Flyttningsbidragen åren 1961 och 1965 (antal bidragsfall)

År	Respenning (anställningsresor)	Familjebidrag	Starthjälp	Utrustningsbidrag
1961.....	11 000	2 035	8 133	—
1965.....	30 732	2 771	21 144	1 866

F. n. gäller som huvudregel för rätten att få flyttningsbidrag att den sökande är eller i en nära framtid väntas bli arbetslös samt inte kan placeras i arbete på hemorten. I fråga om rätten till omskolning har jag i det föregående tillstyrkt utredningens förslag att motsvarande bidragsförutsättning skall tillämpas mera vidsträckt än hittills. Härigenom underlättas en allsidig prövning av den sökandes förhållanden och möjligheter. För att få korrespondens mellan de olika rörlighetsfrämjande medlen bör i princip förutsättningarna för flyttningsbidrag utformas på samma sätt. Särskilt i fråga om personer som har oregelbunden sysselsättning eller som behöver kompletterande sysselsättning under en del av året är det befogat att arbetslöshetsbegreppet inte får en alltför snäv avgränsning. Om flyttning kan medföra att en sådan person får stadigvarande sysselsättning bör enligt min mening bidrag kunna utgå. Denna tillämpning, som i viss mån förekommer redan nu, innebär t. ex. att innehavare av stöd- eller småjordbruk, som för sin utkomst är beroende av kompletterande sysselsättning, blir bidragsberättigade om de önskar övergå till annat arbete. Givetvis är det i sådana fall inte tillräckligt att ge bidrag till kostnader i samband med flyttningen. Det måste även vara möjligt att lösa in fastigheter liksom att ge behövlig omskolning. För att en arbetsmarknadspolitiskt motiverad flyttning skall bli meningsfull måste alltså många gånger en serie olika åtgärder tillgripas och samordnas. Frågan om åtgärder från det allmännas sida för att lösa in jordbruksfastighet som inte kan ge sina innehavare tillräcklig försörjning bör dock prövas i annat sammanhang.

Utredningen föreslår att även personer som har arbete skall kunna få flyttningsbidrag om de är bosatta i områden med exceptionellt hög och långvarig arbetslöshet. Under en försöksperiod bör dock bidragen enligt utredningens mening inskränkas till personer inom yrkesområden med vikande sysselsättning. Utredningen förutsätter att samråd sker med de arbetsgivare som får sin arbetskraft utbytt samt att arbetsmarknadsverket ägnar särskild uppmärksamhet åt att följa verksamheten.

Jag delar utredningens uppfattning att flyttningsbidrag i vissa fall bör kunna utgå även till personer som har arbete. Jag har nyss förordat att

arbetslöshetsbegreppet skall tolkas vidsträckt vid bedömning av förutsättningar för flyttningsbidrag. Härigenom torde syftet med utredningens förslag delvis bli tillgodosett. Det ligger nämligen i sakens natur att riskerna för framtida arbetslöshet generellt sett måste bedömas vara större i sådana områden som utredningen avser än i andra delar av landet.

Otvivelaktigt skulle det emellertid vara ägnat att öka flyttningsbidragens sysselsättningspolitiska betydelse i sådana arbetslöshetsdrabbade områden om möjligheten att ge flyttningsbidrag inte behöver grundas på en bedömning av individuella arbetslöshetsrisker. För många som bor i sådana områden och som har arbete och inte kan bedömas löpa påtagliga risker att bli arbetslösa i en nära framtid kan det av olika skäl vara lättare att flytta till annan del av landet än för dem som redan är arbetslösa eller direkt arbetslöshetshotade. Om det blir möjligt att för flyttning från sådana områden ge bidrag även till personer som har sysselsättning innebär detta, som utredningen framhåller, ökade möjligheter för dem som är mera lokalt bundna att få arbete på hemorten.

Man måste dock gå fram försiktigt vid beviljandet av flyttningsbidrag i de fall jag åsyftar här för att inte den negativa effekten skall uppkomma att företag på utflyttningsorten får personalbrist på grund av att utflyttning underlättas även för dem som inte är arbetslösa eller hotas av arbetslöshet. Med de begränsningar som ligger i utredningens förslag synes det emellertid inte finnas större risk för att företagen på utflyttningsorten råkar i sådana svårigheter. Jag ansluter mig till utredningsförslaget.

I detta sammanhang vill jag också erinra om mitt förslag att försöksvis utvidga möjligheterna att utbilda inte arbetslösa till bristyrken. Den insats som här görs för att avhjälpa bristen på yrkesutbildat folk bör fullföljas genom åtgärder för att de utbildade verkligen tillförs det bristyrke som de har utbildats för. Ett naturligt komplement till försöksverksamheten på utbildningsområdet blir därför att den som har fått bristyrkesutbildning men inte kan få anställning i yrket på den ort där han bor får flyttningsbidrag för att flytta till annan ort där han bereds varaktig anställning i det yrke som han har fått utbildning för. Jag föreslår att bidragsgivning i sådana fall skall omfattas av försöksverksamheten.

Utredningen har lagt fram vissa förslag som innebär att bidragen höjs och i en del fall utgår under längre tid än f. n. Förslagen har i allmänhet mottagits positivt vid remissbehandlingen. Vid ställningstagande till dessa förslag anser jag att önskemålet att lätta bördan för flyttande med försörjningsplikter bör vara vägledande.

Under den tid då arbetstagaren på grund av svårigheter att skaffa familjebostad tvingas att ha hushåll på två orter kan familjebidrag nu utgå under högst nio månader. Utredningen föreslår att denna tid utsträcks till 12 månader. Med hänsyn till de svårigheter som ofta möter att skaffa familjebostad biträder jag utredningens förslag. Jag vill i detta sammanhang erinra

om att familjebidragets belopp är av samma storlek som det i utbildningsbidraget ingående familjetillägget. Den höjning av sistnämnda tillägg som jag förordat i det föregående innebär därför motsvarande höjning av familjebidraget.

Respenning omfattar bl. a. ersättning för flyttningskostnader varjämte möjlighet finns att få utrustningsbidrag med 2 000 kr. Utredningen föreslår att respenningen kompletteras med ett grundbidrag på 500 kr. som ökas med 150 kr. för varje barn under 16 år för att täcka de kostnader som uppstår för nyanskaffning vid inflyttning i ny bostad m. m., dvs. samma slags kostnader som utrustningsbidraget avser. Jag är inte övertygad om behovet av att ha två bidrag som utgår vid sidan av varandra och tjänar samma syfte. Jag är därför inte beredd att biträda förslaget. Däremot anser jag det skäligt att utrustningsbidraget, som f. n. utgår till familjeförsörjare med samma belopp oberoende av familjens storlek, differentieras efter antalet familjemedlemmar. Enligt min mening bör utrustningsbidraget därför kompletteras med barntillägg. Detta bör beräknas på samma sätt som utredningen har förordat i fråga om respenningen, dvs. med 150 kr. för varje barn under 16 år.

Vidare har utredningen föreslagit att starthjälpen, som f. n. utgår med högst 500 kr., höjs till högst 1 000 kr. om utflyttningen är särskilt angelägen från sysselsättnings synpunkt. Utredningens syfte synes vara att härigenom öka stödets rörlighetsfrämjande effekt. Jag finner det inte sannolikt att förslaget är ägnat att tillgodose detta syfte och kan därför inte ansluta mig till det.

F. n. kan familjebidrag utgå endast när det gäller anställning som beräknas medföra flyttning av familjen. Enligt vad utredningen föreslår skall familjebidrag på försök kunna utgå med högst 300 kr./mån. vid tillfälligt arbete utom hemorten. Förslaget syftar till att underlätta för säsongarbetslösa att ta arbete utanför hemorten under arbetslöshetsperioden. Detta bedöms öka möjligheterna att bereda dem arbete i öppna marknaden i stället för i beredskapsarbete. Jag anser att den föreslagna bidragsgivningen bör prövas på försök. Bidragsbestämmelserna bör utformas så att kostnader för dagtraktamenten som normalt åvilar arbetsgivaren inte övervältras på staten genom bidragsgivningen.

Ett speciellt problem som utredningen pekat på är den praktiska tillämpningen av bidragsbestämmelserna i fråga om nyutbildade som efter att ha fullbordat reguljär yrkesutbildning tillträder sin första anställning. Särskild uppmärksamhet har sådana fall tilldragit sig då flyttningsbidrag har beviljats sökande i samband med tillträde av anställning efter akademiska studier. Jag har från arbetsmarknadsstyrelsen inhämtat uppgifter om i vilken omfattning bidrag har utgått i samband med att högre studier avslutats. Därav framgår att starthjälp under tiden den 1 juli 1963—den 1 oktober 1965 har beviljats 512 personer som nyligen avlagt examen vid uni-

versitet och högskolor. I 463 fall har vederbörande tillträtt anställning som lärare på ort, inom vilken svarigheter har förelagat att erhålla benämnda lärarkrafter. Som villkor för erhållande av start hjälp gäller allmänt att sökanden skall vara arbetslös och inte kunna erhålla arbete inom vistelseortens arbetsmarknadsområde samt att behov av arbetskraft från annan ort för ifrågavarande anställning skall föreligga. Eftersom samtliga universitetsorter, möjligen med undantag för Umeå, är belagna inom stora gemensamma arbetsmarknadsområden med goda sysselsättningsmöjligheter för utbildad arbetskraft har bidragsverksamheten i förhållande till hela antalet studerande och nyexaminerade på dessa orter haft mycket begränsad omfattning.

Bidragsgivning till den som efter avslutad reguljär yrkesutbildning tillträder sin första anställning torde inte ha varit avsedd vid bidragens tillkomst. En bidragsgivning enligt reglerna för arbetslösa kan också leda till orimliga konsekvenser när den tillämpas i de fall som avses här. I varje fall synes det finnas anledning att använda flyttningsbidrag synnerligen restriktivt i samband med tillträde av första anställning efter avslutad reguljär yrkesutbildning. Respenning bör utgå endast när mera betungande resekostnader uppstår vid tillträde av anställning och lämpligt arbete inte kan erhållas på närmare håll. Förutsättningen bör vidare vara — liksom vid flyttningsbidrag i andra fall — att det inte finns lämpliga sökande på den ort där anställningen tillträds. Familjebidrag bör som regel utgå endast när flyttningen anses motiverad av lokaliseringspolitiska skäl.

Som allmänt villkor för att få flyttningsbidrag bör gälla att flyttning sker för att tillträda anställning som har anvisats av arbetsförmedlingen. Endast därigenom kan arbetsförmedlingen bedöma om förutsättningar verkligen föreligger för att bidrag skall kunna utgå. Prövningen av bidragsbehovet behöver då inte ske i efterhand, något som inte bör komma i fråga i fortsättningen. Det bör åligga förmedlingstjänstemännen att rutinemässigt ta upp frågan om flyttningsbidrag med arbetssökande så snart s. k. interlokal arbetsplacering är aktuell.

I vissa fall kan resekostnaderna för dagliga resor till och från arbetet vara ganska betungande. Från arbetsmarknadsverket kan i sådana fall bidrag utgå till kostnaderna under högst tre månader. Denna bidragsverksamhet har hittills haft obetydlig omfattning. Utredningen föreslår att den används i större utsträckning och att bidrag skall kunna utgå under högst sex månader.

Bidrag till dagliga resor kan enligt min mening vara berättigade i vissa fall. Det gäller t. ex. handikappade som ofta lever i små ekonomiska omständigheter och har låga inkomster under den första anställningstiden. Även andra förhållanden bör kunna berättiga till bidrag. I samband med företagslokalisering kan det vara nödvändigt att under en övergångstid ge bidrag för att suga upp arbetskraften i den omkringliggande bygden.

Bidragsgivning till dagliga resor kräver emellertid noggrann prövning för att inte resekostnader som normalt åvilar den anställde eller hans arbetsgivare skall belasta statsverket. Vad som skall anses vara betungande resekostnader kan inte fastställas generellt — det beror på den enskildes möjligheter att bära kostnaden. Uppenbarligen bör dock bidrag inte utgå när kostnaden är så låg att administrationskostnaderna för bidragsgivningen blir orimligt höga i förhållande till bidragets storlek. Liksom nu bör bidrag i regel inte utgå mer än under ett initialskede av högst tre månader. För handikappade bör dock bidragstiden kunna utsträckas till sex månader.

Det råder ett starkt samband mellan *bostadstillgången och arbetskraftens geografiska rörlighet*. Utredningen framhåller att en fortsatt förskjutning av bostadsbyggandet till förmån för expanderande orter och orter med utpräglad bostadsbrist är ändamålsenlig och ägnad att tjäna arbetsmarknadens intressen. Härutöver måste emellertid åtgärder vidtas för att begränsa den tid som flyttande arbetskraft måste vänta på bostad. Utredningen förordar att länsarbetsnämnder och länsbostadsnämnder söker träffa överenskommelser med kommunerna om förtur till bostad för flyttande arbetskraft. I vissa lägen förutsätts sådan förtur kombinerad med möjlighet för de expanderande kommunerna att få extra tilldelning av statliga bostadslåne-medel för att kunna öka sin bostadsproduktion. Utredningen föreslår vidare, att arbetsmarknadsstyrelsen även i fortsättningen skall kunna köpa förläggningar och hyra ut dem till kommuner och företag för att tillgodose temporära behov. Uthyrningen bör ske på sådana villkor, att statsverkets kostnader täcks. När arbetsmarknadsrådet fordrar det och andra lösningar inte är möjliga bör styrelsen själv undantagsvis kunna driva förläggningar, varvid omkostnaderna får bestridas från anslaget Allmänna beredskapsarbeten m. m.

Frågan om bostadstillgångens betydelse för arbetskraftens rörlighet har rönt livlig uppmärksamhet vid remissbehandlingen. Medan arbetsmarknadsstyrelsen och LO tillstyrker förslaget att flyttande arbetslösa samt personer i nyckelpositioner skall kunna få förtur till bostad, framför TCO starka principiella betänkligheter mot att dela in medborgarna i »nyckelmän» och andra. Konjunkturinstitutet framhåller att utredningen har förbisett att bostadsbyggandets fördelning kan påverka näringslivets struktur. Avhjälp bostadsbristen i t. ex. Stor-Stockholm lockas med all sannolikhet utvidgningar fram inom områdets näringsliv vilka annars inte hade kommit till stånd. Å andra sidan kan en stagnerande ort få expansionsimpulser om det finns ett överskott på bostäder. Frågan om förtur till bostad torde enligt bostadsstyrelsen kunna lösas genom överenskommelser mellan de kommunala myndigheterna och företagen inom kommunen i samråd med arbetsmarknadsverket. Styrelsen anser att frågan om statlig medverkan i övrigt bör vila i avvaktan på förslag från 1962 års bostadsförmedlingsutredning.

Arbetsmarknadsstyrelsen har i en särskild framställning hemställt dels att en eventuell ökning av bostadsbyggandet för år 1966 i sin helhet får disponeras av arbetsmarknadsverket för att tillgodose bostadsbehovet för flyttande arbetskraft, dels att statsmakterna vid fastställande av kommande bostadsbyggnadsplaner reserverar 10 000 lägenheter per år för ändamålet. Styrelsen anser det ofrånkomligt att bostadsbyggandet i fortsättningen i betydligt högre grad än hittills inriktas på de orter och områden som efterfrågar arbetskraft samt att bostäder i ökad utsträckning ställs till förfogande för överflyttad arbetskraft. Styrelsen har allt oftare nödgats konstatera att det har uppstått betydande svårigheter att få erforderlig arbetskraft när industriutbyggnader har färdigställts, främst på grund av bristen på bostäder.

Bostadsstyrelsen har i yttrande över sistnämnda framställning anfört att det är motiverat att vid fördelningen av lånemedel för åren 1967 och 1968 avsätta en större reserv för senare fördelning med hänsyn till de förändringar som inte kan beräknas på förhand. Bostadsstyrelsen anser dock att fördelningen av denna reserv och av en eventuell ökning av lånemedlen för år 1966 som hittills hör göras av bostadsmyndigheterna i samråd med arbetsmarknadsmyndigheterna. Därvid får även beaktas det behov av lägenheter som arbetsmarknadsstyrelsen har pekat på.

Som utredningen har framhållit är tillgång på bostäder en förutsättning för geografisk rörlighet på arbetsmarknaden. Detta har på olika sätt beaktats i beslut och åtgärder på det bostadspolitiska området under senare år. Jag vill erinra om att statsmakterna i samband med beslut om ramen för den statliga bostadslångivningen år 1965 uttalade sig för att bostadsmyndigheterna vid fördelningen av lånemedel borde uppmärksamma behovet att öka bostadsbyggandet i orter med den mest påtagliga bostadsbristen. En viss del av lånemedlen borde vidare reserveras för att fördelas under speciellt hänsynstagande till det bostadsbehov som uppkommer i samband med att industriföretag nyetableras eller utvidgas, t. ex. som ett led i den samhälleliga lokaliseringpolitiken. Dessa riktlinjer har bestämt fördelningen av de statliga bostadslånemedlen på olika kommuner och har därmed också på ett avgörande sätt påverkat den geografiska fördelningen av bostadsbyggandet.

Bostadsstyrelsen fördelar bostadslånemedlen på storstadsregioner och län. Den vidare fördelningen på kommuner gör länsbostadsnämnderna. De olika länens och kommunernas andel av lånemedlen bestäms främst av bostadsmarknadsförhållandena. Det är emellertid givet att de arbetsmarknadspolitiska synpunkterna bör tillmätas väsentlig betydelse när bostadsmyndigheterna beslutar om lånemedlens geografiska fördelning. Enligt praxis förekommer redan nu samråd mellan arbetsmarknadsstyrelsen och bostadsstyrelsen, innan bostadsstyrelsen meddelar beslut. På det regionala planet förekommer nära samråd mellan länsarbetsnämnder och länsbostads-

nämnder. Genom detta samrådsförfarande torde det finnas tillräckliga garantier för att de arbetsmarknadspolitiska intressena blir vederbörligen beaktade när lånemedlen fördelas. Jag kan därför inte finna det erforderligt från arbetsmarknadspolitisk synpunkt att införa en ordning enligt vilken arbetsmarknadsstyrelsen skulle besluta om fördelningen av vissa bostadslånemedel.

De lokaliseringspolitiska aspekterna på bostadsbyggandets geografiska fördelning har uppmärksamrats i ett särskilt yttrande som har fogats till betänkandet och i vissa remissyttrandena. Sambandet mellan bostadsbyggandets fördelning på orter och lokaliseringsfrågorna är uppenbart och detta har också, som framgår av vad jag nyss har anfört, uttryckligen beaktats vid beslut om bostadslånemedlens fördelning. I anslutning till konjunkturinstitutets yttrande vill jag framhålla att jag inte anser det försvarligt att av lokaliseringspolitiska skäl hålla tillbaka bostadsbyggandet på orter där det råder bostadsbrist. Det kan inte heller vara en rimlig ordning att låta bostadsproduktionen styra företagslokaliseringen genom att bygga upp lägenhetsreserver på orter där man önskar öka företagsamheten. Den samordning mellan bostadspolitiken och de lokaliseringspolitiska stödåtgärderna som har kommit till uttryck i statsmakternas förut återgivna uttalande rörande riktlinjerna för fördelningen av bostadslånemedel bör givetvis fullföljas. Om staten ger lokaliseringsstöd på en viss ort, bör det också finnas möjlighet att bygga de bostäder som behövs för att lokaliseringen skall ge avsett resultat.

Utredningsförslaget om förtur till bostad för flyttande arbetskraft är jag inte beredd att ta ställning till i detta sammanhang. Som bostadsstyrelsen har framhållit bör principerna för den kommunala bostadsförmedlingen prövas när 1962 års bostadsförmedlingsutredning har slutfört sitt arbete.

Utredningen uttalar att ökad uppmärksamhet bör ägnas det permanenta behovet av ungarbostäder för personal hos den fasta industrin i expanderande områden. I vissa kommuner har man under senare tid byggt industrihotell eller liknande kollektivhus för att komma till rätta med just detta problem. Enligt min mening ligger det närmast till hands att betrakta detta bostadsbehov som en del av kommunernas totala bostadsförsörjningsproblem. Det bör därför även framdeles vara en kommunal angelägenhet att beakta olika boendekategoriernas behov av bostäder när kommunerna gör upp sina bostadsbyggnadsprogram. Man torde få räkna med att den minskning i utbudet av privata uthyrningsrum som har varit märkbar en längre tid kommer att fortsätta. Detta gör det angeläget att kommunerna i sin planering av bostadsförsörjningen fäster större uppmärksamhet vid de ensamstående bostadsbehov.

Sambandet mellan arbetsmarknadspolitik och bostadspolitik gäller inte bara problemet att skaffa bostäder åt flyttande arbetskraft. För den som har

ett eget hem i en avfolkningsbygd och som överväger att flytta av arbetsmarknadsskäl kan det ofta vara svårt att finna köpare till fastigheten. I syfte att finna en lösning på detta problem pågår sedan något år försöksverksamhet med *inlösen av egnahem* genom arbetsmarknadsorganens försorg. Verksamheten bedrivs i de fyra nordligaste länen. Länsarbetsnämnden i länet yttrar sig om de arbetsmarknadsmässiga förutsättningarna att placera egnahemsägaren i arbete på eller i närheten av hemorten och länsbostadsnämnden yttrar sig efter besiktning och värdering om bl. a. möjligheterna att utan inlösen försälja fastigheten. Därefter beslutar arbetsmarknadsstyrelsen i ärendet. Taxeringsvärdet för fastigheten är bestämmande för inlösenvärdet. Om det anses påkallat kan dock särskild värdering ske enligt de grunder som gäller vid särskild fastighetstaxering enligt taxeringsförordningen.

Under budgetåret 1964/65 löste arbetsmarknadsstyrelsen in 29 egnahem för ett sammanlagt belopp av 694 100 kr. Avslagsbeslut meddelades i 16 fall. Under det första kvartalet av innevarande budgetår har arbetsmarknadsstyrelsen inlöst 24 fastigheter för tillhoppa 886 500 kr. Fyra ansökningar har avslagits.

Endast i två fall har inlösensumman fastställts efter särskild värdering. I övrigt överensstämmer den med taxeringsvärdet. Som skäl för avslag anfördes i sju fall att den begärda inlösensumman översteg taxeringsvärdet eller det värde som hade fastställts efter särskild värdering samt i sju fall att försäljning i annan ordning bedömdes möjlig. Av de flyttande 53 egnahemsägarna var 27 tidigare skogs- och diversearbetare, 14 var byggnads- och anläggningsarbetare och 12 tillhörde övriga yrken. Arbete hade för 21 av dem beretts inom metall- och verkstadsindustrin, för 18 inom byggnadsverksamhet och för 14 inom övriga näringsområden. I 17 fall hade flyttningen föregåtts av omskolning. I slutet av november 1965 höll länsarbetsnämnderna på att utreda ett 70-tal ansökningar.

Erfarenheterna av försöksverksamheten har hittills varit goda. Ännu saknas dock i stort sett erfarenheter av hur de inlösta fastigheterna skall kunna nyttiggöras i framtiden. Försöksverksamheten bör pågå ännu någon tid innan definitiv ställning tas till verksamheten och dess utformning. Arbetsmarknadsstyrelsen bör dock få ytterligare medel för att utöka verksamheten. Jag återkommer till denna fråga i det följande.

Ökning av arbetskraftsutbudet

Långtidsutredningens prognos för utvecklingen av arbetskraftstillgångarna innebär, som framgår av min tidigare redogörelse, att dessa under de närmaste åren kommer att stagnera eller rent av minska. I det föregående har jag lagt fram vissa förslag i syfte att förbättra förutsättningarna att utnyttja landets arbetskraftsresurser effektivare och göra det lättare för den enskilde att finna ett arbete som motsvarar hans förmåga och ambitioner. Dessa generellt syftande förslag behöver emellertid kompletteras med

speciella åtgärder i fråga om de befolkningsgrupper, inom vilka en ökning av förvärvsverksamheten framstår som möjlig. Detta gäller främst de hemarbetande kvinnorna, de äldre och de handikappade. Även i fråga om den utländska arbetskraften är vissa särskilda åtgärder motiverade.

Den kvinnliga arbetskraften utgör sedan många år en växande andel av arbetsstyrkan inom åtskilliga företag. Denna utveckling kommer med all sannolikhet att fortsätta. Som jag har redovisat i det föregående har en betydande ökning av antalet förvärvsarbetande gifta kvinnor ägt rum de senaste fem åren. Denna ökning förutses komma att fortsätta även under 1960-talets senare hälft. Det framgår vidare av min redovisning att eftersom antalet förvärvsarbetande män beräknas bli i det närmaste oförändrat och antalet ogifta kvinnor i förvärvsarbete förutses minska, kommer arbetskraftens tillväxt att helt bestämmas av om de gifta kvinnornas förvärvsfrekvens ökar. I främsta rummet gäller det här gifta kvinnor i åldrarna över 35 år. Inom arbetsmarknadspolitiken måste därför åtgärderna i syfte att underlätta de gifta kvinnornas inträde i förvärvslivet intensifieras.

En tendens till ökning i de gifta kvinnornas yrkesverksamhetsgrad har funnits ganska länge. Mellan åren 1950 och 1960 ökade antalet förvärvsarbetande gifta kvinnor från 235 000 till 426 000 eller med 81 %. Ökningen förklaras dock inte bara av stegrad yrkesverksamhetsgrad utan också av att andelen gifta bland kvinnorna har ökat totalt sett. En liknande utveckling mot en stegrad yrkesverksamhetsgrad synes pågå i flera andra industriländer. Det är möjligt att vi här har att göra med en långsiktig utveckling, som bl. a. sammanhänger med de förbättrade utbildningsmöjligheter som kommit kvinnorna till del under efterkrigstiden samtidigt som man har haft en tilltagande knapphet på arbetskraft. Sålunda ökar yrkesverksamhetsgraden f. n. bland såväl yngre som medelålders gifta kvinnor. Eftersom förvärvsarbete bland gifta kvinnor ökar med förbättrad utbildning, är det sannolikt att vi även i fortsättningen kan möta ett väsentligt ökat yrkesintresse också bland yngre gifta kvinnor, som har fått bättre utbildning än den äldre kvinnogenerationen. Tendensen till ökad förvärvsfrekvens motvägs dock av den fördröjning av inträdet i arbetslivet som följer av förlängda utbildningstider och sjunkande giftermålsålder.

Som jag nyss har framhållit beror den förutsedda ökningen av de gifta kvinnornas förvärvsarbete till stor del på att relativt många kvinnor även framdeles antas återvända till arbetsmarknaden när barnen kommit upp i skolåldern och arbetsuppgifterna i hemmet härigenom minskat. En betydelsefull uppgift för arbetsmarknadspolitiken blir därför att undanröja de hinder härför som bl. a. består i bristande yrkeserfarenhet och yrkesutbildning. En vidgad omskolningsverksamhet blir sålunda även i fortsättningen det verksammaste arbetsmarknadspolitiska medlet för att tillgodose kvinnornas ökade yrkesintresse.

Utredningen lägger fram olika förslag om hur de arbetsmarknadspolitiska medlen skall utformas med hänsyn till de särskilda problem som hänger samman med de gifta kvinnornas förvärvsarbete. Enligt min mening bör den arbetsmarknadspolitiska målsättningen vara densamma för både kvinnor och män. Någon särbehandling efter arbetstagarnas kön bör därför inte komma i fråga när det gäller de arbetsmarknadspolitiska medlens användning. Detta hindrar emellertid inte att man, som arbetsmarknadsstyrelsen har strukit under i sitt yttrande, kan behöva vidta speciella aktiveringsåtgärder inriktade på den kvinnliga arbetskraften för att kompensera de sämre valmöjligheterna på arbetsmarknaden för dem som under längre tid har varit borta från förvärvslivet. För kvinnor som har barn som kräver omvårdnad i hemmet uppstår särskilda problem vid övergången från hem till förvärvsarbete bl. a. när det gäller att anpassa arbetstiderna till vårduppgifterna.

Det är av största vikt att kvinnornas efterfrågan på förvärvsarbete bedöms enligt samma normer som tillämpas för männen. Någon prövning av »behovet» av förvärvsarbete får således inte förekomma. Inte heller får de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna i syfte att trygga kvinnornas sysselsättning minska i omfattning om konjunkturen försvagas. Det var tidigare vanligt att betrakta de gifta kvinnorna som en arbetskraftsreserv, vilken temporärt kunde aktiveras under högkonjunkturer. Det är inte osannolikt att detta föråldrade synsätt har bidragit till den kvarvarande undervärderingen av kvinnorna på arbetsmarknaden, särskilt inom branscher som av tradition sysselsätter övervägande manlig arbetskraft.

Vidgad yrkesutbildning i kombination med aktiv rekryteringsverksamhet och arbetsförmedling är enligt min uppfattning de verksammaste arbetsmarknadspolitiska medlen att stärka kvinnornas ställning i arbetslivet. Genom att kvinnorna får bättre utbildning ökas inte bara arbetskraftsutbudet rent kvantitativt. En ökad yrkesutbildningsfrekvens bidrar även till längre yrkesverksamma perioder och större stabilitet på arbetsmarknaden hos den kvinnliga arbetskraften. Ökningen av antalet familjer där båda makarna önskar förvärvsarbete kräver emellertid att arbetsmarknadsåtgärderna kompletteras med en upprustning av familjeservice och anordningar för barntillsyn.

I detta sammanhang bör nämnas att familjeberedningen i december 1965 har lagt fram förslag om utbyggnad av samhällets barntillsyn. Beredningen eftersträvar en större smidighet i utnyttjandet av barnstugorna, dvs. daghem, lekskolor m. m. Förslagen tar bl. a. sikte på att åstadkomma en ökning av den arbetsmarknadsmässigt inriktade barntillsynen. I anslutning till familjeberedningens promemoria har i socialdepartementet utarbetats förslag om en väsentlig ökning av det statliga stödet till barnstugeverksamheten. En av riktpunkterna har därvid varit att underlätta en snabb utbyggnad av barnstugeverksamheten med nya institutioner. Jag vill erinra

om att Kungl. Maj:t på grundval av de berörda förslagen den 25 februari 1966 har beslutat förelägga riksdagen proposition angående ökat statligt stöd till barnstugor, m. m.

De gifta kvinnornas bundenhet till familjens bostadsort utgör för många ett hinder för vidgad yrkesverksamhet. Yrkesverksamhetsgraden för gifta kvinnor företer mycket stora regionala variationer. De gifta kvinnornas förvärvsintensitet är låg inte bara i glesbygd och små tätorter utan även i åtskilliga förhållandevis stora städer. Trots detta har näringslivet i dessa orter till arbetsförmedlingen anmält brist på arbetskraft. Dessa regionala variationer torde till stor del bero på att andelen traditionellt kvinnliga sysselsättningar inte är lika stor i skilda orter. Sålunda har t. ex. städer, där textil- och konfektionsindustrin dominerar, en stor andel förvärvsarbete för gifta kvinnor.

Den låga yrkesverksamhetsgraden bland kvinnorna på många orter kan också ses som uttryck för en omfattande dold arbetslöshet. Att så är förhållandet har bestyrkts genom statistiska centralbyråns arbetskraftsundersökningar, av vilka framgår att över 100 000 kvinnor som inte hade förvärvsarbete under år 1965 skulle ha gått ut på arbetsmarknaden, om lämpligt arbete hade erbjudits dem på bostadsorten.

Enligt 1960 års folkräkning återfinns hela 70 % av de förvärvsarbete kvinnorna i yrken, inom vilka endast 12 % av den manliga arbetskraften är sysselsatt. Arbetsmarknaden är alltså väsentligen uppdelad i en manlig och en kvinnlig del, medan det är relativt få yrken där båda könen är någorlunda lika representerade. Vissa industriföretag har emellertid under senare år inventerat de arbetsuppgifter som kan utföras av kvinnor men som tidigare har utförts bara av män. Dessa undersökningar visar att rekryteringsunderlaget för ett stort antal yrken kan vidgas till båda könen. Arbetsmarknadsstyrelsen har också redovisat resultaten av en undersökning bland större industriföretag, av vilken framgår, att framför allt metall- och verkstadsindustrin under senare år i ökad omfattning har anställt kvinnor i traditionellt manliga arbeten.

Det är min förhoppning att även andra branscher, som traditionellt har sysselsatt endast manlig arbetskraft, skall pröva om sin rekryteringspraxis så att kvinnornas förvärvsmöjligheter breddas. Som utredningen framhållit är det av vikt att arbetsförmedlingen medverkar till att påskynda en utveckling i denna riktning. Utredningen har vidare med instämmande av LO anfört att förmedlingen bör verka aktivt för att villkor om könstillhörighet prövas om i samband med att arbeten anmäls lediga och att detta bör ske i samarbete med företagen. Jag biträder denna uppfattning. Enligt min mening bör förmedlingen också ta initiativ till och medverka vid inventeringar av sysselsättningar med ensidig könsrekrytering, så att rekryteringsunderlaget kan vidgas till att avse båda könen. Som skolöverstyrelsen har understrukit bör å andra sidan manliga arbetssökande er-

bjudas att utbilda sig till och ta arbete inom yrkesområden, som traditionellt har betraktats som kvinnliga, t. ex. inom vårdområdena och i vissa servicenäringar. Även yrkesvagueuningen bör aktivt medverka i detta arbete. Det är också viktigt att arbetsförmedlingen upplyser arbetsökande män och kvinnor om de anställningsmöjligheter som har öppnats inom arbetsområden, där rekryteringen tidigare i huvudsak har varit könsbunden.

I enighet med utredningens förslag vilket har tillstyrkts av flera remissinstanser bör indelningen i manliga och kvinnliga expeditioner vid arbetsförmedlingen snarast avvecklas i den mån sådan inledning alltjämt förekommer.

Utredningen har vidare pekat på att en vidgad yrkestillhörighet hos kvinnorna förutsätter förbättrad tillgång på deltidсанställningar. Om den stora efterfrågan på deltidсарbete från de gifta kvinnornas sida skall kunna tillgodoseas, måste arbetsförmedlingen bedriva ett ackvisitionsarbete på bred front.

Jag ansluter mig till utredningens uppfattning. Arbetsmarknadsstyrelsens förut omnämnda undersökning angående vissa industriföretags rekryteringsprinciper ger stöd åt antagandet att industrin kommer att visa ökad benägenhet att anordna deltidсанställningar. Åtskilliga företag inom industrin som har infört deltidсанställning för kvinnor har redovisat positiva erfarenheter härav. Det finns exempel på att produktiviteten har ökat och att frånvaron varit mindre än bland de heltidсарbetande. Ur rent företagsekonomisk synvinkel kan deltidсарbete sålunda vara en gynnsam anställningsform. Genom att öppna möjlighet till deltidсарbete för gifta kvinnor kan näringslivet dessutom få ett arbetskraftstillskott på orter till vilka inflyttning av arbetskraft försvåras av brist på bostäder. I sammanhanget förtjänar framhållas att önskemål om deltidсарbete torde finnas även hos t. ex. äldre arbetstagare och personer som genomgår vidareutbildning.

Jag har i det föregående förordat att särskilda inspektörstjänster för aktiveringsuppgifter inrättas vid arbetsförmedlingen. Uppgiften för innehavarna av dessa tjänster bör vara att inom länen samordna aktiveringsarbetet för inte yrkesverksamma kvinnor samt för medelålders och äldre arbetskraft. I överensstämmelse med utredningens förslag bör inspektörerna ägna sig åt att inventera behovet av utbildnings- och annan aktiveringsverksamhet, i kontakt med arbetsgivarna undersöka möjligheterna att finna sysselsättningstillfällen som svarar mot det tillgängliga arbetskraftsutbudet, söka intressera arbetsgivarna för vidgat deltidсарbete m. m. De bör också svara för medverkan i sådana undersökningar av möjligheterna att avveckla könsbunden rekrytering som jag tidigare har talat om. Vidare bör inspektörerna planera de konkreta åtgärder, såsom utbildnings- och rekryteringsaktioner, som arbetsgivaren och arbetsförmedlingen i samarbete kan vidta för att tillgodose arbetsgivarens personalbehov. Denna utbyggnad av länsarbetsnämndernas personalresurser för aktiveringsar-

8 — Bihang till riksdagens protokoll 1966. 1 saml. Nr 52

betet medför en decentralisering av arbetsuppgifter som hittills har utförts inom arbetsmarknadsstyrelsens arbetsförmedlingsbyrå. Jag förutsätter att denna avlastning skall öka styrelsens möjligheter att avdela personal för långsiktig planering och rådgivning till länsarbetsnämnderna.

I anslutning till mina förslag rörande yrkesutbildningen har jag redogjort för det ökade inslaget av kvinnliga elever inom denna verksamhet. Jag instämmer i utredningens uttalande att man fullt bör ta till vara möjligheterna att genom utbildning underlätta kvinnornas inträde på oprövade arbetsområden och att verksamheten bör ge ökat utrymme för mera kvalificerade utbildningsalternativ. Genom en sådan inriktning av verksamheten bör en koncentration av kvinnorna till låglöneyrken kunna motverkas. Skolöverstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen bör beakta dessa synpunkter i det fortsatta arbetet inom yrkesutbildningen.

Som jag tidigare anfört beräknas antalet ogifta kvinnor på arbetsmarknaden minska de närmaste åren. Samtidigt kan konstateras att yrkesverksamhetsgraden för de ogifta kvinnorna, i synnerhet för åldersgrupperna 30 år och äldre, ligger avsevärt lägre än för de ogifta männen. Det är därför väsentligt att behovet av arbetsmarknadspolitiska insatser för de ogifta kvinnorna, bl. a. på utbildningssidan, inte förbises. Utredningen har särskilt nämnt behovet av bättre yrkesutbildningsmöjligheter för de ensamställda hemmadöttrarna, som i medelåldern söker sig ut på arbetsmarknaden efter de anhörigas bortgång. Olika undersökningar har också påvisat behovet av yrkesutbildning för ensamstående mödrar och för ensamstående kvinnor i åldern 50—66 år. Jag vill understryka att förutsättningarna för stöd till utbildning bör vara relativt vida när det gäller dessa grupper.

Utredningens förslag beträffande villkoren för utbildningsbidrag m. m. till kvinnor har jag behandlat i det föregående i samband med anmälan av mina förslag beträffande yrkesutbildningen. Jag har därvid förordat vissa ändringar, som bl. a. innebär att utbildningsstödet för kvinnorna förbättras.

Vår befolknings åldersstruktur gör att *de äldres sysselsättningsproblem* måste ägnas ökad uppmärksamhet. Enligt statistiska centralbyråns senaste befolkningsframskrivning kommer antalet personer i åldern 65 år och däröver att öka med drygt 400 000 mellan åren 1965 och 1980. Samtidigt ökar befolkningen i åldern 16—64 år med endast ca 160 000. Det innebär att ökningen koncentreras till åldersgrupper med låg yrkesverksamhetsgrad. Fram till 65-årsåldern är mer än 80 % av männen i förvärvsarbete men därefter sjunker yrkesverksamhetsgraden snabbt. För kvinnornas del börjar avgången från förvärvslivet vid något tidigare ålder.

Den framtida yrkesverksamhetsgraden bland de äldre påverkas av en rad svårbedömbara faktorer. Man vet t. ex. inte hur en fortgående förbättring av pensionärernas ekonomiska ställning kommer att påverka deras benägenhet att stå kvar i produktionen. Inte heller kan det säkert bedömas om produktionslivets förändringar medför fler eller färre arbetsuppgifter som

är lämpade för de äldre. En annan faktor som har betydelse för tidpunkten för avgången ur arbetslivet är en fortsatt förbättring av hälsostandarden bland de äldre. Statistiska centralbyråns prognos räknar med sjunkande yrkesverksamhet för män över 65 år och stigande för äldre kvinnor — för gifta kvinnor i åldern 60—65 år starkt stigande. Det ligger i sakens natur att prognoser av denna art är behäftade med stor osäkerhet. Under alla omständigheter torde det inte vara realistiskt att räkna med sådana förändringar av yrkesverksamheten bland de äldre att utbudet av arbetskraft påverkas mera markant. Enligt min mening är det likväl angeläget att förbättra de äldres möjligheter att stå kvar i produktionen. Vår arbetsmarknadspolitik syftar till att den som kan och vill arbeta också skall få göra det. Några åldersspärrar bör inte förekomma.

Utredningen har i sina överväganden om den äldre arbetskraftens problem lagt tonvikten vid arbetskraft i åldrarna 45—65 år. Förslagen är dock inte begränsade till en förbättring av sysselsättningsmöjligheterna för denna kategori utan avser även dem som är över 65 år. Inte heller den lägre åldersgränsen bör betraktas som generell framhåller utredningen. Även när det gäller arbetssökande under 45 år kan inom vissa yrken åldern ibland bidra till att de sökande kan vara svåra att placera.

Liksom utredningen anser jag att olika former av yrkesutbildning kan bidra till att lösa de sysselsättningsproblem som kan uppstå i de angivna åldrarna. Strukturförändringarna berör i samma utsträckning äldre som yngre arbetskraft. Följaktligen är behovet av anpassning till förändrade förhållanden likartat. Därtill kommer att de äldres grundutbildning ligger längre tillbaka i tiden. Den tidigare vanliga uppfattningen att omskolning varken skulle vara lämplig eller möjlig när en person har kommit upp i medelåldern har visat sig vara felaktig. Åtskilliga personer i 50-årsåldern har under senare år omskolats med gott resultat.

I regel torde särskilda utbildningskurser inte behöva anordnas för äldre. Tvärtom torde det ofta vara till fördel att olika åldrar finns representerade i kurserna. I regel bör också utrymme finnas för att inom kursramen lägga upp undervisningen individuellt. Det kan enligt min mening ifrågasättas om det skulle vara till de äldres fördel att utpeka vissa yrken som särskilt lämpliga för dem. Jag kan därför inte biträda utredningens rekommendation att utbildningsprogrammet skall byggas ut med kurser som är inriktade med särskild hänsyn till placeringsmöjligheterna för äldre kursdeltagare efter genomgången utbildning. Däremot är det givet att kursplaner och utbildningsmetoder kan behöva anpassas efter deltagarnas ålder. Jag vill därför inte utesluta att en viss kategoriindelning efter ålder sker när sådana speciella omständigheter motiverar det.

Om en arbetsgivare är tveksam om en arbetssökandes lämplighet kan provanställning eventuellt kombinerad med yrkesutbildning vara lämplig. Detta system har hittills tillämpats i mycket begränsad omfattning och då

huvudsakligen inom arbetsvården. Utredningen föreslår att provanställning används i vidgad omfattning för äldre arbetskraft utan individuella arbets hinder och att utbildningsbidrag därvid skall kunna utgå under högst tre månader. Jag biträder förslaget men vill liksom utredningen understryka att utbildningsbidrag bör utgå endast när det verkligen gäller utbildning till nya arbetsuppgifter. Bidraget får med andra ord inte användas så att det får karaktär av lönesubvention.

Större delen av dem som sysselsätts i beredskapsarbete är 45 år eller äldre. Som utredningen framhåller bör alla utvägar prövas att skaffa äldre liksom andra arbetssökande arbete på öppna marknaden innan placering i beredskapsarbete tillgrips. Enligt min mening måste dock beredskapsarbete i vissa fall accepteras som den lämpligaste hjälpformen. Jag tänker i första hand på äldre innehavare av stöd- eller småjordbruk i glesbygden, vilka tidigare har fått en del av sin utkomst genom skogsarbete och annan kompletterande sysselsättning men som på grund av strukturförändringar inom näringslivet inte längre kan få sådana tillskott till sin försörjning. Omskolning och flyttning är i många av dessa fall inte ett realistiskt alternativ. Kontantunderstöd kan ibland vara en rationell lösning när det gäller temporära sysselsättningssvårigheter men kan inte godtas när det gäller permanent eller återkommande arbetslöshet.

Jag räknar alltså med att beredskapsarbeten för lokalt bunden äldre arbetskraft i glesbygder kommer att fordras även framdeles. Med hänsyn till svårigheterna att finna lämpliga arbetsobjekt för beredskapsarbeten i de berörda bygderna bör det vara en angelägen uppgift för arbetsmarknadsorganen och för de berörda kommunerna att inventera tillgången på lämpliga objekt. Viss försöksverksamhet i fråga om skogsarbete för äldre har inletts av arbetsmarknadsstyrelsen. Till skogsägare som sysselsätter svårplacerade skogsarbetare över 55 år kan statsbidrag enligt arbetsmarknadsstyrelsens föreskrifter utgå med 4 kr./tim. Denna verksamhet bör fortsätta. Statsbidrag bör kunna utgå i enlighet med de riktlinjer som jag i det följande föreslår beträffande statsbidragsgivningen till enskilda beredskapsarbeten.

Arbetet på att tillgodose den äldre arbetskraftens intressen måste främst drivas på det lokala planet och ute på arbetsplatserna. Arbetsförmedlingarna har här en nyckelposition. Skall denna verksamhet bli framgångsrik, måste de emellertid ha bistånd av arbetsgivare, fackliga organisationer och kommunala organ. För att få samarbete till stånd mellan alla intresserade parter har sysselsättningsnämnder med företrädare för bl. a. kommunerna och arbetsmarknadens parter inrättats på en del orter. Enligt utredningens mening bör en plan utarbetas med syfte att inrätta sådana nämnder i samtliga län och på de orter där det är lämpligt.

Frågan om att inrätta lokala sysselsättningsnämnder bör enligt min mening avgöras av arbetsmarknadsstyrelsen från fall till fall. Sådana näm-

der bör inte tillkomma utan att man först har förvissat sig om att aktiv medverkan kan påräknas från berörda lokala organ. I den mån nämnder inrättas bör deras verksamhetsfält inte begränsas till den äldre arbetskraften. Över huvud taget synes det inte vara lämpligt att genom centrala direktiv avgränsa nämndernas verksamhetsområden till någon viss kategori arbetsökande. Det bör i första hand vara de lokala arbetsmarknadsorganens uppgift att bedöma vilka sysselsättningsfrågor som det med hänsyn till situationen på ortens arbetsmarknad vid varje tidpunkt är mest angeläget att ta upp till behandling. Inte heller beträffande nämndernas lokala verksamhetsområden synes generella riktlinjer behövliga. I regel torde dock kommunblocket vara det lämpliga området.

Utredningens förslag beträffande omprövning av reglerna om förtida uttag av ålderspension och vissa inkomstprövningsregler inom den allmänna pensioneringen har enligt beslut denna dag av Kungl. Maj:t överlämnats till pensionsförsäkringskommittén för beaktande i dess arbete.

De handikappades sysselsättningsproblem har under senare år ägnats ökad uppmärksamhet av staten, kommunerna, arbetsmarknadens parter m. fl. De statliga och kommunala åtgärderna har byggts ut kraftigt. Det gäller såväl sysselsättningsskapande åtgärder genom inrättande av skyddade verkstäder och anordnande av särskilda beredskapsarbeten som rehabiliteringsåtgärder i form av arbetsprövning, arbetsträning och yrkesutbildning.

Utredningen har inte definierat begreppet handikappad. I direktiven för handikapputredningen som tillkallades förra året har som handikappade betecknats personer som av fysiska eller psykiska skäl möter mera betydande svårigheter i sin dagliga livsföring. Inom arbetsvården brukar även social missanpassning och kriminalitet räknas som handikapp. Handikappbegreppet har alltså tolkats vidsträckt inom arbetsvården. Det möter emellertid betydande svårigheter att i en kortfattad definition uttömmande beskriva vilka som i arbetsvårdens mening bör räknas som handikappade. Bedömningen måste ske från fall till fall varvid hänsyn tas inte bara till personlighetsbilden utan också till miljöförhållandena. Följaktligen är det inte heller möjligt att kvantitativt närmare bestämma behovet av arbetsvårdsåtgärder. Jag vill i sammanhanget peka på de förskjutningar i behovet av arbetsvård som följer av den ökade och förbättrade medicinska vården samt den bättre tillgången på tekniska hjälpmedel. Den fortgående utvecklingen i detta avseende medför att sjukdomar, som tidigare var invalidiserande, numera kan hävas helt. Å andra sidan kan förr livshotande sjukdomar botas men till priset av bestående invaliditet. De tekniska hjälpmedlens utveckling leder vidare till att fler gravt handikappade kan placeras i arbete och man torde kunna räkna med att ytterligare tekniska framsteg kommer att göra det möjligt för ett stort antal personer som nu står utanför arbetslivet att ägna sig åt produktiv sysselsättning.

Helt naturligt är förutsättningarna att bereda handikappade personer

lämplig sysselsättning gynnsammast om efterfrågan på arbetskraft ligger på en hög nivå. Självfallet får dock detta förhållande inte undanskymma behovet av åtgärder som gör de handikappade rustade att vid en konjunkturdämpning möta hårdnande konkurrens om arbetstillfällena. De handikappades sysselsättningsproblem är särskilt accentuerade i bygder med ringa utbyggt näringsliv. Ju mer differentierat näringslivet är på en ort desto större är möjligheterna att finna arbete som lämpar sig för personer med handikapp. Följaktligen fordras särskilda insatser för att hjälpa de handikappade i glesbygderna till sysselsättning.

Enbart hög sysselsättningsnivå och differentierat näringsliv löser emellertid inte de handikappades sysselsättningsproblem. För att de handikappade skall kunna utnyttja de arbetsmöjligheter som erbjuds krävs olika rehabiliteringsåtgärder av arbetsvårdskaraktär. Under de två senaste årtiondena har en rad möjligheter till sådana åtgärder skapats. Även om några principiellt nya åtgärder inte är påkallade f. n. är det nödvändigt att få till stånd fortsatt utbyggnad, effektivisering och samordning av de åtgärder och medel som redan förekommer. I detta sammanhang kommer jag att i huvudsak behandla endast frågor som rör den fortsatta utbyggnaden av olika institutioner och stödåtgärder inom arbetsvården samt vissa frågor om kostnadsfördelningen mellan stat och kommun.

Allt efter som arbetsvården byggs ut och differentieras träder också behovet av samordning mellan olika rehabiliteringsåtgärder i förgrunden. Samordningsbehovet finns inom arbetsvårdsorganisationen men i lika hög grad när det gäller den samverkan som måste förekomma mellan arbetsvården, den medicinska rehabiliteringen och den allmänna försäkringen. Frågan om organisatoriska ändringar i syfte att nå större effektivitet och bättre samordning inom detta område kommer att tas upp vid statskontorets pågående organisationsundersökning beträffande arbetsmarknadsverket. Inom socialdepartementet övervägs vidare organisatoriska åtgärder för att åstadkomma en bättre regional samordning mellan arbetsvården, den medicinska rehabiliteringen och den allmänna försäkringen.

Arbetsvårdens verksamhet belyses av följande sammanställning.

Verksamheten vid arbetsvårdsexpeditionerna åren 1960 och 1965

År	Arbetsvårdssökande		Antal arbetsvårdssökande placerade i				Antal personer som beviljats näringshjälp el. bidrag till motorfordon
	totalt	därav aktuella för placering i öppna marknaden	arbetsprövning, arbetsträning el. yrkesutbildning	arbete i öppna marknaden	skyddad verksamhet i form av		
					beredskapsarbete eller arkivarbete	skyddad verkstad eller hemarbete	
1960.....	31 359	11 898	5 733	10 622	2 718	881	616
1965 ¹	67 819	16 921	15 272	15 443	11 785	2 983	1 850

¹ Preliminära uppgifter

Sammanställningen visar att antalet arbetsvårdssökande under den angivna perioden mer än fördubblades. Den visar också att det numera är ett svårare handikappat klientel som söker sig till arbetsvården. Av de arbetsvårdssökande var år 1960 ca 38 % aktuella för placering i öppna marknaden, medan motsvarande procenttal för år 1965 hade sjunkit till ca 25. Behovet av förberedande åtgärder i form av yrkesutbildning m. m. eller placering i skyddad verksamhet ökade i samma mån. Den andel av de arbetsvårdssökande som blev föremål för förberedande åtgärder steg mellan åren 1960 och 1965 från 18 till 23 %. De personer som placerades i skyddad verksamhet utgjorde år 1960 12 %. År 1965 var sistnämnda andel 22 %.

Sammanställningen illustrerar även den relativa betydelsen av de olika verksamhetsformerna inom arbetsvården. Hänvisning till yrkesutbildning m. m., till skyddad sysselsättning inklusive beredskapsarbete och till arbetsplacering i öppna marknaden svarade var för sig för ungefär lika stor andel av arbetsvårdens åtgärder.

De konkreta förslag utredningen lägger fram syftar till kvantitativ och kvalitativ förbättring av arbetsvårdens olika medel. Dock redovisar utredningen inga i detalj utformade förslag rörande olika arbetsvårdsformer eller den speciella behandlingen av olika handikappgrupper.

Utredningen framhåller att arbetsvårdens personalbehov bör tillgodoses i största möjliga utsträckning. Uttalandet har vunnit stöd hos samtliga remissinstanser som yttrat sig på denna punkt. Jag har tidigare vid behandling av arbetsförmedlingen framhållit att dess personalbehov väsentligen bör ses som en enhet. De handikappades behov av service från arbetsmarknadsorganen påkallar medverkan inte bara av arbetsvårdstjänstemännen. De handikappades särskilda problem måste beaktas också inom andra grenar av arbetsförmedlingen. Den personalförstärkning inom den allmänna förmedlingen som jag förordar i det följande kan därför beräknas medföra bättre service även för handikappade. Mitt förslag till personalförstärkning innebär emellertid även att nya tjänster tillförs arbetsvården.

Ett relativt ringa utbyggt område av arbetsvården är *arbetsprövningen*. Denna har till uppgift att pröva arbetshindrade och från sysselsättningsynpunkt svårbedömbara personers förutsättningar för olika arbetsuppgifter. I många fall är arbetsprövning nödvändig för att man skall kunna välja och utforma lämpliga arbetsvårdsåtgärder. Arbetsprövning utförs vid statens arbetsklirik i Stockholm. Klinikerna, vars verksamhet är inriktad även på forskning, tar företrädesvis emot sådant klientel som behöver kvalificerad arbetsprövning. Vidare bedrivs sedan år 1963 begränsad försöksverksamhet med arbetsprövning i mindre avancerad form vid avdelningar, anslutna till arbetsträningsverkstäder som drivs av landsting eller kommuner. Under år 1965 var åtta provningsavdelningar i verksamhet. Vissa landsting har beslutat om ytterligare avdelningar medan utredning i frågan pågår i andra landsting.

Statsbidrag till anordnande av arbetsprovningsavdelningar utgår f. n. enligt samma regler som gäller för verkstäder för handikappade. Huvudmännens driftkostnader täcks dels av bidrag enligt gängse normer för driftbidrag till träningsverkstäder, dvs. med högst 2 000 kr. per plats och år, dels av provningsavgifter som motsvarar övriga godkända kostnader för verksamheten. För verksamheten vid provningsavdelningarna under år 1964 har till huvudmännen utbetalats 795 000 kr., varav närmare 690 000 kr. utgör provningsavgifter. Härtill kommer kostnaderna för bidrag till klienternas uppehälle under provningstiden. Dessa bidrag bestrids helt av statsmedel och utgår enligt bestämmelserna om utbildningsbidrag till arbetslösa m. fl.

Utredningen föreslår att provningsavdelningar för standardiserade prov med rent yrkesmässig inriktning skall anordnas vid träningsverkstäder som är belägna intill regionsjukhus eller stora centrallasarett. Förslaget har tillstyrkts eller lämnats utan erinran vid remissbehandlingen. Centrala rehabiliteringsberedningen, som i en år 1962 avgiven promemoria med riktlinjer för den allmänna rehabiliteringsorganisationen förordnat att arbetsprovningen införlivas med verksamheten vid rehabiliteringsklinikerna, erinrar om att beredningen i samma promemoria uttalat att det kan vara av värde att övergångsvis anordna arbetsprovning vid särskilda träningsverkstäder.

Jag anser det vara angeläget att resurserna på detta område ökas och biträder därför utredningens förslag. Jag vill emellertid understryka att verksamheten bör få den begränsade inriktning som utredningen avser. Det synes vidare angeläget att nya provningsavdelningar anordnas så att de kan tillgodogöra sig de medicinska resurserna hos regionsjukhus eller väl specialiserade lasarett. I likhet med Svenska landstingsförbundet anser jag det önskvärt att utbyggnaden sker på sådant sätt att provningsverksamheten i en framtid utan svårighet kan överföras till eller nära samordnas med lasarettanslutna rehabiliteringsklinik.

Utredningen föreslår att statsbidrag till anordnande av provningsavdelningar skall utgå enligt samma grunder som för träningsverkstäder och verkstäder för skyddad sysselsättning. Statsbidrag till avdelningarnas drift skall enligt förslaget utgå med fixerat belopp som för varje särskilt provningsfall bestäms så att det i huvudsak täcker driftkostnaderna för arbetsprovning vid en institution som drivs rationellt. Förslaget har tillstyrkts av arbetsmarknadsstyrelsen och i princip godtagits av Svenska landstingsförbundet.

För egen del har jag inte funnit mig helt kunna biträda utredningens förslag till bidragsgrunder. Arbetsprovningen förutsätts vara lokalt knuten till arbetsträningsverkstäderna och får därmed ses som en del av den där bedrivna verksamheten. I arbetsprovningen ingår moment av arbetsträning och man får också räkna med att många personer kommer att placeras di-

rekt i arbetsträning efter att ha genomgått arbetsprövning. Gränsen mellan arbetsprövning och arbetsträning är alltså flytande. Jag föreslår därför att bidrag till prövningsavdelningarnas anordnande och drift utgår efter samma grunder som gäller beträffande arbetsträningsverkstäderna, vilket innebär att kostnaderna för arbetsprövningsverksamheten delas mellan staten och de kommunala huvudmännen.

Personer som på grund av sjukdom eller av annan anledning har varit borta från arbetslivet en längre tid kan behöva träna upp sin arbetsförmåga successivt och systematiskt. För att tillgodose detta behov har landsting och kommuner inrättat *träningsverkstäder*. Statsbidrag utgår till anordnande och drift av sådana verkstäder. Bidragen förbättrades väsentligt genom beslut av 1962 och 1963 års riksdagar. Utredningen rekommenderar nu en standardförbättring av arbetsträningen. Eftersom en sådan förbättring medför ökade utgifter för huvudmännen föreslår utredningen att kostnaderna för försörjningsbidrag till personer i arbetsträning, vilka kostnader nu delas mellan staten och huvudmännen, i sin helhet skall betalas av statsmedel. Förslaget har tillstyrkts av skolöverstyrelsen, HCK och Svenska landstingsförbundet. Arbetsmarknadsstyrelsen har fört fram samma förslag i sin anslagsframställning för nästa budgetår.

Enligt min mening måste de metoder som tillämpas vid träningsverkstäderna ständigt ses över och förbättras allt efter som erfarenheterna ger underlag härför. Det är alltså fråga om en successiv standardhöjning och inte om övergång från ett system till ett annat. Det förefaller mig inte troligt att statsbidragets storlek avgör huvudmännens ambitioner och ansvarskänsla när det gäller att förbättra arbetsträningens standard. Det skulle inte heller förbättra klienternas ställning om staten tar på sig en ökad andel av kostnaderna för försörjningsbidraget. Jag kan därför inte förorda utredningens förslag på denna punkt. Däremot vill jag i likhet med arbetsmarknadsstyrelsen föreslå att statsbidrag vid arbetsträning skall kunna utgå under längre tid än sex månader i de undantagsfall när sådan förlängning är nödvändig för att arbetsträningen skall ge avsett resultat.

För att ytterligare öka möjligheterna till *yrkesutbildning av handikappade* föreslår utredningen att företag, som förbinder sig att utbilda handikappade för anställning i företaget och som under utbildningen utbetalar lön efter partsöverenskommelse, skall kunna erhålla ett statsbidrag till kostnaderna som är avvägt efter förhållandena i det enskilda fallet. Man bör enligt min mening ta till vara enskilda företags beredvillighet att medverka i strävandena att ge handikappade sysselsättning. Sedan länge gör många företag berömvärda insatser i detta avseende främst då det gäller att ge fortsatt sysselsättning åt den egna personal som på grund av ålder, sjukdom eller av andra orsaker fått sin arbetsförmåga nedsatt. Eftersom det nu framförda förslaget syftar till att stimulera till ytterligare insatser för yrkesutbildning och arbetsplacering inom företagen av handikappade per-

8* — Bihang till riksdagens protokoll 1966. 1 saml. Nr 52

soner, tillstyrker jag förslaget. Samtidigt vill jag emellertid understryka utredningens uttalande att ärenden av detta slag måste handläggas med yttersta omsorg så att gränsen mot den ordinarie vuxenutbildningen inte suddas ut och arbetsgivarens normala ansvar för introduktion och utbildning inte begränsas. Med hänsyn härtill bör bidrag i regel inte utgå till personer vilkas arbetsförmåga har blivit nedsatt under anställning i det berörda företaget. Vidare bör bidrag utgå endast när det gäller personer med svårare handikapp. Bidragstiden bör begränsas till högst sex månader.

För personer med så svåra handikapp att arbetsplacering på öppna marknaden inte är möjlig har *de skyddade verkstäderna* en viktig uppgift att fylla. Denna sysselsättningsform är nu under stark utbyggnad. I flertalet fall står kommun som huvudman. Statsbidrag utgår till såväl anordnande som drift av verkstäderna. Driftbidraget motsvarar hälften av uppkommande underskott på verksamheten, dock högst 2 000 kr. per plats och år. Utredningen framhåller att sysselsättning av speciellt produktions-svag arbetskraft, t. ex. utvecklingshämmande och svårt invalidiserade, kan medföra särskilt höga kostnader för huvudmännen. I sådana fall bör enligt utredningens mening statsbidrag kunna utgå med högre belopp än som nu är fallet. Förslaget har berörts endast i enstaka remissyttranden. Svenska landstingsförbundet menar att frågan bör utredas närmare och medicinalstyrelsen anför tveksamhet bl. a. med hänsyn till uppkommande gränsdragningsproblem. Arbetsmarknadsstyrelsen har i sin anslagsframställning för nästa budgetår föreslagit en höjning av driftbidraget till verkstäder med särskilt höga driftkostnader. Styrelsen avser med sitt förslag att särskilt tillgodose verkstäder inom områden med begränsade sysselsättnings-möjligheter.

Driftunderskottet varierar nu inom vida gränser vid olika verkstäder för skyddad sysselsättning. Variationerna beror inte bara på att klientelet har olika sammansättning i fråga om arten av handikapp utan även på andra förhållanden, t. ex. i vad mån man har lyckats få lämpliga arbetsobjekt för verkstaden. Det torde i allmänhet inte vara möjligt att utröna i vad mån driftunderskottet beror på den ena eller andra faktorn. Med hänsyn härtill och till de gränsdragningsproblem som medicinalstyrelsen pekat på anser jag mig inte böra förorda utredningens och arbetsmarknadsstyrelsens förslag.

Arbetsmarknadsstyrelsen har vidare föreslagit att bidraget till anordnande av lokaler för arbetsträning och skyddad sysselsättning, vilket f. n. utgår med högst 390 kr. per m², skall differentieras efter byggnadskostnadernas variationer i skilda orter. Syftet med förslaget är främst att stödja en utbyggnad av arbetsvårdsverkstäderna i de norra delarna av landet, som på detta område har de minsta resurserna i förhållande till behovet. Jag delar styrelsens uppfattning att ett förbättrat statligt stöd till kommunala arbetsvårdande insatser behövs i landets norra delar. Bl. a. med hänsyn

till att ett bidrag med den föreslagna konstruktionen torde medföra vissa administrativa svårigheter är jag emellertid inte beredd att biträda förslaget i den utformning styrelsen förordat.

I det föregående har jag flera gånger framhållit de speciella svårigheter som den pågående omställningen inom näringslivet skapar i glesbygdskommunerna. I dessa kommuner framstår det som angeläget att stimulera till en snabb utbyggnad i främsta rummet av skyddad sysselsättning men även av arbetsträning. Detta motiverar att staten lämnar högre bidrag till dessa kommuner än i övriga fall. Då omställningsproblemen är mest påtagliga i norra delarna av landet bör det förhöjda stödet begränsas till kommuner i dessa delar av landet. Lämpligt synes vara att knyta avgränsningen till bestämmelserna om statligt lokaliseringsstöd. Jag föreslår därför att förhöjt bidrag skall kunna utgå inom det område som avses i § 2 kungörelsen om lån och bidrag till näringslivets lokalisering. Till huvudmän som vill driva skyddad sysselsättning eller arbetsträning i orter inom detta område som har otillfredsställande sysselsättning och vikande befolkningsunderlag bör bidraget till anordnande av lokaler kunna höjas till högst 500 kr. per m².

Beredskapsarbeten för handikappade kan i viss mån betraktas som en form av skyddad sysselsättning. I likhet med utredningen anser jag det angeläget att dessa arbeten utökas och om möjligt ytterligare differentieras. I viss utsträckning driver arbetsmarknadsstyrelsen beredskapsarbeten för interner vid mentalsjukhus, kriminalvårdsanstalter, anstalter för alkoholmissbrukare och ungdomsvårdsskolor. Utredningen betraktar denna verksamhet närmast som en form av arbetsterapi och uttalar att ansvaret för den bör åvila de myndigheter som är ansvariga för vården.

Jag kan inte dela utredningens uppfattning i denna fråga. Det synes inte lämpligt att dra så strikta gränser mellan olika myndigheters verksamhetsområden att praktiska lösningar försvåras eller hindras. Beredskapsarbeten av det slag som det här är fråga om har tillkommit i samråd mellan arbetsmarknadsorganen och vederbörande huvudman för vården. Från vårdhuvudmännens sida har arbetsmarknadsmyndigheternas medverkan välkomnats. Från organisatorisk synpunkt har det inte medfört några olägenheter att arbetena har drivits i arbetsmarknadsverkets regi. Det kan inte heller göras gällande att verksamheten har inkräktat på andra arbetsmarknadspolitiska uppgifter. Det finns därför enligt min mening ingen anledning att arbetsmarknadsverkets befattning med sådan verksamhet skulle upphöra. Det synes emellertid lämpligt att initiativ till beredskapsarbeten av detta slag tas av vederbörande anstaltshuvudman, medan arbetsmarknadsverket bör bestämma arbetsobjektet och stå för driften av arbetena. Självklart bör dock en nära samverkan med den berörda vårdanstalten äga rum.

Näringshjälp samt bidrag och lån till motorfordon är hjälpformer som

har utvecklats starkt under senare år. Ännu budgetåret 1958/59 var utgifterna begränsade till 1 milj. kr. medan de för budgetåret 1964/65 uppgick till ca 10 milj. kr.

Näringshjälp är ett bidrag till att starta egen rörelse. Den riktar sig inte bara till handikappade utan även till medelålders och äldre arbetskraft. En förutsättning är att vederbörande inte kan placeras i arbete på öppna marknaden. Näringshjälpen utgår med högst 10 000 kr. och beviljas i regel som bidrag men kan också helt eller delvis lämnas som lån.

Utredningen föreslår att näringshjälpens maximibelopp höjs till 12 000 kr. samt att ett årligt anslag av 5 milj. kr. ställs till företagareföreningarnas förfogande för kompletterande kredit i den mån näringshjälpen inte är till fyllest.

Den föreslagna höjningen av näringshjälpbeloppet anser jag mig kunna tillstyrka. Som flera remissinstanser påpekat kan det finnas fall då näringshjälpen även med denna höjning inte är tillräcklig för att vederbörande skall kunna starta en rörelse som skall ge honom rimlig försörjning. I sådana fall blir alltså kompletterande kredit nödvändig. Är den planerade rörelsen ett hantverks- eller småindustriföretag kan lån lämnas genom företagareföreningarna. Denna lånemöjlighet står dock inte öppen i fråga om affärs- och kioskrörelser. Mot utredningens förslag att låta företagareföreningarna svara för kreditgivning även till detta ändamål har 1962 års företagareföreningsutredning riktat vägande invändningar. Jag kan därför inte tillstyrka förslaget. Det synes emellertid otillfredsställande att företagets art blir avgörande för möjligheterna att få statligt kreditstöd. Jag föreslår därför att arbetsmarknadsstyrelsen vid start av kioskrörelse skall kunna bevilja lån vid sidan av eljest utgående näringshjälp när särskilda skäl föreligger. Lån bör kunna beviljas med högst 12 000 kr. På sådant lån bör utgå ränta med samma procentsats som gäller för hantverks- och industrilån.

Jag vill i detta sammanhang understryka vikten av att beslut i näringshjälpärenden föregås av omsorgsfull utredning. I den mån företagareföreningarna inte kopplas in vid handläggningen bör annan företagsekonomisk expertis anlitas. Om det råder tvekan beträffande förutsättningarna att driva den tillämnade verksamheten framgångsrikt, bör näringshjälp inte lämnas. Skälet till denna restriktivitet är inte bara att man måste ställa krav på det tilltänkta företagets kreditvärdighet och därmed också på dess möjlighet att på sikt ge rörelseidkaren försörjning utan också och inte minst att det är viktigt att förebygga misslyckanden, som i de fall det här gäller också kan innebära personliga katastrofer.

Utredningen föreslår att näringshjälp skall kunna utgå även till handikappad som redan har startat egen verksamhet. Enligt gällande bestämmelser kan detta komma i fråga endast när det gäller kiosker, som måste byggas om på grund av nya anvisningar rörande kioskenas utrustning.

Vid bedömning av förslaget måste beaktas att förnyad näringshjälp kan leda till att inte lönsamma rörelser upprätthålls och att därmed en mera rationell lösning av sökandens sysselsättningsproblem kan bli fördröjd. Å andra sidan kan det finnas sådana fall där rörelsen på längre sikt har goda förutsättningar att bli lönsam och bereda ägaren en god försörjning om ytterligare näringshjälp beviljas. Jag föreslår därför att förnyad näringshjälp skall kunna lämnas i undantagsfall när det föreligger starka skäl att anta att dylik hjälp skall medföra goda försörjningsmöjligheter för den handikappade. Kungl. Maj:t bör äga meddela erforderliga föreskrifter.

Utredningen föreslår slutligen beträffande näringshjälpen att sådan skall kunna utgå även när två eller flera handikappade gemensamt startar ett företag. Uppslaget bör enligt min mening prövas på försök.

Bidrag och lån till motorfordon utgår liksom näringshjälpen med högst 10 000 kr. Kungl. Maj:t har under år 1965 meddelat föreskrifter för stödverksamheten. Enligt dessa föreskrifter utgår bidrag och lån till nyanskaffning eller byte av motorfordon till den som på grund av medicinskt handikapp behöver sådant fortskaffningsmedel för sin utkomst genom arbete eller för att kunna undergå yrkesutbildning. Det medicinska behovet skall styrkas med läkarintyg. Bidraget är inkomstprövat.

Hittillsvarande erfarenheter av tillämpningen ger inte tillräckligt underlag för att bedöma om föreskrifterna behöver ändras i något avseende. I likhet med utredningen föreslår jag dock att bidragsgränsen höjs till 12 000 kr. Jag vill i sammanhanget erinra om att det ingår i handikapputredningens uppdrag att se över de olika bestämmelserna om statligt stöd för motorfordon till invalider.

Den utländska arbetskraften spelar en viktig roll på svensk arbetsmarknad. Totalt fanns det den 31 december 1965 ca 162 000 arbetsanmälda utlänningar här i landet, vilket var 17 000 fler än ett år tidigare. Av samtliga arbetsanmälda utlänningar var ca $\frac{2}{3}$ nordbor. Invandringen från Sydeuropa var tidigare förhållandevis blygsam. Under senare delen av år 1965 ökade invandringen av sydeuropeer, i första hand jugoslaver.

Utredningen baserar sina förslag på antagandet om en sjunkande nettoinvandring till Sverige. Utredningen förordar att arbetsmarknadsstyrelsen skall få befogenhet och resurser att i samverkan med arbetsgivarnas och arbetstagarorganisationer vidta rekryteringsåtgärder i utlandet och ombesörja att utländsk arbetskraft överförs till Sverige.

Mycket talar för att det under den senaste tiden starkt ökade intresset för emigration till Sverige från Sydeuropa inte är en tillfällig företeelse. Från de jugoslaviska myndigheternas sida har sålunda framhållits att en relativt långsiktig utvandring från detta land torde kunna förutses och att många utvandrare sannolikt kommer att vara intresserade av bosättning i vårt land. Detsamma torde i viss mån gälla Grekland och Turkiet. Det finns således faktorer som talar för att immigrationen kommer att utveck-

las annorlunda än utredningen har antagit. Detta ökar enligt min mening behovet att planera invandringen bättre. De riktlinjer härför som utredningen har skisserat kan jag i allt väsentligt godta.

Invandringens omfattning bör bli beroende av möjligheterna att bereda arbete och bostäder. Någon kvotering bör alltså inte förekomma vare sig totalt eller för enskilda länder.

Utredningen har framhållit att liberaliseringen av flyttningsrörelserna över gränserna bör fortskrida och att Sverige bör stödja de internationella strävandena i denna riktning. Jag delar denna uppfattning. Som jag inledningsvis berört har de nordiska länderna gjort en pionjärinsats på detta område genom att skapa en gemensam arbetsmarknad. Sverige har också inom olika internationella organ understött strävandena att liberalisera den internationella arbetsmarknaden. Arbetet i OECD har för Sveriges vidkommande haft särskild betydelse i detta avseende.

Enligt 1954 års överenskommelse om gemensam nordisk arbetsmarknad behöver medborgare i de nordiska grannländerna inte ha arbetstillstånd för att arbeta här i landet. Sådant tillstånd fordras däremot i de flesta yrken för alla övriga utlänningar. Flertalet arbetstagare från utomnordiska länder som kommit till Sverige har emellertid rest hit helt på eget initiativ och utan att på förhand ha försäkrat sig om arbete och bostad. Den stora ökningen i antalet utlänningar som reste in i landet hösten 1965 medförde en besvärlig situation. Det blev nödvändigt att genom extraordinära anordningar få fram arbetstillstånd så snabbt som möjligt. Vissa provisoriska bestämmelser härom gällde under huvuddelen av november 1965 och medförde att de akuta svårigheterna kunde bemästras. Åtgärder vidtogs också för provisorisk inkvartering av de nyanlända utlänningarna.

De angivna åtgärderna var avsedda att endast temporärt lösa de problem som den ökade spontana invandringen medförde. Man var på det klara med att det i allas intresse var nödvändigt att ersätta denna invandring med en bättre planerad immigration. I detta syfte hade jag under år 1965 överläggningar med SAF, LO och TCO, vid vilka även arbetsmarknadsstyrelsen och statens utlänningskommission har varit representerade. Sedermera har arbetsmarknadsstyrelsen av Kungl. Maj:t bemyndigats att organisera överföring av arbetskraft till Sverige. Enligt beslutet skall i princip, innan överföring sker, överenskommelse ha träffats med berörda svenska arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer om det antal arbetstagare som skall överföras och om deras fördelning på olika företag. Överläggningar pågår f. n. med vederbörande myndigheter i Jugoslavien om ett rekryteringsavtal med detta land.

Kostnaderna för de utländska arbetstagarnas samt deras anhörigas resor till Sverige kan i överensstämmelse med beslut vid 1964 års riksdag förskottas av arbetsmarknadsstyrelsen. Innan förskott beviljas skall styrelsen träffa överenskommelse med vederbörande arbetsgivare om att förskottet skall återbetalas till statsverket inom två år.

Meningen är att denna ordnade invandring när det gäller arbetskraft från andra än de nordiska länderna skall ersätta den ordning som innebär att utlänningar söker anställning och arbetstillstånd först sedan de kommit hit. Avsikten är alltså att även individuellt inresande utlänningar som avser att arbeta i Sverige skall ha skaffat sig arbete och arbetstillstånd före ankomsten hit.

Invandrarna torde i en del fall behöva viss yrkesutbildning för att kunna placeras på den svenska arbetsmarknaden. Företagen kommer säkerligen att framdeles liksom hittills vara beredda att meddela sådan utbildning direkt på arbetsplatsen. I andra fall kan det vara ändamålsenligt att bereda plats åt invandrare exempelvis på en omskolningskurs. Det kan i sammanhanget erinras om att Kungl. Maj:t har bemyndigat arbetsmarknadsstyrelsen att bereda de utlänningar som vistas på de av styrelsen särskilt inrättade mottagningsförläggningarna sådan anpassningsutbildning tills arbetsplacering kan ske. Det bör emellertid också vara möjligt att i vissa fall ge denna utbildning i utlänningens hemland. Frågan om ett dylikt arrangemang har aktualiserats under pågående överläggningar med de jugoslaviska myndigheterna. Kungl. Maj:t bör äga anvisa erforderliga medel från anslaget Omskolning m. m. för att bestrida kostnaderna för lärare, undervisningsmateriel och kursdeltagarnas uppehälle under utbildningstiden när det gäller sådan utbildning som ingår som en förberedelse för och följs av invandring i vårt land.

Åtgärderna för en planerad invandring strider inte mot strävandena att öka arbetskraftens internationella rörlighet. Det är avsikten att ett intimt samarbete skall upprättas med arbetsmarknadsmyndigheterna i olika länder, något som de internationella organen ständigt framhåller som grundläggande för ett framgångsrikt förmedlings-samarbete över gränserna. Erfarenheterna av den finländska invandringen visar att sådan samverkan har betydelse för att undvika friktioner. Utan tvivel kan en sådan samverkan bli av värde också för att ge de utländska arbetstagarna en god start här i landet.

En förutsättning för att utlänningarna skall kunna anpassa sig är att de åtminstone hjälpligt förstår och talar svenska. Efter framställning från arbetsmarknadsstyrelsen och skolöverstyrelsen har Kungl. Maj:t anvisat medel för språkundervisning åt utlänningar. Undervisningen som handhas av studieförbunden har mötts av stort intresse och fått betydande omfattning.

Arbetsmarknadsstyrelsen skall vidare i samarbete med vederbörande arbetsgivare och fackförening medverka till att den utländska arbetskraften på lämpligt sätt introduceras på arbetsplatsen och får orientering om den praxis och ordning som gäller på svensk arbetsmarknad.

Eftersom arbetsförmedlingen ofta är den första institution utlänningen kommer i kontakt med i Sverige, vänder han sig gärna till förmedlingen för att få råd och hjälp även i frågor, som inte direkt berör hans arbete. Härtill bidrar också att arbetsförmedlingen i regel har tillgång till tolkar.

Genom att arbetsförmedlingen har fått mera personal för dessa uppgifter har dess möjligheter att hjälpa utlänningarna till rätta ökat.

Som ett första led i arbetet att förbättra den skriftliga informationen till utlänningar har utarbetats en handbok »Ny i Sverige» till vägledning för myndigheter och enskilda i fråga om utlänningars rättigheter och skyldigheter under vistelse i Sverige. Handboken kommer att ges ut på olika språk för invandrande arbetskraft.

Utlänningarnas anpassning beror i hög grad på hur de mottas på arbetsplatserna, hur kontakterna med arbetskamraterna utvecklar sig och vilka möjligheter de får till fritidssysselsättning m. m. Genom att ordna konferenser och ta kontakt med arbetsgivare, arbetstagarorganisationer, kommuner, ideella föreningar m. fl. verkar länsarbetsnämnderna för att man på skilda områden skall vidta aktiva åtgärder för att lösa utlänningarnas anpassningsproblem. Medel har anvisats för att arbetsmarknadsverket skall kunna anordna kurser om dessa problem.

Att skapa bättre trivsel för den utländska arbetskraften på svensk arbetsmarknad är angeläget inte bara med hänsyn till den enskilde utan också för samhället. Åtgärder i detta syfte medför även minskad rörlighet samt lägre återflyttningsfrekvens vilket kan leda till större nettotillskott till vår arbetskraft än enbart ökad bruttoinvandring. Jag vill i detta sammanhang erinra om att en arbetsgrupp nyligen har tillsatts med uppgift att kartlägga de sociala, kulturella och andra problem, som möter utlänningar vilka invandrat till Sverige, samt att överväga vilka åtgärder som bör vidtas för att underlätta anpassningen för dem i det svenska samhället.

Konjunktur- och säsongväxlingar i sysselsättningen

Jag har hittills uppehållit mig vid åtgärder för att främja geografisk och yrkesmässig anpassning mellan tillgång och efterfrågan på arbetskraft, aktivera potentiella arbetskraftstillgångar samt i övrigt befordra jämvikt på arbetsmarknaden. Dessa och andra åtgärder med samma inriktning kan betraktas som nödvändiga inslag i den långsiktiga arbetsmarknadspolitiska verksamhet som — jämte en aktiv lokaliseringspolitik — måste bedrivas oberoende av växlingar i konjunkturläget.

När sysselsättningen sviktar till följd av förändringar i konjunkturerna för särskilda branscher eller för näringslivet i allmänhet behövs emellertid en komplettering med särskilda åtgärder, som på kort sikt kan medverka till den behövliga sysselsättningsökningen. Även de säsongvariationer i sysselsättningen som alltjämt är vanliga inom vissa näringar påkallar särskild uppmärksamhet. När jag nu övergår till att behandla frågan om sysselsättningsfrämjande medel, som har sådant syfte, begränsar jag mig i likhet med utredningen till spørsmålet om åtgärder, som inte är av allmän ekonomisk-politisk natur. Till de sysselsättningsskapande medlen vid för-

svagning i konjunkturerna hör framför allt medgivanden att ta i anspråk investeringsfonder, ökning av det offentliga byggandet samt av statens och kommunernas beställningar hos industrin, utvidgning av bostadsbyggandet, vidgade ramar för statlig utlåning till vissa investeringar och ökning av beredskapsarbetena. För att åtgärderna skall ge avsedd effekt måste de sättas in vid en riktig tidpunkt med hänsyn till arbetsmarknadsläget. Enligt vad utredningen anför bör osäkerhet om den kommande utvecklingen på arbetsmarknaden vara nog för att vidta åtgärder i syfte att öka de ordinarie offentliga investeringarna. Ett uttalande av liknande innebörd gör utredningen beträffande användning av investeringsfonderna.

Jag vill framhålla att man vid tidsplaneringen av de arbetsmarknadspolitiska insatserna i syfte att motverka konjunktursvängningar måste beakta både uppåt- och nedåtgående rörelser i konjunkturen. När konjunkturen viker måste stimulerande åtgärder med snabb genomslagskraft vidtas. Så snart konjunkturen vänder uppåt bör de avvecklas. Om arbetskraftsefterfrågan tenderar att vid konjunkturuppgång öka utöver ramen för tillgångarna kan bromsande åtgärder bli aktuella. En optimal tidsplanering av konjunkturmotverkande åtgärder kan dock inte alltid åstadkommas. Skälet härtill är att det inte går att med säkerhet bedöma konjunkturutvecklingen annat än för ganska korta perioder och att det under alla förhållanden måste dröja en tid mellan beslutsfattandet och verkningarna av beslutet. Ju kortare intervallen blir mellan beslutet och dess verkningar desto säkrare underlag kan man grunda beslutet på och desto större blir möjligheterna att koncentrera effekten av åtgärderna till den lämpligaste tiden. Inte minst med hänsyn härtill är det av utslagsgivande betydelse att ha en effektiv planering och god beredskap för konjunkturutjämnande åtgärder. Motsvarande synpunkter äger giltighet också i fråga om åtgärder mot säsongvariationer i sysselsättningen. Eftersom säsongvariationerna är mera regelbundna bör planeringen av åtgärder mot dem kunna göras effektivare.

Utredningen har lagt fram en rad rekommendationer, som syftar till att åstadkomma en mera långsiktig och bättre *planering av investeringarna* särskilt i byggnader. Flertalet av dessa rekommendationer är inte av sådan karaktär att de kräver beslut av riksdagen. De utgör emellertid ett värdefullt bidrag till diskussionen om hur planeringen kan förbättras. En förutsättning för att en utveckling efter de av utredningen skisserade linjerna skall komma till stånd är att arbetsmarknadsverket förfogar över erforderlig personal. Jag vill i detta sammanhang erinra om att länsarbetsnämnderna för något år sedan fick särskilda tjänstemän för planeringsuppgifter beträffande byggnadsverksamheten. Därmed torde även bättre möjligheter ha skapats för verket att avdela personal med uppgift att i enlighet med utredningens förslag medverka till att ytterligare effektivera planeringen av den offentliga investeringsreserven.

För den centrala ledningen av planeringsverksamheten föreslår utred-

ningen att en särskild planeringssektion inrättas hos arbetsmarknadsstyrelsen. Eftersom en organisationsundersökning beträffande styrelsen pågår genom statskontorets försorg bör utredningens förslag prövas i samband med denna översyn. Utredningens förslag att länsarbetsnämnderna skall tillföras ytterligare två ledamöter, representerande byggnadsindustrins parter, torde jag få anmäla för Kungl. Maj:t i annat sammanhang.

Enbart en ökning av arbetsmarknadsverkets personal för planeringssuppgifter löser givetvis inte planeringsproblemen. Den grundläggande planeringen äger rum inom offentliga och enskilda företag. Ytterst är därför verksamhetens effektivitet beroende av företagets intresse för sådan planering och av deras tillgång på arbetskraft för uppgifterna. För att komma till rätta med bristen på sådan arbetskraft förordar utredningen att åtgärder för att öka personalresurserna på planeringssidan vidtas inom ramen för den av arbetsmarknadsmyndigheterna initierade vuxenutbildningen genom omskolning och uppskolning. Utredningen föreslår vidare en organiserad rekrytering av utländska arkitekter och byggnadsingenjörer. Jag har tidigare behandlat frågan om den arbetsmarknadspolitiskt motiverade utbildningsverksamheten och den organiserade invandringen. Det är önskvärt att utredningens intentioner så långt möjligt tillgodoses i denna verksamhet.

För att förbättra planeringen av den offentliga byggnadsverksamheten föreslår utredningen bl. a. att fleråriga fördelningsplaner upprättas för byggandet av bostäder, skolor, åldersdomshem m. m. Det är angeläget att få till stånd en effektiv långtidsplanering av byggnads- och anläggningsverksamheten inom alla de viktigare investeringssektorer där förutsättningar för en sådan planering är för handen. En väsentlig förbättring av långtidsplaneringen inom bostadsproduktionens område har ägt rum genom tillkomsten av de femåriga kommunala bostadsbyggnadsprogrammen. Vid anmälan av frågan om bostadsbyggandets storlek i årets statsverksproposition har jag vidare föreslagit att ramar för den statliga bostadslångivningen skall bestämmas för tre år i följd mot f. n. två. Även denna åtgärd kan väntas leda till en förbättring av planeringsförutsättningarna. Det är önskvärt att långtidsplaneringen på liknande sätt underlättas inom övriga investeringssektorer. Jag förutsätter att vederbörande fackmyndigheter tar de initiativ, som kan vara behövliga i detta avseende.

För att främja en ökad projekteringsberedskap kan statsbidrag för projekteringskostnader utgå till kommuner. Bidragen har karaktär av förskott i de fall då projekteringskostnaderna får inräknas i bidragsunderlaget för statsbidrag i ordinarie ordning. Utredningen föreslår att projekteringsbidrag skall kunna utgå till alla byggherrekategorier inom bostadsbyggandet. Konjunkturinstitutet ställer sig med hänsyn till våra knappa projekteringsresurser tveksamt till att över huvud taget stimulera förtidsprojektering och TCO finner det orimligt att lämna bidrag till en så kortsiktig projektering som förslaget gäller.

Som jag nyss erinrat om har planeringsbetingelserna för bostadsproduktionen i vissa avseenden förbättrats genom olika åtgärder i anslutning till bostadspolitiken. Bl. a. har ökade förutsättningar skapats för kommuner och byggherrar att genom förtida besked om statliga bostadslån grunda planeringen och därmed även projekteringen av byggnaderna på säkrare betingelser i fråga om byggandets finansiering. Det synes mig knappast troligt att projekteringsläget för bostäder skulle kunna påtagligt förbättras ytterligare genom att utredningens förslag förverkligas. Jag kan därför inte biträda det.

Finansieringssvårigheter har enligt utredningen i viss utsträckning försvärat en konjunkturanpassning av de kommunala investeringarna. Utredningen framhåller att i fråga om kommuner med sysselsättningsvårigheter och med arbetsobjekt som är så väl förberedda att de kan startas utan lång tidsutdräkt finansieringen sannolikt skulle underlättas om fordringar på staten för tidigare utförda statsbidragsberättigande arbeten reglerades omedelbart och i förekommande fall med frångående av gällande turordning mellan de fordringsägande kommunerna. De verk och myndigheter som svarar för utbetalning av statsbidrag behöver vid en nedgång i konjunkturer större anslag till sitt förfogande för detta ändamål.

Den av utredningen aktualiserade frågan har uppmärksammats i olika sammanhang. En omedelbar avveckling av de oreglerade statsbidragsärendena är av statsfinansiella skäl inte möjlig. Ett frångående av turordningen mellan kommunerna kan jag inte heller förorda.

Utredningen ifrågasätter om man inte vid avmattning i konjunkturerna borde underlätta för kommunerna att få lån för att finansiera investeringsobjekt som är angelägna från arbetsmarknadssynpunkt. Riksbanken bör särskilt i situationer då läget på arbetsmarknaden karakteriseras av betydande skillnader mellan olika delar av landet efter framställning från arbetsmarknadsstyrelsen kunna lämna berörda banker medgivande att hålla vissa krediter utanför beräkningen när det gäller lånetak eller andra kreditbegränsningar.

Allmänt bör man enligt min mening kunna räkna med att en konjunkturavmattning också medför ökade möjligheter för både kommuner och andra att få kredit till investeringar. Under en högkonjunktur med stora skillnader i arbetsmarknadsläget i olika delar av landet kan önskemålet om en stram penningpolitik ibland komma i motsättning till behovet av en lokal sysselsättningsstimulans. Det synes mig emellertid inte möjligt att ange några generella riktlinjer för hur kommunernas kreditfrågor skall handläggas i olika tänkbara konjunkturlägen.

Stabiliseringsutredningen var i sitt år 1961 avlämnade betänkande inne på tanken att procentsatsen för de statliga bidragen till kommunerna borde höjas vid lågkonjunktur för att kommunerna därmed skulle få ett direkt ekonomiskt intresse av att förlägga sådana investeringar, som kan uppskjutas, till lågkonjunkturperioder. Även om det enligt arbetsmarknads-

utredningens mening kan vara osäkert om så särdeles mycket är att vinna härigenom — statsbidrag utgår till endast en begränsad del av de kommunala investeringarna — anser utredningen dock att det system som stabiliseringsutredningen antytt kan vara väl värt att pröva.

Jag tar i det följande upp frågan om ökade offentliga industribeställningar under en lågkonjunktur. Därvid kommer jag att beröra även frågan om statsbidrag till kommunala industribeställningar. Det förslag jag i det sammanhanget framställer torde i viss mån tillgodose utredningens önskemål i detta avseende.

Utredningen föreslår att arbetsmarknadsstyrelsen inte skall få medge att investeringsfonder tas i anspråk för lokaliseringsspolitiska ändamål. Jag vill erinra om att denna fråga behandlades i prop. 1964: 185 angående riktlinjer för en aktiv lokaliseringsspolitik m. m. Jag framhöll därvid att investeringsfondernas primära uppgift har varit och även i fortsättningen måste vara att utgöra ett verksamt medel i den konjunkturutjämnande politiken. Riksdagen hade inget att erinra häremot och jag finner ingen anledning att frånga 1964 års beslut. Jag vill emellertid erinra om att investeringsfondslagstiftningen medger att fonderna tas i anspråk om det med hänsyn till läget på arbetsmarknaden och övriga förekommande omständigheter befinns vara av synnerlig vikt för det allmänna att viss investering görs. Härmed avses främst investeringar i våra på export inriktade basindustrier och andra långsiktiga investeringar av betydelse för samhällsekonomin.

Utläggning av statliga *industribeställningar* för att stödja sysselsättningen vid ett enskilt företag eller inom en bransch har förekommit i viss omfattning under senare år. Utredningen anser att beställningarna varit ett värdefullt komplement till andra sysselsättningsskapande åtgärder och föreslår att industribeställningar även i fortsättningen skall kunna läggas ut till enskilda företag vid varsel om definitiva driftinskränkningar eller driftnedläggelser, dock inte i större omfattning än som är oundgängligen nödvändigt för att ge arbetsförmedlingen rådrum för att anskaffa nya anställningar eller anordna utbildning. Beställningar till enskilda företag bör enligt utredningen kunna göras även när driften inskränks eller läggs ned temporärt. Syftet skall i detta fall vara att göra det möjligt att hålla personalen samlad så att produktionen snabbt kan återupptas. I fråga om sådana fall bör dock särskild försiktighet iakttas och ingående undersökningar och överväganden göras om anledningen till de aktuella avsättningssvårigheterna. Beställning bör inte göras om svårigheterna beror på otillfredsställande kostnadsläge e. d. i förhållande till övriga företag i branschen. Utredningen förordar också att beställningar till en hel industribransch skall kunna göras i samband med en allmän nedgång av sysselsättningen inom branschen.

I remissyttrandena lämnas förslagen på denna punkt i allmänhet utan

erinran. Några remissinstanser understryker särskilt utredningens uppfattning att man vid industribeställningar bör iaktta försiktighet så att önskvärda strukturella förändringar inte motverkas. Konjunkturinstitutet avstyrker i ett starkt kritiskt uttalande att stödbeställningar läggs ut punktvis vid varsel om definitiv driftnedläggelse. Arbetsförmedlingarnas beredskapsgrad bör i stället höjas så att permitteringarna blir så kortvariga som möjligt. Även till stödbeställningar vid varsel om temporär driftinskränkning eller driftnedläggelse ställer sig institutet avvisande.

Jag delar utredningens uppfattning att industribeställningar i sysselsättningsstödjande syfte bör kunna göras även i fortsättningen. Fördelen med sådana åtgärder är bl. a. att den berörda arbetskraftens speciella yrkesfärdigheter kan nyttiggöras även under en nedgångsperiod och att annars outnyttjad produktionskapacitet blir tagen i bruk samtidigt som statliga och kommunala myndigheter samt arbetsmarknadsparternas organisationer bereds rådrom för att överväga vilka åtgärder som kan vara påkallade på längre sikt. För att beställningarna inte skall medföra att stöd utgår till företag som är oräntabla på längre sikt är det som utredningen har framhållit angeläget att verksamheten bedrivs med stor försiktighet. En allmän förutsättning bör vara att arbetsmarknadsstyrelsen, innan beställningar läggs ut, rådgör med kreditinrättningar och andra organ som kan antas ha god kännedom om företaget. Beställningar till en hel industribransch bör läggas ut endast efter prövning av Kungl. Maj:t.

Under år 1963 utlades även kommunala industribeställningar i sysselsättningsstödjande syfte varvid statsbidrag utgick med 20 % av inköpssumman. Utredningen anser att ett sådant bidrag kan erfordras även i framtiden. Det torde i dessa fall inte vara praktiskt möjligt för arbetsmarknadsstyrelsen att bestämma hos vilka företag beställningarna skall läggas ut. Bidragen bör därför enligt min mening avse beställningar hos en viss bransch. Liksom beträffande statliga beställningar branschvis anser jag att avgörandet om bidrag till kommunala industribeställningar bör ligga hos Kungl. Maj:t. Bidraget bör utgöra högst 20 %.

I cirkulär till statsmyndigheterna den 9 mars 1962 (nr 65) anbefalldes Kungl. Maj:t dessa att planera *den statliga byggnads- och anläggningsverksamheten* på sådant sätt, att den i största möjliga utsträckning bidrog till säsongutjämning. Utredningen föreslår att cirkuläret kompletteras med en föreskrift om att planeringen skall ha till riktpunkt att den totala sysselsättningen vintertid för samtliga statsmyndigheter i genomsnitt bör överstiga sommarsysselsättningen med förslagsvis 10 %.

Även om 1962 års cirkulär i stort sett tillgodoser de önskemål utredningen anser böra gälla i fråga om planeringen kan en viss överarbetning nu vara motiverad. De intentioner som låg till grund för cirkuläret måste emellertid ständigt vara aktuella i myndigheternas handlande om resultatet skall bli det avsedda. Det bör vara en angelägen uppgift för länsarbetsnämnderna

och byggarbetsnämnderna att medverka till att det offentliga byggandet — såväl statligt som kommunalt — bedrivs på sådant sätt att sysselsättningen i största möjliga utsträckning förläggs till vintertid.

Det viktigaste arbetsmarknadspolitiska medlet för att snabbt och på kort sikt skapa ökad sysselsättning utgör *beredskapsarbetena*. Under de senaste åren har drygt 2 milj. dagsverken årligen utförts vid sådana arbeten. Upp till 16 000 man har varit sysselsatta vintertid medan sysselsättningen under sommaren varit endast ungefär en tiondel därav. Denna möjlighet till mycket stora variationer allt efter konjunktur- och säsongsvängningarna är en av beredskapsarbetenas största fördelar som arbetsmarknadspolitiskt instrument. De arbeten som utförts såsom beredskapsarbeten har tillgodosett många angelägna behov. Under åren 1958—1965 har nybyggs 300 mil allmänna vägar och 270 mil skogsvägar. Närmare 350 mil vägar har varit föremål för omlägningsarbeten. Kostnaden för berörda vägarbeten uppgår till 1,6 miljarder kr. och beräknas utgöra 34 % av de totala investeringarna i landsbygdens vägnät. Enbart under den gångna delen av 1960-talet har drygt 200 000 hektar skogsmark varit föremål för skogsvårdande åtgärder. En avsevärd del av vatten- och avloppsledningarna i Norrland har kommit till stånd såsom beredskapsarbeten. Hamnar har förbättrats, flottleder rensats, naturvårdsarbeten utförts och kulturminnesmärken restaurerats. Vissa uppgifter om beredskapsarbetena lämnas i följande sammanställning.

Beredskapsarbetena budgetåren 1960/61 och 1964/65

År	Sysselsatta		Upparbetade kostnader och statsbidrag (milj. kr.), antal dagsverken					
	års- medeltal	därav handi- kappade	Kostna- der	Stats- bidrag	Dags- verken	Därav de fyra nordligaste länen		
						Kost- nader	Stats- bidrag	Dags- verken
1960/61	3 496	759	265	231	1 000 000	150	133	1 520 000
1964/65	9 329	3 304	757	552	2 309 000	466	338	1 319 000

¹ Beräknat antal

Beredskapsarbetena har till största delen varit förlagda till de områden av landet där sysselsättningsvårigheter har förelegat. Därav följer att arbetena har varit lokaliserade främst till de s. k. skogslänen, särskilt till Norrbottens län. Såsom utredningen påpekar har koncentrationen till vissa län medfört att det i regel inte görs någon jämförande bedömning över kommun- och länsgränser av den relativa angelägenheten hos skilda slag av projekt. På längre sikt kan härigenom uppkomma risker för en snedvridning av de samhällliga investeringarna. Särskilt beträffande vägbyggandet, inom vilket huvuddelen av beredskapsarbetena hittills har bedrivits, aktualiseras

behovet av en samlad bedömning. Bl. a. för att åstadkomma en geografisk spridning av beredskapsarbetena på vägar har arbetslösa från norrlands-länen i viss utsträckning hänvisats till arbetsprojekt i södra och mellersta Sverige, s. k. storarbetsplatser. Genom att arbetena förlagts i närheten av orter med otillfredsställt behov av arbetskraft har möjligheterna att överföra vederbörande till arbete i öppna marknaden förbättrats. Jag finner det i likhet med utredningen önskvärt att urvalet av arbetsobjekt för beredskapsarbeten i ökad utsträckning frigörs från beroendet av de arbetslösas bostadsort. Jag vill emellertid understryka att — såsom jag framhållit beträffande den äldre arbetskraften — beredskapsarbeten även måste bedrivas inom arbetslöshetsområdena. Svårigheterna att i längden finna lönsamma objekt i tillräcklig omfattning i dessa områden gör det dock nödvändigt att arbetsplatserna där i första hand reserveras för äldre och lokalt bunden arbetskraft.

Valet av arbetsobjekt för beredskapsarbeten erbjuder många problem. Helst bör arbetena uppfylla en rad olika krav. Objekten bör sålunda vara så aktuella och angelägna att de under alla omständigheter kan beräknas komma till utförande under de närmaste åren. Med hänsyn till säsongvariationerna i sysselsättningen måste möjligheter föreligga att i stor utsträckning driva arbetena under vintern. Arbetena bör också kunna avbrytas snabbt. En stor del av arbetsstyrkan bör vidare kunna rekryteras bland arbetskraft som saknar yrkeserfarenheter på det aktuella området. I ett arbetsmarknadsläge som i stort sett präglas av full sysselsättning men med lokal arbetslöshet bör sådana projekt undvikas som medför betydande sekundära verkningar i form av ökat arbetskraftsbehov. Arbetena bör därför vara av sådan art att lönerna utgör en stor andel av de totala kostnaderna. I varje fall en del av objekten bör vara lokaliserade med hänsyn till arbetslösa som är lokalt bundna.

Det är i praktiken närmast omöjligt att finna objekt som uppfyller alla de nämnda kraven. Enligt min mening måste dock ett av de angivna kraven under alla förhållanden uppfyllas, nämligen att arbetena skall vara angelägna. Jag anser det vidare starkt önskvärt att finna objekt vid vilka dagsverkskostnaden inte är alltför hög. Under budgetåret 1964/65 varierade dagsverkskostnaden från 95 kr. vid skogsvårdsarbeten till 400 kr. vid vägarbeten och 600 kr. vid husbyggnadsarbeten. Variationerna inom de olika objektgrupperna är emellertid också stora. Byggandet av skogsvägar är exempelvis relativt billigt med en genomsnittlig dagsverkskostnad på ungefär 220 kr. I övrigt kan egentligen endast skogsvårdsarbeten samt arbeten avseende naturvård och kulturminnesvård uppvisa lägre dagsverkskostnader. Det är sålunda ingen enkel uppgift att finna angelägna dagsverksbilliga projekt för beredskapsarbeten, dvs. arbeten med en relativt liten insats av maskiner och materiel. Trots detta har arbetsmarknadsstyrelsen lyckats vidga denna sektor betydligt under senare tid. Det är angeläget att dessa

strävanden i det nuvarande konjunkturläget fortsätter med oförändrad intensitet. Läget blir givetvis ett annat i en nedåtgående konjunktur då det kan vara en fördel att beredskapsarbetena får spridningseffekter till andra delar av näringslivet.

Såsom utredningen framhållit bör inga inskränkningar gälla i fråga om användningen av maskinella hjälpmedel eller yrkesarbetare vid beredskapsarbetena. Dessa skall så långt möjligt drivas lika rationellt som andra arbeten. På grund härav skärps emellertid ytterligare kraven på att särskilt under en högkonjunktur välja dagsverksbilliga arbetsobjekt som kan drivas rationellt med en ringa insats av maskiner och vid vilka större delen av arbetsstyrkan inte behöver ha specialiserade yrkeskunskaper.

Av vad utredningen har anfört framgår att de i och för sig dagsverksbilliga skogsvårdsarbetena har dragit avsevärt högre kostnader än den i förväg beräknade s. k. normalkostnaden för arbeten av detta slag. Medan normalkostnaden för sådana skogsvårdsarbeten som utfördes som beredskapsarbeten under budgetåret 1962/63 beräknades till 9,1 milj. kr. blev de verkliga kostnaderna 37,1 milj. kr. Skillnaden förklaras delvis av att en stor del av arbetsstyrkan utgjordes av svårplacerad arbetskraft. Vissa förhållanden därutöver har ofrånkomligen bidragit till att kostnaderna blivit högre än normalt. Det framstår emellertid som angeläget att kostnadsfrågorna ägnas ökad uppmärksamhet oavsett om objekten drar låga eller höga dagsverkskostnader. Vidare torde det finnas anledning att söka få fram mera realistiska beräkningar av normalkostnaden.

F. n. gäller en karenstid på sex dagar innan en arbetslös får hänvisas till beredskapsarbete. Vidare prövas i varje individuellt fall behovet att sysselsätta den arbetslöse i beredskapsarbete. Utredningen föreslår att båda dessa villkor för hänvisning till beredskapsarbete skall upphävas. Remissinstanserna har delade uppfattningar i frågan. Eftersom ersättning från arbetslöshetsförsäkringen utgår först efter en karenstid på fem dagar finner jag det för min del inte lämpligt att andra regler tillämpas beträffande hänvisning till beredskapsarbeten. Innan hänvisning sker skall arbetsförmedlingen i första hand försöka skaffa arbete på öppna marknaden. Även av detta skäl torde en karenstid vara lämplig. Karenstiden bör alltså behållas men förkortas till fem dagar. I sammanhanget förtjänar påpekas att det i 1964 års centrala överenskommelse mellan arbetsgivareföreningen och landsorganisationen finns en bestämmelse om att arbetstagare på vissa villkor är berättigad till permitteringslön under högst 10 dagar.

En behovsprövning kan enligt min mening inte undvaras vid hänvisning till beredskapsarbeten. Eftersom beredskapsarbete inte i varje situation kan erbjudas alla arbetslösa är ett visst urval nödvändigt. Hänsyn måste då tas till den arbetslöses ålder, familjeförhållanden och lokala bundenhet. Någon prövning av den arbetslöses behov av ekonomiskt stöd bör emellertid inte utgöra förutsättning för att hänvisa honom till beredskapsarbete.

Utredningen föreslår också att försök skall göras med att placera arbetslösa i ordinarie arbeten, i första hand hos väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Kostnaderna för denna verksamhet skulle bestridas från anslaget Allmänna beredskapsarbeten m. m. Vissa försök att placera arbetslösa i ordinarie vägarbeten har förekommit i begränsad omfattning. I den mån placering av de arbetslösa vid ordinarie arbeten medför en sysselsättningsökning vid dessa arbeten synes alternativet till särskilt anordnade beredskapsarbeten ha vissa fördelar att erbjuda. I anslutning till utredningens förslag vill jag därför förorda att försöksverksamheten vidgas. För att inte verksamheten skall leda enbart till att de ordinarie vägarbetena utvidgas genom de anslag som ställs till arbetsmarknadsverkets förfogande är det nödvändigt att arbetsförmedlingen noggrant bevakar alla möjligheter att så snart som möjligt placera de hänvisade i arbete på öppna marknaden. Jag vill vidare framhålla att arbetslösa i enlighet med utredningens förslag bör inplaceras i arbetslag, särskilda från den ordinarie verksamheten.

Över huvud taget bör ytterligare ansträngningar göras för att överföra dem som är sysselsatta i beredskapsarbete och arkivarbete liksom personer som åtnjuter musikerhjälp till arbete i öppna marknaden. Var och en som har sysselsättning i dessa former bör betraktas som aktuell sökande hos arbetsförmedlingen. Följaktligen bör han erbjudas samma chanser till arbete på öppna arbetsmarknaden som andra sökande. Vid en del större beredskapsarbetsplatser kan det vara lämpligt att stationera en arbetsförmedlare men i regel torde det vara tillräckligt med regelbundna besök på arbetsplatserna från arbetsförmedlingens sida. Förmedlingsresultaten på området synes böra följas genom regelbunden rapportering.

Vid beredskapsarbetsplatserna för handikappade skall enligt utredningens förslag ett arbetslag bestående av arbetsvårdsassistent, läkare, platsledare och kurator kontinuerligt följa de hänvisades utveckling och bedöma vad som bör göras för att underlätta en återgång till arbete i öppna marknaden. Vissa åtgärder i denna riktning har redan vidtagits av arbetsmarknadsstyrelsen. Den begränsade tillgången på läkare gör det emellertid inte möjligt att omedelbart genomföra utredningens förslag. Med hänsyn till angelägenheten av att förutsättningarna för arbetsplacering på öppna marknaden prövas med största omsorg finner jag det dock önskvärt att arbetslag i enlighet med förslaget upprättas när så är möjligt.

Såsom framgått av min tidigare redogörelse för utvecklingen av arbetsmarknadspolitiken har denna från att ha varit en rent kommunal angelägenhet allt mer övergått till att bli en statlig uppgift. Arbetslöshetskungörelsens bestämmelse att beredskapsarbeten företrädesvis bör anordnas i kommunal regi måste nu betraktas såsom föråldrad. Denna bestämmelse bör därför utgå i enlighet med utredningens förslag.

När det finns ordinarie *statsbidragsbestämmelser* för ett visst slag av arbete skall dessa enligt arbetslöshetskungörelsen tillämpas även om arbetet utförs som beredskapsarbete. Vid kommunala beredskapsarbeten avseende

objekt, som i vanliga fall inte är statsbidragsberättigade, utgår statsbidrag enligt arbetslöshetskungörelsen efter en normalbidragsprocent, vars storlek arbetsmarknadsstyrelsen årligen fastställer på grundval av antalet skatte-kronor per invånare och den totala skattebelastningen inom kommunen.

Endast i de fyra nordligaste länen har normalbidragsprocenten överstigit 20. Vare sig bidraget utgår enligt arbetslöshetskungörelsen eller enligt annan författning kan det jämkas av arbetsmarknadsstyrelsen. Jämkning till 50 % har generellt tillämpats i fråga om bidrag till s. k. utarbeten för svårplacerade. Även i övrigt har bidragen jämkats i stor omfattning. I enstaka fall har bidraget jämkats upp till 90 % av totalkostnaden. Bidrag kan utgå också för vissa kommunala lånekostnader i samband med statskommunala beredskapsarbeten om arbetslöshetskostnaderna i kommunen uppgår till mer än 50 öre per skattekrona. Detta s. k. årskostnadsbidrag saknar emellertid sedan länge praktisk betydelse.

Utredningen föreslår att statsbidrag till kommunala beredskapsarbeten, som inte är statsbidragsberättigade enligt särskild författning, skall utgå med 33 %. Detta innebär en betydande förenkling av bidragsgivningen. I fråga om de totala bidragskostnaderna innebär förslaget inte några större förändringar, eftersom jämkning av bidragen under senare år ägt rum i stor omfattning, men det torde vara värdefullt för kommunerna att i förväg veta vilken bidragsprocent de kan räkna med om ett arbete utförs såsom beredskapsarbete. Ett ytterligare skäl för utredningens förslag är att de nuvarande bidragsreglerna bygger på en skattedifferentiering av bidragen. Denna differentieringsprincip har i huvudsak övergivits i samband med tillkomsten av de statliga skatteutjämningsbidragen. Jag biträder alltså förslaget att bidrag som regel skall utgå med 33 %. Utredningens förslag att årskostnadsbidraget skall avskaffas förordar jag likaledes såvitt det avser bidrag till beredskapsarbeten. Bestämmelsen att kommun kan åläggas att erlägga s. k. dagavgift till staten för arbetslös som placeras i statligt beredskapsarbete — vilken inte tillämpats sedan år 1958 — bör också i enlighet med utredningens förslag avskaffas.

Utredningen har föreslagit att statsbidraget till kommunala arkivarbetsplatser, vilket nu utgår med 20 % av arkivarbetarens lön, höjs till 50 %. Enligt min mening bör statsbidraget till dessa liksom till andra kommunala beredskapsarbeten utgå med 33 %.

Arbetsmarknadsstyrelsen bör alltså ha möjlighet att jämka statsbidragen till kommunala beredskapsarbeten. Jämkning uppåt av bidragen bör dock kunna medges endast när det gäller kommun med hög och långvarig arbetslöshet samt med sjunkande befolkningstal. Någon viss procentsats intill vilken jämkning skall kunna ske bör inte fastställas. Allmänt bör dock gälla att jämningsmöjligheten utnyttjas återhållsamt. Endast i rena undantagsfall bör bidraget kunna jämkas mera väsentligt.

Enligt nuvarande bestämmelser kan beredskapsarbeten utföras även för

enskildas räkning. Det är huvudsakligen ekonomiska och ideella föreningar samt stiftelser som på detta sätt får arbeten utförda. Arbetena utförs i statlig regi och de enskilda deltar i kostnaderna med s. k. intressentbidrag. Utredningen föreslår att sådana arbeten fortfarande skall kunna utföras och då även i kommunal eller enskild regi. Bidrag bör enligt utredningen kunna utgå enligt nu gällande regler, vilket innebär att i särskild författning gällande bidragsregler skall tillämpas i de fall sådan författning finns och att i övriga fall enskild skall bidra med belopp var till värdet av arbetet för honom kan uppskattas.

Såsom jag tidigare anført är det önskvärt att objektvalet för beredskapsarbeten kan vidgas. Eftersom utredningens förslag synes ägnat att medföra ökade valmöjligheter biträder jag förslaget. Liksom beträffande bidraget till andra beredskapsarbeten bör bidraget även i dessa fall kunna jämkas när arbete utförs i områden med hög och långvarig arbetslöshet samt med sjunkande befolkningstal.

När arbetsmarknadsstyrelsen inrättades år 1947 beslöts att styrelsen skulle ha egen *byggande verksamhet*. Som ett avgörande skäl för detta beslut anfördes att den centrala arbetsmarknadsmyndigheten borde ha möjligheter att oberoende av andra myndigheter snabbt och effektivt ingripa med offentliga arbeten. Av material som utredningen redovisat framgår att av det totala antalet sysselsatta i beredskapsarbeten under åren 1958—1964 mellan 10 och 20 % har varit sysselsatta i arbeten som har drivits i arbetsmarknadsstyrelsens egen regi. Därutöver har styrelsen tidvis uppdragit åt olika byggnadsfirmor att driva beredskapsarbeten för dess räkning. Under de senaste åren har endast ett par procent av de till beredskapsarbeten hänvisade varit sysselsatta i sådana arbeten. Till största delen har de projekt, som styrelsen utfört i egen regi, utgjorts av vägarbeten.

Utredningen föreslår att arbetsmarknadsstyrelsens byggande verksamhet successivt avvecklas. Som motiv härför hänvisar utredningen bl. a. till att möjligheterna att snabbt få i gång beredskapsarbeten i en akut arbetslöshetssituation har förbättrats avsevärt. Man synes därför enligt utredningens mening inte behöva hysa några farhågor för att snabbheten och effektiviteten i handlandet skall minska om den byggande verksamheten flyttas över från arbetsmarknadsstyrelsen till resp. fackmyndigheter eller till entreprenörer som de anlitar. Uppdelningen av beredskapsbyggandet i fråga om likartade arbetsobjekt på flera myndigheter — i första hand på arbetsmarknadsstyrelsen och väg- och vattenbyggnadsstyrelsen — ter sig enligt utredningens uppfattning irrationell och innebär på vissa punkter en dubbelorganisation, som medför att resurserna splittras.

Remissinstanserna har delade uppfattningar om detta förslag. Byggnadsstyrelsen, civilförsvarsstyrelsen, samarbetsdelegationen för de fyra nordliga länen och länsstyrelsen i Norrbottens län tillstyrker förslaget. Väg- och vattenbyggnadsstyrelsen förklarar sig beredd att överta vägbyggandet in-

klusive arbetena för handikappade. TCO förordar en försiktig avveckling men pekar liksom vissa andra remissinstanser på att den kurativa verksamheten inte får eftersättas. Arbetsmarknadsstyrelsen, skogsstyrelsen, LO m. fl. avstyrker förslaget.

Arbetsmarknadsstyrelsens byggande verksamhet har varit ganska konstant under flera år. Den starka expansionen av beredskapsarbetena har i huvudsak skett genom att andra statliga myndigheter, entreprenörer m. fl. har anlåtats. Därigenom har arbetsmarknadsstyrelsens egen byggande verksamhet kommit att svara för en allt mindre andel av beredskapsarbetena. Såsom utredningen anför har inga färdigplanerade projekt som varit lämpliga och behövliga som beredskapsarbeten blivit vilande under de senaste åren därför att det saknats byggnadsresurser hos kommuner, statliga myndigheter eller enskilda företag. Den ursprungliga motiveringen för att arbetsmarknadsstyrelsen borde ha en egen byggande verksamhet har otvivelaktigt försvagats genom denna utveckling.

Andra omständigheter har emellertid tillkommit som ger nya aspekter på frågan. Under de senaste åren har särskilda beredskapsarbeten för handikappade anordnats i allt större omfattning. Vid dessa arbeten måste arbetsledningen besitta speciella kvalifikationer för att omhänderta den hänvisade arbetskraften. Därutöver fordras tillgång till kurativ personal. Det är viktigt att denna personal får aktivt stöd hos arbetsledningen. Arbetsmarknadsstyrelsens arbetsledande personal har förvärvat omfattande erfarenheter på detta område och styrelsen har genom kursverksamhet förbättrat dess kvalifikationer ytterligare. Man kan rimligtvis inte ställa samma krav på arbetsledningen hos andra statliga myndigheter eller hos privatföretag. Detta synes mig vara ett starkt skäl för att arbetsmarknadsstyrelsen alltjämt bör ha hand om en del av beredskapsarbetena för handikappade. Främst torde det bli fråga om arbeten avsedda för personer med psykiska eller sociala handikapp. Beredskapsarbete för handikappade i form av väg- och vattenbyggnadsarbete bör dock liksom tidigare kunna drivas såväl av arbetsmarknadsstyrelsen som av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Enligt min mening bör sålunda inga skarpa gränser dras mellan de arbeten för handikappade som arbetsmarknadsstyrelsen bör resp. inte bör handha. Frågan får avgöras från fall till fall med hänsyn till arbetets art, de hänvisades handikapp och möjligheterna att på bästa sätt omhänderta den hänvisade arbetskraften.

Även allmänna beredskapsarbeten bör arbetsmarknadsstyrelsen enligt min mening alltjämt kunna driva i egen regi. Beredskapsarbeten på allmänna vägar synes emellertid i första hand böra handhas av väg- och vattenbyggnadsstyrelsen. Eftersom en betydande omsättning av personal i samband med övergång till arbete i öppna marknaden bör kunna påräknas särskilt vid de s. k. storarbetsplatserna och med hänsyn till de speciella problem denna omsättning skapar bör dock arbetsmarknadsstyrelsen vara oförhindrad att när så befinner lämpligt även driva vägarbeten som all-

männa beredskapsarbeten. Arbetsmarknadsstyrelsen bör genom samråd med väg- och vattenbyggnadsstyrelsen och andra byggande organ från fall till fall klarlägga i vilken form arbetet kan drivas på billigaste sätt utan att de arbetsmarknadspolitiska intressena eftersätts. Som en konsekvens av att arbetsmarknadsstyrelsen föreslås behålla en byggande verksamhet bör också dess förrådshållning bestå.

En ledande princip för arbetsmarknadspolitiken har länge varit att åtgärder för att bereda de arbetslösa sysselsättning har företrädare framför hjälp i form av *kontantunderstöd*. Under kortare arbetslöshetsperioder är det dock, bl. a. med hänsyn till behovet av rådrum för arbetskraftens omställning, nödvändigt att genom arbetslöshetsförsäkringen och den kommunala kontantunderstödsverksamheten ge ekonomiskt skydd. Enligt utredningens mening bör denna utväg väljas i ökad utsträckning. Arbetslinjens företrädare framför understödslinjen får enligt utredningens uppfattning inte tolkas så bokstavligt att varje arbetslös, som inte omedelbart kan hänvisas till arbete i öppna marknaden, bör hänvisas till beredskapsarbete eller liknande sysselsättning. För att öka kommunernas intresse för att utge kommunala kontantunderstöd vid arbetslöshet föreslår utredningen att statsbidraget till sådant understöd höjs från det nuvarande minimibidraget på 20 % till 50 %.

Arbetsmarknadsstyrelsen understryker i sitt yttrande det stora värdet av att arbetslinjen prioriteras och utgår från att någon ändrad attityd i detta hänseende inte bör komma i fråga. De erkända arbetslöshetskassornas samorganisation framhåller att en överföring på arbetslöshetskassorna av kostnader som tidigare legat på andra arbetslöshetsbekämpande åtgärder måste aktualisera frågan om ökat statligt stöd till försäkringen. Inte heller LO kan oreserverat instämma i ståndpunkten att kontantersättning bör tillämpas i större utsträckning än hittills. Det primära målet för arbetsmarknadspolitiken är att skapa arbetstillfällen för alla som önskar arbeta och inget avkall kan enligt LO:s mening göras på denna princip. Endast i de fall då arbetsmarknadspolitiken i övrigt inte kan lösa sysselsättningsproblemen för arbetstagare i områden med ett krympande näringsliv och överskott på arbetskraft bör kontantersättningar tillgripas.

Som jag tidigare har framhållit skall arbetsmarknadspolitiken syfta till full, produktiv och fritt vald sysselsättning. Därav följer att arbetslinjen skall hävdas framdeles liksom hittills. Något annat torde inte heller utredningen ha avsett. Självklart skall arbetslösa inte hänvisas till beredskapsarbete, om lämpligt arbete står att erhålla på öppna marknaden. Om så är fallet eller ej kan emellertid ofta inte avgöras utan att den arbetslöse och arbetsförmedlingen haft viss tid på sig att undersöka arbetsmarknadens möjligheter. I denna situation behövs möjligheter att ge kontantunderstöd som ett tillfälligt skydd för den arbetslöse. Kontanthjälpen erfordras därför som ett medel att bereda den arbetslöse rådrum och ge arbetsförmed-

lingen tid att analysera hans situation som underlag för en arbetsplacering. Härigenom bör den arbetslöse få bättre hjälp till en varaktig lösning av sina sysselsättningsproblem än genom rutinmässig hänvisning till beredskapsarbete. Kontanthjälpens viktigaste uppgift är att i sådana sammanhang ge ersättning för inkomstbortfallet. Den är därmed ett viktigt komplement till de sysselsättningspolitiska åtgärderna.

Enligt min mening behöver frågan om kontanthjälpens ställning inom arbetsmarknadspolitik och frågan om ett vidgat skydd mot inkomstbortfall vid arbetslöshet belysas mera allsidigt. I samband därmed bör lämpligen, i överensstämmelse med önskemål som uttalats av riksdagen, även arbetslöshetsförsäkringen övervägas på nytt. Jag ämnar begära Kungl. Maj:ts bemyndigande att tillkalla sakkunniga med uppdrag att undersöka om och hur ett mera omfattande skydd mot inkomstbortfall i samband med arbetslöshet bör byggas upp.

Tills vidare bör därför den nuvarande regleringen av de kommunala kontantunderstöden behållas. Liksom f. n. bör statsbidrag utgå till kontantunderstödsverksamhet. Som utredningen redovisar har dessa bidrag under senare år inte i något fall överstigit minimibidraget, dvs. 20 %. Av praktiska skäl bör bidraget därför nu sättas till detta procenttal, varvid man undgår de invecklade beräkningar som skall göras enligt nuvarande regler.

Institut för arbetsmarknadsfrågor

Jag vill erinra om att föregående års riksdag i anledning av väckta motioner om inrättande av särskilda fakulteter eller institutioner för arbetsmarknadsfrågor beslöt att hos Kungl. Maj:t hemställa om utredning rörande de i motionerna berörda frågorna (motion I: 154 och II: 190, SU 90, p. 6 rskr. 223). Kungl. Maj:t uppdrog i anledning härav åt universitetskanslersämbetet att efter samråd med berörda organisationer utreda spörsmål sammanhängande med forskning m. m. i arbetsmarknadsfrågor samt därefter till Kungl. Maj:t inkomma med de förslag, som utredningen kunde föranleda.

De berörda frågeställningarna har ingående belysts såväl i föreliggande förslag av Stockholms universitet som i yttrandena över förslaget. Universitetskanslersämbetet uttalar mot bakgrund härav sammanfattningsvis att ämbetet finner förslaget väl motiverat och att det föreslagna institutet bör kunna utvecklas till ett betydelsefullt organ för allmän aktivering och samordning av den på skilda håll inom landet förekommande forsknings- och utbildningsverksamheten på detta centrala och i betydelse växande område. De skäl som anförts för att inrätta ett institut med de uppgifter som angetts i Stockholms universitets förslag är enligt min mening övertygande. I samråd med chefen för ecklesiastikdepartementet föreslår jag att ett institut för arbetsmarknadsfrågor inrättas nästa budgetår.

En grundläggande tanke bakom det i motionerna ställda förslaget om särskilda fakulteter eller institutioner för arbetsmarknadsfrågor var att dessa skulle stå öppna för studier även för personer som saknade formell kompetens för att bedriva universitetstudier men som genom mångårig praktisk erfarenhet förvärvat betydande kunskaper och erfarenheter på dessa områden. I motionerna pekades härvid särskilt på de fackliga förtroendemännen men det underströks att studierna skulle vara öppna för alla intresserade.

Stockholms universitets förslag syftar bl. a. till att tillgodose utbildningsönskemål av detta slag. Institutet bör sålunda enligt förslaget verka för anordnande av högre utbildning av personer som är verksamma inom arbetsmarknadens institutioner och organisationer. Även enligt min uppfattning är det i hög grad angeläget att institutet kan meddela sådan utbildning. Möjligheten att bli delaktig av denna utbildning bör naturligtvis inte vara beroende av att vederbörande kan hänvisa till en formell anknytning till nämnda organ utan den bör, i enlighet med vad motionärerna uttalat, stå öppen för alla intresserade som kan bedömas vara i stånd att tillgodogöra sig utbildningen.

Vad gäller institutets uppgifter i fråga om utbildning och forskning delar jag helt universitetskanslersämbetets uppfattning att institutet bör kunna utvecklas till ett betydelsefullt organ för allmän aktivering och samordning av verksamheten på området. Jag kan sålunda även i dessa delar helt ansluta mig till vad som föreslagits i universitetets skrivelse.

Institutets konstruktion enligt förslaget synes i huvudsak ändamålsenlig med tanke på de uppgifter som skall ankomma på detsamma. Jag vill emellertid förorda att institutet lyder direkt under universitetskanslersämbetet som central förvaltningsmyndighet och ledes av en av Kungl. Maj:t utsedd styrelse.

Institutet bör erhålla den personaluppsättning som förutsatts i förslaget — en föreståndare, en forskarassistent, 1 000 assistenttimmar samt biträdespersonal. Föreståndaren för institutet bör i denna sin egenskap åläggas att meddela forskarhandledning och forskarundervisning enligt föreskrifter som meddelas av universitetskanslersämbetet. Föreståndaren bör tillika vara skyldig att förrätta examination inom sitt ämnesområde.

Jag finner det angeläget att institutet får en nära anknytning till Stockholms universitet. Föreståndaren för institutet bör sålunda ha säte och stämma såväl i den samhällsvetenskapliga som i den juridiska fakulteten i frågor som rör institutets verksamhetsområde. Föreståndaren liksom institutets lärarpersonal i övrigt bör av universitetet utnyttjas såsom speciallärare eller timlärare för undervisningen vid universitetet. Såsom universitetskanslersämbetet förutsatt bör institutet lokalmässigt förläggas i anslutning till Stockholms universitet och det bör därmed kunna utnyttja universitetets resurser i olika hänseenden, bl. a. i fråga om bibliotek. Institutets medelsförvaltning bör omhänderhas av universitetet.

Enligt universitetets förslag bör föreståndaren för institutet ha goda vetenskapliga kvalifikationer samt vara lämplig att leda institutets verksamhet. Han skulle utses av Kungl. Maj:t efter förslag av konsistoriet vid Stockholms universitet. Hans ställning skulle markeras av att han skulle ha professors lön.

Några remissinstanser har föreslagit att innehavaren av tjänsten som föreståndare skall utses på samma sätt som professor vid universitet. I likhet med vad som under beredningen av ärendet inom universitetskanslersämbetet anförts av fakultetsberedningen för rätts- och samhällsvetenskaperna finner jag det angeläget att föreståndaren väl fyller de i universitetets förslag uppställda kraven men att med hänsyn till tillgången på lämpliga personer det sedvanliga sättet för tillsättning av professor i nuläget inte ger tillräckliga garantier för att man kan förvärva lämplig person.

Såsom förutsatts i förslaget bör föreståndaren ha lön som professor. Tjänsten bör placeras i lönegrad Be 3. Beträffande medelsbehovet för institutet för nästa budgetår torde jag få återkomma i det följande vid behandlingen av anslagsfrågor för budgetåret 1966/67.

Anslagsberäkningar

Jag övergår härefter till att redovisa mina anslagsberäkningar för nästa budgetår.

Arbetsmarknadsstyrelsen: Avlöningar. Den utvidgning och intensifiering av den arbetsmarknadspolitiska verksamheten som mina förslag i det föregående syftar till återverkar givetvis på arbetsmarknadsstyrelsens arbetsbörda. På grund härav föreslår jag en ökning av personalen vid flertalet av styrelsens byråer. Arbetsförmedlingsbyrån bör sålunda förstärkas med tre tjänster som förste byråsekreterare i Ae 23 för handläggning av frågor rörande omskolningsverksamheten och den utländska arbetskraftens anpassning i vårt land. För samma ändamål beräknar jag vidare medel för en förste byråinspektör i Ae 21.

Vid yrkesvägledningsbyrån bör inrättas en tjänst som byrådirektör i Ae 25 med uppgift att svara för yrkesvägledningsverksamhet bland vuxna.

Den pågående utbyggnaden av verkstäder för handikappade har medfört ökad tillströmning av statsbidragsärenden till arbetsvårdsbyrån. De förslag till vidgad bidragsgivning, som jag lägger fram i det följande medför ytterligare belastning på byrån. Jag föreslår därför att byrån tillförs en byrådirektör i Ae 25 och en förste byråsekreterare i Ae 23.

Den stora omfattningen av de skogliga beredskapsarbetena gör det nödvändigt att förstärka den tekniska byrån för planeringen av dessa ärenden. Jag föreslår att en tjänst som byrådirektör i Ae 25 inrättas för ändamålet.

Försäkringsbyrån bör tillföras en ny tjänst som förste byråsekreterare

i Ae 23 med hänsyn till de ökade arbetsuppgifter som föranletts av nya bestämmelser för arbetslöshetsförsäkringen.

Vid kameralbyrån bör tillkomma en tjänst som förste byråingenjör i Ae 23 med ansvar för upphandling i samband med styrelsens hostadsförläggningsverksamhet. På grund av den ökade arbetsbelastningen vid byrån beräknar jag vidare medel för en amanuens.

Därjämte beräknar jag medel för två kanslister avsedda för arbetsförmedlingsbyrån och kameralbyrån samt för två kansliskrivare och två kontorister.

Vad gäller anslagsposten Avlöningar till tillfällig personal föreslår jag en uppräknning med 300 000 kr. Jag beräknar därvid i anslutning till vad statskontoret anfört i sitt remissyttrande över styrelsens anslagsframställning 200 000 kr. för personal för fortlöpande rationaliseringsarbete inom arbetsmarknadsverket. Återstoden av beloppet avses för att tillgodose personalbehov för personalutbildning samt för centrala planeringsuppgifter rörande byggarbetsmarknaden.

Jag föreslår slutligen att två tjänster som förste byråsekreterare i Ag 23 resp. Ag 21, båda vid arbetsförmedlingsbyrån, samt en tjänst som byrådirektör i Ag 25 vid utredningsbyrån ombildas till extra ordinarie.

Arbetsmarknadsstyrelsen har föreslagit vissa arrangemang för fortsatt svenskt deltagande i den internationella organisationen för utbyte av praktikanter på det tekniska området (IAESTE) sedan Svenska industrins praktiknämnd, som hittills representerat Sverige i organisationen, numera lagt ned sin verksamhet. I detta läge finner jag att frågan om fortsatt svensk anslutning till IAESTE bör lösas i huvudsaklig överensstämmelse med styrelsens förslag. Som statskontoret framhållit i sitt yttrande bör dock formerna för verksamheten inte läggas fast redan nu utan möjligheten att välja andra lösningar bör stå öppen om sådana framdeles kan visa sig ändamålsenligare. Arbetsmarknadsstyrelsen bör tills vidare få avdela erforderlig personal för ifrågakommande sekreterargöromål. Kostnaden för medlemsavgift till IAESTE bör bestridas från styrelsens omkostnadsanslag. Ackvisitionen av lämpliga praktikplatser samt förmedling av in- och utländska praktiksökande torde ingå i arbetsförmedlingens arbetsuppgifter.

Anslaget bör föras upp med (13 400 000 + 1 422 000) 14 822 000 kr.

Arbetsmarknadsstyrelsen: Omkostnader. Med hänvisning till den sammanställning som återgetts i det föregående i samband med redovisningen av arbetsmarknadsstyrelsens anslagsframställning (s. 150) förordar jag att anslaget för nästa budgetår förs upp med (3 920 000 + 540 000) 4 460 000 kr. Jag har härvid räknat in 204 000 kr. för engångsanskaffning av inventarier.

Arbetsförmedlingen: Avlöningar. Vid behandlingen tidigare av arbetsförmedlingens ställning och uppgifter har jag förordat en fortsatt utbyggnad av den allmänna förmedlingen, yrkesvägledningen och arbetsvården med tyngdpunkten lagd på den allmänna förmedlingen. Vidare har jag uttalat mig för att särskilda tjänster inrättas för aktiveringsuppgifter. Med hän-

9 — Bihang till riksdagens protokoll 1966. 1 saml. Nr 52

visning till vad jag därvid anfört beräknar jag medel för dels 20 tjänster som förste inspektör i Ae 21 (för aktiveringsuppgifter), dels 5 tjänster som förste inspektör i Ae 21, 20 tjänster som inspektör i Ae 19 och 20 tjänster som förste assistent i Ae 16 (allmän förmedling), dels 5 tjänster som konsulent i Ae 21 (yrkesvägledning) och dels 5 tjänster som förste inspektör i Ae 21, 10 tjänster som inspektör i Ae 19 och 5 tjänster som förste assistent i Ae 16 (arbetsvård). För yrkesvägledningsverksamheten bör dessutom inrättas 5 tjänster som förste konsulent i Ae 23.

För försvarsärenden beräknar jag medel för två inspektörer i Ae 19.

Från anslagsposten Avlöningar till tillfällig personal bestrids kostnaderna för ett stort antal extra tjänster trots att tjänsterna numera får anses ha permanent karaktär. Jag föreslår att 100 av dessa tjänster extraordinariesätts, nämligen 24 tjänster som förste inspektör i Ag 21 (planeringsuppgifter), 15 tjänster som inspektör i Ag 19 och 30 tjänster som förste assistent i Ag 16 (allmän förmedling), 13 tjänster som amanuens/konsulent (yrkesvägledning) samt 8 tjänster som inspektör i Ag 19 och 10 tjänster som förste assistent i Ag 16 (arbetsvård).

Med hänvisning till vad arbetsmarknadsutredningen har anfört därom har arbetsmarknadsstyrelsen hemställt om bemyndigande att få disponera 1 milj. kr. av sakanslag för tillfälliga personalförstärkningar. Jag anser mig inte kunna biträda förslaget att avlöningskostnader bestrids från sakanslag. För att styrelsen vid akuta behov skall kunna temporärt sätta in erforderlig personal föreslår jag i stället att anslagsposten Avlöningar till tillfällig personal räknas upp. Under erinran om att under anslagsposten för innevarande budgetår har tagits upp ett belopp av 325 000 kr. för sådant ändamål beräknar jag för nästa budgetår ett ytterligare belopp av 675 000 kr., motsvarande ca 25 helårstjänster. Därutöver beräknar jag ett belopp av 115 000 kr. för personal för skriv- och kontorsgöromål. Genom beslut den 12 november 1965 har Kungl. Maj:t föreskrivit att vid arbetsnämnden i Stockholms stad skall inrättas en tjänst som konsulent i högst Ag 21 med uppgift att bistå utländska medborgare med råd och upplysningar. För denna tjänst bör beräknas ett belopp av 30 000 kr. under anslagsposten.

I likhet med arbetsmarknadsstyrelsen beräknar jag en ökning av beloppet för arvoden till yrkesvalslärare med 445 000 kr. För arvoden till länsarbetsnämndernas läkare bör medelsanvisningen ökas med 60 000 kr.

Såsom styrelsen föreslagit bör aspirantrekryteringen ökas från 76 till 100 årsaspiranter. Jag beräknar det ökade medelsbehovet för ändamålet till 430 000 kr.

Till följd av att studerande vid socialinstitutet inte längre uppbär lön från arbetsmarknadsverket vid praktiktjänstgöring inom arbetsförmedlingen kan medlen för avlöningar till praktikanter minskas med ca 163 000 kr.

1961 års storstadsutredning (SOU 1964: 56) och arbetsmarknadsstyrelsen har föreslagit att arbetsnämnden i Stockholms stad och länsarbetsnämnden

i Stockholms län sammanslås till en gemensam nämnd. För sammanslagningen talar att stadens arbetsförmedling i praktiken svarar för en betydande del av förmedlingsuppgifterna inom hela storstockholmsområdet. I fråga om tjänstemannaförmedling, förmedling av sjukvårdspersonal, byggarbetsmarknad och försvarsärenden äger redan ett nära samarbete rum. Arbetsmarknaden i storstockholmsområdet bildar en enhet. Jag föreslår därför att de båda nämnderna sammanslås. Såsom arbetsmarknadsstyrelsen föreslagit bör detta ske den 1 juli 1966. Bortsett från att verksamheten i staden och länet härigenom kommer att ställas under en gemensam ledning kan några större förändringar i personalorganisationen inte göras. Frågan om den närmare utformningen av personalorganisationen bör prövas i samband med statskontorets pågående översyn av arbetsmarknadsverket. Därvid torde erfarenheterna av den nya organisationen bli till nytta vid ämbetsverkets arbete. I detta sammanhang föreslår jag därför endast att av de båda tjänsterna som arbetsnämnsdirektör resp. länsarbetsdirektör i Bo 1 den ena ändras till tjänst som chef för den gemensamma nämnden och den andra till tjänst som ställföreträdande chef. Båda tjänsterna bör vara ordinarie. Lönegradsplacering och tjänstebenämning torde i annat sammanhang få underställas riksdagens löne delegation. I övrigt bör Kungl. Maj:t äga meddela föreskrifter om erforderliga övergångs-anordningar i samband med sammanslagningen.

Anslaget bör föras upp med (66 750 000 + 5 490 000) 72 240 000 kr.

Arbetsförmedlingen: Omkostnader. Med hänvisning till den sammanställning som återgetts i det föregående i samband med redovisningen av arbetsmarknadsstyrelsens anslagframställning (s. 160) förordar jag, att anslaget för nästa budgetår förs upp med (16 045 000 + 2 925 000) 18 970 000 kr. Jag har härvid räknat in 746 000 kr. för engångsanskaffningar för bilar, telefonväxlar och inventarier.

Allmänna beredskapsarbeten. Stora svårigheter att tillgodose efterfrågan på arbetskraft har präglat arbetsmarknaden under år 1965 liksom under de närmast föregående åren. Antalet vid mitten av varje månad kvarstående lediga platser hos arbetsförmedlingen ökade under våren och försommaren 1965 betydligt starkare än som hittills varit säsongmässigt normalt och låg under tredje kvartalet i genomsnitt 8 600 platser högre än under motsvarande period år 1964. Svårigheterna att rekrytera arbetskraft återspeglades också i en gradvis minskning av antalet tillsatta platser i förhållande till antalet lediga platser. Under fjärde kvartalet 1965 inträdde emellertid en viss förändring av arbetskraftsläget inom industrin. Rekryteringen av andra än yrkesarbetare gick då betydligt lättare än tidigare under året. Bristen på yrkesarbetare kvarstod dock.

Skillnaderna i arbetsmarknadsläget mellan landets olika delar är alltså stora. Arbetskraftsbristen är särskilt kännbar i södra och mellersta delarna av landet och framför allt i storstadsområdena, medan vissa sysselsättnings-

svårigheter i synnerhet för äldre och ortsbunden arbetskraft förekommer i skogslänen, främst i de båda nordligaste länen. Sysselsättningsläget har emellertid blivit bättre än tidigare för skogslänens befolkning.

Arbetslösheten har under år 1965 varit mycket låg. I skogslänen har det månatliga antalet hos arbetsförmedlingen registrerade arbetslösa minskat med i genomsnitt 1 100 från år 1964 till år 1965. Månadsmedeltalet arbetslösa i storstadsområdena har minskat med 350. I övriga delar av södra och mellersta Sverige har antalet däremot ökat med 300. Minskningen av arbetslösheten har sålunda främst varit koncentrerad till skogslänen. Under slutet av år 1965 och början av innevarande år har arbetslösheten på grund av den stränga vintern varit större än vid motsvarande tid ett år tidigare.

Den arbetsförmedlande verksamheten har bedrivits intensivt för att tillgodose efterfrågan på arbetskraft. Genom denna aktivitet har arbetsmarknaden tillförts tidigare inte utnyttjad arbetskraft i främsta rummet kvinnor men även äldre och handikappad arbetskraft. Samtidigt har den interlokala förmedlingsverksamheten pågått med hög intensitet. Under budgetåret 1964/65 har sålunda arbetsförmedlingen tillsatt mer än 78 000 platser med sökande från annan ort och i detta sammanhang har i runt tal 25 000 personer erhållit ekonomiskt stöd i någon form i samband med utflyttning från arbetslöshetsort.

För att minska efterfrågan på arbetskraft inom bygnads- och anläggningsområdet har för det statliga byggandet gällt föreskrifter om en begränsning av antalet sysselsatta under tiden maj—oktober 1965. Därjämte har skärpta bestämmelser utfärdats beträffande igångsättning av s. k. oprioriterade byggen i områden med hög aktivitet inom bygnadsindustrin.

Med hänsyn till de planer på fortsatt produktionsutvidgning och nyrekrytering av personal som föreligger inom industrin är det sannolikt, att den bristande balansen mellan tillgång och efterfrågan på arbetskraft kommer att bestå. Allmänt sett torde dock förutsättningar finnas för en bättre balanserad arbetsmarknad under år 1966 än under år 1965. Även beträffande skogslänen synes förutsättningar finnas för en fortsatt förbättring i relationerna mellan tillgång och efterfrågan på arbetskraft. Inom bygnadsverksamheten har dock de ovanligt ogynnsamma väderleksförhållandena under denna vinter medfört att många byggnadsföretag blivit avsevärt försenade. Detta kommer sannolikt att leda till en stark anspänning inom byggnadsarbetsmarknaden under våren och sommaren 1966.

Trots ett allmänt gott sysselsättningsläge behövs speciella sysselsättningskapande åtgärder för äldre och ortsbunden arbetskraft, som endast under högsäsong kan få mer eller mindre tillfällig sysselsättning i öppna marknaden. Det är i synnerhet äldre skogs- och jordbruksarbetare som i skogslänen bereder arbetsförmedlingen placeringssvårigheter till följd av minskade försörjningsmöjligheter vid mindre jordbruk och försämrad tillgång till kompletteringsarbete i skogsbruket. Men även äldre byggnads- och an-

läggningsarbetare och arbetare med begränsade yrkeskunskaper har under lågsäsong svårigheter att finna sysselsättning. Trots ökad omskolningsverksamhet och intensifierad interlokal förmedling kvarstår behov av sysselsättning i beredskapsarbeten främst i de nordligaste länen. Den 15 december 1965 sysselsattes sålunda i allmänna beredskapsarbeten 5 891 personer mot 7 250 vid samma tidpunkt år 1964. Av de sysselsatta var 48,6 % i åldersgruppen 45—59 år och 19,3 % i åldern 60 år och däröver. Av det totala antalet sysselsatta var 43 % hemmahörande i Norrbottens län och av dessa var 53,0 % i åldern 45—59 år och 21,2 % i åldern 60 år och däröver.

Det totala antalet dagsverken utförda vid allmänna beredskapsarbeten framgår av följande sammanställning.

Arbetsobjekt	Antal dagsverken	
	1963/64	1964/65
Vägar.....	1 031 400	861 000 ¹
därav de 4 norra länen.....	762 900	638 000
Skogsvårdsarbeten.....	500 600	95 000
därav de 4 norra länen.....	282 300	50 000
Andra arbeten.....	385 100	428 000
därav de 4 norra länen.....	289 600	284 000
Industribyggen.....	80 200	170 000
därav de 4 norra länen.....	66 100	147 000
Totalt hela riket.....	1 997 300	1 554 000
Därav de 4 norra länen.....	1 400 900	1 119 000

¹ Inklusivt 115 000 dagsverken vid s. k. storarbetsplatser i södra och mellersta Sverige för arbetslösa från skogslänen.

Såsom framgår av sammanställningen utfördes under budgetåret 1964/65 ca 1,5 milj. dagsverken vid allmänna beredskapsarbeten, varav 72 % i de fyra nordligaste länen. Av dagsverksvolymen avsåg 55 % vägarbeten, därav ca 14 % vid storarbetsplatser i de södra och mellersta delarna av landet. Av samtliga dagsverken på vägar föll tre fjärdedelar på de fyra nordligaste länen och mer än hälften enbart på Norrbottens och Västerbottens län.

Kostnaderna för beredskapsarbetena belyses av sammanställning på s. 262.

Statens kostnader för beredskapsarbeten ökade mellan budgetåren 1963/64 och 1964/65 med ca 10 milj. kr. och de totala kostnaderna med ca 100 milj. kr. De höga kostnaderna för budgetåret 1964/65 beror på att industribyggen i lokaliseringssyfte bedrivits i tre gånger större omfattning än under budgetåret 1963/64. Vidare har kommunala objekt såsom skolor m. m. ökat betydligt. Kostnaderna för vägarbetena har uppgått till 300 milj. kr., vilket är något lägre än 1963/64. Skogsvårdsarbetena kunde på grund av väderleksförhållandena inte bedrivas i samma utsträckning som budgetåret 1963/64.

Arbetsobjekt	Kostnader totalt milj. kr.		Därav statens kostnader milj. kr.	
	1963/64	1964/65	1963/64	1964/65
Vägar.....	307,7	305,9	304,1	300,4
därav: allmänna vägar.....	265,6	263,0	265,0	259,5
skogsvägar.....	39,7	38,4	38,0	37,5
enskilda vägar.....	2,4	4,5	1,1	3,4
Skogsvårdsarbeten.....	38,7	9,3	33,1	7,7
Andra arbeten.....	148,7	185,5	79,9	91,7
därav: vatten- o. avl.arb.....	44,2	58,0	18,8	26,3
järnvägs- o spårarb.....	3,0	3,0	2,9	2,8
husbyggnadsarbeten.....	80,3	98,1	44,4	42,3
militära arbeten, inkl. mili- tära hamn- och farledsar- beten.....	2,4	10,0	2,4	10,0
diverse arbeten.....	18,8	16,4	11,4	10,3
Industribyggen.....	43,8	130,4	21,4	43,7
Sociala m. fl. kostnader.....	10,1	14,5	10,1	14,5
Totalt	549,0	645,6	448,6	458,0

För innevarande budgetår räknar jag liksom arbetsmarknadsstyrelsen med att allmänna beredskapsarbeten kommer att behöva bedrivas i något mindre omfattning än under budgetåret 1964/65. Uppskattningsvis torde ca 1,3 milj. dagsverken komma att utföras. Man kan räkna med att i vinter sysselsätta ca 8 000 personer i allmänna beredskapsarbeten, varav 6 000 å 7 000 i skogslänen. Därutöver kommer 550 platser i beredskapsföretag i mellersta och södra delarna av landet av disponeras för arbetslösa från skogslänen. Av dem som får sysselsättning vid allmänna beredskapsarbeten i skogslänen under den kommande vintern beräknas drygt 2 000 man vara sysselsatta vid vägarbeten. Under de båda föregående vintrarna var motsvarande siffror mer än 6 000 resp. närmare 5 000. De minskade vägarbetena kommer att ersättas av ökad sysselsättning vid andra arbeten, i första hand vid kommunala objekt.

Medelsbehovet för beredskapsarbeten för nästa budgetår blir beroende av konjunkturen. Under förutsättning att detta inte förändras torde beredskapsarbeten behöva bedrivas i ungefär samma omfattning som under innevarande budgetår. Även om möjlighet till en fortsatt förbättring av sysselsättningsläget i nordligaste delen av landet synes föreligga, är det, såsom jag tidigare framhållit, nödvändigt att bereda ett relativt stort antal äldre, ortsbundna personer sysselsättning vid beredskapsarbeten. Fortsatt övergång från de kostnadskrävande vägarbetena till andra arbetsobjekt torde leda till viss utgiftsminskning. Jag beräknar därför i likhet med arbetsmarknadsstyrelsen för beredskapsarbeten ett belopp av 340 milj. kr., vilket i förhållande till motsvarande beräkning för innevarande budgetår innebär en minskning med 30 milj. kr. Vid denna beräkning har jag tagit hänsyn till att chefen för kommunikationsdepartementet i prop. 1966: 1 (bil. 8 s. 46) föreslagit att — liksom för innevarande budgetår — 60 milj. kr. av väg-

budgeten disponeras under särskilt beaktande av arbetsmarknadspolitiska synpunkter.

Med anledning av vad arbetsmarknadsstyrelsen anfört om att som statskommunala beredskapsarbeten uppföra lokaler för småindustri och hantverk i lokaliseringspolitiskt syfte vill jag erinra om att jag i prop. 1964: 185 uttalade, att beredskapsarbetena främst bör användas vid arbetslöshet av konjunktur- och säsongmässig natur och inte som lokaliseringspolitiskt medel och att systemet med investeringsbidrag till industrilokaler i form av statskommunala beredskapsarbeten därför inte bör användas vidare. Detta uttalande godtogs av riksdagen (B: oU 48; rskr. 408). Enligt min mening har inga omständigheter inträffat som ger anledning att ändra ståndpunkt beträffande detta spörsmål. Däremot bör det inte möta hinder att som kommunalt beredskapsarbete uppföra lokaler för småindustri och hantverk som avses för kollektivt utnyttjande, om projektet enbart syftar till att tillgodose ett behov av lokal service som det ligger inom den kommunala kompetensen att tillgodose. För att företaget skall få utföras som beredskapsarbete skall givetvis förutsättningarna i övrigt för sådana arbeten vara uppfyllda.

Vad sedan gäller medelsbehovet för flyttningsbidrag bör beaktas å ena sidan den vidgade användning av bidragen som jag förordat i det föregående och å andra sidan att bidrag har beviljats under år 1965 i något mindre omfattning än under år 1964. Med hänsyn härtill beräknar jag för dessa ändamål 40 milj. kr., vilket är 7 milj. kr. mera än som tagits upp för innevarande budgetår.

För inlösen av egnahem har för budgetåret 1965/66 anvisats 2 milj. kr. Arbetsmarknadsstyrelsen har för nästa budgetår föreslagit att medelsanvisningen ökas till 5 milj. kr. För egen del föreslår jag en ökning till 3 milj. kr. Jag vill erinra om att inkomster av försäljning av inlösta egnahem får användas på nytt i inlösenverksamheten enligt föreskrifter som meddelats av Kungl. Maj:t. Härigenom torde styrelsens begäran om medel i huvudsak vara tillgodosedd. Inlösenbeloppen grundas på fastighetens taxeringsvärde. Såväl arbetsmarknadsutredningen som arbetsmarknadsstyrelsen har tagit upp frågan om särskild avvecklingsersättning i de fall taxeringsvärdet är så lågt att det försvårar en inlösen. I anslutning till styrelsens förslag förordar jag att inlösenbeloppet skall kunna sättas högre än taxeringsvärdet om detta inte täcker kvarstående inteckningslån i fastigheten. Kungl. Maj:t bör äga meddela närmare föreskrifter härom.

I likhet med arbetsmarknadsutredningen och arbetsmarknadsstyrelsen anser jag att ett belopp bör tas upp under detta anslag för utläggande av industribeställningar. Jag beräknar 5 milj. kr. härför.

I övrigt ger arbetsmarknadsstyrelsens anslagsberäkning mig inte anledning till erinran. Anslaget bör föras upp med ett till (420 - 20) 400 milj. kr. avrundat belopp.

Arbetsmarknadsutredningen har föreslagit att detta anslag samt ansla-

get Vissa sysselsättningsfrämjande åtgärder för handikappade m. fl. sammanlås till ett gemensamt, förslagsvis betecknat anslag. Ett genomförande av förslaget skulle i stort sett innebära en återgång till den ordning som gällde under budgetåren 1961/62—1963/64, då ett gemensamt reservationsanslag fanns för här avsedda ändamål benämnt Vissa sysselsättningspolitiska åtgärder. Fr. o. m. budgetåret 1964/65 har detta anslag varit uppdelat i de två nuvarande anslagen. Skälet härför var önskemålet att få ett anslag för kostnader av socialpolitisk karaktär och ett anslag för övriga, i huvudsak konjunkturpolitiskt betingade åtgärder. Utredningen har inte närmare utvecklat skälen för sitt förslag. För egen del anser jag att hittillsvarande erfarenheter inte ger anledning att gå ifrån nu gällande anslagsuppdelning. Jag kan alltså inte biträda utredningens förslag på denna punkt. Inte heller finner jag mig kunna tillstyrka en ändring av anslagens karaktär. Både förevarande anslag samt anslaget Vissa sysselsättningsfrämjande åtgärder för handikappade m. fl. bör alltså föras upp som reservationsanslag.

Vissa sysselsättningsfrämjande åtgärder för handikappade m. fl. De särskilda beredskapsarbetena för handikappade har under senare år fått allt större omfattning. Antalet dagsverken vid sådana beredskapsarbeten under de båda budgetåren 1963/64 och 1964/65 framgår av följande sammanställning.

Arbetsobjekt	Antal dagsverken	
	1963/64	1964/65
<i>Stalliga beredskapsarbeten för vårdklientel m. fl.</i>	<i>208 800</i>	<i>445 600</i>
därav		
vägarbeten	81 300	68 400
skogsvård	87 600	323 300
diverse	39 900	53 900
<i>Statskommunala beredskapsarbeten för svarplacerade.</i>	<i>320 700</i>	<i>309 300</i>
Totalt	529 500	754 900

Såsom framgår av sammanställningen utfördes under budgetåret 1964/65 ca 755 000 dagsverken vid beredskapsarbeten för handikappade. Den starka expansionen av dessa arbeten framgår av att dagsverksantalet under budgetåret 1961/62 stannade vid ca 260 000. Vägarbeten svarar för en allt mindre andel av arbetena. Ännu under budgetåret 1962/63 utfördes drygt en tredjedel av dagsverkerna på vägar medan under budgetåret 1964/65 andelen av sådana arbeten sjunkit till mindre än 10 %.

Kostnaderna för här avsedda beredskapsarbeten framgår av följande sammanställning (s. 265).

Av sammanställningen framgår att de totala kostnaderna under förra budgetåret uppgick till 111 milj. kr. Kommunerna svarade för 16 % och staten för övriga 84 % av kostnaderna.

Arbetsobjekt	Kostnader totalt, milj. kr.		Därav statens kostnader, milj. kr.	
	1963/64	1964/65	1963/64	1964/65
<i>Stalliga beredskapsarbeten för vård- klientel m. fl.</i>	46,2	72,3	44,3	66,3
däruv				
vägarbeten	33,5	34,6	33,5	34,6
skogsvårdsarbeten	7,8	30,7	6,3	25,7
diverse arbeten	4,9	7,0	4,5	6,0
<i>Statskommunala beredskapsarbeten för svårplacerade</i>	28,9	25,9	15,2	14,0
<i>Sociala m. fl. kostnader</i>	14,0	12,9	14,0	12,9
Totalt	89,1	111,1	73,5	93,2

För innevarande budgetår är anslaget uppfört med 135 milj. kr., varav 100 milj. kr. beräknats för beredskapsarbeten, 25 milj. kr. för arkivarbeten och 10 milj. kr. för näringshjälp och bidrag till motorfordon. Genom beslut den 11 februari 1966 har Kungl. Maj:t medgett att ytterligare 3 milj. kr. av anslaget får användas för sistnämnda ändamål. Jag kommer senare denna dag att hemställa att ytterligare 25 milj. kr. begärs på tilläggsstat för innevarande budgetår på grund av ökat behov av beredskapsarbeten för handikappade.

För nästa budgetår beräknar jag medelsåtgången för beredskapsarbeten till 105 milj. kr. Med hänsyn till det ökade behovet av skyddad sysselsättning i form av arkivarbete beräknar jag härför 30 (+ 5) milj. kr. Vad näringshjälpen och bidragen till motorfordon beträffar har jag i det föregående föreslaget att maximibeloppen för dessa stödformer höjs från 10 000 till 12 000 kr. samt att användningen av näringshjälpen utvidgas i vissa avseenden. I likhet med arbetsmarknadsstyrelsen föreslår jag dessutom att bidrag av näringshjälpmedel skall kunna utgå till arbetsgivare, som i samband med arbetsplacering av en handikappad vidtar sådana särskilda anordningar på arbetsplatsen som är nödvändiga för att den handikappade skall kunna fullgöra de med anställningen avsedda arbetsuppgifterna. Bidraget bör begränsas att motsvara hälften av arbetsgivarens kostnader för anordningarna. Med hänsyn till föreslagna förbättringar av näringshjälpen och fordonsbidragen samt till den alltmer ökande användningen av dessa stödformer beräknar jag medelsbehovet för ändamålet till 20 milj. kr.

Jag vill slutligen ta upp två särskilda frågor rörande arkivarbetare.

Rätt till sysselsättning i arkivarbete liksom till annan arbetslöshetshjälp upphör vid uppnådda 67 års ålder. För arkivarbetare finns emellertid möjlighet att få dispens från denna åldersregel. Dispens meddelas av arbetsmarknadsstyrelsen, om arkivarbetaren har försörjningsplikt mot minderåriga barn eller är utlänning och enligt gällande bestämmelser inte kan få

folkpension. I andra fall prövas dispensfrågan av Kungl. Maj:t. På senare tid har antalet dispensfall under Kungl. Maj:ts prövning varit ca 200 per år. Omkring hälften av dessa fall har varit flyktingar som har fått svenskt medborgarskap. Dispens har beviljats i det stora flertalet fall. Eftersom prövningen hos Kungl. Maj:t i regel kan bli av endast formell natur, föreslår jag i likhet med arbetsmarknadsutredningen att samtliga frågor om åldersdispens rörande arkivarbetare i fortsättningen avgörs av arbetsmarknadsstyrelsen.

Genom beslut av 1965 års riksdag (prop. 1965: 1 bil. 13 s. 115, SU 11, rskr 11) bereddes deltagare i omskolningskurser och sådana arkivarbetare som placerats i enskilda institutioner förmånen av grupplivförsäkring. Denna förmån gäller försäkringsfall fr. o. m. den 1 juli 1965. De efterlevande till arkivarbetare, som avlidit dessförinnan, har således inte fått möjlighet att uppbära försäkringsersättning. Eftersom försäkringsskyddet för arkivarbetare vid statliga eller kommunala institutioner trädde i kraft den 1 januari 1963, talar billighetsskäl för att efterlevande till arkivarbetare, som avlidit under tiden den 1 januari 1963—den 30 juni 1965 medan han har varit placerad vid enskild institution, tillerkänns ersättning enligt motsvarande grunder. Kungl. Maj:t bör äga vidta erforderliga åtgärder härför liksom att pröva ersättningsfrågan för den händelse motsvarande försäkringsfall skulle komma att aktualiseras beträffande deltagare i omskolningskurs.

Anslaget bör föras upp med (135 + 20) 155 milj. kr.

Förläggningsbyggnader m. m. Från anslaget bestrids kostnaderna för arbetsmarknadsstyrelsens förläggningsverksamhet. För innevarande budgetår har för nyanskaffning av förläggningsbyggnader anvisats 6 milj. kr., vilket möjliggör ett tillskott av 550 platser i huvudsak avsedda att hyras ut till kommuner och industrier som tillfälliga bostäder för överflyttad arbetskraft. För nästa budgetår torde ett ytterligare tillskott av ca 600 platser för samma ändamål erfordras. På grund av inträdda prishöjningar och ökade krav på förläggningsbyggnadernas standard i fråga om bl. a. sanitär utrustning beräknar jag härför ett belopp av 7,5 milj. kr. Vidare beräknar jag 1 milj. kr. för att anskaffa ett tiotal familjebostäder åt zigenare.

I likhet med arbetsmarknadsstyrelsen beräknar jag 6 milj. kr. för ersättningsanskaffning av förslitna eller försålda förläggningsbyggnader och 19 milj. kr. för underhåll och drift av styrelsens bostadsförläggningar.

De sammanlagda utgifterna under anslaget skulle i enlighet härmed utgöra 33,5 milj. kr. De inkomster, som kommer att tillgodoföras anslaget, beräknar jag till 7,5 milj. kr. Anslaget bör alltså föras upp med (33,5 - 7,5) 26 (+ 3) milj. kr.

Kostnader för arbetsmarknadsstyrelsens förrådsverksamhet. I likhet med arbetsmarknadsstyrelsen beräknar jag utgifterna under anslaget till 7,4 milj. kr. Med hänsyn till storleken av inflytande inkomster och till den reser-

vation som finns på anslaget torde detsamma behöva föras upp med endast ett formellt belopp.

De avskrivningar av fordringar som styrelsen med stöd av lämnat bemyndigande har verkställt under budgetåret 1964/65 synes inte ge anledning till erinran. Närmare uppgifter rörande de meddelade avskrivningsbesluten bör tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott. Oförändrat bemyndigande har lämnats av riksdagen för innevarande budgetår. Med hänsyn till de nya bestämmelser som gäller för avskrivning av kronans fordringar torde förnyat bemyndigande inte behöva utverkas i fortsättningen.

Omskolning m. m. I det föregående har jag förutsatt att en samlad bedömning av frågan om vuxenutbildningen kommer till stånd på grundval av arbetsmarknadsutredningens, gymnasieutredningens och yrkesutbildningsberedningens förslag. Till följd härav bör omskolningsverksamheten under nästa budgetår fortgå med i huvudsak oförändrad inriktning.

Anslaget är för innevarande budgetår uppfört med 142 milj. kr. Vid beräkningen av medelsbehovet för nästa budgetår bör beaktas det alltmer ökande behovet av omskolning. Under januari—november 1964 var det genomsnittliga antalet kursdeltagare per månad 13 565, medan genomsnittstalet för motsvarande tid under år 1965 var 15 712, d. v. s. en ökning med drygt 15 %. En fortsatt stegring av antalet omskolade kan förutses, bl. a. som följd av mitt förslag om en försöksverksamhet med en vidgad utbildning av inte arbetslösa. För sistnämnda ändamål har jag förordat att medelsanvisningen för bristyrkesutbildning höjs från 500 000 kr. till 10 milj. kr. Medelsbehovet påverkas vidare av den höjning av utbildningsbidragen som jag föreslagit i det föregående.

Genom beslut den 13 augusti och den 30 december 1965 har Kungl. Maj:ten anvisat sammanlagt 5 850 000 kr. för innevarande budgetår till avgiftsfri undervisning i svenska språket för i Sverige mera varaktigt bosatta utlänningar. Medel bör beräknas för samma ändamål även för nästa budgetår.

Antalet extra ordinarie lärartjänster inom omskolningsverksamheten uppgår under innevarande budgetår till 300, av vilka 50 är avsedda för lärare i läroämnena. I enlighet med skolöverstyrelsens framställning på denna punkt föreslår jag att ytterligare 150 tjänster får inrättas som extra ordinarie. Av de nya extra ordinarie tjänsterna bör 100 avses för lärare i yrkesämnena och 50 för lärare i läroämnena.

Arbetsmarknadsstyrelsen och skolöverstyrelsen har föreslagit att anslaget för nästa budgetår förs upp med 196 milj. kr. Med hänsyn till att den av mig förordade försöksverksamheten med utbildning av inte arbetslösa innebär en viss begränsning i förhållande till de föreliggande förslagen samt till att jag inte ansett mig kunna helt tillstyrka de föreslagna höjningarna av utbildningsbidragen räknar jag med en något lägre medelsförbrukning än ämbetsverken har gjort. Med hänsyn härtill har jag beräknat anslaget för nästa budgetår till 180 milj. kr., vilket innebär en uppräknings med 38 milj. kr.

Bidrag till anordnande av verkstäder för handikappade. Detta anslag har hittills anvisats som reservationsanslag. Detta innebär att anslaget fungerar som dispositionsram för arbetsmarknadsstyrelsens bidragsbeslut. Bidragsbesluten fattas som regel innan verkstäderna börjat uppföras. Hälften av bidraget kan utbetalas i förskott i samband med att byggnadsarbetena påbörjas men återstoden först sedan byggnaden blivit avsynad och godkänd. Till följd härav har uppstått en betydande eftersläpning i utbetalningarna av beviljade bidrag, vilket tar sig uttryck i att reservationen på anslaget, som vid ingången av budgetåret 1961/62 utgjorde ca 27 000 kr., vid ingången av budgetåret 1965/66 vuxit till drygt 16 milj. kr. Enligt min mening är det angeläget att arbetsmarknadsstyrelsen får vidgade möjligheter att bevilja bidrag i den takt ansökningarna kommer in och å andra sidan anslaget storlek anpassas till de faktiska utbetalningarna. Jag föreslår därför att bidragsgivningens omfattning bestäms av en ram som statsmakterna fastställer. Denna ram bör för nästa budgetår bestämmas till 20 milj. kr., vilket kommer att medge nästan en fördubbling av bidragsgivningen jämfört med innevarande budgetår. Eftersom bidragsgivningen i fortsättningen blir beroende av ramens storlek, bör anslaget föras upp förslagsvis. Kvarstående behållning på det för innevarande budgetår anvisade reservationsanslaget bör få användas för att täcka kostnaderna för bidrag som redan beviljats eller kommer att beviljas under återstoden av budgetåret men inte hinner utbetalas före budgetårets utgång. Anslaget för nästa budgetår kommer alltså att belastas endast av bidragsförskott samt av bidrag till de mindre projekt som påbörjas och färdigställs under detta budgetår. Anslaget torde därför kunna föras upp med (11—8) 3 milj. kr.

Kostnaderna för de bidrag till anordnande och drift av arbetsprövningsavdelningar som jag har förordat i det föregående bör bestridas från förevarende resp. närmast följande anslag.

Bidrag till driften av verkstäder för handikappade. Som arbetsmarknadsstyrelsen föreslagit bör medelsanvisningen för anordnande av kurser för föreståndare och arbetsledare vid arbetsvårdsverkstäderna för nästa budgetår höjas från 150 000 till 220 000 kr.

I det föregående har jag föreslagit att bidrag till de klientersättningar som utgår vid arbetsträning skall kunna utsträckas utöver nu gällande längsta tid av sex månader i de särskilda fall handikappets art gör en längre tränings tid nödvändig. I övrigt anser jag mig inte kunna biträda av styrelsen föreslagna ändringar av bidragsgrunderna. Med hänsyn härtill anser jag att anslagsökningen för nästa budgetår kan begränsas till 4 milj. kr. Anslaget bör alltså föras upp med (14 + 4) 18 milj. kr.

Institutet för arbetsmarknadsfrågor. Vid bifall till mina i det föregående framställda förslag bör, utom tjänsten som föreståndare vid institutet, inrättas en tjänst som extra ordinarie forskarasistent. Vidare bör medel anvisas motsvarande 1 000 assistenttimmar samt för en kansliskrivare i lönegrad Ae

11. Därjämte beräknar jag ett belopp av 5 000 kr. för tillfälligt anställd personal. Slutligen beräknar jag för sammanträdesarvodet m. m. ett belopp av 3 000 kr.

Vid bifall till vad jag här har föreslagit bör i personalförteckningen under ett förslagsanslag på åttonde huvudtiteln, benämnt Institutet för arbetsmarknadsfrågor: Avlöningar, föras upp följande tjänstemän, nämligen en föreståndare i Be 3 och en forskarasistent i Ae 23.

Det totala medelsbehovet under institutets avlöningsanslag för budgetåret 1966/67 beräknar jag till 154 000 kr.

Medelsbehovet för omkostnader beräknar jag för nästa budgetår till 70 000 kr. Härvid har jag förutsatt att kostnader för materiel skall bestridas från anslaget.

I riksstaten för nästa budgetår bör föras upp ett särskilt förslagsanslag under åttonde huvudtiteln, benämnt Institutet för arbetsmarknadsfrågor: Omkostnader.

Hemställan

Under återopande av vad jag sålunda har anfört hemställer jag, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att

1) godkänna de riktlinjer för arbetsmarknadspolitiken som jag har förordat i det föregående,

2 a) bemyndiga Kungl. Maj:t att ändra personalförteckningen för arbetsmarknadsstyrelsen enligt vad jag har förordat i det föregående,

b) godkänna följande avlöningsstat för arbetsmarknadsstyrelsen, att tillämpas tills vidare fr. o. m. budgetåret 1966/67:

Avlöningsstat

1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, <i>förslagsvis</i>	3 280 000
2. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, <i>förslagsvis</i>	41 000
3. Avlöningar till tillfällig personal, <i>förslagsvis</i>	1 130 000
4. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal	9 921 000
5. Ersättningar till experter och sakkunniga, <i>förslagsvis</i>	450 000

Summa kr. 14 822 000

c) till *Arbetsmarknadsstyrelsen*: Avlöningar för budgetåret 1966/67 under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 14 822 000 kr.,

Kungl. Maj:ts proposition nr 52 år 1966

d) till *Arbetsmarknadsstyrelsen: Omkostnader* för budgetåret 1966/67 under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 4 460 000 kr.,

3 a) bemyndiga Kungl. Maj:t att ändra personalförteckningen för arbetsförmedlingen enligt vad jag har förordat i det föregående,

b) godkänna följande avlöningsstat för arbetsförmedlingen, att tillämpas tills vidare fr. o. m. budgetåret 1966/67:

Avlöningsstat

1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, <i>förslagsvis</i>	18 616 000
2. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, <i>förslagsvis</i>	707 000
3. Avlöningar till tillfällig personal, <i>förslagsvis</i>	8 405 000
4. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal	41 014 000
5. Särskilda löneförmåner till ordinarie och icke-ordinarie personal, <i>förslagsvis</i>	2 400
6. Arvoden till yrkesvalslärare, <i>förslagsvis</i>	3 395 600
7. Ersättningar till experter och sakkunniga, <i>förslagsvis</i>	100 000

Summa kr. 72 240 000

c) till *Arbetsförmedlingen: Avlöningar* för budgetåret 1966/67 under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 72 240 000 kr.,

d) till *Arbetsförmedlingen: Omkostnader* för budgetåret 1966/67 under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 18 970 000 kr.,

4) till *Allmänna beredskapsarbeten m. m.* för budgetåret 1966/67 under elfte huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 400 000 000 kr.; därav förslagsvis 200 000 000 kr. att avräknas mot automobilskattemedlen,

5) till *Vissa sysselsättningsfrämjande åtgärder för handikappade m. fl.* för budgetåret 1966/67 under elfte huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 155 000 000 kr., därav förslagsvis 30 000 000 kr. att avräknas mot automobilskattemedlen,

6) till *Förlägningsbyggnader m. m.* för budgetåret 1966/67 under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 26 000 000 kr.,

7) till *Kostnader för arbetsmarknadsstyrelsens förrådsverksamhet* för budgetåret 1966/67 under elfte huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 1 000 kr.,

8) till *Omskolning m. m.* för budgetåret 1966/67 under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 180 000 000 kr.,

9) till *Bidrag till anordnande av verkstäder för handikappade* för budgetåret 1966/67 under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 3 000 000 kr.,

10) till *Bidrag till driften av verkstäder för handikappade* för budgetåret 1966/67 under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 18 000 000 kr.,

11 a) besluta, att en statlig institution för utbildning och forskning i arbetsmarknadsfrågor, benämnd institutet för arbetsmarknadsfrågor, skall inrättas den 1 juli 1966 med de uppgifter och den organisation jag har förordat i det föregående,

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att i enlighet med vad jag har förordat i det föregående fastställa personalförteckning för institutet för arbetsmarknadsfrågor,

c) godkänna följande avlöningsstat för institutet för arbetsmarknadsfrågor, att tillämpas tills vidare fr. o. m. budgetåret 1966/67:

Avlöningsstat

1. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, <i>förslagsvis</i>	3 000
2. Avlöningar till icke-ordinarie personal	151 000
	Summa kr. 154 000

d) till *Institutet för arbetsmarknadsfrågor: Avlöningar* för budgetåret 1966/67 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 154 000 kr.,

e) till *Institutet för arbetsmarknadsfrågor: Omkostnader* för budgetåret 1966/67 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 70 000 kr.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:
Stina Wahlström

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	Sid.
<i>Inledning</i>	4
1. <i>Den allmänna bakgrunden</i>	6
Arbetsmarknadsutredningen	6
1965 års långtidsutredning	11
Remissyttrandena över arbetsmarknadsutredningens förslag	18
2. <i>Arbetsförmedling</i>	21
Nuvarande förhållanden	21
Utredningen	23
Remissyttrandena	28
3. <i>Yrkesutbildning</i>	33
Nuvarande förhållanden	33
Utredningen	35
Arbetsmarknadsstyrelsens framställning rörande försöksverksamhet med s.k. uppskolning	47
Remissyttrandena över utredningens förslag	49
Remissyttrandena över arbetsmarknadsstyrelsens framställning	59
4. <i>Åtgärder för att främja arbetskraftens geografiska rörlighet</i>	61
Nuvarande förhållanden	61
Utredningen	63
Remissyttrandena	66
5. <i>Ökning av arbetskraftsutbudet</i>	73
Nuvarande förhållanden	73
Utredningen	75
Remissyttrandena	86
6. <i>Konjunktur- och säsongväxlingar i sysselsättningen</i>	98
Nuvarande förhållanden	98
Utredningen	101
Remissyttrandena	116
7. <i>Kontanthjälp vid arbetslöshet</i>	131
Nuvarande förhållanden	131
Utredningen	132
Remissyttrandena	134
8. <i>Vissa anslagstekniska frågor m.m.</i>	137
Utredningen	137
Remissyttrandena	138
9. <i>Institut för arbetsmarknadsfrågor</i>	139
Förslag av konsistoriet vid Stockholms universitet	139
Remissyttrandena	140
Universitetskanslersämbetet	143

	Sid.
10. Anslag för budgetåret 1966/67.....	144
C 5. Arbetsmarknadsstyrelsen: Avlöningar.....	144
C 6. Arbetsmarknadsstyrelsen: Omkostnader.....	150
C 7. Arbetsförmedlingen: Avlöningar.....	151
C 8. Arbetsförmedlingen: Omkostnader.....	160
C 9. Allmänna beredskapsarbeten m.m.....	161
C 10. Vissa sysselsättningsfrämjande åtgärder för handikappade m.fl.....	164
C 11. Förläggningsbyggnader m.m.....	168
C 12. Kostnader för arbetsmarknadsstyrelsens förrådsverksamhet.....	169
C 13. Omskolning m.m.....	170
C 15. Bidrag till anordnande av verkstäder till handikappade.....	172
C 16. Bidrag till driften av verkstäder för handikappade.....	173
<i>Departementschefen</i>	174
Återblick.....	174
Internationella förpliktelser.....	179
Tillgång och efterfrågan på arbetskraft.....	181
Allmänna synpunkter på arbetsmarknadspolitiken.....	183
Arbetsförmedling.....	191
Yrkesutbildningen.....	198
Geografisk rörlighet.....	213
Ökning av arbetskraftsutbudet.....	221
Konjunktur- och säsongväxlingar i sysselsättningen.....	240
Institut för arbetsmarknadsfrågor.....	254
Anslagsberäkningar.....	256
<i>Hemställan</i>	269